

درهختی ئاسووریگ

شاکاریکی کۆنی ئەدەبی کوردی

فازل نوسولیان

درهختی ئاسووریگ

بهیئتیکه کۆنی سهردهمی مادهکان

نوسینهوهی له پههلهوییهوه

فازل ئوسولیان

سوید ۲۰۱۹

©Fazel Osolian

Tryck: Författares Bokmaskin

Stockholm 2019

ISBN 978-91-982662-5-2

وینهی سەر بەرگه که:

پهیکه رێکی زێویی "بزن و دارخورما"، ئاسه وارێکی جوان له پهیکه رتاشیکی مادی. ئەمه ته نیا پهیکه رێکی هونهری نییه، به لکوو ههم وێژهیه و ههم مێژوو، ئاوینهیه که له بهیتی "درهختی ئاسووریگ" که پیشاندهری سه رکه وتی بزن (ماده کان) ه به سه ر دارخۆرمادا (فه رمانه وای ئاشوور). به خۆشییه وه ئەم پهیکه ره ئیستا له مه ترسی له ناوچوون رزگاری بووه و له موزه خانه ی میهۆ (MIHO) له ژاپۆن پارێزراوه. ژاپۆنییه کان به شیوازیکی زانستیانه کاتی دروستبوونی ئەم پهیکه ره یان دیاری کردووه که ده گه رپته وه بۆ سه ده کانی نیوان "۶-۸" ی پیش زایین.

ناوہرؤک:

- سہر دیر لاپہرہ
- پنیشہکی ۷
- روونکردنہ وہیہ کی کورت لہسہر زمانی مادہ کان ۸
- لیکؤ لینہ وہ کان لہسہر درہختی ئاسووریگ، زؤر بہ کورتی ۱۲
- درہختی ئاسووریگ بہیتیکی کؤنی کوردی ۱۷
- زہمینہی مپڑووی و ہؤکارہ کانی پیکھاتنی بہیتی درہختی ئاسووریگ ۲۲
- زمانی بہیتی درہختی ئاسووریگ ۳۱
- ئہمہ چؤنہ کہ ئہم بہیتہ وہک ئاسہ وارئیکی ئہدہبی فارسی پیناسہ کراوہ ۳۲
- دہقی بہہلہوی، دہنگنوسوی و واتای دیرہکانی درہختی ئاسووریگ ۳۷
- درہختی ئاسووریگ، دہقی بہہلہوی جاماسب ئہسانا ۴۱
- دہنگنوسوی و واتای دیرہکان ۴۸
- واتای وشہکانی دہقی درہختی ئاسووریگ ۱۳۸
- وہرگیڑانی فارسی درہختی ئاسووریگ (د. ماہیار نوابی) ۱۹۷
- وہرگیڑانی فارسی درہختی ئاسووریگ (ملک الشعراہ بہار) ۲۰۴
- وہرگیڑانی فارسی درہختی ئاسووریگ (د. فرہاد آبادانی) ۲۰۵
- وہرگیڑانی فارسی درہختی ئاسووریگ بہ شئوہ ہہئبہست (احسان طبری) ۲۱۰
- ئہلفوہی لاتینی بؤ نووسینہ وہی دہقہکانی بہہلہوی ۲۱۴
- سہرچاوہ کان ۲۱۶

پیشه کی:

درهختی ئاسووریگ ناوی بهیتیکی کۆنی کوردییه هین سهردهمی مادهکان، که به شیوازی وتووژی و دهمهقرییه له نئوان بزنی و دارخۆرما. ههر یه کهیان تی دهکۆشی ئەوه بسهلمیئی که له ئەوی تریان باشترو به سوودتره، له ئەنجامدا بزنی به سهر داری خۆرمادا سهر دهکهوی. ئەمرۆکه کاتی باس له ئەدهب و وێژهی کۆنی جیهانی دهکریت، بیگومان بهیتی درهختی ئاسووریگیش وهک یه کی له "ئاسهواره کۆنه کانی ئەدهبی فارسی" ناوی لی دهبدریت.

لهسهر چیرۆکی ئەم بهیته و ناوهڕۆکی وتووژی کانی نئوان بزنی و دار خۆرما وههروهها ئەو زمانی که ئەم بهیتهی یی نووسراوتهوه، لیکۆلهران و نووسهرانی ئەوروپی و هیندی لیکۆلینهوهی فراوانیان کردوه و وتارگهلی زۆریشیان نووسیوه و بلاویان کردوتهوه. بهداخهوه وادیاره که زۆریه ی ئەم بهرێزانه ههر پیشه کی لهسهر ئەم بیروکهیه ساغ بووهن که گوايه له ئیراندا چ له سهردهمی کۆن و چ له سهردهمی ناوهراست و چ له ئیستادا، بیجگه له زمانی فارسی هیچ زمانیکی دیکه نهبووه و نییه، بۆیهش ههر بهم بۆچوونهوه دهستیان داوته لیکۆلینهوه و به ئەنجامیان گهیااندووه. ههر بهیپی ئەم بۆچوونه ئەوهی که تا ئیستا لهسهر درهختی ئاسووریگ لهلایه زۆریه ی توئینهران و لیکۆلهرانی زمان و ئەدهبهوه نووسراوه و بلاوکراوتهوه، ئەمهیه که ئەم بهیته کۆنه ی کوردییه وهکوو چیرۆکیک له شیوهی ههلبهست (منظومه) به زمانی فارسی کۆنی دهناسین، که راست نییه. ههر لهبهر ئەمهشه که ههموو ئەو خویندنهوه و وهرگێرانا نهی که سهبارهت به درهختی ئاسووریگ تا ئیستا کراون، پرپهتی له کهموکووری و جاری واش ههیه که ههر ههمووی ههلهن.

ماوهی چهند سالتیکه که من بهشهو و بهرۆژ له ههموو دهرفهتیک که لکم وهرگرتوووه بۆ ئەوهی بتوانم خۆم فیر نووسین و خویندنهوهی خهتی پهلهوی بکهم. فیربوونی خهتی پهلهوی و هزوارهشه کانی به پی یارمهتی وهرگرتن له کهستیکی شارهزایان مامۆستایهک، کارێکی ئاسان نهبوو. بهلام ئەمرۆکه زۆر خۆشحالم لهوهی که توانیومه ئەم ئهرکهم جیبهجی بکهم و دهقی درهختی ئاسووریگ راستهوخۆ له خهتی پهلهوییهوه بیخوینمهوه و جارێکی تر به خهتی ئەمرۆکه بینوسمهوه.

بۆچی دهئیم خویندنهوه و نووسینهوهی دهقه که، نهک وهرگێران؟ چونکه زمانی کوردی و پهلهوی ئەشکانی زۆر لهیهک نزیکن. تیگهیشتن له واتای وشهکان و دهستهواژهکان بۆ من به راستی کهمترین گرفتیان ههبوو. گرفتی سهرهکی دو شتی تر بوون. یه کهم، ناسینهوهی پینهکان و وشهکان، بهتایبهت لهبهر ئەوهی که هیندیک له پینهکان نیشانه ن بۆ چهندان دهنگ (ئاوازی) جیاواز که وای لی دهکا ههر وشهیهک دهکری به چهندین شیوهی جۆراوجۆر

بخوئندرتتهوه. دووهم، ئەو دەستتێوەردان و دەستکاریکردنەکانی که له لایەن وەرگێران و لیکۆلەرەکان لە ماوەیەکی دوور و درێژدا لەم دەقەدا کردوویانە بوونەتە هۆی تیکدان و لەباربردنی وشەکان و پرستەکان. ئەوان که وا هیچ شارەزابیکیان لەگەڵ زمانی کوردیدا نەبووه و لە مانای وشەکان تێنگەهیشتون، زۆر بە سانای پیتیکیان له وشەکه زیاد و یان کەم کردووه، یان هیندی جار شوینی وشەکانیان ئالووگۆر پیتی کردووه و بەم شیوهیه واتای وشەکان و پرستەکانیان تیک داوه.

درەختی ئاسووریگ بە تەنیا وتووێژی سادە نییه له نێوان بزنی و داری خۆرمادا، له راستیدا ئەمە بەیتیکی سیاسی- ورووژینەر (سیاسی- تهیجی)ه، که دهگهڕیتتهوه بۆ سهردهمی دەسه‌لاتداری ماده‌کان. بزنی لێره‌دا "خه‌لکی ماد" وینا ده‌کات و درەختی ئاسووریگیش سیمبۆلیکه بۆ فه‌رمانه‌روایی ئاشوور. له‌م به‌یته‌دا بزنی ئێ ده‌کۆشی که دانیشتوانی ماد هه‌لخه‌رتی و هانیان بدات بۆ خه‌باتکردن له‌ دژی دوژمن و ته‌فرووتونا کردنیان.

میژووی سه‌ره‌له‌دانی ئەم به‌یته‌ ناگه‌ڕیتتهوه بۆ سه‌ردهمی ئەشکانییەکان به‌لکوو هین سه‌ردهمی ماده‌کان و به‌ وردی هی سه‌ردهمی ده‌سه‌لاتداری که‌یخه‌سه‌روه به‌ر له‌ شکستدانی یه‌کجاری فه‌رمانه‌روایی ئاشوور. ئەم به‌یته‌ دواجار له‌ سه‌رده‌مه‌کانی ئەشکانی و ساسانیدا که‌وتوووته به‌ر کاریگه‌ری زمانی ئەو سه‌رده‌مانه‌وه و تووشی هیندی گۆران بووه. به‌لام به‌ هه‌موو ئەم گۆرانکاریانسه‌وه زۆر به‌ روونی دیاره که‌ زمانی ئەم به‌یته‌ کوردی کۆنه. ده‌کری بلێن که‌ زمانی ئەم به‌یته‌ "کوردی میانه‌ یان په‌هله‌وی ئەشکانییه".

پوونکردنه‌وه‌یه‌کی کورت له‌سه‌ر زمانی ماده‌کان:

من له‌ کتیی "ناسنامه‌ی زمانی کوردی" دا، ئەمهم پوون کردوووته‌وه که‌ ماده‌کان یه‌ک زمانیان هه‌بوو به‌ دوو شیوه‌زاره‌وه، یه‌که‌م شیوه‌زاری گشتییی مادی که‌ بۆ په‌یوه‌ندی کردن له‌ نێوان هۆزه‌کان و بۆ کاروباری ده‌سه‌لاتداری و سه‌ریازی و بازرگانی به‌کار هینراوه و سه‌ریای کوردنشینەکانی ئەمڕۆ له‌گەڵ ناوچه‌کانی باشوور هه‌تا لای ئەسفهان و له‌ لای رۆژه‌لاتیشه‌وه هه‌تا لای تارانێ ئەمڕۆ به‌م شیوه‌ زاره‌ قسه‌یان کردووه. شیوه‌زاری دووهم مۆگی (مۆغی)، که‌ شیوه‌زاری هۆزی مۆغانی مادی بوو، که‌ بۆ بلاو کردنه‌وه‌ی په‌یامه‌کان و سه‌رووده‌کانی ئایینی و بۆ به‌جێ هینانی نه‌رینه‌کانی دینی و به‌گشتی بۆ کاروباری ئایینی به‌ کاریان ده‌هینا. سه‌رووده‌کانی زه‌رده‌شت به‌م شیوه‌زاره‌ هۆنراونه‌ته‌وه هه‌ر بۆیش به‌م شیوه‌زاره‌ ده‌لێن زمانی ئەوئێستایی. ناوه‌ندی سه‌ره‌کی ئەم شیوه‌زاره‌ شاری "راغه‌/ ماد- راغه‌" (مه‌راغه) بوو. و ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ هۆزه‌کان هه‌ر له‌ باشووری گۆلی ورمییه‌وه هه‌تا تائیش

بەم شپۆهزارە قسەیان دەکرد. لە پاش تیاچوونی ئیمپراتووری ماد، زمانی مادی نەک ھەر کز نەبوو بە لککوو بەرفراوانتریش بوو. شپۆهزاری گشتی مادی ھیچ گۆرانیک بەسەریدا نەھات و ھەر وەک خۆی مایەو، (ھیچ ھۆکارێک بۆ گۆرانی زمانە کە نەبوو)، ھۆزەکان ھەر وەک جارێک لە شوێن و ناوچەکانی خۆیاندا مابوونەو، بە دڵنیاوێیە دەتوانین بڵێن کە ھەموو بەرپۆبەران و کاربەدەستان ولاتی ماد لە سەر دەمی ھەخامەنشییەکاندا ھەر مادی بوون، (نابێ ئەو ھەشمان لەبەر بچێ کە زمانی بەرپۆبەرایەتی (ئیداری) و دەسەلاتداری لە سەر دەمی ھەخامەنشییەکاندا نەک فارسی، بە لککوو ئەکەدی و عیلامی بوو). بەلام بۆ شپۆهزارە کە دیکە مادی و اتا شپۆهزاری مۆگی (مۆغی / ئەو ئیستایی) رەوشە کە بە شپۆهە کێ تر بوو. بە ھۆی ھۆگری پادشایانی ھەخامەنشی و پارسەکان بۆ ئایینی زەرەدەشتی و بڵاوبوونەو ھەم ئایینە لە ناوچەکانی باشوور و رۆژھەلاتی ئێراندا، بوو بە ھۆی پەرەسەندن و گەشەکردنی شپۆهزاری مۆغی وەک زمانی دینی بۆ ھەموو خەلکی ئێرانی کۆن.

زمانی مادی لە پاش ھەخامەنشییەکان و لە سەر دەمی دەسەلاتداری ئەسکەندەردا، بە ھەر دووک شپۆهزارە کە خۆیەو لە ناوچەکانی مادنشین قسە یێ دەکرا و زمانیکی زیندوو بوو، یە کەمەین ناوچە یە ک لە ئێران کە لەو سەر دەمەدا توانی سەر بە خۆی خۆی بە دەست بێنیتەو ناوچە ی مادی بچووک "ئاترۆپاتەکان" / "ئاگر پارێزەکان / ئازەربایجان) بوو، کە ھەر لە پاش مردنی ئەسکەندەر سەر بە خۆی خۆی راگەیاندا. بەلام بە گشتی بە ھۆی سروشتی کویتستانی کوردستان و ریگا و بانی سەخت و سەخڵەتەو، رۆمیەکان نەیان توانی بە تەواوی دەسەلاتی خۆیان لە ناوچەکانی باکوور و باکووری رۆژاواي ماددا بسەپین، ھەر بۆیەش ناوچە ی ھەورامان لە کوردستاندا بۆ بە پەناگایە کێ باش و ھێمن بۆ بە شپۆی زۆر لە ھۆزی مۆغانی مادی کە کەوتوو بوونە بەر رق و قینی ئەسکەندەر و رۆمیەکانەو کە بێیان وا بوو مۆغانی مادی جادوگەرن و لەوانە یە بە جادو لە ناویان بەرن.¹

کاربەگەری زمانی یونانی لە سەر زمانی خەلکی ئێرانی کۆن و بە تاییبەت مادەکان یان ھەر نەبوو یان ئیجگار کەم بوو، زۆر زەحمەتە مەرۆف بتوانی ۱۰ وشە ی یونانی لە کوردیدا بدۆزیتەو.

لە پاش تیکچوونی دەسەلاتی سلوکییەکان، ھۆزەکانی ئەشکانی ھێرشیان کرد سەر ماد، لە سەر تادا تووشی شەری و پیکدادان بوون، بەلام ھەر زوو توانین لە گەل یە کدی پیک بێن و فەرمانرەوایی گەورە و گرانی ئەشکانی پیک بێن. لەو کاتەدا ھەفت خانەدانی بە دەسەلات بە نوێنەرایەتی ھەفت ھۆزی گەورە ی چە کدار بە سەر کردایەتی خانەدانی ئەشکانی پادشایەتی ئەشکانیان پیک ھێنا بوو، ئەم ھەفت ھۆزە بریتی بوون لە ۱- پرتەکان لە خۆراسانەو ۲-

فاضل اصولیان، ناسنامە ی زمانی کوردی، بەرگی ۳ ص ۶۲-۴۱¹

میهران له ماد ۳- کارن له نه‌اوه‌ندوه ۴- سورین له رۆژه‌ل‌ته‌وه (سیستان/ خوراسان) ۵-
 ته‌سپندیار له ماد ۶- زیك له ماد ۷- ته‌سپه‌ب له وه‌رکانه (گورگان).

له‌م هه‌فت هۆزه بئجگه له هۆزه‌کانی په‌رتی (ئه‌شکانی) و سورین نه‌بێ ته‌وانی دیکه له
 دانیشتووانی ماد بوون. خانه‌دانی زیك له سه‌رده‌می ئه‌شکانیه‌کان، ساسانییه‌کان و هه‌تا
 سه‌رده‌می سه‌فه‌وییه‌کان هه‌ر له ده‌سه‌ل‌ت‌داریدا به‌شدار بوون. له کتیی (حرکت تاریخی گُرد
 به‌ خوراسان) نووسراوه که شا ته‌ماسپ به مه‌به‌ستی پشتیوانیکردن له هۆزه‌کانی خوی له
 خوراسان به‌شیک له هۆزه کورده‌کانی "زنگه‌نه، چگنی، زیك و که‌له‌پوری" گواسته‌وه بۆ
 خوراسان. گه‌نجه‌لیخانی زیك فه‌رمانه‌وای کرمان و ناوچه‌کانی رۆژه‌ل‌ات یه‌ کێ له
 سه‌رۆک هۆزه‌کانی زیك بوو.² له‌سه‌ر هۆزی زیك له گو‌فاری "پژوه‌ش‌های تاریخی
 دانشکده علوم انسانی- دانشگاه اصفهان" ئاوا هاتوه:

"خانه‌دانی زیك که له سه‌رده‌می سه‌فه‌ویدا نوینه‌رانیکی هه‌لکه‌وتووی وه‌ک گه‌نجه‌لیخان و
 عه‌لیم‌ورادخانیان له ئاستی فه‌رمانه‌واییدا هه‌بوو و هیژی عه‌شیره‌تی و سه‌ربازیان
 ده‌گه‌یشته سه‌ر سنووری قه‌نده‌هار، له سه‌رده‌می قاجاردا ئیتر ناو و نیشانیکیان لێ نه‌ما، وا
 دیاره له دوای ته‌و ناخۆشی و پیک‌دادانه که له ئیوان عه‌لیمه‌ردان خانی زیك و شاه سه‌فه‌وی
 روویداوه، خانی زیکی ناچار کردوه به‌ره‌و هیندستان کۆچ بکا (اصفهان، 1382: 306-305)،
 له‌مه‌وبه‌دواوه ئیتر کاریگه‌ری ته‌م هۆزه له مه‌یدانی سیاسه‌تی ئیتراندا به‌ره‌و کوتایی رویشت.³"

هۆزه‌کانی ئه‌شکانی هه‌م له رووی زمانه‌وه و هه‌م له‌باری نه‌ژاده‌وه زۆر له هۆزه‌کانی مادی
 نزیک بوون. له‌سه‌ر ته‌م بابه‌ته دیاکۆنۆف له کتیی میژووی ئه‌شکانیه‌کاندا (ل.ب. ۱۱۶)
 ده‌نوسێ: له سه‌رده‌می "په‌رته‌کاندا (ئه‌شکانیان)، زمانی یونانی و هه‌ک و لاته‌کانی تری لای
 رۆژه‌ل‌ات ببووه زمانی هاوبه‌ش، (مه‌به‌ستیه‌تی بلی ببووه زمانی هاوبه‌شی ده‌سه‌ل‌ت‌داری و
 کارگێری= نووسه‌ر)، به‌لام به‌ته‌نیا ته‌م زمانه‌وه به‌ره‌و که فه‌رمی بوو، له‌و شو‌ئینه‌دا که
 ئه‌شکانیه‌کان ده‌سه‌ل‌ت‌داری بوون بۆ کاروباری ناخۆی و کارگێری زمانی په‌رتی (ئه‌شکانی) که
 یه‌ کێ له له‌هجه‌کانی باکووری رۆژا‌وای ئیتران [کوردستان= نووسه‌ر] بوو، زۆر زیاتر
 په‌واجی هه‌بووه. یه‌ کێ له قه‌باله‌کانی هه‌ورامان (ژماره ۳) و هه‌روه‌ها چه‌ند تۆماریک که
 له "دورا- ئورویوس" ده‌رکه‌وتوه به‌م زمانه‌وه نووسراوه‌ته‌وه.⁴

کلیم الله توحیدی "کانیمال"، حرکت تاریخی گُرد به‌ خراسان، ۱۳۷۰ جلد اول، ص ۲۹²

"د. علی اکبر کجیاف، د. مرتضی دهقان نژاد، کورش هادیان". پژوه‌ش‌های تاریخی دانشکده ادبیات و³

علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، دوره جدید، سال سوم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۰ ص ۲۹-۵۸

تاریخ اشکانیان، ا. م. دیاکونوف، ترجمه کریم کشاورز، چاپ دوم، تهران ۱۳۵۱، ص ۱۱۶⁴

دیاکونوف له کتیبی میژووی ماد لاپه‌ره‌کانی ۸۸-۸۹ دهنوسیت:

"زمانی مادی له شەش ږووه‌وه له‌گه‌ل زمانه‌کانی تری کۆنی ئێرانیدا به‌راورد کراوه، له‌گه‌ل زمانی ئه‌وئیس‌تای ته‌نیا له‌یه‌ک ږووه‌وه له‌گه‌ل زمانی ئەشکانی و سکیتی له‌ دوو ږووه‌وه و له‌گه‌ل سوغدی و خوارزی (ته‌نانه‌ت به‌وه‌شه‌وه که زمانه‌کانیان هاوکاتیش نه‌بوون) له‌سی ږووه‌وه به‌لام له‌گه‌ل فارسی کۆندا له‌هەر شەش ږووه‌وه له‌یه‌ک جیاوازن که چی به‌راورد‌کردنه‌کانی نیوان زمانه‌کانی مادی و پارسی هی‌یه‌ک سهرده‌م بوون."⁵

له‌ماوه‌ی ۴۵۰ س‌الهی ده‌سه‌لاتداری ئەشکانییه‌کاندا، زمانی فارسی له‌نیو دانیش‌توانی ماد و ته‌نانه‌ت خوارسانیش هیچ شوئین و پێگه‌یه‌کی نه‌بوو، له‌وه‌سهرده‌مه‌دا پارسه‌کان خاوه‌ن هیچ جۆره‌ ده‌سه‌لاتیکی سیاسی و فەرهنگی نه‌بوون، هیچ هۆزیکي پارسی له‌ده‌سه‌لاتداری ئەشکانییه‌کاندا به‌شدار نه‌بوو. ئەشکانییه‌کان نه‌له‌باری سیاسی و نه‌له‌باری سه‌ربازی و نه‌ش له‌باری ئایینی و فەرهنگییه‌وه هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی وایان له‌گه‌ل ناوچه‌کانی باشوور و فارسه‌کاندا نه‌بوو مه‌گه‌ر ته‌نیا بۆ کۆکردنه‌وه‌ی باجی سالانه‌ نه‌بێ. هەر بۆیه‌ش له‌سهرده‌می ئه‌رده‌شیری پاپه‌کاندا پارسه‌کان ده‌ستیان دایه‌شوریش و سه‌ره‌ل‌دان له‌دژی ده‌سه‌لاتی باکووری- ڤۆژاوا. که‌وابوو به‌یپی ئەم ږوونکردنه‌وه‌یه هه‌موو ئاسه‌واره‌کانی میژووی، نووسراوه‌کانی سه‌ربه‌رد و هه‌موو ئەو نووسراوه‌ کۆنانه‌ی سه‌رده‌می ئەشکانییه‌کان هیچ په‌یوه‌ندییه‌کیان به‌پارس و زمانی پارسییه‌وه نییه. ته‌نانه‌ت له‌سهرده‌می خۆدی هه‌خامه‌نشییه‌کانیشدا زمانی فارسی ئه‌ونده پێگه‌یشتوو و جیکه‌وتوو نه‌بوو که له‌کاروباری سیاسی و کارگێردا به‌کاری به‌یئن. جا ئە‌گه‌ر که‌سانیک پێیان وایه و وا ده‌زانن که به‌یتی دره‌ختی ئاسووریک په‌یوه‌ندی به‌پارس و زمانی فارسییه‌وه هه‌یه، بۆچوونه‌کیان هه‌له‌یه، نه‌بنه‌مایه‌کی میژووی هه‌یه و نه‌ش به‌لگه‌یه‌کی زمانه‌وانی له‌پشته.

ئهمه‌ته‌نیا له‌سهرده‌می ساسانییه‌کاندا بوو که زمانی پارسی به‌پشته‌ستن و که‌لک وه‌رگرتن له‌زمانی په‌هله‌ویی ئەشکانی (که‌زۆر له‌زمانی مادی نزیک بوو) توانی گه‌شه‌بکات و وه‌ک زمانیکی ده‌سه‌لاتداری جی‌بکه‌وی. ته‌نانه‌ت له‌نیوه‌ی یه‌که‌می ماوه‌ی ده‌سه‌لاتداری ساسانییه‌کانیشدا هه‌موو نووسره‌کانی سه‌ربه‌رد و نووسراوه‌گرینگه‌کانی تر به‌هەر دووک زمانی په‌هله‌ویی ئەشکانی و پارسیک (په‌هله‌ویی ساسانی) دهنوسرانه‌وه. ئهمه‌ش نیشاندهری ئه‌وه‌یه که‌خه‌لکانی باکوور و ڤۆژاوی ئێران له‌زمانی خه‌لکی باشوور (پارسیگ) تینه‌ده‌گه‌یشتن، بۆیه‌ش ناچار ده‌بوون که نووسراوه‌کان به‌هەر دوو زمان بنوسنه‌وه.

تاریخ ماد، ا. م. دیاکونوف، ترجمه کریم کشاورز، تهران ۱۳۴۵، ص ۸۸-۸۹⁵

لیکۆئینه وه کان له سه رده ختی ئاسوریک، زۆر به کورتی:

لێره دا زۆر به کورتی باسی ئه وه ره گێران و لیکۆئینه وانه و ههروه ها ئه وه که سانه ده کهم که بۆچوون یان روونکردنه وه یه کیان له سه ر به یتی دره ختی ئاسوریک هه بووه.

۱- بلۆشه ۱۸۹۵، (E. Blochet)، ده قی بی تی دره ختی ئاسوریک له بهر کۆمه لیک سه رچاوه ی په رتووکخانه ی نه ته وه یی پارێس، په یوه سستی ج ۳۲ گو فاری 1 Revue des Religions، پارێس ۱۸۹۵ لاپه ره کانی ۱۸-۲۳، له گه ل وه ره گێرانه که ی به زمانی فه رانسی له هه مان شویندا، لاپه ره کانی ۲۳۲-۲۴۱ له چاپ داوه.⁶

۲- امیل بنونیس، له سالی ۱۹۳۰ زایینی، وتاریکی بۆ سه لماندنی هه لبه سته بوونی دره ختی ئاسوریک نووسیوه. د. نه وای له م باره یه وه ئاوا ده نووسی:⁷

"بنونیس یه که مین که سه که ئه م ده قه ی به هه لبه سته زانیوه و بۆ سه لماندنی ئه م باب ته وتاریکی له سه ر نووسیوه، به لام نه ک به مه به سته وه ره گێران یان نووسینه وه ی ده نگه کان بۆ ریکوپیک کردنی ده قه که. ئه وه هیندیک له به یته کانی به یازده برگی (هجا)، به شیکیشیان به شه ش برگی و ژماره یه کی تریشیان به هه شت برگی یی پیناسه ده کات. **هیندی جاریش وشه یه ک ده لکینی به به یتیکه وه و جاری وایشه رسته یه کی پتی زیادیه و هه ر به ته وای ده یسرتیه وه**"

۳- و. ب. هنینگ (W.B. Henning)، له وتاریکدا له سالی ۱۹۵۰ دا له سه ر دره ختی ئاسوریک ئاوه های نووسیوه:⁸

خویندنه وه کان له سه ر هه لبه سته کانی په هله ی که بیست سال له مه و بهر ماموستا بنونیس "Benveniste" زۆر ئازایانه ده سته ی پ کرد، وادایاره گه یشتوونه ته بنه سته. شیعر بوونی هیندیک له ده قه کانی په هله ی وه ک "یادگاری زبیران" و "دره ختی ئاسوریک" زۆر روون و سه لمیندراون، به لام هیشتا پرسه چۆنیه تی هه و (کیش / وزن) و سه روا (قافیه) ئه م هه لبه ستانه مان بۆ روون نه بووه ته وه، گومانیش ناچی به م ده قانه که

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریک، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۸⁶

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریک، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۱۰⁷

ترجمه از د. فریار در مجله مهر سال هشتم شماره ۲، ص ۷۹-۸۲. ههروه ها ده قی ته وای ئه م ورگێرانه له کتێبه ی د. ماهیار نه وای "منظومه درخت آسوریک، ل. پ ۱۷-۲۸ هاتوه.⁸

ئىستا له بهر دەستدا هەن گرتە کان چارەسەر بىن و بمان گەينن ئەنجامىكى يە کلاکەرەوه. دوو کيشە لەسەر رېگادا هەن:

1. ورد نەبوونی ميرزاکان (نوسخە نووسەکان) لە نووسینەوهی دەقەکاندا، که دەرفەت بۆ گومانکردن دەهێلینەوه، کاتی بە زیادکردن يان که مکردنەوهی تەنيا بېتتیک يان هەر جۆرە زیاد لى کردنیک هەواى (کيشى) هەلبەستە که تیک دەدەن.
2. يە کيشى دیکە، ديارينەبوونی کاتی دانانەوهی ئەم هەلبەستانەيه، که وامان لى دەکا نەتوانين بلين هەلبەستوانە که چۆن وشەکانى گۆ کردوو.

هيننگ له ژيرنووسى 5 له لاپەرەى 19 دا ئاوا دەنووسى: ئە گەرچى گەلێک له وشەکان و دەستەواژەکان پارتى (يان مادى)ن، بەلام زۆرىکى تريشيان دەگەزینەوه بۆ شيوەزارى باشوورى (پارستیک = نووسەر). ئەم تیکەلو پیکەلبوونە بىرى مروف دەباتەوه بۆ لای فەلەویاتی نوێ. چەندیک لەمانە پەيوەندى بە دەقە رەسەنەکەوه هەيه بۆمان ديار نيه.⁹ هيننگ له دريژەى نووسراوهکەى خۆيدا له لاپەرەى 21 له ژيرنووسى 15 دا ئاوا دەلى:

لەوانەيه باشتەر و ابیت که له باقی گشت هزوارەشەکان شيوەى پارتى يان مادى وشەکان دابنريت، بەداخەوه من بۆ خۆم بە تەواوى پەيرەويم لەم بۆچوونە نەکردوو.¹⁰

4- دوکتور جەمشيد مانجى ئونفالا (J.M. Unvala) له فارسەکانى هيندستان. د. نەوابى لەسەر ئونفالا وەها دەنووسى:

" ئونفالا تى کۆشاوه که وەرگيران و دەنگنووسى هەموو دەقە که ئەنجام بەدات، له هەر کوى که دەقە که ناخويندريتەوه و يان بوى نەخويندراوه تەوه بە قرتاندن و پيولکاندن نەگونجاو و ناپيويست و شروقهى نادروست، واتايە کى له خۆيهوه بۆ داتاشيوه، خويندنهوه و وەرگيرانه کەى هەلەى زۆرى تيدايه."¹¹

5- "سيدنى ئيسميت، (1926 Smith, Sidney)، ئاشوريناسى هەلکەوتوو، له سالى 1926 دا ليکچوونى ئەم دەقەى له گەل دەمەقزتيەکانى (مناظرەکانى) ئەکەدى (ئاشوورى- بابلى) راگەياند (ئيسميت 1926: 71-77). بناغەى کارەکەى ئيسميت بۆ

د. ماهيار نوایى، درخت آسوريگ، چاپ سوم 1386، ص 19⁹

د. ماهيار نوایى، درخت آسوريگ، چاپ سوم 1386، ص 21¹⁰

د. ماهيار نوایى، درخت آسوريگ، چاپ سوم 1386، ص 9¹¹

ئەو بەراوردكارىيەى كە ئەنجامى دابوو لەسەر وەرگىراوى ئىنگىلىزى دەقە كەى ئۇنقالا بوو. "ئىسمىت كارىكى بە سەر خويندەنەوہى دەقە پەهلەوويە كە و چارەسەرى گرتەكانى دەقە كە نيە. ئەو لە روانگەى خويەوہ و بەپى دەقە كەى ئۇنقالا كە لە برى شوئندا بە لازىدا چووہ، بزى وەكوو نوئەرى دىن زەردەشتى و درەختى ئاسوورىگىش وەك نوئەرى ئايىنى خاوەنى فرەخوډاى (دىن ارباب انواع پرستى) بە دارىكى وشك و دەستكرد دەزانى كە لە رپورەسى دىنى ئاسوورىاندا بەكارىان هپناوہ. دەم ھەراشى و بىباكى بزەكەش لە وتووئە كەياندا وەك بەلگەيە ك دەناسىتى بۆ پلەبەرزى كۆمەلایەتى مەزداپەرستان.¹²

"سىدىنى ئىسمىت برىواى وا بوو كە شىوازى دارىشتى ھەلبەستى درەختى ئاسوورىگ، رىك ھەر وەك دىمانەكانى (مناظرەكانى) كۆنى نىوان دوورپووان (بىن النهرين)ە، لەبەر ئەوہى:

۱- درەختى ئاسوورىگىش ھەر وەك ھەموو دىمانەكانى رۆژھەلاتى نرىك، سى بەشى "پىشەكى، پىكھاتەى باسەكە و داوہرى" لە خۆ دەگرىت.

۲- لە ھەلبەستى درەختى ئاسوورىگدا ھەر وەك دىمانەكانى سۆمەرى- ئەكەدى، بەربەرەكانىيەكەيان لە شىوہى "فابل"دا خۆى دەنوئى. [فابل جورە پەخشەان يان ھەلبەستىكە كە لەویدا مروفەكان لە شىوہى ئازەلدا خۆيان دەنوئىن و دىنە گۆ].

۳- دەقى درەختى ئاسوورىگىش ھەر وەك دىمانەكانى سۆمەرى- ئەكەدى بەربەرەكانىيەكەيان بە شىوہى دەمەقرى لە نىوان ھەر دووك كىپرەكىكەر ساز بووہ. كەسايەتە سەرەكەيەكانى ناو چىرۆكەكە بە خۆياندا ھەلدەلپن و لىھاتووپی و سوودمەندبوونى خۆيان ھەلدەدەنەوہ، و بە شىوازى دىمانەكانى نىوان دوورپووان (بىن النهرين) بىبەزىيانە پەلامارى يەكدى دەدەن.¹³

۶- بەھار (ملك الشعراى بەھار)، زمانەوان و نووسەرى گەورەى فارس لە كىتەبە بەناوبانگەكەى خۆیدا "سبك شناسى" ئاماژە بە پلەى بەرزى ئەدەبى درەختى ئاسوورىگ دەكات و دەللى كە ژمارەى وشەكانى پەهلەوى ۸۰۰ دانەيە. بەھار، بەشىك لە بەيتى درەختى ئاسوورىگى وەرگىراندوتە سەر فارسى. د. نەواى لەسەر وەرگىراندەكەى بەھار ئاواى نووسىوہ:

د. ماھيار نواى، درخت آسورىگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۱۰.¹²

¹³ Bruner, Christopher J. 1981, sid 194

"به هار، له کتیی (سبک شناسی) بهرگی یه کهم لاپه ره کانی ۱۰۸-۱۱۲ دهنگنوسی و وهرگیرانی بو به شیک له هه ئه به سته سه ره تاییه کانی درهختی ئاسووریگی کردوو، که ئه ئه به ته بی هه نه نییه." 14 دهقی هه موو وهرگیرانه که ی به هار ههر له م کتیبه دا هاتوو.

۷- دوکتور. فهراهی ئابادانی (د. فهراهی ئابادانی)، ئه ویش وهرگیرانیکی له درهختی ئاسووریگی هه م به فارسی و هه م به ئینگلیزی له سالی ۱۹۵۶ له به مبه بی بلاو کردوه ته وه. ئابادانی درهختی خورما وه ک ئاسووری و بزنه کهش وه ک خوراسانی پیناسه ده کات! دهقی هه موو وهرگیرانه که ی به فارسی له م کتیبه دا هاتوو. د. نه وایی له سه ر ئابادانی ئاوی نووسیوه:

دهنگنوسی و وهرگیرانه که ی راست نین. له هیندی شویندا، له گۆرانی دهقه که دهستی نه پاراستوو. جاری وایه که له وهرگیرانی وشه یه ک یان رسته یه ک چاوپۆشی کردوو، هیندی جاریش دهنگنوسی به که ی له که ئ وهرگیرانه که ی یه ک ناگر نه وه. 15

۸- کریستوفر برونر له سه ر درهختی ئاسووریگی وه های نووسیوه: 16

ئهم دهقه ته نیا نمونه یه کی "فابل" (ئه فسانه کانی ئاژهلان و گیاکان) ه له ئاسه واره کانی ئه ده بی زمانه کانی ئیرانی میانی رۆژاوا که بۆمان ماوه ته وه (برونر ۱۹۸۱: ۱۹۳). یه که مین جار "کریستین بارتولومه (C. Bartholomae) 17 له سالی ۱۹۲۲ زاینیدا به هه بوونی نیشانه کانی زمانی پارتی له م دهقه دا به ی پتی برد. گیرانه وه پارتیه که له ره وتی گیرانه وه ی ده مبه ده مدا له لایه ن بیژهرانیکه وه که زمانی دایکیان فارسی میانی بووه، بووه ته هوی ئه وه ی که زۆر وشه و هیندی دیارده ی تری ئهم زمانه وهرگیری (هه مان سه رچاوه ل. پ. ۱۹۱). له پاشنووستیکی (پی نوشت/ تزییل) کورتی درهختی ئاسووریگدا (به ندی ۵۴)، ئهم دهقه زۆر به روونی وه ک سروود ناوی لی براوه. به لام له بهر ئه وه ی که له که ئ کۆمه ئیک دهقی ده ستنوسی په هله ویدا وه ک په خشان روونوسیان کردبوو، که س گومانی بۆی نه ده برد که ئهم دهقه له شیوه ی هه ئه به ست بیت.

۹- پروفیسور "مری بويس" 18 پسیۆر له زمانه کانی ئیرانی و ئایینی زهرده شتیدا، هیندی را و بۆچوونی له سه ر درهختی ئاسووریگی راگه یاندوو، که ههر قسه ی گشتیه و به داخه وه هه یچ

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۱۰.

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۱۲.

16 Bruner, Christopher J. 1980, (sid 191-193)

17 Bartholomae, Christian (1904)

18 Boyce, Mary (1957)

خالتيكى نارۆشمنان بۆ روون ناكاتهوه، تەنانەت دە كرئى بلّين قسه كانى لەم بارهيهوه هيچ پيهوئنديكى به دهقى درهختى ئاسووريگهوه نيهه. ئەو له سالى ۱۹۵۷ زايينيدا دەنووسى: "ههئبهستى درهختى ئاسووريگ پاشماوهى سه‌رگه‌ردانى چينييىكى تايه‌تى له جورىك هۆنراوهى زاره‌كين كه وا دياره تايه‌ت بوويى به "ئەدەبى ژيرمەندان / ئەدەبى پەند و راوئيز" (ادبيات عقلا / ادبيات حكى و اندرز) كه به هۆى كاهنان و زانايانهوه و نه‌ك به هۆى خنياگران (به‌يتيژان) وه هۆنراوه‌تهوه، (بويس ۱۳۶۸: ۷۳).

" مري بويس هەر وه‌ها ئەم هه‌ئبه‌سته وه‌ك "Catalogue poem" پيناسه ده‌كا. ئەم ناوه به جورىك له هه‌ئبه‌سته دوتريت كه ژماره‌يه‌ك وشه هەر يه‌كه‌يان به له‌ونيك پيهوئنديان كه‌گەل ئەوى ديكه هه‌يه، كه زياتر به مه‌به‌ستى فيربوون و گه‌شه‌دانى بير و مي‌شكه. ¹⁹

۱۰- درهختى ئاسوريگ، د. ماهيار نه‌وابى، چاپى يه‌كه‌م سالى ۱۳۶۳ (۱۹۸۴ زايينى). له نيو ئەو وه‌رگيژاناهى كه تا ئىستا كراون، ده كرئى بلّين كه وه‌رگيژانه‌كه‌ى د. نه‌وابى له هه‌موويان باشتر و ته‌واوتره. ئەو بنچينه‌ى وه‌رگيژانه‌كه‌ى خۆى له‌سه‌ر ده‌قه ده‌ستتووسه‌كه‌ى "ئەسانا" دارپشتووه. خۆدى ئەساناش ئەم ده‌قه‌ى له به‌راورد كردن و له‌به‌ريه‌كدانى پينج ده‌ستتووسى تر نووسيوه‌ته‌وه. گه‌وره‌ترين كه‌مو كورى د. نه‌وابى له‌وه‌دايه كه ئاشنايه‌تى له‌گەل زمانى كورديدا نيهه، و كۆششيشى نه‌كردوو كه له‌كه‌سانىك كه كوردى ده‌زانن كه‌لك وه‌ريگرئى. به‌داخه‌وه ئەميش وه‌ك زۆريه‌ى زمانه‌وانانى ئيرانى له‌وه تى ناگا كه له سه‌رده‌مى ماده‌كان و هه‌خامه‌نشيه‌كان و ئەشكانيه‌كان زمانى فارسى ئەونده گه‌شه‌ى نه‌كردبوو و به‌و ئاسته نه‌گه‌يشتبوو كه له ناوچه‌كانى باكوور و باكوورى رۆژاوا وه‌ك زمانى فه‌رمى و يان ئەدەبى به‌كارى بينن و خه‌لك به‌و زمانه هه‌ئبه‌سته بلّين و گۆرانى پيى بچرن. به‌لكوو ئەمه زمانى مادى بوو كه لەم ناوچه‌گه‌له‌دا بره‌وى هه‌بوو و هيچ هۆكارىك نه‌بوو كه خه‌لكى ئەو مه‌ئبه‌نده زمانى خۆيان و لا بن و به زمانى ديكه قسه بکه‌ن و هۆنراوه‌ى پيى به‌هۆننه‌وه. له كاتىكدا له‌و سه‌رده‌مه‌دا نه‌خويندنگايه‌ك هه‌بوو، و نه‌ش مامۆستايه‌ك و نه‌ش هيچ پيويستيه‌ك بۆ فيربوونى ئەو زمانه هه‌بوو. نه‌زانين و نا‌ئاشنايه‌تى له‌گەل زمان و ئەدەبى كورديدا كه‌مايه‌سييه‌كى زه‌ق و به‌رچاوه كه له كارى وه‌رگيژانى درهختى ئاسوريگدا كه "به‌يتىكى" كۆنى كورديه‌ى زۆر به‌روونى خۆى ده‌نوئى. به‌لام له‌گەل ئەمانه‌شدا ليكۆئينه‌وه‌كه‌ى د. نه‌وابى و ماندوو بوونى له وه‌رگيژانى ئەم ده‌قه‌دا جيگاي ستايش و پى

عليرضا بلند اقبال، نشانه‌هاى نمايشى در منظومه درخت آسوريگ: نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۹ ۱۹ زمستان ۱۳۸۸.

زانینه. به تایبه تی ئەو پێشه کیهی که له سه ره تای کتبه کهیدا نووسیویه تی زۆر وردبینه و جینگای سه رنج و ده ستخۆشییه.

۱۱- ئیحسان ته به ری (احسان طبری)، ئەویش به لاسایکردن و له ژێر روشنایی بهی تی دره ختی ئاسووریگدا، هه لبه ستیکی هۆنیوه ته وه، که هه ر چه ند هه لبه ستیکی جوانه به لام له رووی زماناسی و زمانه وانیه وه ده کری بیژین نرخیکی شیواوی نییه. ده فی هه لبه سته که ی له م کتبه دا ها تووه.

دره ختی ئاسووریگ به ییتی کۆنی کوردی:

وشه ی به ی تی له زمانی کوردیدا له گه ل ئەوه ی که له زمانه کانی فارسی و عه ره بیدا به کار دیت و به "دیژیک هۆنراوه" پێناسه ده کریت جیاوازه. وشه ی به ی تی له کوردیدا به هه لبه سته یه ک (منظومه ای) ده لێن که له شیوه ی ئاسایی خۆیدا له سی به شی، په خشانیکی به هه وا (موزون)، هه لبه سته و گۆرانی / ستران پیک دیت، که له لایه ن به ی تیژانه وه ده بیژریته وه.

"د. حوسین میکاییلی، له وتاریکدا له گۆفاری فارسی (پژوهشنامه ادبیات کردی، شماره ۱) له سه ره به ی تی له ئەده بی فۆلکلۆری کوردیدا وه ها ده نووسی: به ی تی هه لبه سته (منظومه) یه کی زا ره کییه (فۆلکلۆریک)، ناوه روکی سه ره کی به ی ته کان بریتین له باسی ئەفسانه یی، باسی ئازایه تی و قاره مان، سۆز و هه ست، دیروکی، کۆمه لایه تی، ره وشت، عیرفان و یان تیکه لاویک له دوو یان چه ند بابه تیک له مانه که به شیوازی هه لبه سته و یان پیکه اتیک له هه لبه سته و په خشانیکی به هه وا (موزون) ده هۆنریته وه. شیوازی گیرانه وه (روایت) له نیویاندا زۆر دیار و به رچاوه، و وه ک هۆنراوه ی گیرانه وه یی (اشعار روایی) ده ژمیردینت. له به ی ته کاند، هیندی له هۆنراوه کان هه وای برگه یی (هجایی) یان هه یه و هیندیکی دیش هه وایه کی ناسراوی نییه به لام جۆریک له هه وا و "نه زم"²⁰ ی تایبه تیان تیدا به دی ده کریت. کورتی و درپژی دپره کان و یه کسانێ برگه کان نابنه بنچینه. سه روا (قافیه) نه خشیکی گرتنگی هه یه، شیوازی دارپژراوی ئەگه ر بپتو له سه ره کاغه ز بنووسیته وه، به شیوه ی به ند به نده و "رسته یان دپره گه لیک له سه ره تا یان له کۆتایی هه ر به ندیکدا دووباره ده کرینه وه" و جۆریک ته رجیعه بند پیک دینن. هه ر به ی تیک هه وا و نه زمی تایبه تی خۆی هه یه، و زۆریه ی جارن به بی ساز و ئامپیری موزیک له لایه ن به ی تیژ یان ده نگخۆشیکه وه له کۆر و کۆمه ل و له دیوه خانان ده بیژریته وه.

نه زم، وشه یه کی کوردی تایبه تی ناوچه کانی نه رده لان و باشووره، به واتای "ریتم" یان هه وای گۆرانی و ²⁰ هه لپه رکی دیت. هه نبانه بۆریته، فره نگ کردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، به رگی دوومه ل. پ. ۸۸۳.

ئەوێی که ئاسایه له هەر بهیتیک چەند گێرانهوهیهکی جۆراوجۆر له هەر شوێنیک یان له ناوچه کانی جیا جیادا ههیه، بهلام ناوهڕۆکی هه موویان هەر وهک یهکن و تا ئەندازهیهکی زۆریش هەر وهک رابردوو ماونهتهوه. کاریگهری ئەدهبی و فرههنگی ئایینه کانی تر وهک (ئیسلام، عیسایی و موسایی...) له بهیتهکاندا شوێنیان دیاره. بهیتهکانی کوردی پارێزهر و بووژینهری داب و نهییتی کوردان و نیشاندهری پهوشی میژوویی، کۆمه لایهتی، فرههنگی، سیاسی و بیروبوچوونی کوردانه. بهیتهکان وهک "ئاوینهی بالانۆینی"²¹ ژبانی کۆمه لایهتی کوردان ناویان لێ براوه، که پریهتی له ئەزمونی زێرین و گرانباری هه وراز و نشیوه کانی ژبانی کۆمه لایهتی کوردان له رابووردودا، که هه م له جیهانی هزری و هه میش له ژبانی کوردیهوه بیدا بزۆینهر و هه لخرینهرن. بوچوونه کانی دادپهروه ریخۆازی و دژ به سته مگه ری، و هه ولدان بو گه یشتن به ژبانیکی باشتر تیاندا زۆر بزۆینهر و به هیزه، قاره مانه خه لکییه کانیان به ر دوام نمونهی بزوتنه وه کانی کۆمه لایه تی و میژوویی بوون. له بهیتهکاندا په رده له سه ر راستیهی کانی ژبان راده مالدریت و رپوره سمه کانی ژبان به هه موو چاکی و خراپیه وه له هه موو بواره کاندای ده خرته پیش چاوه، ئەمه ده توانی زۆر سوود به خشی بێ بو ئەوه که سانهی که کوردان به جوانی نانسین. هه ر ده رکه وته یه کی گرینگی سیاسی و میژوویی، هه ر رووداویکی کۆمه لایه تی دیار و له بهر چاوه، هه ر چیرۆکیکی تال و شیرینی پر له هه ست و سۆز، هه ر سوور و شیوه نیکی گه وره که له سووچینی کوردستاندا رووی داوه، ده نگخۆشانی بی ناوونیشان و نه خوینده وار ئەوه یان به هه وای برکه یی (وزن هجایی) یان نابرکه یی خۆمانیانه (غیر هجایی بومی) به زمانیکی ساده به لام بوخته، بێ گه رد و په وان هۆنیویانه ته وه و نه زمی (ریتم / آهنگ) تایبه تیان بو داناوه کردویانه به "به ییت" یان "به ند"، دوا ییش ورده ورده سۆزدارتر و به هه ست تر یان کردوو و ده مبه ده م گێراویانه ته وه و له فه رامۆشی رزگاریان کردوو و ئەمرۆکه به ئیمه یان ئەسه پار دووه.²²

لێکۆله رانیکی زۆر چ کورد و چ بیانی له سه ر به یته کانی کوردی لێکۆلینه وه ی باش و جێگای سه رنج و ستایشیان کردوو، له وانه ئۆسکار مان که بو خۆی شه یدای به یته کانی کوردی بووه، له سه آله کانی نیوان ۱۹۰۱-۱۹۰۳ زاییینی، له ناوچه ی مۆکریان ۱۷ به یتی کوردی کۆ کردوه ته وه و له سالی ۱۹۰۶ له ئالماندا بآلوی کردونه ته وه.²³

²¹ دهسته وازهی ئاوینهی بالانۆین له لایهن (امجد بحری و علی خضری) له وتاریکدا به ناوی "فولکلور چیست؟" له گۆفاری سروهدا به کار هینراوه.

²² د. حسین میکائیلی، بیت در ادب فولکلور کردی، پژوهشنامه ادبیات کردی، شماره ۱، پائیز ۱۳۹۴

²³ Mann, Kurdisch- Persisch Forschungen. Die Mundart der Mukri- Kurden, Berlin, 1906

مامۆستا قادری فه تاحی قازی، لیکۆلەر و مامۆستای وێژه و ئەدەب له زانکۆی تەبریژی ئێران، به تێگه‌یشتن له گرینگی ئەدەبی و فەرهنگی بێته‌کانی کوردی نزیکه‌ی ۱۴ به‌یتی کوردی کۆ کردووه‌ته‌وه و له‌ دوای نووسینه‌وه‌ی ب‌لاویانی کردووه‌ته‌وه.

مامۆستا عه‌زیزی شاروخ، له‌ سالی ۲۰۰۲دا له‌ هه‌ولێر ۱۲ به‌یتی کوردی له‌ گه‌ل کۆمه‌لێک چیرۆکی فولکلوریک له‌ کتێبیکدا به‌ ناوی "چیرۆک و به‌یتی کوردی" ب‌لاو کردووه‌ته‌وه.

یه‌کێکی دیکه‌ له‌ لیکۆلهران که‌ بۆچوونی به‌رچاو و جیگای سه‌رنجی له‌سه‌ر به‌یت و به‌یتێزان ب‌لاو کردووه‌ته‌وه، پ‌روفیسور "مری بۆیس (Mary Boyce)" ه. ئەو له‌ لیکۆلینه‌وه‌که‌ی خۆیدا له‌سه‌ر "خۆنیاگه‌ری (خنیگری)" له‌ ئێرانی کۆندا، به‌ پشتبه‌ستن به‌و به‌یتانه‌که‌ ئۆسکار مان و رۆژه‌ لیسکۆ له‌ ناوچه‌کانی کوردنشین کۆیان کردووه‌ته‌وه، به‌م ئەنجامه‌ گه‌یشتووه‌ که‌ به‌یتێژی له‌ کوردیدا به‌رده‌وامی داب و نه‌ریتی "گۆسانه‌کان و خۆنیاگه‌رانه" له‌ ئێرانی باستاندا (ل.پ 94-98). گرینگترین ئامراز بۆ درێژه‌دان به‌م داب و نه‌ریته، ئەو قوتابخانه‌ نافه‌رمیانه‌ بوون بۆ فیرکردن و په‌روه‌رده‌کردنی "خۆنیاگه‌ری" له‌ کوردستاندا (بۆیس، 98-99).²⁴

"بۆیس له‌سه‌ر گۆسانه‌کان ده‌ڵێ: گۆسانه‌کان نه‌خشێکی به‌رچاویان له‌ ژبانی کۆمه‌لایه‌تی خه‌لکی ئێران و هاوسێیه‌کانیان هه‌بوو، که‌ هه‌ر له‌ سه‌رده‌می پارتیه‌که‌نه‌وه‌ هه‌تا دوا رۆژه‌کانی سه‌رده‌می ساسانییه‌کان درێژه‌ی کیشا. ئەوان لاوینەر (نوحه‌ خوان)، ته‌وسپیژ (طعنه‌پرداز)، چیرۆکیژ، ژهنیاری، پارێزه‌ری داب و فەرهنگی کۆن و رافه‌که‌ری سه‌رده‌می خۆیان بوون. ئەوان وه‌کووه‌ هۆزانوانێک که‌ ده‌بوا‌ی زۆر کرده‌وه‌ و نه‌ریتی کۆن بگێرنه‌وه‌، بویه‌ ناچار بوون که‌ نه‌ ته‌نیا زۆر گێرنه‌وه‌ و رووداوه‌ی کۆن له‌ بیر و ه‌زری خۆیاندا رابگرن و بیانپارێزن، به‌لکوه‌ ده‌بوا‌ی شاره‌زاش بن له‌ دانانی هه‌وا و نه‌زمی تایبه‌ت بۆ هۆنراوه‌کانیان.²⁵ کۆنترین سه‌رچاوه‌یه‌ک که‌ وشه‌ی گۆسانی تیدا هاتووه‌، دوو پارچه‌ی کورتی پارتیه‌ که‌ به‌ خه‌تیکی روونی مانه‌وی (مانوی) نووسراون و له‌ لایه‌ن "هنینگ" وه‌ سه‌رراست کراوه‌ته‌وه‌ به‌م جۆره‌یه‌: "هه‌ر وه‌ک گۆسان که‌ هۆنه‌ری شاکان و قاره‌مانانی پێشوو باس ده‌کات و بۆ خۆی ه‌یج ناکا". ئەم ده‌قه‌ له‌به‌ر ئەوه‌ی که‌ به‌ زمانێکی پارتی ره‌وان نووسراوه‌، ناکرێت له‌ سه‌ده‌ی

²⁴ دکتر اسماعیل شمس، بیت گردی، مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی، ۱۳/۹/۱۳۹۵

²⁵ Boyce, Mary (1957), "The Parthian 'Gosan' and Iranian Minstrel Tradition", JRES, No. 1/2, pp. 10-45

چوارهم يان پينجهمي زاييني بهم لاترهوه بيت، و ئەمەش دەيسەلمپني که گوسان وشەيه کي پارتيبه.²⁶

وشەي گساني (Gosān) ئەرمەنيش هەر له وشەي گوساني پارتی وەرگيراوه، بەلگەي دەستکەوتوو له دەقه کاني ئەرمەني و گورجي ئەمەمان پي دەلي که دەستهواژەي گوسان بهو کهسانەيان وتوو که هەم دەیانتواني گوراني بچرن و هەميش دەیانتواني سازيش بژەنن.

بۆيس دەلي: بەرانبەر وشەي گوسان له زماني فارسي ميانەدا (پههلهوي ساساني) وشە ئاشناکەي "huniyagar" (هونياگەر) ه که له زماني فارسي دەري له شپوهي خونياگەر (خنياگر) به جي ماوتهوه. هەموو سەرچاواکان باسي ئەوه دەکەن که خونياگەران هەر وهک گوسانە کاني پارتی هونراوهيان هونيوهتهوه و بي سوود وەرگرتن له نووسين، ههوا/ نهزم (آهنگ) يان بۆ داناوه و له گەل ليداني سازدا دەستيان داوته گورانيجرئين (بۆيس ۱۳۶۸: ۳۱-۸۴).²⁷

بيگومان ره گي وشەي "huniyagar" (هونياگەر/ خونياگەر)، له زماني کورديدايه و له گەل وشە کاني هونراوه و هونەر (شعر و شاعر) له يه ک ريشەن، چونکه ئەم دوو وشەيه هەردووکیان له چاوگي "هونين" به واتاي چنين و هونينهوهن. وشەي "هونيا-گەر" يش به واتاي کەسيک ديت که کار و پيشەي "هونين" ه، که شاعيران و بهيتبيازانش دەگرتهوه.

بهيتبيژ، هونياگەر و گوسانە ليهاوو و بهناوبانگەکان، زۆربهيان له کۆشک و ديوهخاني پادشايان و ميراندا نيشته جيپوون و له کۆر و ديوهخاناندا بهيتيان وتوو و گورانيان چريوه. وشەي "گۆ-سان" خوی هەر بهم واتايهيه، چونکه "گۆ" به واتاي "بيژ" هەر له گۆننهوه ديت و "سان" يش وشەيه کي کۆني کورديه به واتاي "مير/ فهريمانرهوا" يه. فهريمانرهواياني کۆني ههورامان به "سان" دەناسران لهوانه "موحه مه د سان، عباسقولي سان، بارام سان، قاسم سان، تاييسان، مه نوچيه ريسان، فه تاحه له سان، يۆسف سان، قاديسان، حه يده ريسان، جه مشيدسان، مهردان سان، رهزاسان و...²⁸ هەر وهها له کتبي "ميژووي ماد، دياکونوف ل. پ. ۳۲۵" هاتوو که فهريمانرهواي ناوچهي پارتاکي کەسيک بوو به نيوي

عليرضا بلند اقبال، نشانه‌های نمایشی در منظومه درخت آسوريگ: نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۹ زمستان ۱۳۸۸.

²⁷ Boyce, Mary(1957), "The Parthian "Gosan" and Iranian Minstrel Tradition, JRES, No. 1/ 2, pp. 10- 45

²⁸ ميژووي ههورامان د. م. ئەمەين هه‌وراي

"زانا سان"²⁹ که وابوو لیره بۆمان دهرده کهوئ که وشه ی گۆسان به واتای بهیتیتز یان گۆرانیتیتز میر / فهرمانیره وایه.

ئه گهر دهقی درهختی ئاسووریگ له گه ل ئه و پیناسه یه که لیره بۆ بهیت کرا، بهراورد بکهین، بۆمان دهرده کهوئ که ئه م پیناسه یه ش بۆ ئه مپیش راسته و درهختی ئاسووریگیش وه کوو بهیتیک خۆی له چوارچێوه ی ئه م پیناسه یه دا دهبینیته وه. چونکه له وه ی که ئه م چیرۆکه "هه ئبهسته (منظومه)" یه گومانی تیدا نییه، ههروه ها ئه مپیش وه کوو زۆربه ی بهیته کانی کوردی رسته یه کی تیدابه که دووپات ده بیته وه ئه ویش "ئه ژ من که رند" ه. دیسانه وه هه ر وه ک بهیته کانی کوردی له هیندی به شیدا به شیوه ی په خشانه، بۆ نمونه له دیره کانی ۲۸ و ۲۹ دا ئه مه ئیتر نه بز ن و نه ش درهختی ئاسووریگ به لکوو ئه مه ئیتر بهیتیتز (هۆنیاگه ر/ گۆسان) خۆیه تی که قسه ده کات و بۆ بیسرانی روون ده کاته وه و ده ئی:

"کاتی ئه وه ی وتبوو درهختی ئاسووریگ، بز ن فسانی کرد و وتی سه رم پیی ده شیوتیت."
به لام لیکۆله ران ئه م قسانه یان وه کوو هۆنراوه نووسیوه ته وه!

(28) Kādē-š awa wāxt būt draxtī āsūrīg

(29) buzm fsān karēd sarm panaž- šēwit

(۲۸) کاتی ئه وه ی وتبوو درهختی ئاسووریگ

(۲۹) بز م فسان کرد سه رم په نه ش شیوتیت

له سه ر ئه وه ی که ئه م "هه ئبهسته (منظومه)" یه "هه ر وه ک بهیته کانی کوردی به هه وای تایبه ته وه چریویانه دیسان گومانی تیدا نییه، له بهر ئه وه ی له کۆتایی بهیته که دا گۆسانه که (بهیتیتزه که) بۆ خۆی زۆر به روونی باسی ده کا و ده ئی:

(118) srūtum kē wasrēt kē nepišēt až pāšm

(119) drang³⁰ zēwet pad har srūt sar dušman murta wīnēt

(۱۱۸) سه روودم کی بچریت کی نوویست ئه ژ پاشم

(۱۱۹) درهنگ [یان] زوو به هه ر سه روود سه ری دوشمن مردو وینیت (بینیت)

م. دیاکونوف تاریخ ماد، ترجمه کریم کشاورز، تهران ۱۳۴۵، ص ۳۲۵²⁹

این واژه در متن اصلی بجای درنگ، "درگ" نوشته شده است که بنظر میرسد "ن" از واژه افتاده باشد³⁰

زهمینه میژووی و هوکاره کانی پیکهاتنی بهیتی درهختی ئاسووریگ:

کاتی باس له درهختی ئاسووریگ دهکری، بهداخهوه زۆربهی لیکۆئینه‌ران به بی سهرنجدانیکی ورد ده‌ئین که ئەم به‌یته ده‌گه‌رپته‌وه بو سهردهمی پارته‌کان. ئەمه له کاتیگدا هه‌روه‌ک چۆن ئیستا نیشان ده‌دریت خۆدی واتاکان و ناماژه‌کانی ناو به‌یته‌که، ئەوه‌مان به‌روونی بو درده‌خات که ئەم به‌یته هی سهردهمی ماده‌کانه.

له سهره‌تای ئەم ده‌قه‌دا، به‌یته‌ژ (گۆسان)، ده‌ئی "دره‌ختیک روواوه له شاری ئاسور. جا با بزانی شار ئاسور کوپیه. هه‌ر وه‌ک ده‌زانی له‌و سهرده‌مه‌دا که ئیمپراتوری ئاشور به‌هێزترین ده‌سه‌لاتی ناوچه‌که بوو، واتا له‌ سه‌ده‌کانی ده‌یه‌می پ. زه‌ه‌تا کاتی تیکشکانی واتا سالی ۶۱۲ پ. ز. ، به‌شیک فریوان له‌و ولاتی ئیستای سووریه، لوبنان، عیراق و هه‌روه‌ها به‌شیک له‌ کوردستان له‌ بن ده‌ستی فه‌رمانه‌وایانی ئاشوریدا بوو و وه‌ک ولاتی ئاشور ده‌ژمێردا. وشه‌ی "شه‌ترا" (شار) له‌و سهرده‌مه‌دا به‌ واتای ولات ده‌هات، و ماده‌کان که دراوسی ئاشور بوون به‌و شوپانه‌که که وتبوونه باشووری که‌رکووک و به‌ره‌و ناوه‌ند و باشووری ئیستای عیراق و به‌ تایبه‌تی ئەو ناوچانه‌که ئیستا "شاره‌زور و گه‌رمیان" ی پی ده‌ئین، که له‌ گه‌ل ناوچه‌کانی کرمانش و ئیلامدا هاوسی بوون "شه‌ترا ئاسور" ی پی ده‌گوت واتا ولاتی ئاسور. له‌ پاش شکستی ئاشور و سه‌رکه‌وتنی ماده‌کان ئەم ناوه‌ ورده‌ تووشی گۆران هات و بوو به‌ "شارئاسور" و دوايش "شاره‌زور". له‌ سهردهمی ده‌سه‌لانداری ئەشکانیه‌کاندا ئەم گۆرانه به‌ ته‌واوی رووی دابوو. له‌ کارنامه‌ی ئەرده‌شیری پاپه‌کاندا باسی یه‌کی له‌ سه‌رکرده‌کانی کورد ده‌کات به‌ نیوی "یه‌زدانکرته‌ شاره‌زوری"³¹ که بو یارمه‌تیدانی ئەرده‌شیر چوو بوو بو سهردانی. ئەمه‌ش نیشان ده‌دات که ئەم ناوه‌ له‌و کاته‌دا ئیتر گۆرا بوو. له‌ راستیدا له‌ پاش تیکچوونی فه‌رمانه‌وایی ئاشور، ئیتر به‌ ده‌گه‌ن ناوی ولاتی ئاشور (شه‌ترا ئاسووریگ/ شار ئاسور) له‌ نووسراوه‌ میژووییه‌کاندا ده‌بینین ، به‌بیجه‌وانه‌وه ئەمه ئیتر ناوی شاره‌زوره‌که درده‌که‌وێت.

به‌ کورتی له‌و کاته‌وه که ئاشورییه‌کان ده‌سه‌لاتی خۆیان له‌ده‌س دا (سالی ۶۱۲ پ. ز) هه‌تا ئەو کاته‌ی که په‌رته‌کان (پارته‌کان) به‌ سه‌ر ماده‌کاندا سه‌رکه‌وتن (سالی ۱۵۵ پ. ز)³² زیاتر له‌ ۴۵۰ سال‌ تی په‌رپبوو، چه‌ندین زنجیره‌ پادشایی و ئیمپراتوری دیکه وه‌ک ماده‌کان، هه‌خامه‌نشیه‌کان، رۆمیان (ئه‌سکه‌نده‌ر) له‌م ناوچانه‌دا فه‌رمانه‌واییان کردبوو، ده‌یان شه‌ری گه‌وره‌ و بچووک له‌م ناوچانه‌دا قه‌وما بوو، به‌ تایبه‌ت له‌ سهردهمی پادشایه‌تی

قاسم هاشمی نژاد، کارنامه‌ی اردشیر بابکان، تهران ۱۳۶۹، ص ۴۶³¹

م. م. دیاکونوف، تاریخ اشکانیان، ترجم کریم کشاورز سال ۱۳۵۱، ص ۴۵³²

داریوشدا چهندين جهنگي خویناوی روویان دابوو که کاریگه ریبه کانی بو ماوه یه کی دریز له بیر و میسکی خه لکدا هه ر مابوو هه. له سه رده می نه شکانیبه کاندای خه لک ئیتر رووداوه کانی سه رده می ئاشووریان به تهواوی فه راموش کردبوو، ئیتر هیج نیاز و هوکاریکی سیاسی، کومه لایه تی و میژووی بو ئافرانندی به یتیکی وه ک درهختی ئاسووریگ له ئارادا نه بوو.

ئایا ده کری ئیستا که سیک یان که سانیک بیر له وه بکه نه وه که به یتیک یان هه لبه سته یه ک (منظومه) بو فه تحه له شای قاجار یان بو عه باس میرزا یان که ریمخانی زهند یان له سه ر شه ری ئیران و عوسمانی بنووسن؟ به بروای من نه گه ری نه نجامدانی کاریکی وا زور لاوازه.

هیندیک له لیکۆله ران هه لبه سته ی (منظومه ی) درهختی ئاسووریگ وه ک "فابل" یکی نه ده بی چاوی ده کهن. "کادن (1984, Cuddon: 256)، له سه ر فابل ده بیژن: فابل به گپرانه وه ی (روایت) یکی کورتی هه لبه ست یان په خشان ده وتریت که له کوتاییه که یدا ده رته نجامیکی رهوشتی (اخلاقی) تیدا به دی بکرتیت. کادن لی زیاد ده کات و ده لی: پشاندانی مروقه کان له شیوه ی نازه لاندای تایبه تمه نندی فابلی نه ده بییه"³³

"له شروقه کردنی درهختی ئاسووریگ له روانگه ی فابل بوونیوه، ئیمه تووشی دوو گرفت ده بیینه وه، یه که م نه وه ی که ئیمه ناتوانین ده رته نجامیکی رهوشتی روشنی لی ده ریبنین، و دوو هم نه وه ی که که سایه تیبه کانی ناو هم هه لبه سته یه (منظومه)" واتا بزنی و دارخورما هیچ کامیان پشاندهری دیارده و خوو و سروشتیکی تایبه تی له مروقه کان نین. نه و واتا گه له که نه وان له ده مه قریبه که ی خویناندا ده ری ده برن زور گشتگیرن و دیار نیبه که بزنی و دارخورما نوینه رایه تی کام چین، گرو و نه ته وه یه کن. ئایا به پی شروقه کاریبه که ی سیدنی ئیسمیتی ئاشووریناس ده کرتیت بزنی نوینه ری دین زه رده شتی و دارخورماییش نوینه ری کفر و فره خودای ئاشووری و بابلی ی که له و دینه دا په رسته تی دار نه خشیکی گرینگی له نه ستو هه بووه (تفضلی، ۱۳۷۶: ۲۵۷)"³⁴.

هه ر چه نده نه م قسه ی "د. احمد تفضلی" راسته و ئیمه ناتوانین ده رته نجامیکی دیاری رهوشتی (اخلاقی) له م "فابل" هه ریکیشین، به لام نه وه ی که بزنی و دارخورما سیمبۆلی کام گرو و چین و نه ته وه یه کن و کام مه به ست و نه ندیشه یه ک نوینه رایه تی ده کهن، پیم وایه زور روون و ئاشکرایه، بزنی نوینه رایه تی ماده کان و ئایینی زه رده شتی ده کات و درهختی

³³ (256: 1984, Cuddon)

³⁴ د. عباس آذرانداز، کهن نامه ادب پارسی، ۱۳۹۳ سال پنجم، شماره دوم، ص ۱۸-۱

ئاسوورگېش سېمبۆلىكە بۇ فەرمانرەۋاي ئاشوور. لەم نووسراۋەيەدا تى دەكۆشم كە
 ۋەلامى روون بەم نارۆشنىيانە بدەمەۋە.

"گومانىك لەۋەدا نىيە كە ھەلومەرجى سىياسى و كۆمەلايەتى ھۆكاریك بوون لەبۆ پىكھىتانی
 "قابلى" درەختى ئاسوورگې، بە جورىك كە ئەو بەرىبەرەكانى و دژايەتییە كە لەۋیدا پىشان
 دەدرىت بۆ ئەو كەسانەى كە گۆبېستى دەبوون خاۋەنى "واتا" بوو، يان بەجۆرىكى تر
 خەلك لە ۋە سەردەمەدا لە پەيامەكان و گوتەكانى ناو درختى ئاسوورگې بە جوانى تى
 گەبشتوون (عزىدفتى، ۱۳۷۲: ۸۳).³⁵ كە وابوو با بزانین لە چ ھەلومەرجىكى سىياسى-
 كۆمەلايەتى و مېژووويىدا ئەم فابلا ھۆنراۋەتەۋە و چ پەيامگەلىكى تىدايە.

لە نيوان سالاكەكانى ۱۵۳۰-۱۲۷۰ پ.ز. واتا ماۋەى زياتر لە ۲۵۰ سال، لە ۋە شوئىنەى كە
 ئەمرۆ چوارپارچەى كوردستانى يى دەلین پادشايەتى گەۋرە و گرانی مېتانی فەرمانرەۋايى
 دەكرد. پايتەختى ئەم پادشايىيە لە شوئىنك بوو بە ناۋى واشوكانى لە ناۋەرەستى كوردستان
 كە ئەمرۆ مەزەندە دەكرى ھەمان ناۋچەى سەرىكانى بى كە كەۋتوۋەتە نيوان سەنۋورى
 توركيا و سوريەۋە. پادشايەتى مېتانی يە كى بوو لە سى ئىمپراتورىيە گەۋرەكانى ئەو سەردەمە
 كە برىتى بوون لە مېسرى، ھىتى و مېتانی.

لە پاش سالاكەكانى ۱۳۰۰ پ.ز. پادشايەتى مېتانی لەبەر دوو ھۆكارى سەره كى رووى لە كزى
 نا، يەكەم لەبەر ناكۆكى ناخويى و شەرى دەسەلات لە نيوان شازادەكانى مېتانىدا و دوۋەم
 گوشارى پادشايەتى ھىتى لە لای باكورى ۋلاتەۋە. ئەمانە بوونە ھۆى ئەۋەى كە دەرفەت
 بىر مەخسە بۆ بەھىزبوونى يە كى لە مېرئىشەنە نىۋە سەرىبەخۆھەكان واتا شانشىنى ئاشوورى لە
 نەينەۋا، تا ۋاى لى ھات كە لە كۆتايىيەكانى ۱۲۷۰ دا بە يەگجارى كۆتايىيان بە دەستەلاتى
 مېتانی ھىتا و پادشايەتى سەرىبەخۆى ئاشوورىيان لە ناۋچەكانى لای ھەۋلېر و نەينەۋا و
 كەركوك ھەتا سەرىكانى دامەزراند.

پادشايەتى ئاشوور لە نيوان سەدەكانى ۹، ۸، و ۷ پ.ز. لە ئەۋەپەرى بەھىزى خۆيدا بوو و بۆ
 فراوانكردنى دەستەلاتى خۆى، تى كۆشا كە گشت ئەۋناۋچەگەلە كە پېشتر لە ژىردەستى
 مېتانييەكاندا بوو بېئىتە ژىر رەكىفى خۆبىيەۋە، بۆيە بە بەردەۋامى ھېرشى دەكرە سەر
 ناۋچەكانى رۆژھەلات، باكور و باشوورى كوردستان، لەم ھېرشانەدا بەزەبىيان بە كەسدا
 نەدەھاتەۋە، گوندەكانيان ئاگر تى بەردەدا، مەر و مالات و خەرمانيان بە تالان دەبردن، زور
 جارن مندالەكانيان دەكۆشت و ژن و پياۋەكانيان دەبردن و دەيانكردن بە كۆيلە.

د. عباس آذرانداز، كەن نامە ادب پارسى، ۱۳۹۳ سال پنجم، شماره دوم، ص ۱۸-۱³⁵

هیندی جار که خه لکی ناوچه په ک خوین دها به دهسته وه و ناماده بوون هه ر جوړه باجیک بدهن، دیسانه وه خه لکه که یان ناچار ده کرد به گواستنه وه ی باروبنه ی سپاکه یان. لیره دا له بهیتی درهختی ئاسووریگدا بزن له م باره وه دهنگ هه لنده بری و گله ی ده کا و خو ی به ژیرتر و زانانر له ئاسووریه کان ده زانی که نابیت و شایسته نییه باریان بو بری:

(38) bna bār burtan sazēt dānāg aḥ dušāgāyē?

(۳۸) بڼه [و] بار بردن سزاوړه دانا نه ژ [بو] دژاگای؟

(واتاکه ی: ئایا بڼه و بار بردنی دانا سزاوړه له بو نااگاییه ک؟)

ئاسووریه کان خوین به ژماره ئه ونده زور نه بوون، له ناوچه په کی بهرته سک که که وتبووه نیوان شاره کانی نهینه وا و هه ولیر و کهرکووک نیشته جیبوون. ده و له تی ئاشوور بو فه رمانره واییکردن پشتته ستوور بوو به هیزی سه ربارزی خو ییه وه. ئه وان هیزیکی سه ربارزی پته ویان که خړکراوه (متمکز) ترین، ته یارترین و چالاکترین هیزی سه ربارزی جیهانی ئه و سه رده مه بوو پیک هینابوو. ئه رابه ی جهنگی خړا، پهل هاو یژ (فلاخن)، که شکه نجه ر (مه نجه نیقی چه ر خدار) ه کان یان بو تیکشکاندنی دژ (که ل / قه ل) کانی دوژمن له و کانه دا یی هاوتا بوون. دیا کو نو ف له کتیی میژووی ماددا له م باره وه ده ئی: دژه کانی مادی که زور پته و نه بوون و ته نیا بو پاراستنی خوین له په لاماری دزه کان و هوزه کانی نه یاری خوین دروست کرابوون، له به رامبه ر که شکه نجه ری (مه نجه نیقی چه ر خداری) ئاشووریه کان توانای خو پاگریان نه بوو. ساز و به رگی جهنگی ئاشوور ترس و هه راسییکی زوری خستبووه نیو دئی خه لکه وه. له م به یته دا بزن له م سازو به رگه وه ک لیکه ومان و به دبهختی ناوی لی ده با:

(75) palk-hawen ud kaškančir ayāne če-būen avin

(۷۵) په لک-هاون و که شکه نجیر ئه یانه چ بوونه ئه وین

(په ل-هاو یژ و "که ل-شکن-جه ر" ئه مانه بوونه چ موسیبه تیک)

ئهم ره وشه به سه دان سال به ردوام بوو، به سه دان شه ر و به ر خودان قه وما، به ده یان میر و سه روک هوز گیران و به زیندوی که ول کران. سته مکاری ئاشووریه کان له راده به دهر بوو نه ک ته نیا به رانبه ر به کورده کان به لکوو به رانبه ر به هه موو نه ته وه کانی روزه لاتی ناوه راست وه ک بابلیه کان و عیلامیه کان و ئه ورارتووییه کان و جوه کان (موساییه کان) و ته نانه ت خه لکی ئاسایی ئاشووریش.

گرېنگترین رووداوی ئەم سەردەمە سەرھەڵدانی بزوتنەوہیہ کی ئایینی بوو کہ لە ناوہرۆکی خۆیدا دژ بە ستەمکاری دەسەڵاتدارانی ئاشوور و دژ بە ئەو ھۆز و دەستەڵاتانە بوو کہ یارمەتی ئاشووریان دەدا، ئەویش ھەمان ئایینی زەردشتی بوو.

لە بنەڕەتدا سەرھەڵدانی ئایینی زەردەشتی ھەستانەوہ لە دژی بێدادی و دەرئەنجامی ستەمگەرہیہ کانی ئاشوور بوو. بۆچوونەکان و وتەکانی زەردەشت تا ئەندازەہیہ کی زۆر ڕەنگدانەوہی خۆاست و ئارەزووہ کانی کۆمەڵانی خەلک بوو لەو سەردەمەدا. جا بۆیہ ژمارەہیہ کی زۆر لە ھۆزە جۆریہ جۆرەکان چ ئێرانی و چ نائێرانی لە بن ئالای ئەم دینە تازە و لە دژی ئاشوور کۆ ببوونەوہ. کۆمەڵگەہی ئەو سەردەمەہی ماد بەپێچەوانەہی ئاشوور ھیشتا پێ نەنابووہ قۆناعی بەردەدارییەوہ، ھەر بۆیہش خەلک و سەرۆک ھۆزەکان قین و رقێکی ئێجگار زۆریان لە دەسەڵاتدارانی ئاشووری ھەبوو، لە چاوەوانەوہ گرتن و بردن و فرۆشتنی مرۆفەکان وەک ئاژەل کردەوہیہ کی خراب و نامرۆفانە و لە ھەمان کاتیشدا دژ بە بیرو باوہرەکانی ئایینیان بوو. جا لێرەدا بوو کہ ئیتر دژایەتیکردن و بەرہنگاریبوونەوہی ئاشوور نەتەنیا جەنگ بوو لە دژی داگیرکاری و لاتەکەیان، بەلکوو لە ھەمان کاتیشدا جەنگێکی ئایینیش بوو. لە راستیدا مۆغانی مادی بە ھۆی ئەندیشە و پەيامەکانی زەردەشتەوہ لە باری ئیدۆلۆژیکەوہ خەلکیان بۆ شۆرش و راپەرین رابھێنابوو. لەم ھۆنراوہیہدا بزنی زۆر بەروونی وەک زەردەشتییەہ کی باوہرەمەند بە گژ دارخۆرمادا دەچی و شیلگیبریوونی خۆی لە پاراستنی ئایینە کەہی پێی رادەگەینیت، ئەو کاتەہی کہ دەئیت:

بەدکارە، گومانان لێ دەکەم کہ تو "رووسپیگ"³⁶ زادەہی، ئەژنەوی دیوی بۆئیند، ھەتا ئەز (من) پیت دەوێرم، خوداوەندی ئافریدگار پایەبەرز و نورانی ئافریدگار ئاھورامەزد.

(45) bnfšm gumānik ašēm kū rūspīg- zādak ayi

(46) ašnewi dēvī buland yat az pētākarem

(47) dātar baY- varžavand bāmīg xwābar ohrmazd

(٤٥) بەدکارە، گومانیک ئەشیم کہ رووسپی زادەہی

(٤٦) ئەژنەوی دیوی بۆئیند تا ئەز (من) پیت دەکارم (پیت دەوێرم)

(٤٧) ئافریدگاری بەغ، پایەبەرز نورانی باری خوا ئەھورامەزد

رووسپیگ / رووسپی بە واتای ژنی بەدکارە دیت، ژنی لەشفرۆش³⁶

ههروهه له دپړه کانی ۴۸، ۴۹ و ۵۱ د بزن ده ئیت که ئافریدگار ئهوانی فیر دینی مه زدايه سنایی کردوو و ئهوه ته نیا ئهوانن که شایانی ستایش کردن و یه زدان هه موو کاتی ئاگی له چوارپایان (ئاژهلان) ه.

(48) abēži din mazdysnān čē čāšt xwābar ōhrmazd

(49) Yud až man ke buz ham yaštān na šhēt kēč

(51) gōšurwg yazt har wīnē čahārpāyān

(۴۸) ئه بیژئی دینی مه زدايه سنان که فیری کردین باری خوا ئوهرمز

(۴۹) جودا ئه ژ من که بزم ستایش کردن ناشی بو که سی تر

(۵۱) گوش- ئورؤگ ئیزهت هه ر وینی (ده بیخی) چوارپایان

له دواییه کانی سه دهی هه فته می پ. ز ئیمپراتووری ئاشوور له لایه ک به هوی به رهنگاری و ده سهوشاندنی ماده کان و له لایه کی دیکه شه وه به هوی ناکوکی ناوخوی تووشی لاوازی و بیده سه لاتی بیوو، ئیتر هیژی سه رکوت کردن و په لاماردانی وه ک جاران نه ما بوو. به یقی درهختی ئاسووریگ راست له م کاته دا هونراوه ته وه. ئه م بزنه ئیتر ئه و بزنه ی جاران نییه، ئه و کاته ی که ئاشوورییه کان په لاماریان ئه هینا، رای ده کردو و په نای ده برده کویتستان. ئه و ئیستا به هیزه وه به رامبهر ئه وان راوستاوه و سه رکونه یان ده کا، کاتی ده ئی:

(39) yat na kādē barem bār až ta buland apēsūt

(40) hagar-et pāsaw-i karam nangm bwēt grān

(41) wēžend-m pad afsān pārsig martōhm

(116) tō kōst ayi aēdar kū jūlahkān mēx

(۳۹) ئیدی نه کاته به رم بار ئه ژ ته بو ئیندی بی سوود

(۴۰) هه گهر پاساوی که رم نه نگم بویت گران

(۴۱) ئیزنم به ئه فسانه پارسی مه ردمان

(۱۱۶) تو کوستکه وتووی لیږه وه ک میخی جولاکان

ئا لېرەدا ئېيتىر وا دياره كه بزن بپياري خۆى داوه كاتى دهلى: ئيتىركانى بار بردن نيبه بو تو ئه ى بولپندى بيسوود، نه گەر پاساوى كهرم (واتا نه گەر راست نه كه م) نهنگم بيت گران، نه و سا دهيم به نهفسانهى مەردمى پارس واتا پارسه كان تيتالى (گالته) م پيى ده كهن و ده لپن نه وه ديسانه وه بارت برد. تو كووستكه وتووى لپره وه ك ميخى جو لكان ناتوانيت بيزوى.

له دپرى ۱۴۱ دا، وا دياره كه بزن بو خۆى پارسي نيبه و نيگه رانه له وهى كه ببپته گالته جارى پارسه كان.

له دوايىن به شه كانى هه ئبهسته كه دا، بزن وه ك سه ركرديه ك كه بو سه ربازه كانى خۆى قسه ده كا و بو نه ببرد ئاماده يان ده كا، ده لى: ئيوهش سرووده كانى من بخوئين و بينووسن، له گه ل هه رسروودى كدا كه ده لپنه وه درنگ يان زوو سه رى دوژمن مردوو ده بينن.

(118) srūtum kē wasrēt kē nepišēt až pāšm

(119) darnḡ³⁷ zēwet pad har srūt sar dušman murta wīnēt

(۱۱۸) سروودم كى بچپريت كى نووسيت نه ژ پاشم

(۱۱۹) درهنگ [يان] زوو به هه ر سروود سه رى دوژمن مردوو وينيت (بينيت)

سه رنه نجام له دوايىن به شى هه ئبهسته كه دا، بزن له گه ل ئاره زووى سه لامه تى تن و ره وان بو كه يخه سرو، به پته كه ى خۆى دواى دپنى. نه مهش بو خۆى به لگه به كى به هپزه كه نه هه پته هى سه رده مى كه يخه سرو و ساله كانى دوايى فەرمانپه واپى ئاشووره.

(121) pad gītiy tan husraw bn ud minūg buxtag ruwān

(۱۲۱) به گيتى تهنى خه سرو [هه] بن و ره وانى مينووپى (ژى) پاك

(واتا له گيتيدا تهنى خه سرو زيندو بن، و ره وانى به هه شتيشى پاك بن له گوناھ)

بپچگه له هه مووى نه مانه ى كه باس كرا، به لگه به كى ديكه ى ميژووپى سه رده مى ماده كانمان له به رده ستدايه كه راستبوونى په يوه ندى نه م به پته به ماده كانه وه ده سه لمپنى. هونه رمه نديكى په يكه رتاشى مادى په يكه ريكي زيويى جوانى تاشيوه كه نيشانده رى سه ركه وتنى بزنه به سه ر دره ختى ئاسووريگدا، كه خو شبه ختانه نه م

این واژه در متن اصلی بجای درنگ، "درگ" نوشته شده است که بنظر میرسد "ن" از واژه افتاده باشد ³⁷

پهیکره ئەمرۆکه له موزه‌خانه‌ی میهو (MIHO) له ژاپون راده‌گیردریت. ژاپۆنییه‌کان به شیکاری زانستیانه، کاتی دروستبوونی ئەم بیکهره‌یان له نیوان سه‌ده‌کانی ۶-۸ پ.ز دیاری کردووه. ئەم پهیکهره‌ پێشاندەری واتای واژه‌ی "سه‌رکه‌وتن" ه‌ له کوردیدا، چونکه سه‌رکه‌وتن به واتای به سه‌رکه‌سیک یان شتیکدا که‌وتنه. له‌م پهیکهره‌شدا بزنی به‌سه‌ر دارخۆرمادا راوستاوه (سه‌رکه‌وتوووه)، واتا ئەم پهیکهره‌ وینایه‌کی به‌یتی دره‌ختی ئاسووریگه‌.

Vessel With ibex and palmettes

- Pre Achaemenid period
- 8th-6th centuries B.C.
- Silver
- H-26.9 D- 17.1 W- 7.8
- MIHO MUSEUM³⁸

³⁸ MIHO MUSEUM

300 Momodani; Tashiro Shigaraki Koka; Shiga 529-1814, Japan

زمانی بهیتی درهختی ئاسووریگ:

بۆ ئەوەی بتوانم باسی زمانی بهیتی ئاسووریگ بکەم، پێویستە ئاماژەیهکی کورت به زمانی مادی بکەم. هەر وهک پێشتر باسی کرا، مادهکان یهک زمانیان هه‌بووه به دوو شیوه‌زاری نزیك له‌یهک: یه‌که‌م، شیوه‌زاری گشتی مادی که زمانی په‌یوه‌ندی گرتن بووه له نێو هۆزه جۆریه‌جۆره‌کان و ههر وه‌ها زمانی کارگیری، بازرگانی و سه‌ربازی بووه. دووهم شیوه‌زاری مۆغی که هۆزی مۆغانی مادی به‌و شیوه‌زاره‌ قسه‌یان کردووه و بۆ جێبه‌جێکردنی کاروباری ئایینی به‌کاریان هێناوه. له‌به‌ر ئەوه‌ی که کتیی ئه‌وئێستا به‌و زمانه‌ نووسراوه‌ته‌وه‌ بۆیه‌ زمانی ئه‌وئێستایشی پێی ده‌لێن. له‌سه‌رده‌می ساسانییه‌کاندا چه‌ند به‌شیک له‌ ئه‌وئێستایان وه‌رگێراوه سه‌ر پارسیک (په‌هلە‌وی ساسانی)، که ئه‌مه‌ بووه‌ته‌ هۆی ئەوه‌ی که هێندە که‌س وای تی بگه‌ن که گوايه‌ زمانی ئه‌وئێستای فارسییه‌، که ئه‌مه‌ راست نییه‌.

له‌ سه‌رده‌می ئەشکانییه‌کان و ساسانییه‌کانیشدا، ئەم دوو شیوه‌زاره‌ی له‌ ناوچه‌کانی باکووری رۆژاوی ئێراندا به‌ هێندیک گۆرانه‌وه‌ زمانیکی زێندوو بووه‌ن و کۆمه‌لانی خه‌لک قسه‌یان پێی کردووه‌.

زمانی کوردی ئەمڕۆ درێژه‌ده‌ر و به‌رده‌وامی زمانی مادییه‌، به‌م جیاوازییه‌وه‌ که له‌و دوو شیوه‌زاره‌ ئەمرو چه‌ند شیوه‌زاریکی دیکه‌ی ئێ‌که‌وتوووه‌ته‌وه‌، که بریتین له‌:

١- شیوه‌زاری گشتی مادی، ئەمڕۆ سێ شیوه‌زاری ئێ‌که‌وتوووه‌ته‌وه‌ له‌وانه‌:

- شیوه‌زاری کرمانجی باکوور (کرمانجی)
- شیوه‌زاری کرمانجی ناوه‌راست (سۆرانی)
- شیوه‌زاری کرمانجی باشوور (که‌له‌ژری / فه‌یلی)

٢- شیوه‌زاری ئایینی مادی، ئەمڕۆ سێ شیوه‌زاری ئێ‌که‌وتوووه‌ته‌وه‌ له‌وانه‌:

- شیوه‌زاری هه‌ورامی
- شیوه‌زاری زازاکی
- شیوه‌زاری له‌کی

پێشتر ئەوه‌ روون کرایه‌وه‌ که هه‌له‌سه‌ستی درهختی ئاسووریگ ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ سه‌رده‌می ماده‌کان، به‌لام بێگومان ئەم به‌یته‌ کوردیه‌ له‌ درێژه‌ی چه‌ندین سه‌ده‌دا ده‌مبه‌ده‌م وێژراوه‌ته‌وه‌ و سه‌ینگه‌ سه‌ینگ پارێزراوه‌ و له‌ دیوه‌خانی گه‌وره‌کاندا چریویانه‌، بۆیه‌ له‌ هه‌ر سه‌رده‌میکدا، زمانی ئەو سه‌رده‌مه‌ و شیوه‌زاری به‌یته‌ژه‌کان کاری تی کردووه‌ و هێندیک

گۆرانی به سهردا هیناوه، بېجگه له مانه ژماره يه ک وشه ی فارسیش به شیوه گه لی جوړاو جوړ پتوه پلکاون که ناسینه وه یان د ژوار نییه. به لامل زمانی گشتی ئەم بهیته "مادی- ئەشکانییه"، مادییه له ژیر کاریگه ری زمانی ئەشکانیدا. ئەم زمانه ده کری و هک زمانی "کوردي میانی" ناوی لی به رین. ئەم زمانه هه ر چهنده هیندیک شیوه ی باشووری (که له ژوری / فلی) پتوه دیاره، به لامل هیشتا وهک ئەمرو نه بووه ته شیوه زاریکی سهر به خو، به نکوو بنزاراوه (له هجه) یه که له زمانی کوردي میانی، یان به جوړیکی تر بلین زمانی کرمانجییه به له هجه ی باشوورییه وه، واتا هیشتا له و سهرده مه دا جیاوازییه کانی زمانی کوردي نه گه یشتبوونه ئەو راده یه که وهک شیوه زاریکی سهر به خو ی باشووری لی هاتی، به نکوو له هجه یه ک بووه له زمانی کوردي. ده توانین بلین که هه موو خه لکی کورد له و سهرده مه دا له زمانی ئەم بهیته به جوانی تیگه یشتوون.

یه ک له تاییه تمه ندییه کانی زمانی په هله وی ئەوه یه که زۆریه ی ئەو وشه گه له که به پیتی "ه"، ی "نه بیژ (غیر ملفوظ) کو تاییان پی دیت، دهنگی پیته که ده گوردیت بو "گ/ک". ئەم شیوازه له گۆرینی پیته کان له په هله ویدا، شوینی له زمانی کوردي له ناوچه کانی سنه و شاره زوور و گهر میاندا هه ر ماوه ته وه بو نموونه:

مردگ (مرده / مردو)، خۆاردگ (خۆارده / خۆاردو)، بردگ (برده / بردو)، هاتگ (هاته / هاتوو)، کهفتگ (کهفته / کهوتوو)، برسیگ / ورسیگ (برسی)، تینگ (تینه / تینو)، کوژیگ (کوژیاو / کوژراو)، زینگ (زینده / زیندو)، برژیگ / ورژیگ (برژاو)، رزیگ (زریاو / رزاو)، رژیگ (رژیاو / رژاو)، پژیگ (پژیاو / پژاو)، خهفتگ (خهفته / خهوتوو)، شکیاگ (شکیاو / شکاو)، زانیگ (زانیو)، ترسیگ (ترسیاو / ترساو).

ئهمه چۆنه که ئەم بهیته وهک ئاسه واریکی ئەده بی فارسی پیناسه کراوه؟

هه ر وهک پشتر باسی کرا، ئەم بهیته که له بنه رتدا هی سهرده می ماده کانه، له ره وی خویدا هه تا ئەمرو، تووشی ده ستیوه ردان و گۆران بووه، که به شیک زۆری شتیکی سروشتییه.

- کاتیک "گۆسانیک (به یتیژیک)" له سهرده می ئەشکانیدا ئەم بهیته ی وتوو ته وه، بی گومان له باقی ئەو وشانه که ئیتر له و کاته دا زۆر باو نه بووه ن، وشه گه لی دیکه ی باوی سهرده می خو ی له جیاتی داناوه. زمانی مادی و ئەشکانی جیاوازییه کی ئەوتویان له گه ل یه کتر نه بووه، هاتن و جیگیربوونی دوو هۆزی ئەشکانی و سورین له ماددا نهیده توانی کاریگه ریکی وا بکاته سه ر زمانی خه لکی ناوچه که، به پېچه وانوه

ئەمە ئەوان بوون که کهوتنه بەر کاریگەری زمان و فەرهنهنگی خەلکی ماد. زمان و دەستەواژەکانی کاریگری، بازگانی و سەربازی و ئایینی لە ماددا فرە پینگەیشتووتر بوون لە زمانی ھۆزەکانی پەرتی (پارتی). ھۆزەکانی سورپین و ئەشکانی که لە ماددا نیشتەجیبوون ھەر زۆر زوو لەگەڵ ھێزەکانی مادیدا تیکەلاو بوون. که وابوو کاریگەری زمانی ئەشکانییەکان لەسەر زمانی مادی دەپن وەک کاریگەری دوو لەھجەیی یەک زمان لەسەر یەکتەر چاوی بکەین.

- لە سەردەمی ساسانییەکاندا ھیندییک گۆرانکاری لەم بەیتەدا رووی داوہ که دیارە شتیبکی ئاساییە، لەسەر ئەم بابەتە کریستین بارتۆلۆمە (C. Bartholomae) دەلی: "شیوە پارتییەکی (کوردی میانی = نووسەر) لە کاتی گێرانەوہی دەمبەدەمدا بە ھۆی ئەو کەسانەیی که زمانی دایکیان فارسی میانە (پەهلەوی ساسانی = نووسەر) بوو، گەلێک لە وشەکانی ئەو زمانەیی لەخۆگرتووہ."³⁹

بەلام بەداخەوہ زۆرتەین گۆران لەم سەدەگەلەیی دواییدا روویان داوہ، که بەشێکی بەرچاوی بە ئەنقەست بوو، واتا لیکۆلەر یان وەرگێر زانیویەتی که ئەم وشەییە فارسی نییە، بەلام دیسانەوہ تی کۆشاوہ که وشەییەکی فارسی لە شوێنی جیگەر بکا. بەشێکی دیکەشی بەرچاوتەنگی و نااشنابوون بە زمانی کوردی و نەپژراندنی ئەم راستییە که چ لە سەردەمی کۆندا و چ ئیستا بێجگە لە زمانی فارسی زمانگەلی تر لە ئێراندا ھەبوون و ھەنە. بە کورتی ئەو دەرفەتانە که کەلکی لی وەرگێراوہن بۆ گۆرینی زمانی ئەم دەفە ئەمان:

- بەکارھێنانی ھزوارەشەکان:⁴⁰ ئەو کەسانەیی که ئاشناوەتییان لەگەڵ دەفە کۆنەکانی پەهلەویدا ھەییە، دەزانن که لەم دەقانەدا شتیبک نزیک بە 50%

³⁹ Bruner, Christopher J. (1980), The fable of the Babylonian tree (Part I): introduction, Journal of the neareastern studies, University of Chicago, Vol. 39, No. 3, pp1 91- 202.

⁴⁰ بۆ روونبوونەوہ لە واتای وشەیی ھزوارش، چاوم لە زۆریەیی فەرھەنگەکانی پەهلەوی کرد، بەداخەوہ بێجگە لە باسکردنی شیوەیی بەکاربێرینی ھزوارش نەپن، شتیبکی وا لە سەر خۆدی وشەکە نەنووسراوہ، بەلام من پیم وایە که ئەم وشەییە بە واتای "گوزارش" بێت، بەم جۆرەیی: پیتی "گ" لە بێتیک لە وشەکاندا، جارێک لە زمانی کوردیی کۆنداوہک "و" گۆراوہ، که دواتر گۆران بەسەریدا ھاتووہ و بووہ بە "گ"، وەک ویشتاسپ (گشتاسپ)، ئاور (ئاگر)، ورگ (گورگ) ... وا دیارە وشەیی "ھزوارش" یش ھەمان وشەیی "گوزارش"ی ئیستا، واتا "ھزوارش / ھوزوارش ← وزوارش ← گوزارش". بۆیە کاتی دەلێن ئەم وشەییە ھزوارشە بۆ فلانە وشە، بە واتای دێت که گوزارش لەو وشەییە یان ئەو واتایە دەکات.

وشه کان به شیوهی هزواره‌شن. هزواره‌ش به‌و وشه‌گه‌له ده‌بێژن که به زمانی ئارامی و به خه‌تی په‌هله‌وی نووسراون، به‌لام له کاتی خوێندنه‌وه‌یدا به‌گوێره‌ی وشه‌ی ئه‌و زمانه‌ ده‌خوێندرتیه‌وه که ده‌قه‌که‌ی یێی نووسراوه. بۆ نمونه وشه‌ی **ܘܫܗܝ** (ملکا)، به‌ واتای "شا" له ده‌قیکی په‌هله‌وی ساسانیدا ده‌کرێ و هک خه‌شا/خه‌شایا و هه‌ر ئه‌م وشه‌یه له ده‌قیکی مادی- په‌هله‌وی ئه‌شاکانیدا ده‌کرێ و هک خه‌شتر/تخه‌شتر بخوێندرتیه‌وه. یان نمونه‌یه‌کی تر وشه‌ی **ܘܫܗܝ** (رب)، که هزواره‌شی گه‌وره‌یه، ده‌کریت و هک وه‌زرگ/مه‌ز/مه‌زن بخوێندرتیه‌وه. یا وشه‌ی **ܘܫܗܝ** (کبد)، که به‌ واتای زۆر و گه‌لیک دیت، ده‌کرێ و هک وس، و سيار، فره و پر بخوێندرتیه‌وه.

ژماره‌یه‌ک له‌م لیکۆله‌رانه ئه‌م ده‌رفه‌ته‌یان به‌هه‌ل زانیوه و به‌ یی بیرکردنه‌وه له‌ زمانی ره‌سه‌نی ده‌قه‌که، وشه‌گه‌لی پارسیک (په‌هله‌وی ساسانی) یان له‌ باقی ئه‌م هزواره‌شانه له‌ ده‌قیکی پارێ (په‌هله‌وی ئه‌شاکانی) دا داناهه، و ئه‌مه‌ش بووه‌ته هۆی ئه‌وه‌ی که نزیکه‌ی 50% ئه‌م ده‌قه بکدرتیه‌ پارسیگ. "هینینگ" نابه‌سه‌ندبوونی ئه‌م شیوه‌یه ده‌بیینی و بۆی به‌داخه، هه‌ر بۆیه‌ش له‌ ل.پ. ۲۱ له ژیرنوسی ۱۵۵ و هه‌ا ده‌نوسی:

"باشتر وایه که له باقی هه‌موو هزواره‌شه‌کان شیوه‌ی پارێ یان مادیه‌که‌ی دابنریت، به‌داخه‌وه من خۆم به‌ ته‌واوی په‌یره‌ویم له‌م بۆچوونه نه‌کردوو."⁴¹

- هیندی جار له‌ کاتی نووسینه‌وه‌ی ده‌قه‌کاندا، نووسه‌ری ده‌قه‌که بۆ روونکردنه‌وه له‌ باره‌ی ئه‌و وشانه‌ی که له‌ زمانی پارسیگدا باویان نه‌بووه، واتای وشه‌که‌ی به‌ زمانی پارسی له‌ ته‌نیش و شه‌ ره‌سه‌نه‌که نووسیه‌ته‌وه. بۆ نمونه له‌ دێری ۱۱۱ له ده‌قه په‌هله‌ویه‌که‌دا له‌ پاش وشه‌ی "وه‌راز" وشه‌ی خوک هاتوو، بنونیس یێی وایه که وشه‌ی خوک بۆ روونکردنه‌وه‌ی واتای وشه‌ی "وه‌راز" یی زیاد کراوه. هه‌روه‌ها له‌ دێری ۱۰۷ دا له‌ پاش وشه‌ی "دان" به‌ واتای ناوک/ده‌نک/توخم وشه‌ی "هه‌ستک (هسته)" هاتوو، که وشه‌یه‌کی پارسییه و هه‌مان واتای "دان" ی هه‌یه، به‌م جۆره: "دان و هه‌ستک تۆ شوی" (دان و ده‌نکی تۆ چوو). که دياره‌ لپه‌ش وشه‌ی هه‌ستک بۆ روونکردنه‌وه‌ی "دان" هاتوو.

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶ ص ۲۱. 41

- له دېړې ۳۲ شدا وا دياره كه وشه‌ی "سوخن (سخن = فارسی) له جياتی وشه‌ی "قسه" دانراوه. چونكو وشه‌ی سوخن (سخن) له فارسیدا له گهل كرداری "كردن" نایت، به لكوو له گهل "گوفتن (گفتن = فارسی)" دیت واتا (سخن گفتن)، ئەم وشه‌یه‌ش به ئە گه‌رێکی زۆر هه‌مان وشه‌ی "قسه" یه كه له گهل "كردن" به كار ده‌هینریت واتا (قسه كردن).

- دوایین خائیک كه پېم وایه له هه‌موو خاله‌كاني تر ناخۆشتره، "ده‌ستتپوه‌ردانه ناچاریه‌كانه (تحریفات ناچاری)". هه‌ر وه‌كوو چۆن كه‌سێك له چائیکدا گه‌ری خواردوووه و له ناچاریدا ده‌ست به ئەرز و ئاسمانه‌وه ده‌گرێ بۆ ئەوه‌ی خۆی بزگار بكات، هیندی له لیکۆله‌رانی ئیمه‌ش تۆشی وه‌ها ره‌وشێك بووه‌ن. كه‌سانیک كه سویتدیان خواردوووه كه ئەم ده‌قه پارسییه و ئەوان ده‌توانن جارێکی دیکه "وه‌ری بگه‌رنه‌وه" سه‌ر فارسی، له ناچاریدا بۆ ئەو وشانه‌ی كه لی‌حالی نین و نایاسن، به شیوه‌یه‌کی سه‌یر و سه‌مه‌ر مانایان بۆ داتاشیوه، له كاتیکدا ئە‌مانه وشه‌گه‌لێکی ئاسایی زمانی كوردین، بۆ نمونه:

(14) rasan až man karēnd ke tō pē banend

(۱۴) ره‌سه‌ن ئەژ من كه‌رنند كه تۆی یێی به‌ستنه‌وه

كه زۆریه‌ی لیکۆله‌ران ئاوا وه‌ریان گه‌راوه‌ته‌وه: (رسن از من كنند، كه پای تو را بندند).

(15) čōp až man karēnd ke tō grēw mazenēd

(۱۵) چپو ئەژ من كه‌رنند كه تۆی یێی بگه‌ری مه‌زنت [سه‌روه‌رت]

به‌لام د. نه‌وایی و لیکۆله‌رانی تر ئاویان نووسیوه: (چوب از من كنند، كه گردن تو را مالند).

(17) hēzm ham ātūrān ke tō sip bržēnd

(۱۷) هه‌ژم ئاتوران كه سپه‌له‌ی تۆ برژینیت

كه د. نه‌وایی و لیکۆله‌رانی تر ئاویان نووسیوه: (هیمه‌ام آذران [را] كه ... تو را بریزند).

(19) hēlag ham warzīgarān hangvin āzātmartān

(۱۹) هه‌له‌گم وه‌رزێگه‌ران [م] ئازادمه‌ردان

که لیکۆله رانی تر ئاویان وهرگێراوه تهوه: (شیرم (برای) برزگران، انگبین (برای) آزاد مردان).

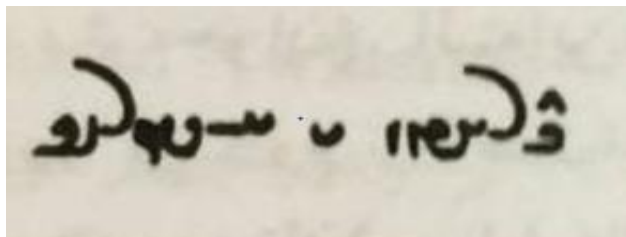
ههروهها وشه کانی "جلوبه رگ" یان وهک (برک)، "درون" (دوختن) وهک که مان، "ژی" (زه) وهک شیر، "شوال" (شلوار) وهک شاهوار، "کنیکان" (دختران) وهک کنیزه کان، "وهسریت" (بخواند) وهک (نگهداشت)، "په نه ژ/ په نه ش" به واتای لای/ له کنی وهک (فراز)، "فسان/ فس" (چس) وهک (پاسخ)، "پاساو" (توجیه) وهک (پاسخ)، "بشنت/ به ژنت" وهک (کاکل)، "میهوان مان" به واتای جینگای میوانان وهک (میهن و مان)، "سه رکون" به واتای کوشتن و کون کردنی سهر وهک (سرنگون)، "شادیو" وهک (گیس دیو)، "نیرۆک" بزنه کیوی نیر وهک (نیرو)، "ته گیگ / ته گه" بزنی نیر که ده که ویتته پیش میگهل، وهک (ایزد هوم)، "په روه رده ک دیوان" ده باغان پرورده ی ده که ن وهک (طومار دیوان)، "بنه وبار" وهک (بردباری)، "داربوون" به واتای درهخت بوون وهک (داربن)، "رانی" (گزافه گوپی) وهک (پیکار)، "وه لیم" (بر من) وهک (اباک) و زۆر وشه ی تر که هه مویان وشه ی ئاساین له زمانی کوردیدا به هه ته وه ریان گێراند و ته وه.

خائیکی دیکه که پتویسته لیره باسی لێ بکه م ئه وهیه که به داخه وه د. نه وایی "ی (آ)" په یوه ندی که گرینگی تایبه تی هه یه هه م بۆ زمانی کوردی و هه میش بۆ زمانی په هله وی، نه ک ته نیا له ده نگنوسی و وه رگێرانه که ی خۆیدا نه یه یتناوه و چاوپۆشی لێ کردوو، به لکوو له وه ده په هله ویه ش که له کتێبه کهیدا هاتوو سه ریوه ته وه. بۆ نمونه:

- له دێری ٣٣، (dēv) له جیاتی dēvī.
- له دێری ٤٨، (dēn) له جیاتی dinī.
- له دێری ٥٠، (yazišn) له جیاتی yazišnī.
- له دێری ٦١، (sūr) له جیاتی sūrī.
- له دێری ٧٩، (xaz) له جیاتی xazī.
- له دێری ٨٩، (kust) له جیاتی kustī.
- له دێری ١١٢، (pēš) له جیاتی pēšī.
- له دێری ١١٢، (uštur) له جیاتی ušturī.

ئهمه ش له کاتیکدا که ئهم "ی" په یوه ندییا نه هه م له ده نگنوسی و هه میش له ده فه په هله ویه که ی "ئه سانا" دا هاتوون.

دهقی په هلهوی، دهنگنووسی و واتای دیره کانی درهختی ئاسووریگ:

Draxtī āsūrīg

درهختی ئاسووریگ

لیړدا دهقی په هلهوی، دهنگنووسی و وهرگیړانی بهیتی درهختی ئاسووریگ پیشکەش ده کریت. دهنگنووسی و وهرگیړانه کان به که نک وهرگرتن له دهقه په هلهوییه کانی "جاماسپ جی، مینو چهرجی، جاماسپ ئەسانا" و "دوکتور ماهیار نهوایی" نووسراونه ته وه. کۆپی ئەم دهقانهش هەر وه کوو خویمان له م کتیبه دا دانراون. دهقه په هلهوییه که ی ئەسانا پیکه وه و به تیکرایي هاتوو، به لام دهقه که ی د. نهوایی به شپوهی پارچه هونراوه هەر به و جوړه ی که خو ی بلاوی کردوه ته وه دانراوه. دهنگنووسی و وهرگیړانه که ش هین منه.

بۆ نووسینه وهی دهنگه کان (دهنگنووسی) به پیتی لاتین، له و شپوازه باوه گشتیه که بۆ نووسینه وهی دهقه کانی په هلهوی به کار دیت و له کتیبی "نامه پهلوانی"⁴² ماموستا (فریدونی جنیدی) دا هاتوو، که لکم وهرگرتوو. (کۆپی ئەم شپوازه له پیته کان له لاپه ره ۱۴ دانراوه).

پتویسته ئەمهش بیژم، که نووسینه وه، وهرگیړان و پیشکەش کردنی دهقه کانی درهختی ئاسووریگ وه ک پارچه هونراوه له لایه ن منه وه نایی به واتای په ژراندن و لایه نگری من بۆ

⁴² نامه پهلوانی، فریدون جنیدی، انتشارات بلخ، تهران ۱۳۶۰ ص ۱۷-۱۸.

ئەو شىۋازە شىئىرىيە چاۋ لى بىرى كە لە لايەن د. نەۋايى و كەسانى دىكەۋە بىلاۋ كراۋنەتەۋە. من تەنيا لەبەر ئەۋە، ئەم شىۋازەم ھەلپۇزاردوۋە، چونكە شىكارى و روونكردەنەۋەى دىپە كان و پستە كان بەم جۆرە زۆر سادەتر و ئاسانتر دەپ.

پىش ئەۋەى دەست بىكەين بە خويىندەنەۋەى دەقە كان روونكردەنەۋەى ك لەسەر چەند وشەيەك كە زۆر جارار لە دەقە كەدا بەرچاۋ دەكەون بەپىۋىست دەزانم.

pad = پەد، ئەم وشەيە ئامرازى پەيوەندىيە، زۆرىيە لىكۆلەران ۋەك "بە" مانايان كوردەتەۋە. ھەر چەندە ئەمە دروستە بەلام تەۋاۋ نىيە. وشەى "pad" (پەد) ئىستاش لە كوردىدا بە كەمىك گۆرانەۋە ھەر ماۋەتەۋە و ۋەك "پى" گۆدە كرى. بۇ نمونە:

نامە كەى "پى"ى بده = (نامە را بە او بده).

گشتى "پى"ى فروشت = (ھمە را بە او فروخت).

بارىكى زورى "پى"ى بوو = (بار زيادى با خود داشت).

پارەم "پى"ى نىيە = (پول ھمراھ ندارم).

"پى"ى دەزانى = (از آن خبر دارى / در باره آن ميدانى)

نا "پى"ى نازانم = (نہ از آن خبر ندارم).

لېرەدا بۆمان دەرە كەۋى كە "پەد" بىجگە لە "بە" دەتوانىت جىگەى چەند ئامرازىكى ترى پەيوەندى لە زمانى فارسىدا بگرتتەۋە. كە ۋابوو دەپى لە ھەر پستەيە كدا، بەپىي نىياز و واتاى پستە كە واتاى "پەد" دىارى بىكردىت.

"ا" = ud (ۋد): ئەم وشەيە "و" ئامرازى پەيوەندىيە ۋەك "ud(ۋد)" گۆدە كرى. بەرامبەرە لە گەل وشە كانى "und" لە ئالمانىدا و وشەى "and" لە ئىنگلىزىدا.

pana/panaž = پەنەژ/ پەنە، لەم دەقەدا چوار جارار ئەم وشەيە ھاتوۋە. وشەيەكى كوردىيە، ئىستاش ھەر لە شىۋەزارى ھەۋرامىدا بە كارى دىن. ئەم وشە لىكرداۋە، پىك ھاتوۋە لە دوو بىرگەى "پەنە" كە ئامرازى پەيوەندىيە بە واتاى "پى/ بۆ/ لە گەل/ لە كنى" ۋە ھەر ھەا و بىرگەى "ژ/ بۇ" كە بەرانبەرە لە گەل "پىش/ بىژ" لە سۆرانى و "ژى" لە كرمانجى و "نيز" لە فارسىدا. بەداخەۋە لىكۆلەرانى دىكە ئەم وشەيان ۋەك "فراژ" خويىندەتەۋە كە ھەلەيە و بووتە ھۆى تىكدانى واتاى پستە كان.

𐭠𐭣𐭥𐭥 (𐭠𐭣𐭥𐭥) = dēnē/denē (دهن/ دهئ)، لهم دهقه‌دا ههفت جارن ئهم وشه‌یه هاتوو. هنینگ و د. نه‌وابیش به چاولیگه‌ری له هنینگ و هه‌روه‌ها ژماره‌به‌کی تر له لیکۆ‌له‌ران ئهم وشه‌یان وه‌ک "وسناد" خوئندوه‌ته‌وه به واتای "بۆ (برای= فارسی)"، که راست نییه و هه‌له‌یه. د. نه‌وابی له لاپه‌ره‌کانی ۴۰-۴۱ له روونکردنه‌وه‌یه کدا سه‌باره‌ت به وشه‌ی "وسناد" له ژیرنووسی دیری ۴۱ دا ئاوی نووسیوه:

"𐭠𐭣𐭥𐭥 wasnad، له ده‌قه په‌هله‌ویه‌که‌دا، پیتی "واو" له سه‌ه‌تای ئهم وشه‌دا که‌وتوو. راستکردنه‌وه و خوئندنه‌وه‌ی ئهم وشه‌یه به "وسناد" له لایهن "هنینگ" وه‌یه، ئهم ده‌قه‌ش راستبوونی وه‌رگێرانه‌که‌ی ئهو له دیره‌کانی ۸ و ۳۸ و ۴۷ و ۱۷ و ۲۸ و ۳۵ و ۱۴۲ ده‌سه‌لمینی، هه‌ر چه‌ندیش له چوار دانه‌یاندا له ده‌قه په‌هله‌ویه‌که‌دا "واو" له سه‌ره‌تای وشه‌کاندا که‌وتوو، و له دیره‌کانی ۳۸ و ۴۷ یشدا به مه‌وداوه نووسراوه، که ده‌کرئ له گه‌ل "واو"ی ئامرازی په‌یوه‌ندیدا لیمان بشیویت. ئه‌لبه‌ته هۆی ئهم کاره‌ ناشاره‌زاییه له ناسینی ئهم وشه‌یه له لایهن ئه‌وانه‌ی که روونوو سه‌کانیان نووسیوه‌ته‌وه."

به‌لام راستییه‌که‌ی پیچه‌وانه‌یه، هۆکاری ئهمه نه‌ک ناشاره‌زایی ئهو که‌سانه‌ی که روونوو سه‌کانیان نووسیوه‌ته‌وه، به‌لکو هۆکاری سه‌ره‌کی ده‌ستتێوه‌ردان و ده‌ستکاریکردنی بیخۆی لیکۆ‌له‌رانه که بووته هۆی سه‌رلیشیوان و وای لێ کردوه که ئهم وشه‌یه به‌دروستی نه‌خوئندریته‌وه. من لێره‌دا تێ ده‌کو‌شم که خوئندنه‌وه و مانای راستی ئهم وشه‌یه روون بکه‌مه‌وه. ئهم وشه‌یه له شه‌ش شوین له ده‌قه‌که‌ی د. نه‌وابیدا هاتوو، له دیره‌کانی ۴، ۴۳، ۵۶، ۶۲، ۷۷، ۹۹. هه‌روه‌ها ههفت جار له ده‌قه‌که‌ی "ئه‌سانا" دا هاتوو، له به‌نده‌کانی ۲، ۱۷، ۲۸، ۳۵، ۳۸، ۴۲ و ۴۷. له ده‌قه‌که‌ی ئه‌سانادا "واو" له سه‌ره‌تای وشه‌کاندا نییه، ته‌نیا له دوو شوئندا "واو"ی په‌یوه‌ندی هه‌یه، ئه‌ویش به مه‌ودایه‌کی زۆره‌وه له گه‌ل خۆدی وشه‌که‌دا، وشه‌که زۆر به روونی ئاوا "𐭠𐭣𐭥𐭥" نووسراوه. له هیچ یه‌ک له‌م وشه‌گه‌له‌دا نه‌ پیتی "س" و نه‌ش پیتی "د" له وشه‌که‌دا نابیندریت، جا ئهمه‌ چۆنه که ئهم وشه‌یه وه‌ک "وسناد" ده‌خوئندریته‌وه؟

بۆ ئه‌وه‌ی بتوانین راست و دروست ئهم وشه‌یه بخوئینه‌وه، به یارمه‌تی وه‌رگرتن له هه‌مان وشه‌ له ده‌قه‌که‌ی ئه‌سانادا که وا دیاره‌ هیچی لێ زیاد و که‌م نه‌کراوه و برواردکردنی له گه‌ل وشه‌گه‌لی هاوچه‌شنی تێ ده‌کو‌شین ده‌نگ و هه‌روه‌ها واتای وشه‌که دیاری بکه‌ین. له‌م ده‌قه‌دا که له‌به‌ر ده‌ستماندا به ده‌نگ و مانای ئهم وشه‌گه‌له‌ بۆمان روونه:

𐭠𐭣𐭥𐭥 = dān (دان)، به واتای ده‌نک، ناوک (هسته = فارسی) (دیری ۱۰۷ ل. پ ۷۶).

د- = dār (دار)، به واتای درهخت (دیری ۹۳ ل. پ ۷۲).

دین = din (دین)، به واتای دین / ئاین (دیری ۴۸، ل. پ ۶۰).

د- = dēnē/denē (دهنی/دهیئی)، که وابوو، بۆمان روون دهبیتهوه که خوئیندهوهی راستی ئەم وشهیه دهی "دهنی/دهیئی" بی که ههردوکیان هه وشهیه کوردین. ئەگەر "دهیئی" بیت ئەوا واتای ئەیدهیئی (میدهم = فارسی) دهدات، و ئەگه ریش "دهنی" بیت واتای دهیدهن (میدهند = فارسی) دهدات.

ا- = awa /aw (ئهو/ئهوه)، له بهشیکی زۆر له دیرهکاندا هاتوو، ئەم وشهیه بهیئی جیگا و شوئی له رسته کهدا دهتوانی چەندین واتای جۆریه جۆریه بگهیئی، لهوانه وهک جیناو بۆ سێهم کهسی تاک، وهک جیناوی نیشانه / ئاماژهی، وهک دهنگی تایبتهت (اصوات) و هیندی جاریش وهک ئاوه ئکردار، بهلام به داخه وه لیکۆلهران و ئەو کهسانهیه که ئەم دهقهیان وهه رگپراوتهوه، وا دهزانن که ئەم "ئهو" هه وهک زمانی فارسی (او) جیناوی کهسییه، ئەمجا کاتی که دهبینن له گه ل واتای رسته کهدا ناگونجی، بۆیه هه ر چاوپۆشی لی دهکن و وادهزانن نووسه ره که خراب تیگه یشتوو!

له دوايشدا با ئەم دوو خالهمان له بیر نه چیت، یه کهم: له هه ر کوپیهک وشهیهک له نیو دوو راسته کهواندا "[]" نووسراوتهوه، ئەو وشهیه له دهقه رهسه نه کهدا نه بووه، به لکوو بۆ روونکردنه وه و یان سه ر راستکردنه وهی رسته کان و واتاکان له کاتی وه رگپراندا هاتوو.

دووهم: له باتی وشهیه "بهیئی شيعر" بۆ ئەوهی له گه ل وشهیه "بهیئی" کوردیدا تیکه ل نه بیته، دهسته واژهی "دیره شيعر/ دیر" م به کار هیناوه.

درخت آسوریک

مقن پهلوی جاماسب اسانا

ਦਸੁ ਕੁ ਚੁ ਪਾਉ

- 1 ਉਦੈਸੁ ਪਾਉ 1 ਵ 1 ਦਏ ਪਾਉਸੁ ਪਾਉ ਨੇ ਸੁਪਾਉ ਨੇ
ਪਾਉਕੁ 'ਪਾਉ' ਉਦੈਸੁ ਪਾਉ ਨੇ ਸੁਪਾਉ ਨੇ
○ ਪਾਉਕਾਉਸੁ ਉਦੈਸੁ ਪਾਉਕੁ ਪਾਉਕੁ 'ਪਾਉ'
- 2 1 ਵ ਪਾਉ 'ਪਾਉ' ਕੁ ਪਾਉ ਨੇ ਗ ਮ ਸੁਪਾਉ ਪਾਉਕਾਉਦੁ
ਗ 1 ਵ ਪਾਉ ਪਾਉ ਚੋਕੁ 'ਪਾਉ' ਕੁ 1 ਵ ਸੁਪਾਉ ਪਾਉਕਾਉ ਕ
3 ਚੋਕੁ ਪਾਉ ਪਾਉ ਚੋਕੁ 'ਪਾਉ' ਉਦੈਸੁ ਪਾਉ ਪਾਉ ਪਾਉ ○ ਪਾਉ
4 ਚੋਕੁ 'ਪਾਉ' ਚੋਕੁ ਪਾਉ ਪਾਉ ਪਾਉਕਾਉ ਪਾਉ 1 ਵ ਸੁਪਾਉ
5-6 ਪਾਉ ਕੁ 1 ਵ ਪਾਉਕਾਉ ਕੁ ਪਾਉਕਾਉ ਚੋਕੁ 'ਪਾਉ' ○ ਚੋਕੁ ਪਾਉਕਾਉ
7 ਸੁ 'ਪਾਉ' 1 ਵ ਪਾਉ ਕੁ 1 ਵ ਚੋਕੁ 'ਪਾਉ' ਕੁ 1 ਵ ਪਾਉਕਾਉ 1 ਵ
8-9 'ਪਾਉਕਾਉ' ਚੋਕੁ 1 ਵ ਸੁਪਾਉ ਕਾਉ ਪਾਉ ਪਾਉ ਕੁ 1 ਵ ਪਾਉਕਾਉ 'ਪਾਉ'।
10-11 'ਉ' 1 ਵ ਪਾਉ ਕੁ 1 ਵ ਪਾਉ 'ਪਾਉਕਾਉ' ਚੋਕੁ ਪਾਉਕਾਉ
12-13 'ਉ' 'ਪਾਉਕਾਉ' ਪਾਉਕਾਉ ਕੁ 1 ਵ ਪਾਉ ਕੁ 1 ਵ ਪਾਉ 'ਪਾਉ' ਸੁਪਾਉ
14 ਕਾਉ 'ਚੋਕੁ' 'ਪਾਉ' 'ਪਾਉ' 1 ਵ ਪਾਉ ਕੁ 1 ਵ ਪਾਉ ਕੁ 1 ਵ
15 'ਉ' ਪਾਉ ਚੋਕੁ 'ਉ' 'ਪਾਉ' ਕਾਉ ਪਾਉ 'ਪਾਉ' ਪਾਉ ਕੁ 1 ਵ

1 T₂ ਸੁ. 2 All but JE ਪਾਉ. 3 JJ ਸੁ; T₂ ਸੁ.
4 JJ ਪਾਉ. 5 JJ, T₂ ਪਾਉ. 6 JJ ਪਾਉ; T₂ ਪਾਉ. 7 JJ
ਸੁ. 8 JJ ਪਾਉ. 9 JJ ਪਾਉ. 10 MK fol. 126b commences at
this point; see p.39 n.80. 11 DP, JE, T₂ ਪਾਉ. 12 MK, JJ
om. 13 DP, T₂ ਪਾਉ. 14 MK, JJ add 1 ਵ. 15 JJ ਪਾਉ;
T₂ ਪਾਉ.

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା

- ୧୬ ଦେଖିଲେ ପୁଅକୁ ଦେଉଥିବା ଗଣକ ସମ୍ପର୍କ "ଦେଖିଲେ" ୧୬
- ୧୭ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୧୭
- ୧୮ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୧୮
- ୧୯ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୧୯
- ୨୦ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୦
- ୨୧ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୧
- ୨୨ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୨
- ୨୩ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୩
- ୨୪ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୪
- ୨୫ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୫
- ୨୬ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୬
- ୨୭ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୭
- ୨୮ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୮
- ୨୯ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୨୯
- ୩୦ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୩୦
- ୩୧ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୩୧
- ୩୨ "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା "ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା" ୩୨

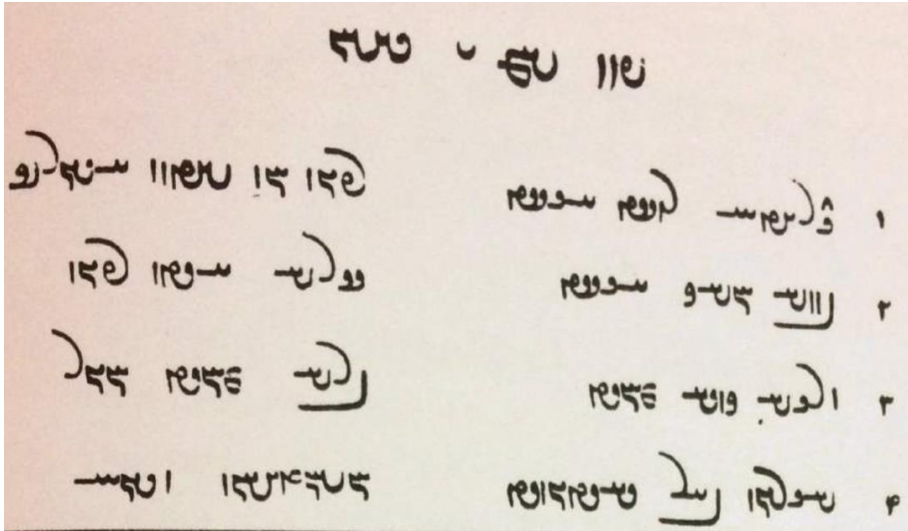
16 DP, JE, T₁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ତାଲିକା. 17 JJ ଓଡ଼ିଆ; T₁ places ଓଡ଼ିଆ as a variant above ଓଡ଼ିଆ. 18 T₁ ଓଡ଼ିଆ. 19 MK, JJ ଓଡ଼ିଆ. 20 MK, JJ om. 21 T₁ ଓଡ଼ିଆ. 22 DP, JE, T₁ ଓଡ଼ିଆ. 23 JJ ଓଡ଼ିଆ. 24 T₁ ଓଡ଼ିଆ. 25 T₁ has ଓଡ଼ିଆ written above the last ଓଡ଼ିଆ as a variant. 26 T₁ omits ଓଡ଼ିଆ. 27 JE ଓଡ଼ିଆ. 28 JJ ଓଡ଼ିଆ. 29 T₁ ଓଡ଼ିଆ. 30 T₁ ଓଡ଼ିଆ. 31 DP, JE, T₁ ଓଡ଼ିଆ. 32 JJ ଓଡ଼ିଆ.

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥
 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ ਸਤਿਗੁਰੋ ਜੀ ਸਾਚੇ ॥ ੧ ॥

46 MK, JJ ... 47 DP, JE, T_a add ... 48 MK, JJ ... 49 MK, JJ om. ... 50 JJ ... 51 MK ... 52 DP, T_a add ... 53 MK, JJ ... 54 DP, JE, T_a add ... 55 MK, JJ ... 56 DP, JE, T_a ... 57 DP, JE, T_a ... 58 DP, JE, T_a ... 59 JJ adds ... 60 MK, JJ ... 61 DP, JE, T_a ... 62 DP, JE, T_a ... 63 JJ

୧୩ ଯେଉଁଠି "ଅଧ୍ୟାୟ" ଓ "ଅଧ୍ୟାୟ" ଶବ୍ଦ ଉପରେ । ଯାହାକି
 ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୦ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୧ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୨ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୩ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୪ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୫ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୬ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୭ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୮ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୧୯ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ
 ୨୦ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ ଉପରେ

64 JJ 4. 65 Thus all; for 66 T₂ ୩. 67 MK, JJ ଉପରେ.
 68 MK torn; DP, JE, T₂ ୧୫. 69 JJ ୧୫. 70 JJ ୧୫; T₂ ୧୫. 71 JJ
 ୧୫. 72 JJ ୧୫; MK ୧୫. 73 MK ୧୫; DP, JE, T₂ ୧୫.
 74-75 JJ omits. 76 JJ ୧୫. 77 JJ ୧୫. 78 MK ୧୫;
 DP, JE, T₂ ୧୫. 79 MK ୧୫. 80 JJ ୧୫.

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۱-۴:

Pad nāmī yazdān

(1) draxt- ē rust hayast	raz-gōn aw šatrā āsūrīg
(2) bun-aš hušk hayast	sar-aš hayast raz-gōn
(3) wargaš nay manēt	bar-aš manēt angūr
(4) šīrin bar bārēt	martōhmān denē

به نامی یزدان

رهز- گۆن [له] نه و شاری ناسووریگ	(۱) درهختی ره هستییه
سه ریشی هه یه رهز- گۆن	(۲) بنیشی حوشک هه یه
به رهش مه نیت نه نگوور	(۳) وه رگهش نه ی مه نیت
مه ردومان ده ن	(۴) شیرین بهر باریت

دیری ۱: وشه‌ی دووه‌می ئەم دێرە "رەهسته، لەوانە‌ی ئیستا لە کوردیدا زۆر باو نە‌بێ بە‌لام لە هیندی ناوچە‌دا ئیستاش هەر بە‌کاری دینن لە چاوی "رەهستن"⁴³. یە‌کێ تر لە وشە‌کان "raz-gōn" (رەز-گۆن) ه، بە واتای وینە‌ی "داری رەز/ وینە‌ی داری میو". ژمارە‌یە‌ک لە لیکۆ‌لە‌ران بە هە‌له‌ وای تینگە‌یش‌توون کە ئەم وشە‌یە‌ ه‌زوارە‌شە و وە‌ک "تر/ ترا" خۆ‌تندویانە‌تە‌وه بە واتای سەر‌انسەر، بە‌لام ئەم وشە‌یە‌ لێ‌رە‌دا ه‌زوارە‌ش نییە، و "ترا" هیچ پە‌یوە‌ندییە‌کی ر‌است و مە‌نتیقی لە‌گە‌ڵ واتای ئەم دە‌پ‌رە‌دا نییە. یە‌کێکی تر لە وشە‌کانی ئەم دێرە "سەر‌وم" hayast (هە‌یست/ هە‌یە‌ست) ه، کە زۆر بە‌ جوانی دياره‌ کە لە چوار پیتی "ه _ ی _ س _ ت" پێک هاتوو، بە‌لام وەر‌گیرە‌کان وە‌ک "است" وە‌ریان گیراوە‌تە‌وه. وشە‌یە‌کی تر "šatr/šatrā" (یە‌ به‌ واتای "شار" کە وشە‌یە‌کی "ماد"یە، و لە‌و کاتە‌دا هە‌م بە واتای شار و هە‌م بە‌واتای ولایتیش هاتوو. هەر‌وه‌ها روونکردنە‌وه لە‌سەر وشە‌ی "۱۳" (ئە‌و/ ئە‌وه) لە دە‌سپێکی ئەم دە‌قە‌دا هاتوو.

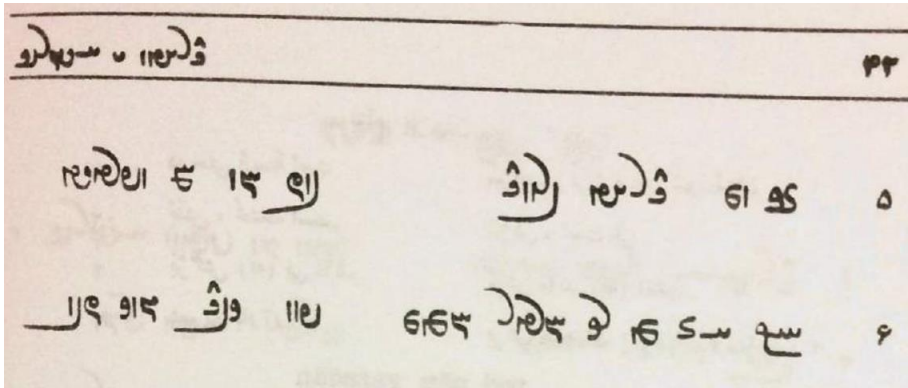
دیری ۲: لەم دێرە‌دا دوا‌یین وشە "۱۴" لە لایەن ژمارە‌یە‌ک لە لیکۆ‌لە‌رانە‌وه وە‌ک "تەر" خۆ‌تندراوە‌تە‌وه کە لە راستی بە‌دوو‌ره، چونکە ئە‌گەر ب‌لێ‌ین کە ئەم وشە‌یە‌ ه‌زوارە‌شە، ئە‌وکات وشە‌ی بە‌ران‌بە‌ری دە‌بێتە "سەر‌انسەر" کە لێ‌رە‌دا گونجاو نییە و لە‌گە‌ڵ ر‌سته‌کە‌دا نایە‌تە‌وه، ئە‌گەریش گریمانە‌ بکە‌ین کە "تەر" ب‌یت (کە گریمانە‌یە‌کی نادروستە و هیندی کە‌س وای بۆ‌چوو‌هن) ئە‌مجا دە‌بێ ئاوا بخۆ‌تند‌رێتە‌وه: بنیشی حوشکە و سە‌ریشی تەر، داری سەر‌شینمان هە‌یە، داری سەر‌زەر‌دما‌ن هە‌یە، بە‌لام داری سەر‌تەر‌مان نییە، دە‌ستە‌واژە‌یە‌کی بێ واتایە. بە‌لام ئە‌گەر خۆ‌دی وشە‌کە‌ هەر بە‌وجۆ‌ره‌ی کە هە‌یە بخۆ‌تند‌رێتە‌وه ئە‌مجا هەر وە‌کوو پ‌یشت‌ر روونکرایە‌وه دە‌بێتە "رەز-گۆن" واتا وە‌ک درە‌ختی رەز.

دیری ۳: زۆر‌بە‌ی لیکۆ‌لە‌ران ئەم وشە‌ی "۱۵" (KNYA) یان بە‌ ه‌زوارە‌ش زانیو‌ه بە واتای "نە‌ی"، کە پ‌یتم وایە دە‌بێ ر‌است ب‌ی. بە‌لام هەر ئەم وشە‌یە‌ دە‌کر‌یت وە‌ک ganai (گە‌نە‌ی)⁴⁴ یش بخۆ‌تند‌رێتە‌وه، کە دی‌سانە‌وه وشە‌یە‌کی کوردییە، جۆ‌ره‌ گیایە‌کە‌ کە پە‌لکە‌کانی زۆر لە‌گە‌ڵای رەز دە‌چێ بە‌ فارسی پ‌ی دە‌لێن (کرچک). هەر‌وه‌ها وشە‌یە‌کی تری ئەم دێرە "بەر (bar)" ه، کە وشە‌یە‌کی ئاسایی کوردییە، واتای میو‌ه و بە‌ری درختان دە‌دات.

فرهنگ فارسی- گۆدی دانشگاه کردستان، جلد دوم، ص ۱۲۶۵. هە‌نبانە‌ بۆ‌رینە، هە‌ژار ۱۹۸۹، بە‌رگی 43 یە‌کە‌م ل. پ. ۳۶۴.

هە‌نبانە‌ بۆ‌رینە، فرهنگ گۆدی- فارسی، هە‌ژار ۱۹۸۹، بە‌رگی دوو‌ه ل. پ. ۷۳۶. 44

دڀري ۴: يه ڪڙ له وشه ڪاني ٽهم دڀره "باريت" ه، ڪه وشه يه ڪي ڪوردي له شيوه زاره ڪاني ههورامي و باشوور يدايه (بياورد = فارسي)، به رانبه ره له گهل وشه ي "بڀنيت" له شيوه زاره ڪاني تري ڪورديدا. "باريت" ههر وهها وشه يه ڪي ٽه وڀستاي و په هله وڀي ٽه شڪانيشه (بروانه بڙ روون ڪرندنه وه ي وشه ڪاني دڀره ڪاني ۱-۴). دوايين وشه ي ٽهم دڀره وه ڪ "۱۱۱۱" نووسراوه ڪه ههر وه ڪ پڀستر له سه ره تادا باسي لي ڪرا، هه ٽه يه وده ستڪاري ڪراوه. ٽهم وشه يه ۷ جاران له ده ڪه ڪه ي "ٽه سانا" دا به شيوه ي "۱۱۱۱" هاتووه. د. نه واپي به په ڀره وڀي ڪرند له "هنينگ" ٽهم وشه يه وه ڪ "وسناد" خوڻندوه ته وه. ٽهم مامو ستايانه چونڪه له خوڻندنه وه ي وشه ڪه دا سه رڪه وٽوو نه بڀوون، به ناچار به زياد ڪردي پيٽي "و" له پڀش وشه ڪه، واتا ڪه يان گوراوه بڙ شتيڪي تر ڪه راست نييه، چونڪه له راستيدا نه پيٽي "و" و نه ش پيٽي "س" له م وشه يه دا نييه. ههر وه ڪ پڀستر روون ڪرايه وه ٽهم وشه يه "ده ڀئي/ ده ني" يه.

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۵- ۶:

(5)	aw-um draxtī buland	buzān ham-nepartēt
(6)	kū az až ta awlātar ham	pad fra gōnag ž bn

(۵) ئەوهم درهختی بوله‌ند [کوو] بزبان هم نه‌به‌ردیت

(۶) کوو من ئەژ ته ئەولاترم به فره‌گونه ژ بن [له ئەساس]

دیری ۵: لێره‌دا هیندیک روونکردنه‌وه له‌سه‌ر وشه‌ی "بز/ بز" به‌پێویست ده‌زانم. ئەم وشه‌یه له‌ کوردیدا به‌ چه‌ند شیوه‌یه‌ک بیژه‌ ده‌کریت له‌وانه‌ وه‌ک "بز" (له‌ سۆرانی و کرمانجیدا)، "بز" (له‌ هه‌ورامی و له‌ باشووریدا)، "بزه" (له‌ زازاکیدا). واتای ئەم دیره‌ به‌ زمانی ئەو‌پۆکه‌ ئاوا ده‌بێ، من ئەو دره‌خته‌ بوئیندم که له‌ گه‌ل بزبان نه‌به‌رد ده‌که‌م. له‌ ده‌قه‌که‌ی د. نه‌وابیدا "ی" له‌ پاش دره‌خت نه‌هاتوو. به‌لام له‌ ده‌قی "ئه‌سانا" دا هاتوو.

"مملک الشعراى بهار" ئەم دیره‌ی ئاوا وه‌رگێراندوه‌ته‌وه: (مردمان بیی من آن درخت بلندم، بزر بر من بیرون میاید و رقابت میکند). د. فه‌ره‌اد ئابادانیش ئا به‌م شیوه‌ی وه‌رگێراندوه‌ته‌وه:

(من آن بلند درختم، بُز با من رقابت میکند). و د. نه‌واپیش ئاوا وه‌رئِگِپرانده‌ته‌وه: (آن درخت بلند که با بُز نبرد کرد).

دِپِرِ ۶: ئەم دِپِرِه پِنوئِستی به روونکردنه‌وهی زیاتر هه‌یه. وشه‌ی دووه‌مه‌که‌ی "س" (ئه‌ز) به واتای "من" که تایبه‌تی زمانه‌کانی باکووری رۆژاوا‌ی ئیرانه، له زمانی فارسی‌ی کۆندا (سه‌رده‌می هه‌خامنه‌شی، ئەم وشه‌یه وه‌ک "ئه‌د" بووه. "ئه‌ز" جاران له هه‌موو شیوه‌زاره‌کانی کوردیدا، هه‌تا ۲۰۰ ساڵ له‌مه‌وپیش وشه‌یه‌کی ئاسایی بووه، به‌لام ئیستا ته‌نیا له شیوه‌زاره‌کانی کرمانجی و زازاکیدا ماوه‌ته‌وه. وشه‌یه‌کی دیکه‌ی ئەم دِپِرِه "س" (ئه‌ولاتر) "ه". د. نه‌وابی وه‌ک "awartar (ئه‌وارتر)" به واتای "سه‌رت‌ر (برتر = فارسی)" وه‌رئِگِپراوه‌ته‌وه، هه‌یج به‌لگه و روونکردنه‌وه‌شی بۆ نه‌نوو‌سیوه. خۆئیندنه‌وه‌ی راستی ئەم وشه‌یه "ئه‌ولاتر" ه، که له هیندی له شیوه‌زاره‌کانی باشووریدا وه‌ک "سه‌رت‌ر/ بان تر" به‌کار دێت. بۆ نمونه ده‌لێن "فلانی خۆی ئه‌ولاتر ئه‌زانی". یه‌کیکی تر له وشه‌کانی ئەم دِپِرِه، وشه‌ی "تۆ" ته‌"یه، که به شیوه‌ی هزواره‌ش نووسراوه، به‌لام ده‌بی ئەمه‌مان له‌به‌رچاو بێت که له ده‌قه‌کانی په‌هله‌ویدا دوو شیوه له "تۆ" مان هه‌یه، که لێره‌دا "ته" راسته. سه‌یری روونکردنه‌وه له سه‌ر وشه‌ی "تۆ" بکه.

دوا وشه‌ی ئەم دِپِرِه زۆر به روونی دیاره که "er" (ج بن / ژ بن) نووسراوه. ئەمه وشه‌یه‌کی کوردیی به واتای له ئەساسه‌وه/ له بنچینه‌وه. به‌لام زۆر به داخه‌وه که د. نه‌وابی و هه‌روه‌ها لیکۆله‌رانی تر وه‌ک "er" خۆئیندوبانه‌ته‌وه به واتای شت (چیز = فارسی) مانایان کردوه‌ته‌وه که هه‌له‌یه. واتای ئەم دِپِرِه به‌گشتی ئاوايه: که من له بنچینه‌وه له تۆ ئه‌ولاترم (باشترم)، به فره‌گونه‌گه‌ل.

دیس و سطر	۴۴
۱۱۴۶ نوں - نوں ۱۱۴۶	۷ نوں ۱۱۴۶ - نوں ۱۱۴۶
۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶	۸ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶
۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶	۹ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶
۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶	۱۰ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶
۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶	۱۱ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶
۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶	۱۲ نوں ۱۱۴۶ نوں ۱۱۴۶

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۷-۱۲:

(7) aēžm pad xwaniras zamīg	draxt-ē nawēt hamtan
(8) če xaštrā až man xwarēt	kādē nōg bārm bar
(9) magōkān taxt ham	frasp ham wātpānān
(10) yānēk-rōf až man karēnd	ke warāfānē mēhwān-mān
(11) yawāz(m) až man karēnd	ke kūpend yaw ud brinj
(12) damīnēk až man karēnd	ātūrwānān wāznē

درهختیک نهویت هه متهن [م]

کاتی به نوو بارم [بینم] بهر

(۷) ئیژم به خوانیرهس زهمن

(۸) چ شایه ئه ژ من خوړیت

- (۹) تهخته‌ی گهمیانم فراسیم وات- وانان
- (۱۰) یانیک رۆف [گسک] ئەژ من که‌رند کوو وەرپانی [گسک بدا] میوانخانه
- (۱۱) گواز ئەژ من که‌رند کوو بکوئن جو و برینج
- (۱۲) دەمنک ئەژ من که‌رند ئاگروانان خۆزنی

دێری ۷: د. نه‌وابی یه‌که‌مین وشه‌ی ئەم دێره‌ی وه‌ک "و من / و مرا" وەرگیراندوه‌ته‌وه، که‌ راست نییه. نووسین و خویندنه‌وه‌ی ئەم وشه‌یه زۆر پوونه که "ēzm (ئێژم)" ه، به واتای ده‌لێم / ده‌بیژیم (که له ناوچه‌کانی سنه و سه‌قز و شاره‌زور ئیستاش هه‌ر واگۆ ده‌کری). وشه‌ی سییه‌م، "خوانیره‌س" ه، به‌پێی بیرو باوه‌ری کۆنی خه‌لکی ناوچه‌که، هه‌موو گۆی زه‌مین به‌ سه‌ر هه‌فت و لاتدا دابه‌ش کرابوو، شه‌ش و لات له‌ ته‌نیشته‌ یه‌ کدا به‌ شیوه‌ی بازنه‌پی، و و لاتێ هه‌فته‌میش خوانیره‌س که له هه‌موویان گه‌وره‌تر و خۆی به‌ته‌نیا به‌ ئەندازه‌ی هه‌ر شه‌ش و لاتکه‌ی دیکه‌ ده‌بوو له‌ ناوه‌ندی ئەواندا جێ گرتبوو. هه‌ر به‌پێی ئەم بیروباوه‌ره‌ و لاتێ کۆنی ئێرانیش له "خوانیره‌س" دا بووه.

دێری ۸: وشه‌ی یه‌که‌می ئەم دێره "چ / چی" یه. ئەم وشه‌یه ده‌که‌وێته‌ پێش رسته‌وه و واتای گشت / هه‌موو ده‌دات. لێره که‌ ده‌لێ "چ شایه" مه‌به‌ست هه‌موو شاکانه، واتای ئەم دێره‌ ئه‌وه‌یه که هه‌موو شاکان له من ده‌خۆن کاتی نۆبه‌ر دێنم. وشه‌ی "کادی" له‌م دێره‌دا له هه‌موو فه‌ره‌ه‌نگه‌کانی په‌هله‌ویدا و اتاکه‌ی هه‌ر هه‌مان وشه‌یه که ئیستا له‌ کوردیدا وه‌ک "کاتی" گۆ ده‌کری.

دێری ۹: وشه‌ی مه‌گۆکان ئیستا له‌ کوردیدا باو نییه، له‌ باقی ئەم وشه‌یه ئیستا زیاتر وشه‌کانی گه‌می و که‌شتی به‌ کار دێت. وشه‌ی فراسپ / فره‌سپ به‌ واتای دیره‌ک یان ستونی گه‌مییه که یه‌رکه‌ن (باده‌ون) ی پێوه هه‌لده‌واسن.

دێری ۱۰: پێش روونکردنه‌وه له‌ سه‌ر ئەم دێره، به‌پێویستی ده‌زانی دوو خال رۆشن بکه‌مه‌وه:

۱- له‌ زمانی کوردیدا چه‌ندین وشه‌مان بو "گسک" (جاروب = فارسی) هه‌یه، له‌وانه: گسک، گزک، کنوشه، هیفاله‌ک، هافیلک، شفیک، گیاریف، گیاریفک، جه‌ریفک، بروانه بو (فره‌نگ فارسی- گۆردی دانشگاه کردستان، به‌رگی یه‌که‌م، ساڵی ۱۳۸۵، ل. پ. ۷۵۱).

ئەگەر چاۋ لە وشە كانی گياريف، گياريفك، جهريفك بکەين، بۆمان دەردە کەوئى كە برگەى دووهمى ئەم وشە گە لە واتا "ريف/ ريفك" بەرانبەرە لە گەل برگەى "رُفت"ى فارسى بۆ نموونە لە وشە گەلى وەك (رُفتگر) و (رُفت و روب)

۲- لە زمانى كوردیدا هېندىك لە وشە كان دەتوانن پېشگىرى "را" وەر بگرن و بەو شىوهمە وشەيه كى تر بە واتا به كى دیکه وه لى ساز دەبى. بۆ نموونە:

كشان راکشان

گرتن راگرتن

وهستان راوهستان

مالين رامالين

رافان رارافان

لە كوردیدا وشەى "رارا فان" بە واتاى رامالين و گسك دان دىت بەرانبەرە لە گەل وشەى (رُفت و روب) لە زمانى فارسیدا پروانە بۆ (فرهنگ فارسى- گردى دانشگاه كردستان، ۱۳۸۵ بەرگى يە كەم ل. پ ۱۲۲۸). لێزەدا وا ديارە كە برگەى "را" لە سەرەتاى ئەم وشەدا، پېشگەرە كە كەوتوووتە سەر وشەى "رافان" بە واتاى گسكدان. ئەگەر ئەم وشەيه لە گەل وشە كانی گياريف و جهريفك برارورد بکەين دەتوانين بلين كە رەگى چاوگى ئەم وشانە "رف"ە كە بەرانبەرە لە گەل هاوتاكەى "رُف" لە زمانى فارسیدا.

ليكوئەران يە كەمىن وشەى ئەم دېرەيان وەك "گيارۆپ" خويئندووتەوه، كە راست نيبە. ئەگەر نووسىنى ئەم وشەيه راست بىت و هېچ جوړە گۆرانكارىيه كى تيدا نە كرا بىت، ئەوا خويئندنەوه كەى بە دلنبايهوه "يانىك روف"ە، يانە/ يانىك لە زمانى كوردى شىوهمە زارى هەوراميدا بە واتاى "خانوو/ خانىك"ە. يانىك روف بە واتاى خانىك رف يان جى رف (جە ريفك) بە واتاى گسك دىت.

هەر وها يە كىكى تر لە وشە كانی ئەم دېرە "وهرافانى" يە، بە واتاى "گسكى بدا / رامالينى". ئەم وشەيه بەم جوړەى ئىستا لە كوردیدا بە كار نايت، بە لآم هەر وەكوو روونكرايهوه، وشەيه كى هاوچەشنى ئەم وشەيه كە لەوانەيه هەر لە يەك چاوگ بن هېشتا هەر لە هيندى ناوچەى كوردستاندا بە كار دىت، ئەوئيش وشەى "رارا فان"ە بە واتاى گسك ليدان و رامالين. (پروانە بۆ فرهنگ فارسى- گردى دانشگاه كردستان، ۱۳۸۵ بەرگى يە كەم ل. پ ۱۲۲۸).

دوا وشه‌ی ئه‌م دڙه، له لایه‌ن لیکۆله‌رانه‌وه وه‌ک "میهن- مان" خویندراوه‌ته‌وه، (میهن له فارسیدا به واتای نیشتمان دیت). ئه‌م خویندنه‌وه‌ش هه‌له‌یه، ئه‌م وشه‌یه "میهوان- مان"ه. وشه‌ی میهوان له زمانی کوردی شیوه‌ی کرمانجیدا هه‌ر ئیستاش به واتای "میوان"ه، وشه‌ی "مان" که وه‌ک پاشگر به‌کار دیت به واتای "شوین و جیگایه" وه‌ک نیشتمان، خانومان یان بڭ خانومان. وشه‌ی "میهوان- مان" به واتای "شوینی میوانان/ میوانخانه/ دیواخان"ه.

که وابوو واتای ئه‌م دڙه ئاوايه: گسک له من دروست ده‌که‌ن بۆ گسکدانی میوانخانه.

دڙی ۱۱: ئه‌م دڙه‌ش به ئه‌گه‌ریکی زۆر ده‌ستکاری کراوه، چونکه یه‌که‌مین وشه‌که‌ی به "یواز" ده‌ست پڭ ده‌کا، یواز یان گواز به‌هاوانی چڙوین ده‌ئین. وشه‌ی "یواز" ناتوانی راست بڭ. یان ده‌پڭ به شیوه‌ی "یواز ئه‌ژ من که‌رند بڭ" و یان به شیوه‌ی "یواز که‌رند"، ده‌نا رسته‌که راست ده‌رناچڭ. هه‌روه‌ها وشه‌ی "کویند"یش له هه‌یچ کام له شیوه‌زاره‌کانی کوردیدا نییه، ئه‌مانه‌ش بۆ خۆی نیشان ده‌ده‌ن که گۆران و ده‌ستپوه‌ردان له‌م دڙه‌دا کراوه.

دڙی ۱۲: له‌م دڙه‌دا وشه‌ی ده‌مه یان ده‌منک، ئه‌و ئامیره‌یه، که جاران ئاسنگه‌ره‌کان بۆ ده‌ماندن و گه‌شکردنی کووره‌ی ئاسنگه‌ری به‌کاریان ده‌هه‌تیا. (چاو له وینه‌که‌ی خواره‌وه بکه‌ن). وشه‌یه‌کی تر که وه‌ک "سۆسۆ" نووسراوه، ده‌کرڭ هه‌م وه‌ک ئاتووروان (ئاگر وان) و هه‌میش وه‌ک آتوونان (توونان/ ئاگردانان) و اتا کووره‌کانی ئاگر بخویندڙه‌وه.

نموونه‌ی ده‌منک یان ده‌مه‌یه‌کی کۆن له موزه‌خانه‌ی شاری سنه

دنگنوسى و واتاى ديره كاني ۱۳-۱۶		۴۶
۱۳	مۆگم وهرزنگه ران	۱۳
۱۴	رهسن نهژ من كه رهند	۱۴
۱۵	چيو نهژ من كه رند	۱۵
۱۶	ميخ نهژ من كه رند	۱۶

دهنگنوسى و واتاى ديره كاني ۱۳-۱۶:

(13)	mōg ham warzigarān	nālin ham warēhnpāyān
(14)	rasan až man karēnd	ke tō pē banend
(15)	čōp až man karēnd	ke tō [pē] grēw mazenēd
(16)	mēx až man karēnd	ke tō sarkūn kūžēnd

نالينم [پيلاوم] وهرينه نه پايان	(۱۳)	مۆگم وهرزنگه ران
كه توى [پيى] به ستن	(۱۴)	رهسن نهژ من كه رهند
كه توى [پيى] گرى مه زنيّت	(۱۵)	چيو نهژ من كه رند
كه تو سه ركون كوژنت	(۱۶)	ميخ نهژ من كه رند

له نووسینه وهی ئەم دێرانه دا، هیندی له وشه كان دهستکاری کراون. هه چهنده ژماره به کي زۆر له وشه كان هه ن که له نیوان کوردی و فارسیدا هاوبه شن، به لام وشه گه لیکیش هه ن که هه ر تایبه تی زمانی کوردین، و له بهر ئه وهی که لیکۆله ره کان له واناکانیان تێ نه گه یشتوون، پێیان وابوو که ئەمانه به هه له نووسراون، هه ر بۆیه ش به یی بوو چون و تیکه یشتی خۆیان جارێکی تر نووسیویانه ته وه. له هه موویش خراپتر، جیناوه کانی لکاوه بۆ که سی دووه می تاک که هه م له کوردیدا و هه م له فارسی و هه میش له په هله وی ئه شکانیدا "ت" 45 یه، لێره وه ک "د" نووسراوه، بۆ نمونه کوژند له باقی کوژنت، مه زنی د له باقی مه زنی ت (سه ره رت).

دێری ۱۳: له م دێرهدا دوو وشه پێوستیان به روونکردنه وه هه به، وشه کانی نالین و مۆگ. وشه ی "نالین" (nalīn) و اتاکه ی له کوردیدا روونه، جۆره پێلاویکه که له تهخته دروست ده کریت. 46 د. نه وای و لیکۆله رانی تر ئەم وشه یان وه ک "والین" خویندوه ته وه، هۆکاره که شی ئه وه یه که پیتی "ا" له په هله ویدا هه م وه ک "ن" و هه میش وه ک "و" ده خویندرتیه ته وه، به لام راسته که ی "نالین" ه نه ک وائین که هه یج و اتایه ک ناگه یه ن. وشه که ی دیکه "مۆگ" ه که له کوردیدا وشه یه ک هاوتای نیبه و و اتاکه شی روون نیبه. د. نه وای و لیکۆله رانی تر ده لێن ئەم وشه یه هه مان وشه ی فارسی "موزه" یه، که جۆرێکه له پیلایه که وه ک چه که وایه هه تا ژیر ئەژنو داده پۆشی. 47 (پیلایه ی چپویتی وای جیگای پرسیاره!). به هه ر حال چۆن ئیستا و اتاکه ی به روونی بۆمان دیار نیبه، بۆیه له وه رگێرانه که یدا هه ر وه ک مۆگ نووسیومه به و اتای پێلاو/سۆلیک/ که وش.

دێری ۱۴: هه چهنده خویندنه وه و تیکه یشتن له م دێره بۆ که سیک که کوردی بزانی زۆر ئاسان و ئاسایه، به لام به داخه وه زۆریه ی لیکۆله ران له خویندنه وه یدا تووشی هه له بوون، بۆ نمونه د. نه وای وشه ی "رس" (ر) که له زمانی کوردیدا له ئامرازه کانی په یه ندیبه، که چی ئه وه ک "پ/پا" مانای کردوه ته وه. ده پره که ئاویه که ده لێ "ره سن ئەژ من که رند که تۆی پی به ستن". به لام ئەوان وه ک (رسن از من کنند، که پای تورا بندند) وه ریان گێراوه ته وه، که هه له یه. ئەگه ر بیت و ئیمه نووسینی ئەم وشه یه له گه ل وشه ی "پا" له ده سه وازه ی "وره نه پایان" له دێره که ی پێشوودا به راورد بکه ین، ده بینین که له وه ی وشه ی پا وه ک "رس" نووسراوه که راست و دروسته. به لام لێرهدا وه ک "رس" نووسراوه که وه ک "پ" ده خویندرتیه ته وه که هه مان ئامراز په یه ندیبه له زمانی کوردیدا.

45 حسن رضائی باغ بیدی، دستور زبان بارتی، تهران ۱۳۸۱، ص ۷۰.

46 هه نبانه بورینه، فرهنگ گردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، ل. پ ۸۵۷.

47 پروین بابایی، مروری بر واژگان پارچه و لباس درخت آسوریگ، ۱۳۹۳.

دیری ۱۵: تیگه‌یشتن له‌م دیره‌ش بۆ‌که‌سیک که له‌گه‌ل کوردیدا ئاشنایه‌تی هه‌بیت زۆر ئاساییه. به‌لام لیکۆله‌ران له‌خویندن و وه‌رگه‌پانی ئەم دیره‌دا داماون. د. نه‌وابی وه‌های وه‌رگه‌پراوه‌ته‌وه (چوب از من کنند، که گردن تو را مالند). ئابادانی نووسیویه‌تی (چوب از من کنند که پاهای تو را ماچ کنند)، که ئەم وه‌رگه‌پرانانه هه‌لەن. لیره‌دا دارخۆرما به‌بزن ده‌ئیت "چۆ له‌من دروست ده‌که‌ن که "مه‌زنت" (سه‌روه‌رت/خاوه‌نت) تۆی پێی بگرێ". به‌لام چونکه لیکۆله‌ران له‌ وشه‌کان تینه‌گه‌یشتوون "مه‌زنت" یان کردوه به‌ماچند (ماچ کردن) و گری (بگری) یان کردوه به‌مل و گردن. هه‌ر بۆیه‌ش بۆ ئەوه‌ی بتوانن وشه‌کان به‌و جۆره‌ی که خۆیان ده‌یان‌ه‌وی بیخویننه‌وه، ناچار بوون ده‌ستی تۆ وهردن. بۆ نموونه د. نه‌وابی و لیکۆله‌رانی تر وشه‌ی "گریو" یان ئاوا نووسیوه: **گريو** (گریو) و وه‌ک گه‌ردن مانا کردوه‌ته‌وه، هه‌ر ئەم وشه‌یه له‌ ده‌قه‌که‌ی ئەسانادا وه‌ک "**گريو**" نووسراوه. کامه‌یان گۆردراوه، دیار نییه هه‌روه‌ها به‌پێی روونکردنه‌وه‌ی د. نه‌وابی وا دیاره که ئامرازی په‌یوه‌ندی "**رس**" له‌ هیندیک له‌ روونوسه‌کاندا هه‌بووه و له‌ هیندیکیشیاندا لێ سراه‌ته‌وه، خۆ دیاره زۆر مه‌نتیقییه که وشه‌ی "پ" له‌ رسته‌که‌دا هه‌بێ چونکه دارخۆرما ده‌ئیت له‌من چۆ دروست ده‌که‌ن که مه‌زنت تۆی "پێی" بگرێ، ئیستاش با چاویک له‌ روونکردنه‌وه‌که‌ی د. نه‌وابی بخشینین با بزاین گۆرانکارییه‌کان له‌ چیدان!

"له‌ وشه‌ی **گريو** (گریو) دا له‌ ده‌قه‌که‌ی ئەسانادا به‌ر له‌ خۆدی وشه‌که دو پیتی " **گ** " لێ زیاد کراوه (له‌ روونوسه‌کانی DP و Ta ئەم پیتانه‌ی له‌ گه‌لدا نییه). له‌وانه‌یه که نووسه‌ری روونوسی MK (مه‌ه‌رئابان کیقۆباد) له‌ پێشدا ویستویه‌تی "گر" له‌ وشه‌ی گریو به‌ "ر" وه‌ک "و" (- **گ** -) بنووسیت، له‌ دوا‌ی نووسینی دو پیت، جارێکی تر وشه‌که‌ی به‌ شیوه‌یه‌کی تر وه‌ک "ر" له‌ شیوه‌ی "لام" نووسیوه‌ته‌وه به‌لام دوا‌جار له‌ بیرى چووه دو پیتی " **گ** " به‌س‌رئته‌وه. گریو خۆی به‌ مانای "گه‌ردن" دیت و پتویستی نه‌ده‌کرد که ئەویش وه‌ک "ئوونوالا- بنووسیت" وشه‌که بگۆریت و بیکا به‌ "گرتن" و یان وه‌ک "مدی- ئابادانی" بگۆریت بۆ "گه‌ردن".

ئۆن‌فالا له‌ پاش ئەم وشه‌یه وشه‌ی [pataʃ] لێ زیاد کردوه. **māzēnd** بروانن بۆ (BSOAS ۳/۱۳ ص ۶۴۲، زیر نویس ۲، و ترجمه آن در این رساله، ص ۱۷، ۲).

ئۆن‌فالا:

They kiss thy neck = māčēnd

د. فههاد ئابادانی:

kisses thy neck = māčēnd

لێره دا دهبینن که دهقه ئینگیزییه که له دۆخی تاکدایه، به لām له وهرگێرانه فارسیدا "پاهای تو را ماچ کنند". له وانهیه که چاوی له وهرگێرانه کهی "بههار" برییت که "پایها" له وهرگێرانه کهی بنونیسست و māčēnd له وهرگێرانه کهی "مدی" وهرگرتبوو.⁴⁸

لێره شدا دیسانه وه بۆمان دهرده که وهی که ئەم وشهیه "پا" نییه، به لکوو ئامرازی په یوهندی "پ" (pē) "یه که له یه کێ له روونوسه کانداهاتوو و لیکۆله رانیشت ته مه یان وه ک "پا" و ههروهها "مه زنت" یشیان وه ک māčēnd (ماچ کردن) وهرگێراوه ته وه.

دیری ۱۶: وشه کانی ئەم دیره له زمانی کوردی ئیستاشدا زۆر ئاسایین، به لām گرفته که له وه دایه که کاتی لیکۆله ران ده یانه وهی ئەم به یته کوردییه وه ک هۆنراوه یه ک له سه ر هه وای عروزی دابریژنه وه نه مجا ناچار بووه ن ده ستکاری وشه کان بکه ن، بۆ نمونه "کوژنت" یان وه ک کوژند نووسیوه ته وه، سه رکون "sarkūn" به واتای کون کردنی سه ر، له لایه ن هه چکام له لیکۆله رانه وه به دروستی نه خوێندراوه ته وه. د. نه وای له کاتی کدا وه ک سه رکون نووسیویه تی به لām وه ک (کوفتن و آویزان کردن) وه ریگێروه ته وه، که هه له یه. سه رکون وشه یه کێ کوردییه به واتای سه رکون کردن (کوشتن).

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۴۶-۴۷. 48

دنگنوسى و واتاى ديره كاني ۱۷-۲۱		۴۸
۱۶	که تو سب (سپهله)	۱۷
۱۷	به سهر شاریاران	۱۸
۱۸	هیزم تاتوران	۱۹
۱۹	توسانان سایه گم	۲۰
۲۰		۲۱

دهنگنوسى و واتاى ديره كاني ۱۷-۲۱:

(17)	hēzm ham ātūrān	ke tō sip bržēnd
(18)	tāpistān ā-sāyag ham	pad sar šatrāyārān
(19)	hēlag ham warzīgārān	hangvin āzātmartān
(20)	tapangōk až man karēnd	dārōgdān dānē
(21)	šatrān šatr barend	biziškān bizišk

که سب [سپهله] ی تو برژینند

(۱۷) هیزم تاتوران

به سهر شاریاران

(۱۸) تاوسانان سایه گم

- (۱۹) هیله گم وهرزیگه ران
 ههنگوینم نازادمه ردان
- (۲۰) ته پنگوگ ئەژ من که رند
 داروگدان دانی
- (۲۱) شاران شار به رن
 پزیشکان پزیشک

دیزی ۱۷: لهم دیره‌دا وشه‌ی هیژم وه‌ک هزواره‌ش هاتوووه. یه‌کیکی تر له وشه‌کان که هه‌ر چه‌ند خویندنه‌وه‌ی ئاسانه، به‌لام هیچ کام له لیکۆله‌ران له واتاکه‌ی تی نه‌گه‌پشتوون وشه‌ی "سیپ"ه، که وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه. "سیپ/ سیپه‌له/ سیپه‌لک/ سی"⁴⁹ که به فارسی (جگر سفید) ی پتی ده‌ئین، جاران له کوردستاندا سیپه‌لک و جگه‌ریان پیکه‌وه ده‌برژاند.

دیزی ۱۸: د. نه‌وایی له‌سه‌ر وشه‌ی "ā-sāyag (ئا- سایه‌گ)" به‌ واتای "سایه" نووسیه‌وه‌تی که لیزه وه‌ک "ئاسایه‌گ" هاتوووه له کاتیکدا له دیزی ۱۵۲۲ وه‌ک "سایه‌گ" نووسراوه! ده‌کری ئەم پرسیاره‌ بێته‌ پێشه‌وه‌ که بۆچی ئەم وشه‌یه به‌ دوو شیوه‌ی جیاواز نووسراوه؟ به‌لام وه‌لامه‌که‌ی له زمانی کوردیدا روونه، ئەم "ā" یه‌ جوړیک له ده‌نگه‌کانه (اصوات) که له کوردیدا ده‌که‌وتیه‌ پێش هیندیک له وشه‌کان و باریکی جه‌ختکردنه‌وه (تاکیدی) به‌ وشه‌که ده‌بخشی بۆ نموونه:

were (وه‌ره)، ā- were (ئا- وه‌ره)

golekem (گۆله‌که‌م)، ā- golekem (ئا- گۆله‌که‌م)

aw roje (ئه‌و رۆژه)، ā- aw roje (ئا- ئه‌و رۆژه)

bnwse (بنووسه)، ā- bnwse (ئا- بنووسه)

وشه‌ی "تاوسانان" که لهم دیره‌دا هاتوووه، له ده‌قه په‌هله‌وییه‌ که‌یدا وه‌ک "tāpistān" (تاپیستان) هاتوووه، به‌لام من وه‌ک تاوسانان وه‌رم گپراوه‌ته‌وه. که له شیوه‌ی ئاخافتی خه‌نکی لای گه‌رمیان و شاره‌زووره.

فرهنگ فارسی- گۆردی دانشگاه کردستان، جلد دوم، ص ۷۸۰، هه‌بانه‌ بورینه، فرهنگ گۆردی- فارسی،⁴⁹ هه‌ژار ۱۹۸۹، به‌رگی به‌که‌م ل. پ. ۴۵۴.

دیڙی ۱۹: بۆ خوئیندنه وه و وهرگپرانى وشه ی "hēlag (هیله گ)" له م دپره دا، د. نه واپی له وهرگپرانه که ی "Junker" که لکی وهرگرتوو ه که به ته واپی هه له به. نادروستبوونیشی له لایه ن هنینگ (W.B. Henning) وه سه لمیندراوه، به لام به داخه وه خوڊی هنینگیش نه یه توانیوه و اتاکه ی ده ستنیشان بکات. ئەم وشه یه "هیله گ/ ئیله گ" ه که وشه یه کی ئاساپی کوردییه، له فارسیدا یی ده ئین "الک/ غربال". له م دپره دا دارخووما ده بیژی که له من هیله گ دروست ده که ن بۆ وهرزیگه ران (وهرزپران/ وهرزکاران/ جوتیاران)، و اتا ئامپریک بۆ کاروباری وهرزگاری و جوتیاری، که چی یونکر و هیندیک له لیکۆله ران ئەم وشه یان کردوه به هزواره ش و وه ک "شیر" وه ریان گپراوه ته وه. له سه ر ئەم بابته ه هنینگ ئاوا ده نووسی:

"یونکر "Junker" له فه ره ه نگی په هله ویدا دوو هزواره شی بۆ "شه کر" هیناوه، که چی هه ر دوو کیشیان هه ئه ن، یه کیکی "HLY" جاروباریش "HLB" به واتای شیر، ۴، ۷ و یه کیکی تریش "HL (halla) - سرکه ۵، ۲ که و اتا دروسته که ی له په راویزیدا وه ک روو نووسیگ هیناویه تی که ئەویش (سک، سرکه) یه، له ده قه کانی په هله وی ۳۰، ۶ ده قی خه سه ره و ووریدک به ندی ۳۱، HLY i trurš [هاله ی ترش]، (سرکه ی ترش - عربی خل الثقیف ثعالبی).⁵⁰

لیره دا بۆمان دیار ده بی که یونکر وشه ی "hēlag" که له دیڙی ۱۹ به واتای هیله گه به "HLY (halla)" خوئیندوه ته وه و ده ئی هزواره شه و واتای "شیر" ده دات! زۆر جیگی داخه که بچگه له وه ی که وشه که ی به هه له خوئیندوه ته وه و له واتاکه ی تی ناگات، ئەمجا وشه یه کی تر له جیگی دادهنیت، به لام خوڊی ئەم وشه یه ش و اتا "HLY (halla)" که ئەو و ده زانی هزواره شه، نه ک ته ئیا هزواره ش نییه به لکوو وشه یه کی په تی کوردیشه و هه ر ئەمروکه ش له کوردیدا به کاری دین، "هاله" ⁵¹ له کوردیدا به تری نه گه یشتوو ده ئین که ترشه و له ئاوه که ی سرکه ده گرن (سرکه ی یی دروست ده که ن).

نووسینی ئەم وشه یه زۆر روونه که هیله گه، که له و سه ره ده مه دا یه کی له ئامپره گرینگه کانی وهرزپگه ران بووه. بچگومان ناتوانیت "شیر" بیت، چونکه بچگه له وه ی که وشه که له باری نووسینه وه هچ په یوه ندییه کی به شیروه نییه، خوڊی شیریش ته نیا تاییه تی جوتیاران و وهرزپگه ران نییه، به لکوو پیر و جوان، دوله مه ند و هه ژاریش پتویستیان به شیر هه یه.

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۲۰، زیرنویس، ۲⁵⁰

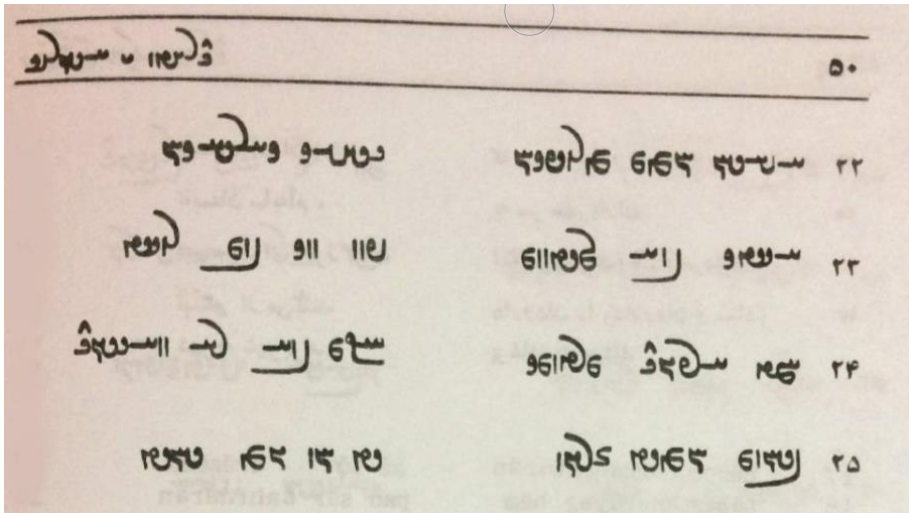
هه نبانه بورینه، فرهنگ گردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، بهرگی دووه م ل پ. ۹۴۱⁵¹

دیری ۲۰: یه کۆه مین وشه ی ئەم دێره، ته پنگۆکه. "ته پنگۆ" ⁵² به واتای سه نندوقه، "ک" لێره دا نیشانه یه بۆ بچوو کببون (تصغیر)، و اتا لێره مانای "سه نندوقچه" ده دات. وشه یه کی دیکه ی ئەم دێره "داروگدان" ه، که له دوو برگه پیک هاتوو، "دارو/ داروگ" که وشه یه کی ئێرانییه (کوردی- فارسی ...). له شیوه زاری زازا کیدا به درمان ده لێن "دارو" ⁵³. برگه ی دووهم "دان" جۆره پاشگریکه که ده که وێته پاش هیندیک له وشه کانه وه و مانای جیگا و شوین به وشه که ده به خشی، بۆ نمونه: گۆلدان، خویندان، چادان، ئاگردان، کادان. داروگدان واتای جیگای دارو/ جیگای درمان ده دات. له وسه رده مه دا ده رمانه کانیا ن له نیو ئامان (ده فر) یکی بچوو که ده کرد هه ر وه ک خویندان. له م دێره دا دارخۆرما ده لێ: سه نندوقچه له من دروست ده که ن بۆ هه لگرتی داروگدان.

دیری ۲۱: له دیری ۲۰ دا دارخۆرما ده لێ که ته پنگۆک له من دروست ده که ن که داروگدانی تیدا داده ن. له م دێره شدا ده لێ بزیشکان له گه ل خوین ده بیبه ن له م شار بۆ ئه و شار. له ده قه که ی ئه سانادا ئەم دێره به شیوه ی "شاران شار به رن، بزیشکان بزیشک" هاتوو، ئەم شیوه قسه کردنه له کوردیدا نمونه ی هه یه، وه ک شاران شار گه رام، کتوان کتو پتوام و... به لām له زمانی فارسیدا باو نییه، هه ر بۆیه ش د. نه وایی "ان" له پاش وشه کانی شاران و بزیشکانی قرتاندوه و کردویه تی به ئامرازی په یوه ندی "به"، (شهر به شهر، پزیشک به پزیشک). پیویسته ئاماژه یه کیش به وشه ی "بزیشک" بکه ین، ئەم وشه یه هه ر ئیستاش له شیوه زاری کرمانجیدا هه ر وه ک شیوه ره سه نه که ی "بزیشک" گو ده کری نه ک بزیشک.

⁵² <https://www.vajehyab.com/dekhoda/%D8%AA%D8%A8%D9%86%DA%AF%D9%88>

⁵³ Ferheng Kirmncki-Kurmanci, Çeko Kcadag, Berlin 2010, l.p 650, 92

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۲۲-۲۵:

(22)	āšyān ham mulwičkān	sāyag kārdakān
(23)	astag bwarēm datwānm	pad nōg bwem ruēt
(24)	kādē harzend mardumak	ā- gum bnē rā wanāsēnd
(25)	bažnum anmēnēt zargōn	yat aw rōž yāwit

سایه گهم کاروانییه کان	(۲۲)	ثاشیانم مه لوچکان
به نوی برویمه وه	(۲۳)	دان بوهریم ده توانم
ئا- گوم بن را وه ناسین	(۲۴)	کاتی هه رزه مه ردومان
تا ئه و روژی جاوید	(۲۵)	به ژنم ئه نمینیت زهرگۆن

دیری ۲۲: دوو وشه له م دیره دا پټوټستان به روونکردنوه هه یه، یه که م وشه ی "مه لوټچک". د. نه وای و لیکۆله رانی دیکه وشه ی "𐭪𐭣𐭥𐭥𐭩𐭥" (مولوټچکان یان وه ک "موروژگان" به واتای مریشکان خوټندوه ته وه که نادرسته. له زمانی کوردیدا مه لوټچک یان چۆله که به م له چکۆله یه ده لټین که به فارسی (گنجشک) ی پټی ده بیژن. له کوردیدا به و په له وه رانه که ده فرن "مه ل" یان پټی ده وترتیت و ئه وانه ش که نافرن "مر" یان پټی ده گوترتیت (مامر، مریشک، مراوی). ئه م وشه یه هم له باری نووسینه که یه روونه که "مه لوټچکان" ه و هه میش له راستیدا ئه مه مه لوټچکه که له سهر داران هیلانه (ئاشیان) دروست ده کات، نه ک موروژگان (مرغان).

وشه یه کی دیکه له م دیره دا "کارداک" ه، کارده یان کارداک واتای (مسافر) ده دات. کارده کان / کارده وانان، به واتای (مسافران) ه که ئیستا بووه به کاروان.

دیری ۲۳: دیره کانی ۲۳ و ۲۴ پټکه وه ده بی مانا بکرتینه وه. لیره دا دارخورما ده لټی ئه گهر من ده نکه کانم بوه رتیم، ده توانم جارټی تر بروټمه وه وه ک دره ختیک، تا ئه گهر هاتوو ه جارټیکان خه لکی که م ئه زموون (هه رزند مه ردومان) رټیگیان گوم کرد، به دیتنی من رټیگا بناسنه وه. [هه ر ئیستا ش له فه ره نگی گوندنشینه کاندئا ئه مه باوه که له دره خت بۆ نیشانکردن و دۆزینه وه ی رټیگا که نک و ه رده گرن، بۆ نمونه ده لټین که گه یشتیه فلانه دره خت، لای باکوور بگره و له پاش ... که رټیگات کرت ده گه یته شوټنی مه به ست]. به داخه وه زۆر ده ستکاری ئه م دیره کراوه. هه ر لیکۆله ر و وه رگټرټیک بۆ ئه وه ی بتوانی وه رگټرټیک پټشکه ش بکا، به پټی تټیگه یشتنی خو ی مانای بۆ دۆزیوه ته وه. د. نه وای له روونکردنوه ی خو ی له سهر دیری ۲۳ له لاپه ره ی ۱۵۱ نووسیویه تی:

"ئۆنقالا و ئابادانی هه ر دووکیان وشه ی **royēt** (روټ) یان وه ک **rust** (روست) نووسیوه، ئۆنقالا ئه م دیره ی له گه ل دیره کانی پټش و پاشی تټیکه ل کردوو و ئابادانیش له گه ل دیره که ی پاشی، هه ر دووکیشیان و اتاکه یان شیواندوو و تټیکیان داوه، وه رگټرټانه ئینگیلیزی و فارسییه که ی ئابادانیش له یه ک ناچن."

وشه ی دووه می ئه م دیره ئاوا "**رټ**" نووسراوه که وه ک "بووه" ده خوټندرټته وه. ئه م وشه یه د. نه وای و لیکۆله رانی تر نه یان خوټندوه ته وه (دیاره بۆیان نه خوټندراوه ته وه)، به لآم وشه ی سټییه مه که یان به هزواره ش زانیوه و وه ک "به ردانه وه، داخستن" (بیا فکنم) مانا کردوو ته وه. هه ر به و جوړه ی که د. نه وای و توو یه تی به راستی هه موو وشه کانی ئه م دیره یان تټیکداوه. به که مټیک و رډبوونه وه بۆمان ده رده که وټی که دوو پټی دوا ی وشه ی دوووم، لکټندراون به سهر وشه ی سټییه مه وه، که ئه گهر جارټی تر دروستی بکه ی نه وه، هه م

وشه کان راست دهبنه وه و هه مېش و اتا کانی راست ده رده که ون: بهم جوړه به، وشه ی دووهم ده بنته "رسج" (بوهرم)، له چاوگی "وه رین/ وه ریان" ⁵⁴ به واتای بهردانه وه ی مېوه، گوډ، گه لای داران، دان و ههروه ها تووک و... له دوا ی هه لگرتی ئەم دوو پېته له سه ر وشه سییه مه که نه وه ی که ده مینیته وه وشه ی "۱۱۱۳" (ده توانم) ه. که و ابوو شیوه ی راست و دروستی ئەم دپړه وه هایه:

سوه و رسج ۱۱۱۳ ۱۱۱ او ۱۱ رسج ۱۱۱۳

ئاستگ بوهریم ده توانم بهد نوگ بووهم رویت

دپړی ۲۴: هیچ کام له لیکو له ران و وه رگپران له خویندنه وه و وه رگپرانی ئەم دپړه سه رکه و توو نه بوون. هه ر که سه و به جوړیک وه ریگپراوه ته وه، به تابه تی له وشه ی هه ر زه ند هه ر تی ناگه ن. هه ر زه ند هه مان وشه یه که ئەم پړو له کور دیدا وه ک "هه ر زه کار" به کار دیت و به نه و جوانان ده لپن، به که سانیک ده لپن که هیشتا هه ر که م ئەزموونن (پروانه بو هه بنانه بو رینه، فرهنگ گردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، به رگی دووهم ل. پ ۹۶۸). لپره شدا مه به ست له هه ر زه ند مه رتومان، هه مان نه و جوانان یان که سانی که م ئەزموونه که بو یان زه حمه ته ریگکان بدو زنه وه. یه کینکی تر له وشه کانی ئەم دپړه "رسج" (را) "یه. به واتای ری و ریگا. هه ر چه ند وشه یه کی له م شیوه یه "رسج" (L^۳) "هه یه که هزو اره شه به واتای "نه"، به لام لپره دا مه به ست ئەم هزو اره ش نییه، به لکوو خو دی وشه که به و جوړه یه که نو سراه مه به ست، که هه ر وه ک و ترا به مانای "ری" "یه. دوا یین وشه ی ئەم دپړه، زور روونه که "وه ناسند" ه، که وشه یه کی کور دیه له چاوگی ناسین، به واتای ناسینه وه/ بناسنه وه.

دپړی ۲۵: وشه یه ک له م دپړه دا جیگای سه رنجه، نه ویش وشه ی "۱۱۱۳" = anmēnēt (نه نمینت) "ه، به واتای نه نوینت. لیکو له ران ئەم وشه یان وه ک هزو اره شی "هست" خویندویانه ته وه، که دروست نییه. ئەم وشه یه دوو جار ان له م ده قه دا به کار هاتووه، له دپړه کانی ۲۵ و ۳۷ دا، له دپړی ۱۲۵ دا رخورما ده تی: به ژنم نه نمینت زه رگون هه تا نه و روژی جاوید. له دپړی ۳۷ دا بزن وه لای دارخورما ده داته وه و ده تی تو له بهر خاتری کرداره کانی جه مشیده که سه رت زه رگون نه نمینت (سه رت وینه ی زه ر نه نوینت).

هه بنانه بو رینه، فرهنگ گردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، به رگی دووهم ل. پ ۹۲۲ ⁵⁴

دنگنوسى و واتاى دپړه كاني ۲۶-۲۹	
۲۶	هه ویش مهردم
۲۷	ته ژ بهری من خورن
۲۸	کاتې ته وه وته بوو
۲۹	بزم فسان ⁵⁵ کرد

دنگنوسى و واتاى دپړه كاني ۲۶-۲۹:

(26)	hawiz martumak	ke-š niyet may ud nān
(27)	až man bar xwarēnd	yat amburēt āwištēnd
(28)	Kādē-š awa wāxt būt	draxt āsūrīg
(29)	buzm fsān karēd	sarm panaž- šēwit

(۲۶) هه ویش مهردم کوو نیبانه مهی و نان

(۲۷) ته ژ بهری من خورن یان ته م بهریت ناویشتیتن

(۲۸) کاتې ته وه وته بوو درهختی ئاسورینگ

(۲۹) بزم فسان⁵⁵ کرد سهرم په نه ش شپویت

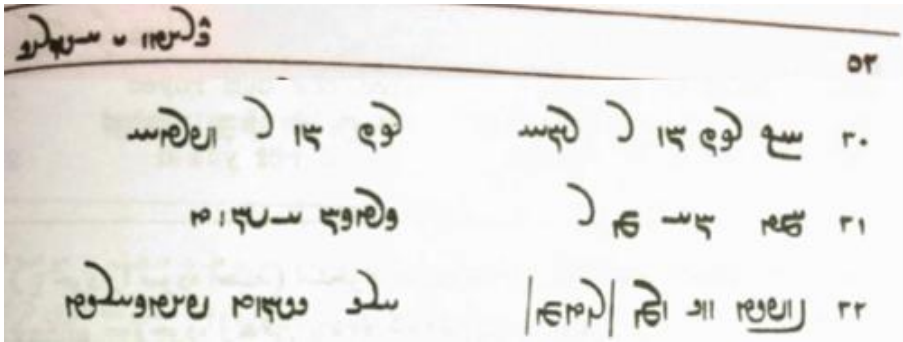
فسان، فس له دوخی کودا، به واتای تس. فهرهنگی باشور، عه باسی جه لیلیان، ۲۰۰۵ هه ولیر ل. پ⁵⁵ ۴۶۲. ههروهها هه نبانه بورینه، فرهنگ گردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، بهرگی دووهم ل. پ ۵۲۰.

دیری ۲۶: لهم دیره‌دا وشه‌ی یه‌که‌م له شیوه‌ی "هه‌ویژ/هه‌ویج/هه‌ویش، (ئه‌ویژ/ئه‌ویج/ئه‌ویش)⁵⁶ له شیوه‌زاره‌کانی جوړبه‌جوړی کوردیدا گو ده‌کریت و هه‌مویان یه‌ک واتایان هه‌یه، جیناوه به‌رانبه‌ره له‌گه‌ل وشه‌ی فارسی "او نیز". به‌لام لهم دیره‌دا چونکه باسی مه‌ردم ده‌کات، بویه ده‌بووای له باقی "هه‌ویژ" جیناوی کوی "ئه‌وانیژ/هه‌وانیژ" بووایه. به‌لام بوچی به‌م شیوه‌یه هاتووه، بینگومان خه‌تای دانهری به‌یته‌که (به‌یتبیز) نییه، به‌لکووه هه‌ئه‌که له لایهن نووسه‌رانه‌وه کراوه.

دیری ۲۷: مانا کردنه‌وه‌ی ئەم دیره به هوی ده‌ستکاریکردنی زوره‌وه کارنکی ئاسان نییه، دوایین وشه‌ی ئەم دیره "ئاویشتنند (āwištēnd) ه، که هه‌مان وشه‌ی کوردی "ئاویشتن" ه به واتای زه‌خیره‌کردنه بو زستان. لیره‌دا دارخورما ده‌ئی که ئەو خه‌لکه‌ی که هه‌ژارن و نان و مه‌ییان نییه، له به‌ری من ده‌خۆن یان ده‌مبات و خزنم ده‌کا. له ده‌قه په‌هله‌وییه‌که‌دا له باقی "یا" نووسراوه "تا"، که بینگومان هه‌ئه‌یه.

دیره‌کانی ۲۸ و ۲۹: ئەم دوو دیره‌ ده‌ی پیکه‌وه مانا بکریته‌وه. لیره‌دا به‌یتبیز (گۆسان) ده‌ئی: کاتی ئه‌وه‌ی وتبوو دره‌ختی ئاسووریگ، بزنه‌که‌م فسانی کرد (فسی)، سه‌رم په‌نه‌ش شیویت (سه‌رم یی ده‌شیویت). وشه‌ی "𐭪𐭥𐭩𐭥" (فسان) که وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی لیکۆله‌ران له واتاکه‌ی تینه‌گه‌یشتون، بویه وه‌ک (پاسخ) که له فارسیدا به واتای وه‌لامه‌ مانایان کردوه‌ته‌وه که هه‌ئه‌یه، چونکه وشه‌ی پاسخ له فارسیدا له‌گه‌ل "کردن" نایت، به‌لکو له‌گه‌ل "دادن" (دان) دیت. پیم وانیه‌ ده‌سته‌واژه‌ی "پاسخ کرد" (وه‌لامی کرد) له هیچ زمانیکدا هه‌بێ. بیجگه له‌مه‌ش ئەم وشه‌یه خویندنه‌وه‌ی زۆر روونه که له جوار بیی "ف-س-ا-ن" بیک هاتووه و هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی به (پاسخ) وه‌ نییه.

هه‌ژار، هه‌نبانه‌ بوړینه، فرهنگ‌گردی- فارسی، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ ۲۹⁵⁶

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۳۰-۳۲:

(30)	kū tō- če awa man rāni	tō če awa man neparti
(31)	kādē awe [i] až man	krtekān ašnewēt
(32)	bwēt nang wa-lēm	arāi saxwanat pēt krēt

(۳۰) کوو تو چی ئەوه من رانی

تو چی ئەوه من نەبەردی

(۳۱) کاتی ئەوهی ئەژ من

کرده گان ئەژنەوئیت

(۳۲) بووئیت نەنگ وەلیم

ئەرای سوخەنئیت پئیت کرد

دیری ۳۰: له سه‌ر وشه‌ی "awa" (ئەوه) پێشتر له سه‌ره‌تای ئەم کتێبه‌دا، روونکرایه‌وه که "ئەوه" له کوردیدا به ته‌نیا جیناو نییه. لێره‌دا "ئەوه" جوړیکه له ده‌نگه‌کان (اصوات) که نیشاندهری سه‌رسورمان (تعجب) و یان توره‌بوونه. ده‌نگی "ئەوه" له کوردیدا زۆر ئاساییه، به‌داخه‌وه وشه‌ی به‌رانبه‌ری له فارسیدا نییه. بۆ نمونه:

ئەوه دیسان هاتیه‌وه! (دوباره که آمدی!).

ئەوه بۆ وازم لێ ناهینی؟ (چرا دست از سرم بر نمیداری؟).

ئەوه تو له کوئیت (تو کجا هستی!).

ئەوھ نامناسی! (من را نمیشناسی!).

وشەيە کي دیکەي ئەم دێرە "رانی"یە. د. نەوایی وەک "خەبات، نەبەرد" (بیکار، نەرد)، مانای کردووەتەوھە کە دروست نییە. لە فارسیدا "رانی" لە گەڵ "سخن" دیت، وەک "سخنرانی" بە واتای دوان، قسە کردن کە باری ئەرێنی ھەيە. بەلام "رانی" لە کوردیدا دوو واتای ھەيە یە کەم بە واتای زێدە یێژی و قسەي زۆر کردن، دووھم بە واتای زۆر قسە کردن بە مەبەستی ستایشکردن لەخۆ، کە ھەردووکیشی باری نەرێنیان ھەيە. بۆ نموونە:

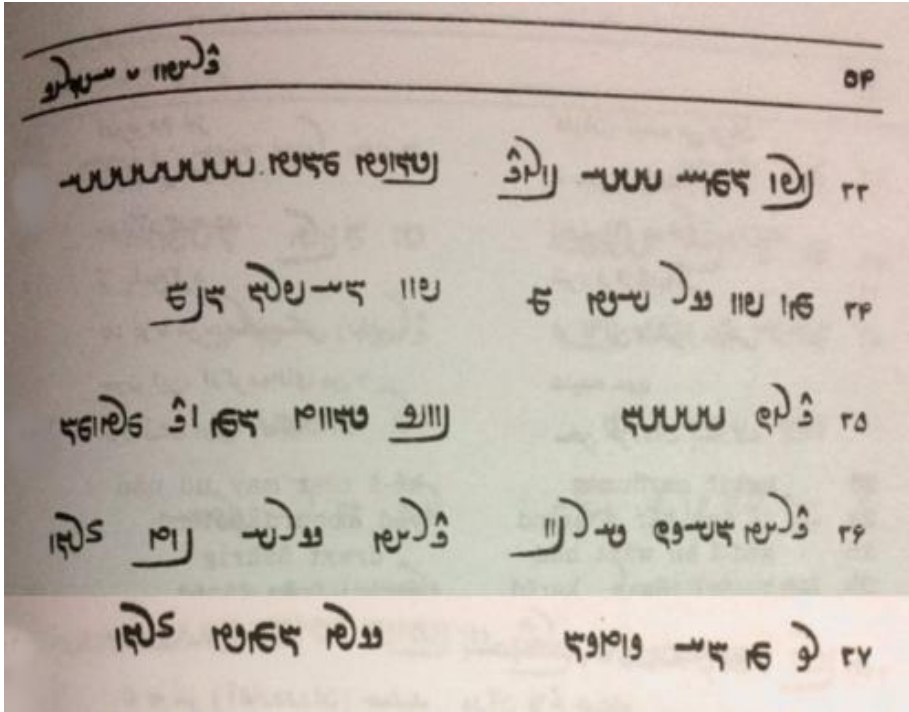
کەم برانە: کەم قسە بکە

مەرانە: قسە مەکە

خۆش ئەرانی: زۆر بە سوودی خۆی قسە دەکا/ زۆر ستایشی خۆی دەکا.

لێرەدا بزنی دەلی، ئەتۆ چیت کە ئەرانی، واتا ئەتۆ چیت کە ستایشی خۆت دەکەي. ئەم وشەيە بەرامبەرە لە گەڵ وشەي (گزافە گوپی) لە فارسیدا.

دیزی ۳۱ و ۳۲: ئەم دوو دێرە مانا کانیان پیکەوھە گریدراوھە، یە کێ لە وشەکان "سە" (ئەوھ/ ئەوھي) "یە، بە واتای ئەوھ کەسەي. وشەيە کي تری ئەم دێرە "سە" (ولیم)ە، کە بە داخوھە لیکۆلەرانی تر لە واتا کەي تینە گەیشتون و پێیان وابووھە کە ئەمە ھزوارەشە. ھەر وھە وشەي "سە" (ئەرای) بە واتای "بۆچی/چرا" کە وشەيە کي کوردی شیوھزاری باشوورییە و ئیستاش ھەر بە کار دیت، بەلام بە داخوھە ئەم وشەيەش لە لایەن لیکۆلەرانەوھە بە ھەلە خویندراوھەتەوھ. وشەيە کي تریش کە لەم دێرەدا دەستکاری کراوھ، "سوخن (سخن = فارسی)ە"، کە لە وانەيە لە باتی وشەي "قسە" جینگیر کرا بیت. لە بەر ئەوھي یە کەم، ئەمە وشەيە کي فارسی نوێیە، کە لە دەقە کۆنەکاندا نابیندریت. دووھم، وشەي سوخن (سخن) ھیچ کاتی لە فارسیدا لە گەڵ "کردن" نایت، بە لکوو ھەمیشە لە گەڵ "گوتن" (گفتن) دیت واتا (سخن گفتن). ئەم وشەيە بە ئەگەرێکی زۆر "قسە" بووھە کە لە گەڵ کرداری "کردن" واتا (قسە کردن) بە کار دیت. کەي و چۆن ئەم گۆرانی روویداوھ، دیار نییە، مەگەر ئەوھي رۆژیک ھەموو دەستنووسەکان لە گەڵ یە کدی بەراورد بکردریت و ئەگەر ھاتوو جیاوازیان ھەبوو، ئەمجا وشە راستە کەي دەستنیشان بکرتیت.

دهنگنوسى و واتاى دپړه کاني ۳۳-۳۷:

(33)	borž ayi dēvī buland	bašnēt manēt xaštrā- dēv
(34)	kū pad sar šit- yam	pad aw farān awām
(35)	tō-ič xaštrāyān	bandak būn hend martōhmān
(36)	draxtē hušk-ič dār būn	draxt sar-aš būt zargōn
(37)	tō až aw kardagān	sar-at anmēnēt zargōn

به ژنت مه نیته شا ديو

(۳۳) به رزی ديوى بولیند

به نه و فه ران نه وام [کاتی پر شکو]

(۳۴) که به [سایه] سه ری جه مشید

- (۳۵) شا- یانی تۆیش بهندهی مهردومان بوون
- (۳۶) ده‌رختی حوشکیش بوون به دار دره‌خت سه‌ریشی بووه زه‌رگۆن
- (۳۷) تۆ‌ئه‌ژ کرده‌کانی ئەو [جه‌مشید] سه‌رت ئە‌نوئینت زه‌رگۆن

لەم چەند دێره‌دا بزنی به‌ دارخورما ده‌ئیت، تۆ هه‌رچیکت هه‌یه، له‌به‌ر خاتری جه‌مشیده. ده‌ئێ که له‌ سه‌رده‌می پرشکۆی (فه‌ران ئە‌وام) جه‌مشیددا پادشایانی ئاشوور به‌نده‌ی مه‌ردمانی خۆیان بوون (واتا پادشایانی ئاشوور له‌سه‌رده‌می جه‌مشیددا نه‌یان ده‌وتیری زۆر و سه‌تم له‌ خه‌لکی خۆیان بکه‌ن، دادپه‌روه‌ری هه‌بوو). ئە‌مه له‌و سه‌رده‌مه‌دا بوو، که ئە‌و دارانه‌ش که وشک بوون جارێکی تر گیانیان تی که‌وته‌وه‌و سه‌ریان شین بووه‌وه. ئە‌مه‌ی که ئیستا سه‌رت زه‌رگۆن (وتنه‌ی زه‌ر) ئە‌نوئینت له‌به‌ر کرداره‌کانی جه‌مشیده.

دێری ۳۳: د. نه‌وایی و لیکۆله‌رانی تر ئە‌م دێره‌یان به‌ هه‌له‌ خوئیندوووه و وه‌ریانگه‌پراوه‌ته‌وه. هه‌له‌یه‌کی زه‌ق که به‌ باوه‌ری من نه‌ده‌بوو رووی دابای. هه‌له‌که له‌وه‌دایه‌ که وشه‌ی "به‌ژن" که وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه و واتای "قه‌د و بال‌ا" ده‌دات، وه‌ک کاکۆل (کاکل = فارسی) مانایان کردوه‌ته‌وه، هه‌ر بۆیه‌ش دواچار ناچار ماون که دوایین وشه‌ی ئە‌م دێره‌ که زۆر روون و ئاشکرایه له‌ دوو وشه‌ی "شا" و "دیو" پیکهاتوووه، وه‌ک "گیسی دیو" مانا بکه‌نه‌وه. له‌ ده‌قه په‌هله‌وییه‌که‌ی "ئه‌سانا" دا وشه‌ی دیو له‌گه‌ڵ "ی" په‌یوه‌ندییدا هاتوووه و اتا وه‌ک "دیوی بلند" به‌لام له‌ ده‌قه‌که‌ی د. نه‌وایدا به‌ ی "ی" وه‌ک "دیو بلند" نووسراوه.

دێری ۳۴: وشه‌ی "سه‌ر" له‌ لایه‌ن لیکۆله‌رانی دیکه‌وه وه‌ک "سه‌ره‌تا" وه‌رگه‌پراوه‌ته‌وه که راست نییه. وه‌رگه‌پرانی راستی ئە‌م وشه‌یه "خاتر/ به‌خاتر" ه. به‌ هه‌تانه‌وه‌ی چەند نمونه‌یه‌ک له‌ خواره‌وه ئە‌م بابته‌ رووشن ده‌که‌مه‌وه:

کوردی: سه‌ری بابت لێره بمینه‌وه/ به‌ سه‌ری بایم ناتوانم.

فارسی: (ترا به‌ جان مادرت اینجا بمان،/ به‌ جان مادرم نمیتوانم.)

وه‌رگه‌پران: تۆ گیانی دایکت لێره بمینه‌وه/ به‌ گیانی دایکم ناتوانم.

واتا له‌ کوردیدا له‌ کاتی سوئیند خواردندا به‌ "سه‌ر" سوئیند ده‌خوڕیت، به‌لام له‌ فارسیدا به‌ "گیان". لێره‌ش بزنی ده‌ئێ به‌ سه‌ری جه‌مشید (له‌ سایه‌ی سه‌ری جه‌مشید) له‌ ئە‌و سه‌رده‌مه‌ی پر له‌ فه‌ر ...

وشه‌یه کی تری ئەم دێره "شیت- یەم"ە، که به واتای "شیت- جەم/ جەمشید"ە. وشه‌یه کی دیکەش "فەر- ان"ە، که که له وشه‌ی "فەر" به واتای شکۆ و "ان" نیشانه‌ی کۆ پیکهاتوو.

دێری ٣٥: خۆیندنی ئەم دێره بۆ که‌سیک که زمانی کوردی بزانی، ئەستەم نییه، به‌لام به‌داخه‌وه د. نه‌وابی و لیکۆلینه‌رانی تر نه‌یان‌توانیوه به‌دروستی بیخویننه‌وه. د. نه‌وابی له لاپه‌ره‌ی ٥٥ کتێبه‌که‌ی خۆیدا وه‌های نووسیوه: وه‌رگێرانه‌کانی ئۆنقالا و ئابادانی یه‌گجار شپرز و شیواوه. لێره‌دا به‌پاستی د. نه‌وابی حه‌قی هه‌یه‌ وابلێ، چونکه له‌ باقی وه‌رگێرانیکی ره‌وان، هه‌ر یه‌که‌یان بۆچوون و تیگه‌یشتی خۆیان‌یان له‌ چەندین دێردا نووسیوه که هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی له‌ گه‌ل مانای ئەم دێره‌دا نییه.

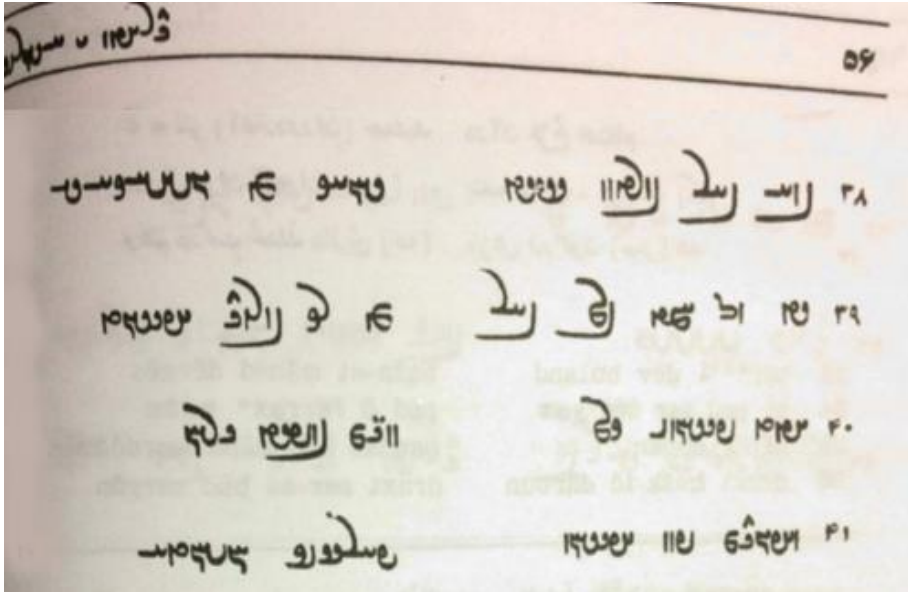
یه‌که‌مین وشه‌ی ئەم دێره له‌ ده‌ست‌نووسه‌کاندا به‌ شیوه‌ی جۆراوجۆر نووسراوه و وه‌رگێردراوه‌ته‌وه. د. نه‌وابی به‌ زیادکردنی "د" له‌ پێش وشه‌که، وشه‌که‌ی گۆراوه و کردوبه‌تی به‌ "دروچ/ دروژ" به‌ واتای درۆ، که دروست نییه. ئەم واژه‌یه له‌ پاستیدا "تۆیج/ tō-ič (تۆیج/ تۆیژ)"ە، که له‌ گه‌ل وشه‌که‌ی پاش خۆی که "شا- یان"ە ده‌بیته "شایانی تویج/ شایانی تویش". هه‌ر له‌م دێره‌دا وشه‌ی "هه‌ند" (hend) "هیند" هاتوو، که هه‌مان وشه‌ی "هین/ هی" کوردییه. که به‌ گشتی مه‌به‌ست له‌م دێره ئەوه‌یه که له‌ سه‌رده‌می جەمشیددا، پادشاکانی تۆیش، به‌نده بوون هین مه‌ردمان، یان به‌جۆریکی تر مه‌به‌ست ئەوه‌یه که له‌و سه‌رده‌مه‌دا پادشاکانی ئاشوور ژێرده‌سته‌ی جەمشید بوون و نه‌یان ده‌توانی سته‌م له‌ خه‌لکی بکه‌ن.

دێری ٣٦: له‌م دێره‌دا بزنی به‌ دارخورما ده‌تی، که له‌ سه‌رده‌می جەمشیددا داری وشک و بێگیان دوباره‌ گیانیان تی که‌وته‌وه بوون به‌ دار و سه‌ریان شین (زه‌رگۆن) بوو. به‌لام لێره دیسان به‌ داخه‌وه وشه‌یه‌کی ساده‌ی کوردی "بۆن" (būn بوون) که هه‌م له‌ کوردی و هه‌م له‌ ئه‌وێستایی و هه‌میش له‌ په‌هله‌ویدا هه‌ر وه‌ک یه‌کن، به‌ هه‌له‌ خۆیندراوته‌وه. د. نه‌وابی وشه‌کانی "دار" و "بوون" ی پیکه‌وه لکاندوو و کردویه‌تی به‌ "دارین" (داری وه‌ن) که بی هیچ گومانیک هه‌له‌یه. یه‌کیکی تر له‌ لیکۆله‌ران "ئه‌نکلساریا" ئەم دوو وشه‌یه‌ی وه‌ک "ئه‌نوش دارو" (انوش دارو) خۆیندوه‌ته‌وه.⁵⁷

دێری ٣٧: له‌م دێره‌دا وشه‌ی "ئه‌و" جیناوه بۆ سییه‌م که‌سی تاک، به‌لام له‌ لایه‌ن لیکۆله‌رانه‌وه وه‌ک جیناوی نیشانه‌ی (آن) وه‌ریان گێراوه‌ته‌وه که هه‌له‌یه. لێره‌دا مه‌به‌ست له‌ "ئه‌و" جەمشیده.

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۵۵⁵⁷

وشهيه کي دیکه ی ئەم دیرهدا که به هه‌له وه‌رگێردراوه‌ته‌وه، وشه‌ی 𐎠𐎢𐎥 anmēnēt (ئەنمینیټ) ه به واتای "ئەنۆینیټ / دەنۆینیټ" که تەنیا دووجاران لەم دەقه‌دا هاتوو. به‌لام به‌داخه‌وه له‌بەر ئەوه‌ی لیکۆله‌ران له واتاکه‌ی تینه‌گه‌یشتوون پێیان وابوو که ئەمه‌ش شیوه‌یه‌کی تر له ه‌زواره‌شی "ئە‌ی / ه‌ی" (است)ه، که ئەمه‌ش هه‌له‌یه. چونکه ه‌زوارشی (است) له ده‌قه‌کانی په‌هله‌ویدا به شیوه‌ی "𐎠𐎢𐎥" دەنوسریت.

ده‌نگنوسی و واتای دیره‌کانی ۳۸-۴۱:

(38)	bnā bār burtan sazēt	dānāg až dušāgāyē?
(39)	yat na kādē barem bār	až ta buland apēsūt
(40)	hagar-et pāsaw-i karam	nangm bwēt grān
(41)	wēžend-m pad afsān	pārsig martōhm
	دانا ئەژ [بۆ] نائاگایە ک؟	(۳۸) بڼه [و] بار بردن سزاواری
	ئەژ تە بوئەندی بیسوود	(۳۹) ئیدی نە کاتە بەرم بار
	نەنگم بویت گران	(۴۰) ئە گەر پاساوی کەرم
	مەردمی پارس	(۴۱) وێژندم بە ئەفسان

ئەم دېرەنە بەگشە ئامازەبەكن بۇ دوایین رۆژەكانى بىندەستى ماددەكان لە ژىر چەبۆكى ئاشوورىيەكاندا. سپاى ئاشوور لە كاتى ھېرشكردن بۇ سەر ناوچەكانى ماد، نە تەنيا خەلە و خەرمان و ئازەل و ھەموو دارايى خەلكيان تالان دەكرد، خۆدى خەلكە كەشيان ناچار دەكرد لە گواستەنەھەى خواردەمەنى و كەلوپەلى سەربازى سپاكەيان. لېرەدا بزى لەم بارەبەھە سكالای ھەبە و خۆبىشى سەرزەنشە دەكا و دەلێ ئىتر كاتى ئەو ھەبە نىبە كە بار بەرم بۆ تۆ، ئەگەر پاساوم كرد (ئەگەر ھاتوو ئەم قسەم جىبەجى نەكرد)، ئەو ھەبە نەنگىكى گرانە بۆ من، ئەوسا پارسەكان من دەكەن بە ئەفسانە، وانا گائەم پى دەكەن و دەلێن دىسانەو ھەبە بارت برد! (لېرەدا وا ديارە، كە بزى بۆ خۆى پارسىگ نىبە، و لە ئەفسانەبوونى لە لايەن پارسەكانەو ھەبە نىگەرانە).

دېرى ۳۸: لەم دېرەدا بزى خۆى بە ژىر و زانا و درەختى ئاسوورىگىش بە نەزان و نائاگا دەزانىت و دەلێت: ئايا سزاوارە كە دانا بۆ نەزان و نائاگا بار بەریت؟ يەكئىكى تر لە وشەكانى ئەم دېرە "بە و بار/ بار و بە"، كە بە واتاى كەلوپەلى سەفەرە بۆ مانەو ھەبە نىبە جىبوون لە شوپىنكەو ھەبە بۆ شوپىنكى تر.

دېرەكانى ۳۹ و ۴۰: لېرەدا بزى بىر بار دەدا كە ئىدى بۆ درەختى ئاسوورىگ (سپاى ئاشوور) بار نەبات و دەلێ ئىتر كاتى ئەو ھەبە نىبە من بۆ تۆ بار بەرم ئەى بولەندى بىسوود، ئەگەر بىتوو پاساوى بكەم وانا ئەگەر راست نەكەم و قسەكەم نەھىنمە دى، ئەمجا نەنگم بىت گران. لە دېرى ۳۹دا، وشەى "نە" وەك "و/ بە" نووسراو ھەبە بىگومان ھەلەى نووسىنە.

دېرى ۴۱: يەكئى لە وشەكانى ئەم دېرە كە پىويستى بە روونكردنەو ھەبە، وشەى "wēžend-m 𐭕𐭎𐭏𐭐" (وژەندم) "ه، بەگى چاوكى ئەم وشەبە "وژە/ بىژە" يە كە وشەبەكى كۆنى كوردىبە بەرانبەر لەگەل وشەى "گفت" لە فارسىدا. لەم دېرەدا بزى دەلێ ئەگەر من پاساوى بكەم، نەنگە بۆ من و دواچار پارسەكان دەمكەن بە ئەفسانە، (دەبم بە گائەجارى فارسەكان).

دنگنوسی و واتای دیره کانی		۵۸
ک۱ واښ اي وډ وات-خارت	س۱ س۲ س۳ س۴ س۵ س۶ س۷ س۸ س۹ س۱۰ س۱۱ س۱۲ س۱۳ س۱۴ س۱۵ س۱۶ س۱۷ س۱۸ س۱۹ س۲۰ س۲۱ س۲۲ س۲۳ س۲۴ س۲۵ س۲۶ س۲۷ س۲۸ س۲۹ س۳۰ س۳۱ س۳۲ س۳۳ س۳۴ س۳۵ س۳۶ س۳۷ س۳۸ س۳۹ س۴۰ س۴۱ س۴۲ س۴۳ س۴۴ س۴۵ س۴۶ س۴۷ س۴۸ س۴۹ س۵۰ س۵۱ س۵۲ س۵۳ س۵۴ س۵۵ س۵۶ س۵۷ س۵۸ س۵۹ س۶۰ س۶۱ س۶۲ س۶۳ س۶۴ س۶۵ س۶۶ س۶۷ س۶۸ س۶۹ س۷۰ س۷۱ س۷۲ س۷۳ س۷۴ س۷۵ س۷۶ س۷۷ س۷۸ س۷۹ س۸۰ س۸۱ س۸۲ س۸۳ س۸۴ س۸۵ س۸۶ س۸۷ س۸۸ س۸۹ س۹۰ س۹۱ س۹۲ س۹۳ س۹۴ س۹۵ س۹۶ س۹۷ س۹۸ س۹۹ س۱۰۰	۴۲
يات تو بار بارى	س۱ س۲ س۳ س۴ س۵ س۶ س۷ س۸ س۹ س۱۰ س۱۱ س۱۲ س۱۳ س۱۴ س۱۵ س۱۶ س۱۷ س۱۸ س۱۹ س۲۰ س۲۱ س۲۲ س۲۳ س۲۴ س۲۵ س۲۶ س۲۷ س۲۸ س۲۹ س۳۰ س۳۱ س۳۲ س۳۳ س۳۴ س۳۵ س۳۶ س۳۷ س۳۸ س۳۹ س۴۰ س۴۱ س۴۲ س۴۳ س۴۴ س۴۵ س۴۶ س۴۷ س۴۸ س۴۹ س۵۰ س۵۱ س۵۲ س۵۳ س۵۴ س۵۵ س۵۶ س۵۷ س۵۸ س۵۹ س۶۰ س۶۱ س۶۲ س۶۳ س۶۴ س۶۵ س۶۶ س۶۷ س۶۸ س۶۹ س۷۰ س۷۱ س۷۲ س۷۳ س۷۴ س۷۵ س۷۶ س۷۷ س۷۸ س۷۹ س۸۰ س۸۱ س۸۲ س۸۳ س۸۴ س۸۵ س۸۶ س۸۷ س۸۸ س۸۹ س۹۰ س۹۱ س۹۲ س۹۳ س۹۴ س۹۵ س۹۶ س۹۷ س۹۸ س۹۹ س۱۰۰	۴۳
gušināt har arzend	س۱ س۲ س۳ س۴ س۵ س۶ س۷ س۸ س۹ س۱۰ س۱۱ س۱۲ س۱۳ س۱۴ س۱۵ س۱۶ س۱۷ س۱۸ س۱۹ س۲۰ س۲۱ س۲۲ س۲۳ س۲۴ س۲۵ س۲۶ س۲۷ س۲۸ س۲۹ س۳۰ س۳۱ س۳۲ س۳۳ س۳۴ س۳۵ س۳۶ س۳۷ س۳۸ س۳۹ س۴۰ س۴۱ س۴۲ س۴۳ س۴۴ س۴۵ س۴۶ س۴۷ س۴۸ س۴۹ س۵۰ س۵۱ س۵۲ س۵۳ س۵۴ س۵۵ س۵۶ س۵۷ س۵۸ س۵۹ س۶۰ س۶۱ س۶۲ س۶۳ س۶۴ س۶۵ س۶۶ س۶۷ س۶۸ س۶۹ س۷۰ س۷۱ س۷۲ س۷۳ س۷۴ س۷۵ س۷۶ س۷۷ س۷۸ س۷۹ س۸۰ س۸۱ س۸۲ س۸۳ س۸۴ س۸۵ س۸۶ س۸۷ س۸۸ س۸۹ س۹۰ س۹۱ س۹۲ س۹۳ س۹۴ س۹۵ س۹۶ س۹۷ س۹۸ س۹۹ س۱۰۰	۴۴
bnfšm gumānik ašēm	س۱ س۲ س۳ س۴ س۵ س۶ س۷ س۸ س۹ س۱۰ س۱۱ س۱۲ س۱۳ س۱۴ س۱۵ س۱۶ س۱۷ س۱۸ س۱۹ س۲۰ س۲۱ س۲۲ س۲۳ س۲۴ س۲۵ س۲۶ س۲۷ س۲۸ س۲۹ س۳۰ س۳۱ س۳۲ س۳۳ س۳۴ س۳۵ س۳۶ س۳۷ س۳۸ س۳۹ س۴۰ س۴۱ س۴۲ س۴۳ س۴۴ س۴۵ س۴۶ س۴۷ س۴۸ س۴۹ س۵۰ س۵۱ س۵۲ س۵۳ س۵۴ س۵۵ س۵۶ س۵۷ س۵۸ س۵۹ س۶۰ س۶۱ س۶۲ س۶۳ س۶۴ س۶۵ س۶۶ س۶۷ س۶۸ س۶۹ س۷۰ س۷۱ س۷۲ س۷۳ س۷۴ س۷۵ س۷۶ س۷۷ س۷۸ س۷۹ س۸۰ س۸۱ س۸۲ س۸۳ س۸۴ س۸۵ س۸۶ س۸۷ س۸۸ س۸۹ س۹۰ س۹۱ س۹۲ س۹۳ س۹۴ س۹۵ س۹۶ س۹۷ س۹۸ س۹۹ س۱۰۰	۴۵
ašnewi dēvī buland	س۱ س۲ س۳ س۴ س۵ س۶ س۷ س۸ س۹ س۱۰ س۱۱ س۱۲ س۱۳ س۱۴ س۱۵ س۱۶ س۱۷ س۱۸ س۱۹ س۲۰ س۲۱ س۲۲ س۲۳ س۲۴ س۲۵ س۲۶ س۲۷ س۲۸ س۲۹ س۳۰ س۳۱ س۳۲ س۳۳ س۳۴ س۳۵ س۳۶ س۳۷ س۳۸ س۳۹ س۴۰ س۴۱ س۴۲ س۴۳ س۴۴ س۴۵ س۴۶ س۴۷ س۴۸ س۴۹ س۵۰ س۵۱ س۵۲ س۵۳ س۵۴ س۵۵ س۵۶ س۵۷ س۵۸ س۵۹ س۶۰ س۶۱ س۶۲ س۶۳ س۶۴ س۶۵ س۶۶ س۶۷ س۶۸ س۶۹ س۷۰ س۷۱ س۷۲ س۷۳ س۷۴ س۷۵ س۷۶ س۷۷ س۷۸ س۷۹ س۸۰ س۸۱ س۸۲ س۸۳ س۸۴ س۸۵ س۸۶ س۸۷ س۸۸ س۸۹ س۹۰ س۹۱ س۹۲ س۹۳ س۹۴ س۹۵ س۹۶ س۹۷ س۹۸ س۹۹ س۱۰۰	۴۶
dātar baY- varžavand	س۱ س۲ س۳ س۴ س۵ س۶ س۷ س۸ س۹ س۱۰ س۱۱ س۱۲ س۱۳ س۱۴ س۱۵ س۱۶ س۱۷ س۱۸ س۱۹ س۲۰ س۲۱ س۲۲ س۲۳ س۲۴ س۲۵ س۲۶ س۲۷ س۲۸ س۲۹ س۳۰ س۳۱ س۳۲ س۳۳ س۳۴ س۳۵ س۳۶ س۳۷ س۳۸ س۳۹ س۴۰ س۴۱ س۴۲ س۴۳ س۴۴ س۴۵ س۴۶ س۴۷ س۴۸ س۴۹ س۵۰ س۵۱ س۵۲ س۵۳ س۵۴ س۵۵ س۵۶ س۵۷ س۵۸ س۵۹ س۶۰ س۶۱ س۶۲ س۶۳ س۶۴ س۶۵ س۶۶ س۶۷ س۶۸ س۶۹ س۷۰ س۷۱ س۷۲ س۷۳ س۷۴ س۷۵ س۷۶ س۷۷ س۷۸ س۷۹ س۸۰ س۸۱ س۸۲ س۸۳ س۸۴ س۸۵ س۸۶ س۸۷ س۸۸ س۸۹ س۹۰ س۹۱ س۹۲ س۹۳ س۹۴ س۹۵ س۹۶ س۹۷ س۹۸ س۹۹ س۱۰۰	۴۷

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۴۲-۴۷:

(42)	Kū waš ayi ud wat-xart	apēsūt draxtān
(43)	yat tō bar bārī	martōhmān denē
(44)	gušināt har arzend	pad avin čē gāwān
(45)	bnfšm gumānik ašēm	kū rūspīg- zātak ayi
(46)	ašnewi dēvī buland	yat az pētkārem
(47)	dātar baY- varžavand	bāmīg xwābar ōhrmazd

ٺه بيسوود درهختان	(٤٢) كوو وهشي ود خرهد
ٺه بيسوود درهختان)	(بوچي خوښي بهد خرهد)
مهردمان دهني	(٤٣) تا تو بهر باري [بيني]
بهم موسيپه تهش گگان دهچن	(٤٤) گاو شينات هه لده رزن
كه رووسپي زاده بي [زوئي]	(٤٥) بن- فشم (به دكاره) لئيت به گومانم
هه تا من پئيت ده وئيرم	(٤٦) ٺه ژنه وي ديوي بوله ند
بامگ خوا- بار ٺه هورامه زد	(٤٧) دادار، به غ وه ر ژاوه ند
نوورانپيه باري خوا ٺه هورامه زد)	(ٺافر يدگار به غ، پايه به رز ه

لهم ديپانه دا زور به جواني بو مان ده رده كه وي كه بهر بهر كهاني و شهري ٺاينيش له نيوان بز (ماده كان) و دارخورما (ٺاشووريه كان) دا له ٺارادا بووه. بز به دارخورما ده ئي بن- فش (هه رزه/ په تياريه) لئيت به گومانم كه تو رووسپي زاده ي (زوئي)، دوايش هوشداري پي دهدات و ده ئي: ٺه ژنه وي ديوي بولئيد، هه تا من پئيت ده وئيرم، ٺافر يدگاري به غ، پايه به رزه و دره وشاويه به باري خوا ٺا هورامه زدا.

ديري ٤٢: خوئنده وه ي ٺم ديپه ٺاسانه، ٺه وه ي كه واي كر دووه ليكوئه راني تووش ي هه ٺه بين، وشه ي "was" (وهش) "ه"، كه له ٺه وئيس تاي و هه روه ها له زماني كوردي شپوه زاره كاني هه ورامي و زازاكي به واتاي "خوش" دئيت. ليپه دا بز ده ئي بوچي خو شحائي ٺه ي "وهت خرهد" (بيشعور) هه تا بهري تو پي بگات و بيدهن به مهردمان، ٺه وه شينايه تي هه لده رزن و گگان دهچن و كه س ليپه نامينئيه وه كه له بهري تو بخوات.

ديري ٤٣: لهم ديپه دا وشه ي "بيني/ باري" وهك هزوارهش هاتووه، كه ليكوئه ران وشه ي فارسي "آوري" يان له با تي نووسيوه. به لام باشتر وايه وشه ي ""باري" ⁵⁸ كه وشه به كي مادي و له هه مان كاتدا وشه يه ي كوردييه له شپوه زاره كاني هه ورامي و باشووريدا له جياتي دابنرئيت. وشه يه كي تر كه لهم ديپه دا وهك "اس" هاتووه، له دهقه كه ي ٺه سانادا وهك "اس"

⁵⁸ bar [-] = (v. rt. cl. 1) to carry, to bear (k365), Avesta Dictionary by K.E. Kanga, (K365), <http://www.avesta.org/avdict/avdict.htm>

نوسراوه، که وهک "دهنئ/ دهئ= کوردی" دهخوئندرئتهوه، لهسه ر ئهم وشهیه له سه رهتای کئتبه که دا روونکردنه وه هاتوو.

دێری ٤٤: وشه یه کهم "گاو- شینات" وشهیه کی لئیکدراوه، شینات/ شینایه تی له کوردیدا به جیگایه ک دهئین که گیا و سهوزه ی هه بئ به تایبهت بۆ له وه راندنی ئازه لآن (مرتج). گاو شینات به واتای شوئینی له وه راندنی گاکانه (مراتع گاوها). وشه ی دووهم "٤٤" هزواره شه، به واتای "هه ر/ هه ل" که پئشگره و به رانه به له گه ل وشه ی "به ر/ نه به ر (بر/ ابر) له فارسیدا، وشه ی سیئیه م "hrzend / arzend"⁵⁹ به واتای رزان/ تیکچوون و خرابوون. وشه ی چوارهمی ئهم دێره، "په د"ه، که هه مان وشه یه که ئیستا له کوردیدا وهک "پئ" گو ده کری، ئامرازی په یوه ندییه و زۆر به کار دئیت، ماناکه ی به رانه به له گه ل (به، با، از، همراه/ پیش) له زمانی فارسیدا.

له دێره کانی ٤٣ و ٤٤ دا، بزنی به ته وسه وه له گه ل دارخورما قسه ده کات. ئهو شوئینه ی که ئهم ده مه قری (مناظره) یه باسی لئ ده کا ناوچه کانی باشووری کوردستان (شاره زوور/ شار ئاسوور)ه. داری خورما له ناوچه کانی باشووری کوردستان وهک ئیلام و خانه قین به پئچه وانیه ناوچه کانی باشووری ئیران زۆر درهنگ خورماکه ی پئ ده گا، له دوا مانگی هاوین ده ست پئ ده کا و هه تا ناوه راسه ت مانگی پاییز ده خایه نئیت. له پاییزدا ئیتر گۆرگیا ده رزن و شینایه تییه کی وا نامئینئته وه. لێره دا بزنی به دارخورما ده ئئ هه تا به ری تۆ پئ بگات و بیده ن به مه ردم، گاو شینات (مراتع)، هه ل ئه رزن و گاکانیش له به ر ئهم موسیبه ته (ئه وین)، ده رۆن و ئیره به جئ ده ئلن. واتا که س نامئینئته وه که له به ری تۆ بخۆات.

دێری ٤٥: وشه ی یه که می ئهم دێره "بن فش"، وشه یه کی ناپه سه ند و جئپوه که زیاتر بۆ ژنایی له شفرۆش و سۆزمانی به کاری دئین و اتا په تیاره. وشه ی دووهم "گومان" که وشه یه کی ئاسایی کوردییه. وشه ی سیئیه م "ئه شئیم" که به واتای "وا ئه زانم" (ممکن میدانم)ه. لێره دا بزنی به چاوئکی سووکه وه سه یری دره ختی ئاسووریگ ده کات و پئی ده ئئ: په تیاره من لیت به گومانم که تۆ رووسی زاده یی (زۆلی).

دێری ٤٦: ئهم دێره بۆ که سه یتیک که زمانی کوردی بزانیته تیگه یشتنی زۆر ئاسانه. واژه ی یه که می "aşnewil" (ئه ژنه وی) وشه یه کی کوردی شیوه زاری ناوچه کانی ئه رده لآن و شاره زووره به واتای (ده بیسی). وشه یه کی دیکه **az = س** (ئه ز) به واتای من که وشه یه کی کوردییه له شیوه زاره کانی کرمانجی و زازاکیدا. ئهم وشه یه جارانی له هه موو شیوه زاره کانی

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۱۳۱⁵⁹

کوردیدا باو بووه، له دهقه کۆنهکانی کوردی ههتا ۲۰۰ سال له مهوپیش ئەم وشهیه به فراوانی بهرچاو دهکهوی. دواين وشهیه ئەم دێره "داتەر" pētkārem (پێ تکارم)، د. نهوابی ئەم وشهیه وهک په یکار (پیکار) خويندوه تهوه که ههلهیه. ئەمه وشهیه کی ئاسایه کوردییه له کرمانجیدا هیشتا ههر به کاری دێن، له چاوی "کارین"⁶⁰ به واتای توانین. پێ تکارم/ پێ دهکارم" به واتای من پێ دهوێرم، من دهتوانم. لێره دا بزنی دهلی تا ئەز پێ "تکارم/ دهکارم" واتا تاکتی من دهتوانم/ تاکتی من زۆرم پێت دهسکی، خۆداوهندی ئیمه پایه بهرز و دره وشاوهیه باری خۆدا.

دێری ۴۷: به کهمین وشهیه ئەم دێره "dātar" ه، که دهسته واژهیه کی ئه وێستاییه، له نووسراوهکانی ئه وێستاییدا زۆر جارن ده بێندرن. په گی چاوی ئەم وشهیه "dā/dāt" و چاوه کهی له زمانی کوریدا "دان" ه، که به رانه به له گه ل وشهیه "دادن" له زمانی فارسیدا. په کی له شپوه کانی دروستکردنی ناوی بکه ره له کوردیدا به م جوهریه که پاژی "هر" ده لکیندری به په گی چاوی وشه که وه، وهک: تاش+هر = تاشهر (تاشنده)، دات+هر = داته ره (دهنده)، نووس+هر = نووسهر (نویسنده)، وێژ+هر = وێژه ره (گوینده)، بین+هر = بینه ره (بیننده) ... له زمانی ئه وێستاییدا ههر به م جوهریه بو نمونه:

داته ره⁶¹ (داته ره/ داهه)، تاشه ره⁶² (تاشه ره)، جهه ره⁶³ (جهه ره).

له دهقه کانی کۆندا به تایبه تی له دهقه کانی ئه وێستاییدا، وشه کانی "داته ره" (دهنده، آفریننده) و "تاشه ره" (تاشنده، آفریننده) " به واتای خۆداوندی ئافرینه ره و دروستکه ره هاتوه. تاشه ره وشهیه کی کوردییه و چاوه کهی هه مان وشهیه "تاشین" ی کوردییه، مه به سه ت له تاشین ته نیا دارتاشین نییه به لکوو تاشین به واتای دروست کردن و ئافراندن دیت، بو نمونه: په یکه ره تاشین، وشه تاشین، وینه تاشین، به گشتی ده توانریت بو دروستکردنی هه موو شتی که به کار بێت.

وشهیه "وه ره ژاوه ند/ وه ره چاوه ند" له م دێره دا به واتای گران قه در و پایه به رزه.

فهره نگا "کانی" کرمانجیا ژووری- کرمانجیا ژیری، جگه ره سۆز، هه ولێره ۲۰۰۹، ل. پ. ۳۸۱

⁶¹ [dātar] = 14 (mN) giver, creator, creator (k259); maker (t102); n. (JAR: m) law

⁶² <tašar> = 'carver, fashioner, shaper, creator' 1.55

Avestan: Base Form Dictionary, Jonathan Slocum and Scott L. Harvey

⁶³ <jēnar> = 'man-killing' 3.407، ئه م که سه ی که ده جنیت / ئه م که سه ی که ده جنیت

Avestan: Base Form Dictionary, Jonathan Slocum Scott L. Harvey

<http://www.utexas.edu/cola/centers/lrc/eieol/aveol-BF-X.html>

دینا سوسو		۶۰
دینا سوسو دینا سوسو	دینا سوسو دینا سوسو	۴۸
دینا سوسو دینا سوسو	دینا سوسو دینا سوسو	۴۹
دینا سوسو دینا سوسو	دینا سوسو دینا سوسو	۵۰
دینا سوسو دینا سوسو	دینا سوسو دینا سوسو	۵۱
دینا سوسو دینا سوسو	دینا سوسو دینا سوسو	۵۲
دینا سوسو دینا سوسو	دینا سوسو دینا سوسو	۵۳
دینا سوسو دینا سوسو	دینا سوسو دینا سوسو	۵۴

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۴۸-۵۴:

(48)	abēžē dini mazdysnān	čē čāšt xwābar ōhrmazd
(49)	Yud až man ke buz ham	yaštān na šhēt kič
(50)	čē jīw až man karēnd	žebar yazišn-ī yazdān
(51)	gōšurwg yazt	har wīnē čahārpāyān
(52)	awāniž ham tagīk	nērōk až man hand
(53)	hawīž bar-yāmag	čē pad pušt hayand
(54)	Yut až man kū buz ham	kartan na šhēt

- (٤٨) ئەبیژۆ دینی مه‌زدایه‌ سنان که فیژی کردین باری خودا ئۆهرمزد
- (٤٩) جودا ئەژ من که بزم ستایش ناشی [بۆ] که‌سی تر
- (٥٠) چی ژبو ئەژ من که‌رند له‌بەر نیایشی یه‌زدان
- (٥١) گۆش- ئورۆگ ئیژه‌د هەر وئی [هەر ده‌بیئی] چوارپایان
- (٥٢) ئەوانیش ته‌گه‌ [بزی نیژی پێش بان] نیرو [بزنه‌ کیوی نیژی] ئەژ منن
- (٥٣) ئەویش به‌رجامه‌ چی به‌ پشت هه‌نه‌
- (٥٤) جودا ئەژ من که‌ بزم کردنی نه‌شیت [ناتواندریت]

دیژی ٤٨: له‌م دێره‌دا abēžē (ئەبیژۆ)، وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه‌ که‌ به‌ داخه‌وه‌ لیکۆله‌رانی فارسیی زمان وه‌ک "بویژه‌ (به‌تایبه‌تی)" وه‌ریانگێراوه‌ته‌وه‌ که‌ هه‌له‌یه‌، پیتی "و" له‌م وشه‌یه‌دا هه‌ر نییه‌. وشه‌ی "هه‌" که‌ هه‌زاره‌شی "چی/چه‌"یه‌، لێره‌دا له‌ باقی "که‌" هاتوه‌!

وشه‌یه‌کی دیکه‌ی ئەم دێره‌ "čāšt (چه‌شت)" ه‌ به‌ واتای فیرکردن، له‌ ده‌قه‌کانی په‌هله‌وی و ئەوتیستاییدا گه‌لی جارن ده‌بیندریت. له‌ کوردیدا به‌تایبه‌تی له‌ شیوه‌زاری باشووریدا هه‌ر ماوه‌ته‌وه‌ چاوگه‌که‌ی بریتییه‌ له‌ "چاشان (فیرکردن) و چاشیان (فیربوون)"⁶⁴. له‌ شیوه‌زاره‌کانی دیکه‌ی کوردیشدا به‌رچاو ده‌که‌وی به‌لام زۆر باو نییه‌ وه‌ک له‌ سۆرانیدا به‌ تاژییه‌ک که‌ تازه‌ فیژی راو بووی ده‌لێن "چه‌شته‌"⁶⁵ بووه‌ واتا فیر بووه‌. له‌ هه‌ورامیشدا هه‌ر به‌هه‌مان شیوه‌ به‌ کار دیت "چه‌شت کرده‌ی".

یه‌کتیکی تر له‌ وشه‌کان "خوابار / خوا-بر"ه‌، که‌ له‌ فه‌ره‌ه‌نگه‌کانی په‌هله‌ویدا وه‌ک میهریان مانا کراوه‌ته‌وه‌، به‌لام به‌ باوه‌ری من ئەمه‌ راست نییه‌، چونکه‌ هه‌ر کاتێ باسی ئەهورامه‌زدا ده‌کرێ ئەم وشه‌یه‌ به‌ کار دیت، به‌لام بۆ باسکردنی میهره‌بانی بۆ که‌سانی تر یان بۆ شتیکی دیکه‌ من نه‌مدیوووه‌ که‌ به‌ کار هاتبیت. به‌ بۆچوونی من ئەمه‌ هه‌مان وشه‌ی کۆنی کوردی

گه‌وه‌ری گه‌رمه‌سێر، فه‌ره‌ه‌نگی کوردی-عه‌ره‌بی، (نعمت علی سایه‌)، به‌غدا ١٩٨٨، به‌رگی ١ ل.پ ٢١٧⁶⁴

هه‌نانه‌ بۆرینه‌ فه‌ره‌ه‌نگی کوردی فارسی هه‌ژار، ته‌هران ١٣٦٩، به‌رگی یه‌که‌م ل.پ ٢١٦⁶⁵

"باری خوا"یه، (باری خدا= فارسی)، به واتای خوا-ی، ئافریدگار (خداوند خالق= فارسی). چونکه وشه‌ی باری له زمانه‌کانی ئارامی، په‌هله‌وی، له ده‌قه‌کانی قورئان و گواپه له زمانی یونانی کونیشدا هه‌ر به واتای ئافرینه‌ر و (خالق) هاتوو. ئەم وشه‌یه دوو جارن له‌م ده‌قه‌دا ده‌بیرت که هه‌ر دوو جاریش له‌گه‌ل وشه‌ی ئەهورامه‌زدا هاتوو.

دیری ٤٩: وشه‌ی "yaštān (یه‌شت +ان)" له‌م دیره‌دا، وشه‌ی "یه‌شت" به واتای "ستایش"ه. له پاش ئەم وشه‌یه، هه‌زاره‌شی "نه" هاتوو، و له دواییدا وشه‌ی "شیت" هاتوو، که وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه به‌تایبه‌تی له شیوه‌زاری کرمانجیدا. چاوی ئەم وشه‌ی "شیان"⁶⁶ به واتای توانین، بوون و گونجانه، "نه‌شیت" واتای ناب، ناکریت یان ناتواندریت هه‌دات. [مه‌به‌ستی ئەوه‌یه که چونکه من باوه‌رپه‌ندم و نیایشی یه‌زدان ده‌که‌م بۆیه ئەوه هه‌ر منم که مافی ستایشکردنم هه‌یه نه‌ک که‌سانی دیکه‌].

دیری ٥٠: له‌م به‌یته‌دا وشه‌ی "ژیو" له لایه‌ن د. نه‌وابیه‌وه وه‌ک "شیر" مانا‌کراوه‌ته‌وه، که هه‌له‌یه. هه‌ر چه‌نده له کوردیدا وشه‌ی "ژه‌ک" به واتای شیری‌گا، په‌ز و یان بزنیکه که تازه‌زا بێت و هیشتا شیره‌که‌ی خه‌سته، به‌لام ئەم وشه‌یه ژه‌ک (زاک) نییه، ئەمه "ژی"یه به واتای ئەو تاله‌ ناسکه‌یه که له چه‌رم یان ریخۆله‌ی ئاژهل دروست ده‌کریت. (فه‌ره‌ه‌نگی هه‌بنانه‌ بۆرینه، هه‌ژار ١٩٨٩، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ ٤٠٢). له ژێ بۆ دروستکردنی ژێ که‌مان، که‌مانچه و هه‌روه‌ها درونی پێلاو و زینی ئەسه‌پ که‌تکیان وه‌رگرتوو و هیش‌تایش هه‌ر به‌کاری دین. هیندیک ئاماژه‌ی روون ئەمه‌مان بۆ ده‌سه‌لمین که ئەم وشه‌یه "ژی"یه نه‌ک "ژه‌ک"، له‌وانه له پاش وشه‌ی "ژی" وشه‌ی "کردن" هاتوو له کاتیکدا ئەگه‌ر مه‌به‌ستی ژه‌ک بوای، ده‌بوای وشه‌ی دۆشین هاتبایت. بێجگه له‌مه له دیره‌کانی پاشتردا، بزنی باسی دروستکردنی جلو‌به‌رگ ده‌کات که له‌گه‌ل دروستکردنی ژێ دیته‌وه نه‌ک دوشینی ژه‌ک.

دیری ٥١: مه‌به‌ست له (گۆش ئورۆک) له‌م دیره‌دا، هه‌مان وشه‌ی "گاوش- ئورۆن/ گۆشورۆن"ه، که ئیزه‌دی پارێزه‌ری ئاژهلانه له ئایینی زه‌رده‌شتیدا. یه‌کیکی دیکه له وشه‌کانی ئەم دیره‌ که به داخه‌وه د. نه‌وایی و لیکۆله‌رانی دیکه لێ تینه‌گه‌بشتوون وشه‌ی "س-س" har- winē (هر وین) "یه. "وین" وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه له شیوه‌زاره‌کانی هه‌ورامی، زازاکی، له‌کی و هه‌روه‌ها شیوه‌زاره‌کانی گه‌رمیان، کرمانشان و ئیلام و سنه که واتای "بین" هه‌دات. په‌گی چاوی رانه‌بردووی "دیتن"ه. له زمانی په‌هله‌وی ئەشکانیش هه‌ر ریک وه‌ک

هه‌بنانه‌ بۆرینه فه‌ره‌ه‌نگی کوردی فارسی هه‌ژار، ته‌هران ١٣٦٩، به‌رگی دووم ل. پ ٤٩٥⁶⁶

کوردی "وین"ه⁶⁷. لێهدا "هەر وێنی" به مانای ئەوهیه که ئێزهدی گۆش ئورۆن هه‌میشه و هه‌موو کاتی چاودێری ئازهلان ده‌کات و ئاگی لێپانه.

دێری ٥٢: د. نه‌وابی و لیکۆله‌رانی تر له واتای ئەم دێره تینه‌گه‌بشتوون، وه‌رگێرانه‌کانیان نه‌ ته‌نیا راست نییه‌ به‌ لیکو ژیرانه‌ش نییه‌! وه‌رگێرانه‌ که‌ی به‌ فارسی ئاوايه:

(وه‌م، هوم (ایزد) نیرومند (را) نیرو، از من است)

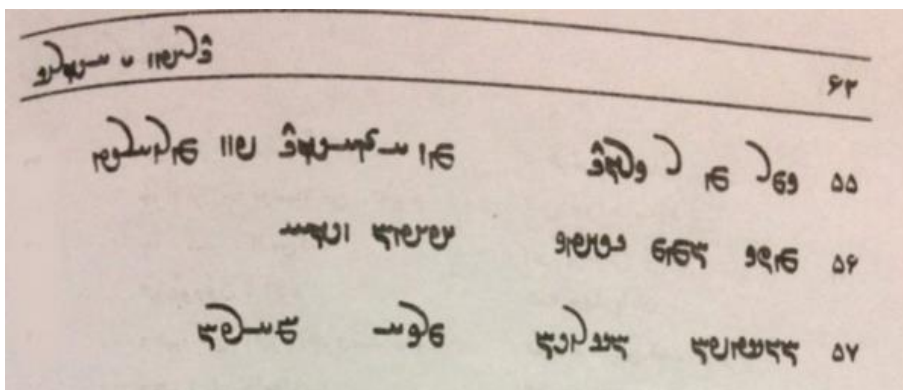
که‌ مانا که‌ی به‌ کوردی وای لێ دیت: هه‌روه‌ها ئێزهدی "هۆم"ی به‌هێزیش، هێزی خۆی له‌ من وه‌رده‌گرێ. ئەمه‌ قسه‌یه‌کی زۆر سه‌یره، چۆن بزنی ده‌وتیری وای بیژی که‌ ئێزهدیش هێزی خۆی له‌ من وه‌رده‌گرێ! ته‌گیگ و نیرۆک دوو وشه‌ی کوردین که‌ ئەمرۆکه‌ له‌ زمانی کوردیدا وه‌ک "ته‌گه‌ و نیرۆ" ماونه‌ته‌وه‌. "ته‌گه‌"⁶⁸ به‌ بزنی نیر که‌ له‌ کاتی رۆبشتنی میگدا ده‌که‌وتیه‌ پێشیان ده‌وتریت. و "نیرۆ"⁶⁹ ش به‌ بزنه‌کتیوی نیر ده‌گوتریت. له‌م دێره‌دا بزنی ده‌نیت ئەو بزنه‌ نیره‌ی که‌ ده‌که‌وتیه‌ پێش و میگه‌ل به‌دوای خۆیدا راده‌کێشی و هه‌ر وه‌ها ئەو بزنه‌ کتیویه‌ نیره‌ش له‌ من. هه‌له‌یه‌کی تر له‌م دێره‌دا وشه‌ی (است)ه‌ له‌ کۆتایی دێره‌که‌دا، که‌ دروست نییه‌ و بێگومان ده‌ستکاری کراوه‌. بێجگه‌ له‌مه‌ش له‌سه‌ره‌تای دێره‌که‌دا ده‌لێ "ئه‌وانیچ/ئه‌وانیژ" واته‌رسته‌که‌ له‌ دۆخی "کۆ"دایه‌، له‌کاتیگدا (است) تاکه‌، دياره‌ که‌ گونجاو نییه‌، وشه‌ی (است) شیوه‌ی نوێ وشه‌ی "هست"ه‌. بۆیه‌ من لێره‌دا به‌شیوه‌ی به‌هله‌وی ئه‌شکانی نووسیمه‌ته‌وه‌ که‌ گونجاوه‌ له‌گه‌ڵ شیوازی کوردیشدا.

دێره‌کانی ٥٣ و ٥٤: ئەم دوو دێره‌ ده‌بێ پیکه‌وه‌ مانا بکریته‌وه‌. ئەوه‌ی که‌ لێره‌ جیگای تێرامانه‌ وشه‌ی "به‌ریامه‌گه‌" (به‌رجامگ)، که‌ ده‌کرێ به‌ دوو شیوه‌ بخویندریته‌وه‌. ئەگه‌ر بێتو وه‌ک "به‌ریامه‌گ" (به‌رجامه‌) بخویندریته‌وه‌، ئەوه‌ واتای پاشکۆ/خوڕجین ده‌دات، ئەگه‌ر وه‌ک "به‌ریامه‌گ" (به‌رجامگ) بخویندریته‌وه‌ ئەوه‌ به‌ واتای جامه‌ی به‌ر (پۆشاک) دیت، که‌ من پێم وایه‌ ئەمه‌یان گونجاو تر بێت.

دستور زبان پهلوی اشکانی حسن رضائی باغ بیدی، تهران ۱۳۸۱، فعل‌های پارسی ص ۱۳۰⁶⁷

فرهنگ باشور، عباس جه‌لیلیان ل. پ ۱۷۷ ارپیل ۲۰۰۵، هه‌روه‌ها هه‌نبانه‌ بۆرینه، هه‌ژار، ت ۱۳۶۹،⁶⁸ به‌رگی یه‌که‌م ل. پ ۱۶۶

هه‌نبانه‌ بۆرینه‌ فرهنگ‌ گُردی فارسی هه‌ژار، تهران ۱۳۶۹، به‌رگی دوومه‌ ل. پ ۸۹۳⁶⁹

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۵۷-۵۵:

(55)	kamar až man karēnd	ke āžnand pad murwārit
(56)	mōžag ham saxtag	āzātān denē
(57)	angustpān husrawkān	xaštrā hamarizān

(۵۵) کهمه ر ئەژ من که رهند که ئازنن به مرواری

(۵۶) سهختهی مؤژهم [چهرمی پیلوم] ده یدنه ئازکان

(۵۷) ئەنگۆستوانم [بۆ] خه سه روان [و] ههم- ریزانی شا [هاوشانانی شا]

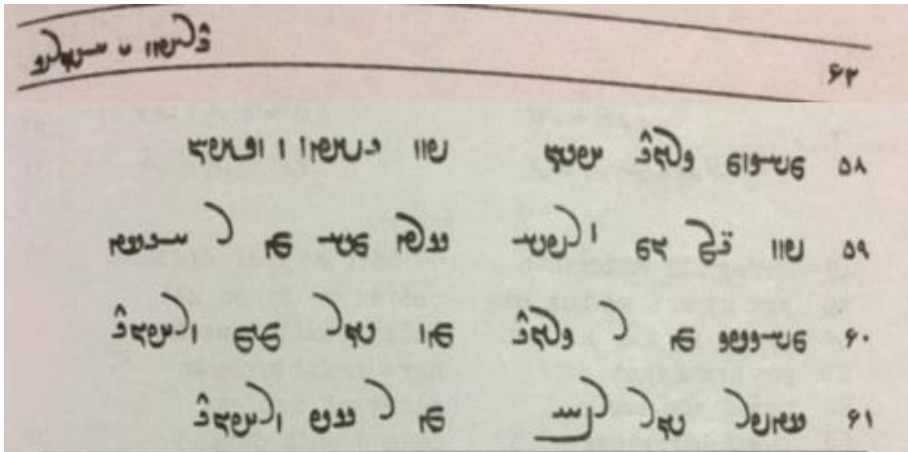
دیری ۵۵: وشه کانی ئەم دیره له گه‌ل زمانی کوردی ئەمرۆدا جیاوازییه کی وای نییه. وشه‌ی "ئاژنند(āžnānd)" که د. نه‌وابی وه‌ک "آجیده دوزی" خویندویه‌ته‌وه، وشه‌یه کی ئاسایی کوردییه له چاوگی "ئاژنن"⁷⁰ به واتای کۆلینه‌وه و کونکردنی شتیک به هۆی ئامرازیک نوک تیژه‌وه بۆ ئەوه‌ی شتیک دیکه‌ی تی ترنجین.

هه‌نبانه بۆرینه، فه‌رهه‌نگ کوردی- فارسی، هه‌ژار، به‌رگی یه‌که‌م ۱۹۸۹ ل. پ. ۶، هه‌ر وه‌ها فه‌رهه‌نگی⁷⁰ باشوور، عه‌باسی جه‌لیلان، ۲۰۰۵ هه‌ولێر، ل. پ. ۷.

دیری ۵۶: مؤژە گ/ مؤژە، بە جۆرنیک لە پنیلاو وتراوه که لە چەرم دروستیان کردوو. لە فارسیدا "مؤژە" ی پیتی گوتراوه. وشە یەکی دیکە "سەختگ/ سەختە" یە که بە چەرمی خۆشە کراو (دەباغیکراو) دەوتریت. لە کوردیدا وشە کە ی هەر ماوە تەووە وە ک "سەختە/ سەختیان" گۆ دە کرای (فەرەهەنگی هەنابانە بۆرینە، هەژار ۱۹۸۹، بەرگی یە کە م ل. پ ۴۳۲).

دیری ۵۷: "ئەنگۆستوان" پارچە چەرمیکە که لە کاتی راکیشانی تیروکە واندا لە ئەنگۆست دە کرای بۆ ئەو هەمی نیشی پیتی نە گات و بیپاریزی. وشە یەکی دیکە ی ئەم دیرە "هەم ئەریزان/ هەم ریزان" ه، هەر وە ک دە زانین "ریز" ⁷¹ لە کوردیدا بە واتای (ردیف/ صف) ه. لێرە مەبەست لە هەم ریزانی شا، هاورێیان و هاورێانی شایە، ئەو کە سانە ی که هاورپی پادشان لە کاتی راوکردن و جەنگدا.

⁷¹ هەنابانە بۆرینە، فرەنگ کردی- فارسی، هەژار ۱۹۸۹، بەرگی یە کە م ل. پ ۳۶۶

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۵۸-۶۱:

(58)	mašk-um karēnd āpdān	pad dašt ud wiyāpān
(59)	pad garm rōž wa-rābēh	sārt āp až man hayast
(60)	maškižag až mān karēnd	ke sūr lasar warāzend
(61)	satfr sūr-ī mazen	až man sip warāzend

(۵۸)	مهشکم که رهند ئاپدان	په‌ی دهشت و ویابان [بیابان]
(۵۹)	گهرمای روژ وهرایی [ههستی]	ئاوی سارد ئه‌ژ منه
(۶۰)	مهشکیزه (دهستره) ئه‌ژ من که رند	که سوور له‌سه‌ری برازین
(۶۱)	سفره‌ی سووری مه‌زن	ئه‌ژ سیپی [سیپه‌له‌ی] من برازین

دیری ۵۸: لهم دیرهدا وشه‌ی "ئاپ" ههر وهک خو‌ی نووسراوه، له کاتیکدا له دیری دواتردا (۵۹) وشه‌ی ئاپ وهک هزواره‌ش نووسراه. له ئه‌ویستادا وشه‌ی ئاو ههم وهک "ap" و ههمیش وهک "aiwyô"⁷² هاتووه.

دیری ۵۹: وشه‌ی "rābēh" به واتای هه‌سه‌تی، ههر لیکۆله‌ریک به‌ش‌پوهیه‌ک ئەم وشه‌یه وه‌ری گیراوه‌ته‌وه. ئونفالا و بنونیس‌ت وهک "vafrik" (به‌فری)، "ئابادانی" "vrpih"، هنینگ "rabih" و د. نه‌وابیش وهک "rabih" خویندویه‌ته‌وه. به‌بۆچوونی منیش ئەم وشه‌یه ههر "rābēh" (رایی) "یه، و اتا خویندنه‌وه‌کانی د. نه‌واپی و هنینگ راسته. به‌لام ئەم به‌پێزانه له واتای خو‌دی وشه‌ی "رایی" تی نه‌گه‌یشتوون". "رایی/رابه" وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه له شیوه‌زاری کرمانجیدا، له چاوی "رابوون" به واتای هه‌ئسان. وه‌رایی/ وه‌رابه (wa-rābēh) واتای "هه‌ئسێته‌وه" ده‌دات.

له وه‌رزه‌کانی زستان یان هاویندا، کاتی سه‌رما یان گه‌رما دیت، له زمانی فارسیدا ده‌لێن (گرما آمد) و اتا گرما هات، یان (سرما آمد) و اتا سه‌رما هات. له شیوه‌زاره‌ جۆریه‌جۆره‌کانی کوردیشدا ههر وا ده‌لێن و اتا سه‌رما هات یان گه‌رما هات. به‌لام له شیوه‌زاری کرمانجیدا کاتی سه‌رما دیت ده‌لێن "سری داگه‌ت" و اتا سر و سه‌رما نیشتووه یان داگه‌وتوو، کاتیکیش گه‌رما دیت ده‌لێن گه‌رما رابوو و اتا گه‌رما هه‌ئساوه. لێره‌شدا ریک ئەم ده‌سته‌واژه‌یه هاتووه، که وابوو مانای ئەم رسته‌یه ئاوايه: بۆ ئه‌و رۆژانه‌که گه‌رما هه‌ئده‌ستیته‌وه، ئاوی سارد له منه/ لای منه. جارێ هه‌وینان خه‌لک بۆ راگرتی ئاویان دۆی سارد له مه‌شکه و کونه که‌لکیان وه‌رده‌گرت. لێره‌ش مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که له کاتی گه‌رمادا ئاوی ساردی مه‌شکه‌ی من به‌کار دێن.

دیری ۶۰: وشه‌ی مه‌شکپه‌گ به واتای دسره یان پارچه چه‌رمیکه که وهک به‌روانکه یان سفره به‌کاری دێن. لێره‌شدا بزنی ده‌لی له من دسره‌ دروست ده‌که‌ن بۆ سفره‌که سووری له‌سه‌ر برازێننه‌وه.

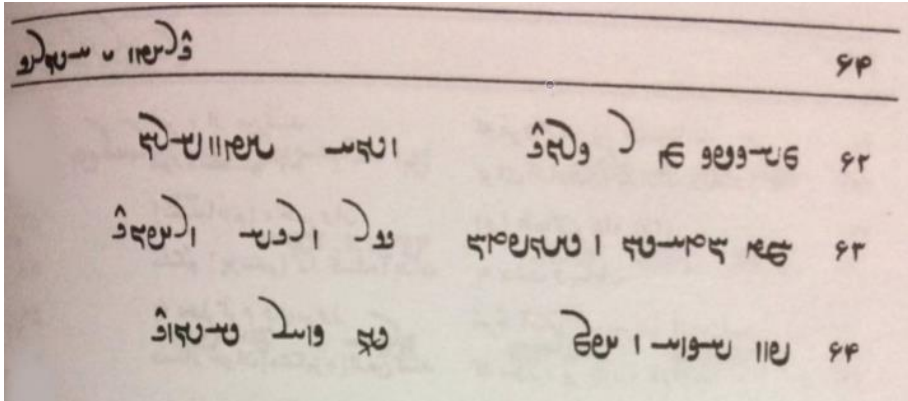
⁷² aiwyô [ap], 27 (plD) water

Avesta Dictionary, by K.E. Kanga, <http://www.avesta.org/avdict/avdict.htm>

دیری ٦١: وشه‌ی "بوزرگ/ وزورگ" که د. نه‌وایی و لیکۆله‌رانی تر له‌م دیره‌دا هیناویانه له خۆدی ده‌قه‌که‌دا نییه. ئەم وشه‌یه وه‌ک ه‌زواریشی "س" هاتوو، که وابوو لیره‌دا باشتر وایه که وشه‌ مادیه‌ به‌رانبه‌ره‌که‌ی واتا "مه‌ز/ مه‌زن" له جیاتی دابندریت، هه‌ر چه‌ند به‌پێ و ته‌کانی دیاکۆنۆف وشه‌ی "وزورگ" یش وشه‌یه‌کی مادیه‌.

هه‌ر له‌م دیره‌دا وشه‌یه‌ک هاتوو له شیوازی "وو" (سی/ سیپ)، که زۆریه‌ی لیکۆله‌ران له خۆیندنه‌وه و مانا کردنه‌وه‌ی داماون. خۆیندنی زۆر زه‌حمه‌ت نییه "sip/ si" ه، که به‌رانبه‌ره له‌گه‌ڵ وشه‌ی کوردی "si / sipel/ sipelik" (سیپه‌لک / سیپه‌له/ سی)، که به فارسی (جگر سفید) ی پێی ده‌نێن.⁷³

هه‌نبانه بۆرینه، فرهنگ کردی- فارسی، هه‌ژار ١٩٨٩، به‌رگی یه‌که‌م ل.ب ٤٥٢، ٤٥٤⁷³

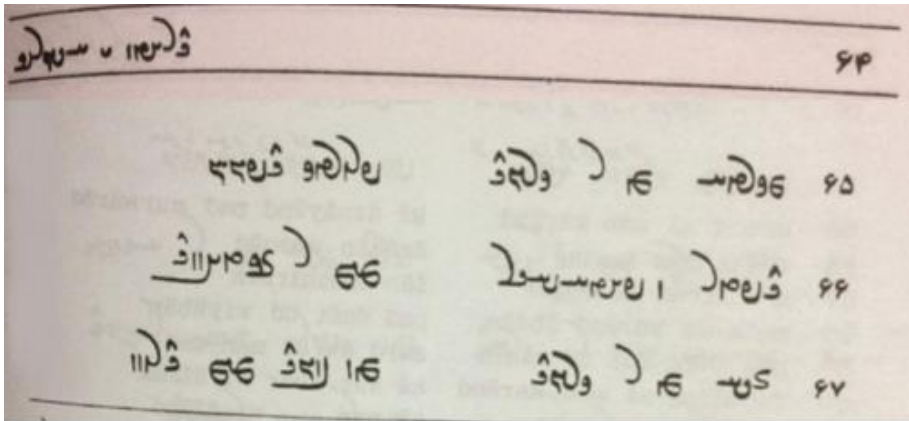

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۶۲-۶۴:

- (62) maškižag až man karēnd ud denē šatrāyārān
 (63) kādē xwatāyān ud dahyūpatān sar ud riš warāzend
 (64) pad šikōh ud āzarm le kanār dāidennd

- (۶۲) مه‌شکیزه [به‌روانکه/ده‌سره] نه‌ژ من که‌رند ده‌نځ شاریاران
 (۶۳) کاتی که‌یخودایان و سه‌روک و لاتان سهر و ریش برازین
 (۶۴) په‌ی شکو و نازهرم [ریژ] له که‌نار دای ده‌نند

دیره کانی ۶۲-۶۴: واتا کانی هم دیره زور روون. له دیره ۶۳ دا، وشه‌ی "دهیو" هه‌مان وشه‌ی "دی" ئیستایه، به‌لام له و سه‌رده‌مه‌دا به واتای و لات و کیشوهر ده‌هات. دهیوپه‌تان به واتای سه‌روک و لاتانه. وشه‌ی "warāzend (وه‌رازند)" به واتای برازین یان برازیننه‌وه‌یه. هه‌روه‌ها وشه‌ی کو‌تای دیره ۶۴ لیکو‌له‌رانی دیکه وایان زانیوه که ه‌زواره‌شه، به‌لام هم‌ه‌ش هه‌ر وشه‌یه‌کی کوردییه "دایده‌نند" له چاوگی دانان.

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۶۵ - ۶۷:

(65)	nāmag až man karēnd	parwartak dapēwān
(66)	daftar ud pātaxšir	lasar man nepisend
(67)	žēh až man karēnd	ke banend ažbo drun

(۶۵) نامه نه ژ من که رند په روه ردی ده پیوان [ده باغوان]

(۶۶) ده فته ر و په یمان نامه له سه ر من نی پسند

(۶۷) ژ ی نه ژ من که رند که به نن نه ژ بو درون

دیری ۶۵: وشه کانی "parwartak dapēwān" (په روه رده ک ده پیوان) "له لایه ن هیچ کام له لیکۆ له راننه وه به دروستی نه خویندراوه ته وه. وشه ی "ده پ / ده ف" له کوریدیدا به واتای چه رمه. پاشگری "وان" له وشه ی "ده پی- وان" دا واتای پیشه و کار ده دات وه ک شوان، مه له وان، گاوان، باخه وان، نه چیروان و ... لیره شدا پاشگری "وان" له پاش "ده پ" واتای که سیک ده دات که کاری په روه رده و خوشه کردنی پیسته.

وشه‌ی "په‌روه‌رده‌ک/ په‌روه‌رده" به پیاوژوی ئاماده کردن و خوښه‌کردن دوتريت. بۆ نمونونه به پیاوژوی ئاماده‌کردن و خوښ‌کردنی ترشی ده‌گوتريت "په‌روه‌رده"، هه‌روه‌ها به پیاوژوی خوښ‌کردن و ئاماده‌کردنی پيستیښ دوتريت "په‌روه‌رده". مانای ئهم دپړه به‌گشتی ئاوايه: له پيستی من بۆ نامه كه‌لك وهرده‌گرن، ده‌باغان په‌روه‌ده‌ی ده‌كهن. وشه‌ی په‌روه‌رده‌ک/په‌روه‌رده‌گ دواچار وه‌ك "فه‌روه‌رده‌گ" له هينديك له نووسراوه‌كاني په‌هله‌ويدا له باقی خودی وشه‌ی "نامه" به‌كار هينراوه.

دپړی ٦٦: ته‌نیا وشه‌یه‌ك كه له‌م دپړه‌دا مانا‌كردنه‌وه‌ی ئاسان نييه، وشه‌ی "پاتخشير (pātaxšir)" ه، "ئهم وشه‌یه‌گوايه له نووسراوه‌كاني كرتير له نه‌قشي رۆسته‌م و له نه‌قشي ره‌جبه، و له نووسراوه‌سهر به‌رده‌كه‌ی "پيكۆلی" لای سلیمانیش هاتووه. هرتسفيدل له واتاكه‌ی تينه‌گه‌يشتووه، ئونفالا ههر نه‌يخويندوه‌ته‌وه، ئابادانیش وه‌ك "pātaš-gar (پاتاشگر)" وه‌ريگپرانده‌ته‌وه به واتای "ده‌بيران ده‌فته‌ر و پيدانی مزد له‌سهر من نپيسند". به‌لام بۆ يه‌كه‌مین جار "ماركوارت" ئهم وشه‌یه به دروستی خویندوه‌ته‌وه و واتاكه‌ی وه‌ك "په‌یماننامه"⁷⁴ روون كردوه‌ته‌وه.

دپړی ٦٧: به‌پي نووسراوه‌كه‌ی د. نه‌وابی له ل. پ ٦٥ له كتيب‌ه‌كه‌ی خویدا، دوو وشه‌ی **درون = drun** (درون)، و **ابرا = ٤٦** (له‌سهر)، كه هين ئهم دپړه‌يه، له ده‌قه‌كه‌ی ئه‌سانادا نه‌هاتووه، به‌لام له سئ ده‌ستنوو‌سی ره‌سه‌نی ديكه‌دا هاتوون، هه‌ربۆيه‌ش بنونيس‌ت وای ليكداوته‌وه كه ئهم دوو وشه‌یه ده‌پ له ده‌قه‌كه‌دا بنووسرينه‌وه.

د. نه‌وابی ئاواي نووسيووه: (زه از من كنند، كه بندنډ بر كمان) واتا ژئ له من چي ده‌كهن كه له كه‌وانی ده‌به‌ستن، كه ئهم وه‌رگيرانه هه‌له‌يه، بۆچي هه‌له‌يه لپړه‌دا روونی ده‌كه‌مه‌وه:

- د. نه‌وابی و ليكۆله‌رانی تر وشه‌ی يه‌كه‌می ئهم دپړه‌يان وه‌ك "zeh (زه)" خویندوه‌ته‌وه، كه راست نييه و ناتواني "زه" بيت. خویندنه‌وه‌ی راستی ئهم وشه‌یه "ژی"يه. زۆربه‌ی ئهو وشه‌گه‌له‌ی كه له زمانی فارسیدا پيئي "z" هه‌يه، له زمانی پارتي (په‌هله‌وي ئه‌شكاني) دا چه‌شني زمانی كوردی به "ž" (ژ) گو ده‌كریت، به‌تاييه‌تی ئه‌گهر "z" له سه‌ره‌تای وشه‌كه‌دا بيت، سه‌رنجی ئهم نمونونه‌گه‌له‌ی خواره‌وه‌ بدن كه له كتيبی (دستور زبان پارتي، حسن رضائی باغ بيدي صفحات ٣٤-٣٦) هاتوون.

د. ماهيار نوایی، درخت آسوريگ، چاپ سوم ١٣٨٦ ص ٦٥⁷⁴

فارسی	کوردی	پارتی
از	ژ / له	ئه ژ (ل.پ ۳۴)
روز	رۆژ	رۆژ (ل.پ ۳۴)
زیرک	ژیر	ژیر (ل.پ ۳۶)
زن (ماده مضارع زدن)	ژن (ژهن = کوردی)	ژن / ژهن (ل.پ ۳۶)

- وشه‌ی "bandend"، ئەم وشه‌یشه "بندن‌د(ببەستن)" نییه به‌و جۆره‌ی که لیکۆله‌رانی تر ده‌لێن، به‌لک‌وو "به‌ن ئەند" ه‌ واتا تالی به‌ن که شتی پێ ده‌به‌ستنه‌وه.
- وشه‌ی "drun"، د. نه‌وابی ئەم وشه‌یه وه‌ک "drōn" نووسیوه و به‌ واتای که‌وان وه‌رگێراوه‌ته‌وه؟ بۆچی؟ له‌ کام فه‌ره‌ه‌نگ و له‌ کام زماندا "درون" واتای که‌وان ده‌دات؟ "درون"⁷⁵ وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردیییه که به‌رانبه‌ره له‌ گه‌ڵ وشه‌ی (دوختن) له‌ فارسیدا. لێره‌دا بزنی ده‌لێت، ژێ (به‌نی چه‌رمی) له‌ من دروست ده‌که‌ن که به‌نن له‌بۆ درون. ئەمه‌ش شتیکی راست و دروسته‌ که له‌ "ژێ" که‌نک وه‌رده‌گیردێت بۆ دروستکردنی پێلاو و زینی ئەسپ و شتی دیکه‌.

هه‌نبانه‌ بۆرینه، فرهنگ کوردی- فارسی، هه‌ژار ۱۹۸۹، به‌رگی به‌که‌م ل.پ ۲۹۱⁷⁵

دنگنوسى و واتاى ديره كاني		۶۶
۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۶۸
۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۶۹
۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۷۰
۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۷۱
۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۷۲
۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۷۳
۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۱۳-۶۵۰۰ ۱۱۱	۷۴

دنگنوسى و واتاى ديره كاني ۶۸ - ۷۴:

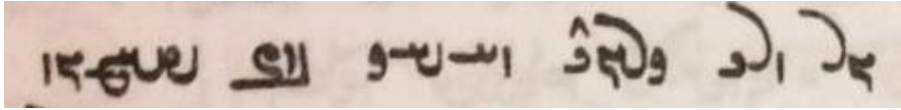
(68-1)	Jel warg až man karēnd	waxsēg buz pašmin
(68-2)	Jel warg až man drun	waxsēg buz pašmin
(69)	ke āzātān ud wuzurgān	lasar dōš hayand
(70)	skpēč až man karēnd	ke bandēnd zinān
(71)	kādē rōtestahm ud spandyāt	lasar bn ptāznnd
(72)	ke pad mas pil zaxam pil	dāidennd zin ud zār
(73)	kū pad pr kārizār	de kār hayand
(74)	ham ban na-wšēt	až bōi zinān

به خشى بزی په شمین	جلووه‌رگ ئەژ من که‌رند	(٦٨-١)
به خشى بزی په شمین	جلووه‌رگ ئەژم درون	(٦٨-٢)
له‌سه‌ر دۆش هه‌نه	که ئازادان و وزورگان	(٦٩)
که زینی پی به‌ستن	زکپیچ [ته‌نگ] ئەژ من که‌رند	(٧٠)
له‌سه‌ر بن پتازند	[تا] کاتی رۆسته‌م و ئەسپندیارت	(٧١)
داده‌نند زین و زار	که به پیلی مه‌زن و پیلی زه‌خم	(٧٢)
ده کار هه‌یه‌ند [به‌کاری دینن]	کوو له پرکاری زاردا [مه‌یدانی جه‌نگ]	(٧٣)
ژ بۆ زینان	هه‌م به‌ن نه‌شیت	(٧٤)
له‌بۆ زینان	[هه‌روها به‌ن ناشی/ نابی]	

ده‌ستکاریکردن و ده‌ست تی وه‌ردان له دێره‌کانی ٦٨-٧٤ له راستیدا بۆ خۆی کاره‌ساتیکه‌. هیندی‌ک له وشه‌کان که واتاکانیان بۆ لیکۆ‌له‌ران روون نه‌بووه‌ته‌وه، زۆر به ئاسانی سربووانه‌ته‌وه و وشه‌یه‌کی دیکه‌یان له جیاتی داناوه و به‌مجۆره واتای دێره‌کانیان تیکداوه. هیندی‌ک له رسته‌کان وایان لێ کردووه که ئەسته‌مه بتواندریت به ریکوپێکی مانایان بکړینه‌وه. له‌م چهند دێره‌دا ته‌نیا باسی یه‌ک شت ده‌کړیت، ئەویش ئەوه‌یه که بزنی ده‌لێت: له‌چهرمی من ته‌نگ دروست ده‌که‌ن که پێویسته بۆ به‌ستن و قایمکردنی زینان له‌سه‌ر پشته‌ ئه‌سه‌پان و فیلان له کاتی جه‌نگدا. له‌ دێری ٧٤ دا بزنی ده‌لێت " به‌ن نابی بۆ زینان"، مه‌به‌ست ئەوه‌یه که ئەو ته‌نگانه که له به‌ن دروست ده‌کړی که زیاتر بۆ قایمکردنی کورتانی که‌ران به‌کار دیت، نابی و گونجاو نییه بۆ به‌ستنی زینان.

دێری ٦٨: له‌م دێره‌دا د. نه‌وابی له‌به‌ر ئەوه‌ی که له واتای وشه‌ی "جلووه‌رگ/ جلوبه‌رگ" تی نه‌گه‌بشتوو، وشه‌که‌ی سربووه‌ته‌وه و له باقی وشه‌ی وه‌رک "warak" ی داناوه. ئەمه له کاتیکدا که وشه‌ی جلووه‌رگ/ جلوبه‌رگ وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه. هه‌روه‌ها وشه‌ی "درون" که گوايه له یه‌کێ له ده‌ستنووسه‌کاندا هاتوو (د. نه‌وابی، درخت آسوریک توضیح بند ٦٨ ص ٦٦) و وشه‌یه‌کی کوردییه که زۆر گونجاویشه بۆ ئەم دێره، به‌داخه‌وه هه‌ر له‌به‌رچاوه‌ نه‌گیراوه.

له دهقه که ی ئهسانا له ریزی ۴۰ دیری دووه مدا هه به و جوړه به که د. نه وای و توویه تی وشه ی "جول وارگ / جل و برگ" زور به روونی دیاره، (ئهمه ی خواروه و وینه ی دهقه که ی ئاسانایه).

ئیس تاش با چاو له روونکردنه وه که ی د. نه وای بکه ین له سه ر دیری ۶۸ که له لاپه ری ۶۶ ی کتیه که ی خویدا هاتوو:

له دهقه که ی ئهسانادا، ئه وه سه ته واژه یه که به ردوام دوپات کراوه ته وه واتا "ئه ژ من که رند" دو وشه ی "ئه ژ من" ی له که وتوووه. به لام دوو وشه ی سه ره تای دیره که زور به جوانی دیاره که ده کری وه ک "jul warg، جل و به رگ و یان گول به رگ" بخویند ریته وه. وه لی هیچ کامیان گونجاو نییه. ئه گه ر وه ک جلو به رگ بیخوینینه وه، ئه مجا له گه ل "بزشم و خشی" که له پارچه کانی گرانبه هایه نایه ته وه، چونکه لیره نه ته نیا باسی ئه سپ و هیستر له گوریدا نییه، به لکوو باسی "ئازادان و گه وره کانه" که پارچه ی جوان و گرانبه هایان له سه ر پشته. ئه گه ریش بیتو وه ک گول به رگ بیخوینینه وه ده بی ناوی پارچه یه ک بیت، به لام ئیمه پارچه یه ک به م ناو نیشانه ناسین. گومانم وایه که وشه ی یه که م که ده کری وه ک "جل یان گول" بخویند ریته وه، ده ستکاری کردن و ده ستیوه ردانیک بووه له وشه ی "درون" که له یه ک له ده ستنوو سه کاند ا هاتوو...

لیره دا بو مان درده که وی له بهر ئه وه ی که ئه م به ریزه له واتای جلوورگ / جلو به رگ تی ناگا، زور به ئاسانی دمیسر ریته وه و وشه ی "بره ک" له جیاتی داده تی. هه ره ها وشه ی "درون" یش که له یه ک له ده ستنوو سه کاند ا هاتوو له بهر چاو ناگری. ره نگه له بهر ئه وه بیت که پیشتر "درون" ی وه ک که وان مانا کردوه ته وه! به لام راستیه که ی ئه وه یه که هیچ هه له به ک له م دیره دا رووی نه داوه و مانا که ی ته واوه، جلوورگ / جلو به رگ وشه یه کی کوردیه که واتای پو شاک ده دات (فه ره نگی باشوور، عه باسی جه لیلیان، سالی ۲۰۰۵، ل. پ ۷۱۱ و ۱۹۶).

ههروه ها وشه یه کی دیکه ی ئه م دیره "waxsēg (وه خشی)" یه که وشه یه کی ئاسایی کوردیه به واتای "به خشی". ئه گه ر که سیک گوزهری بکه ویته سه یان کرماشان، بیگومان ده بیستی که خه لک کاتی داوای لیوووردن ده که ن ده لئین "بوه خشه" (به خشه)، وشه کانی وه خشین و به خشین هه ر یه کیکن.

لټړه دا دټپړې ٦٨ به ټپټې دهقه که ی ئه سانا جارټکه دیکه ده بنووسمه وه، شټپوه ی راسته قینه
 ئەم دټپړه به بټ له بهرچا وگرتی وشه ی "درون" ئاوه ها ده بټ:

(68-1) ١٢ ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ ١٧ ١٨ ١٩ ٢٠ ٢١ ٢٢ ٢٣ ٢٤ ٢٥ ٢٦ ٢٧ ٢٨ ٢٩ ٣٠ ٣١ ٣٢ ٣٣ ٣٤ ٣٥ ٣٦ ٣٧ ٣٨ ٣٩ ٤٠ ٤١ ٤٢ ٤٣ ٤٤ ٤٥ ٤٦ ٤٧ ٤٨ ٤٩ ٥٠ ٥١ ٥٢ ٥٣ ٥٤ ٥٥ ٥٦ ٥٧ ٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣ ٦٤ ٦٥ ٦٦ ٦٧ ٦٨ ٦٩ ٧٠ ٧١ ٧٢ ٧٣ ٧٤ ٧٥ ٧٦ ٧٧ ٧٨ ٧٩ ٨٠ ٨١ ٨٢ ٨٣ ٨٤ ٨٥ ٨٦ ٨٧ ٨٨ ٨٩ ٩٠ ٩١ ٩٢ ٩٣ ٩٤ ٩٥ ٩٦ ٩٧ ٩٨ ٩٩ ١٠٠

(68-1) Jel u warg až man karēnd waxsēg buz pašmin

(١-٦٨) جلووهرگ ئەژ من که رند به خشی بزى په شمین

ئەگەر وشه ی "درون" که له یه کټ له ده ستنوسه کاند ا هاتوو له بهرچا و بگرین، ئەمجا
 شټپوه که ی وای لټ دټټ:

(68-2) ١٢ ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ ١٧ ١٨ ١٩ ٢٠ ٢١ ٢٢ ٢٣ ٢٤ ٢٥ ٢٦ ٢٧ ٢٨ ٢٩ ٣٠ ٣١ ٣٢ ٣٣ ٣٤ ٣٥ ٣٦ ٣٧ ٣٨ ٣٩ ٤٠ ٤١ ٤٢ ٤٣ ٤٤ ٤٥ ٤٦ ٤٧ ٤٨ ٤٩ ٥٠ ٥١ ٥٢ ٥٣ ٥٤ ٥٥ ٥٦ ٥٧ ٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣ ٦٤ ٦٥ ٦٦ ٦٧ ٦٨ ٦٩ ٧٠ ٧١ ٧٢ ٧٣ ٧٤ ٧٥ ٧٦ ٧٧ ٧٨ ٧٩ ٨٠ ٨١ ٨٢ ٨٣ ٨٤ ٨٥ ٨٦ ٨٧ ٨٨ ٨٩ ٩٠ ٩١ ٩٢ ٩٣ ٩٤ ٩٥ ٩٦ ٩٧ ٩٨ ٩٩ ١٠٠

(68-2) Jel u warg až man drun waxsēg buz pašmin

(٢-٦٨) جلووهرگ ئەژ من درون به خشی بزى په شمین

دټپړې ٦٩: وشه ی وزورگان لهم دټپړه دا، له دهقه که دا هه ر وه ک "وزورگان" نووسراوه که
 چی له دټپړه کانی تر دا وه ک هزواره ش هاتوو، ئەمه ش نیشان ده دات که ئەم دټپړه دووباره
 نووسراوه ته وه و ده ستکاری کراوه. به گشتی وا دهرده که وئ که شټپوازی ئەم دټپړه یان له گه ل
 فارسی نویدا گونجاندوه.

دټپړې ٧٠: یه که مین وشه ی ئەم دټپړه وه ک "٩١٥٣ (skwç/ zkwç)" نووسراوه.
 هه رچه ند د. نه وای و لټکۆله رانی دیکه به دروستی وشه که یان خوئندوه ته وه و به مه زنده ش
 و اتاکه یان دیاری کردوو، به لأم خودی وشه که نانا سنه وه. د. نه وای له لاپه رهی ٦٧ ی
 کتټبه که ی خوئیدا سه باره ت به م وشه یه ده نووسی: نازانم چۆن گو ده کری به لأم هه رچۆنیک
 بټت به واتای "قایش یان ته نگ" ه. گومانه که یان زۆر راست و دروسته، ئەوه ی که بووته
 هۆی گرفت بو خوئندنه وه ی ئەم وشه یه، ئەوه یه که پټتیک لهم وشه یه له بهر هه ر هۆکارنیک
 بټت (ناشاره زای نووسه ره کانی یان کۆن و پرتوو کاو بوونی ده ستنوسه کان) لټ که وتوو. ئەم
 وشه یه به ئەگه رټکی زۆر "zkpç/ skpç (سک بیچ/ زک بیچ) ه"، که وشه یه کی کوردییه که
 هه مان واتای "ته نگ" یان ئەو قایشه ده دات که زینی ئەسه ی پټی ته نگ ده دن.

هه روه ها هه ر لهم دټپړه دا وشه ی "زینان (زین+ان)" هاتوو که کۆی "زین" ه واتای زینگه ل
 ده دات. به لأم د. نه وای به زیاد کردنی "و" به وشه که کردویه تی زینوان (زینبان)، که واتای

دېره که به ته‌واوی تیک داوه. ئەو کارەشی لەبەر ئەمە کردووه، چونکه کۆی "زین" له فارسیدا دەبێ بە "زین ها" و له کوردیدا دەبێ بە "زینان"، ئەویش پێ وایه که زینان هه‌له‌یه!

دێری ٧١: ئەم دێرەش زۆر گۆران بەسەریدا هاتوو، له‌وانه زۆر جینگای سەیره که بۆچی "ت"ی له پاش وشە "ئەسفەندیار" یان له وەرگیرانه‌دا لێ سربووته‌وه! چونکه ئەم "ت"یە واتایه‌کی تایبەتی به‌رسته‌که دهبه‌خشی. لێره‌دا قسه‌کانی بزنی ئیتر رووی له‌ دارخورمانییه، به‌لکوو روو له‌ خه‌لکی خۆی ده‌کات و ده‌لێ: رۆسته‌م و ئەسپه‌ندیارت له‌سەر بن و بتازند، مه‌به‌ستی بزنی خۆدی رۆسته‌م و ئەسفەندیار نییه‌ که بیگومان له‌و سەرده‌مه‌دا له‌ ژبانه‌دا نه‌بوون، به‌لکوو مه‌به‌ستی ئەوه‌یه که بلی رۆسته‌م و ئەسفەندیاره‌کانتان و اتا پاله‌وانه‌کانتان له‌ کاتی جه‌نگدا پتویستیان به‌ من هه‌یه و له‌ چه‌رمه‌ی من بۆ به‌ستنه‌وه‌ی زینه‌کانیان که‌لک وهرده‌گرن.

هه‌ر له‌م دێره‌دا پێش کۆتایی دێره‌که، وشه‌یه‌ک هاتوو له‌ شیوه‌ی "ر" که د. نه‌واپی وه‌ک "به" وهریکپاراهه‌توه و دواجاریش لکاندویه‌تی به‌ وشه‌ی باشتیره‌وه که گوايه هه‌زاره‌شی "دانیشتن" ه. به‌لام ئەم هه‌له‌یه، ئەم وشه‌یه "به" نییه، ئیمه‌ ده‌زانین که له‌م ده‌قه‌دا هه‌ر کاتی که "به" هاتوو وه‌ک "١١٥" (په‌د) نووسراوه، له‌ لایه‌کی دیکه‌وه خۆیندنه‌وه‌ی ئەم وشه‌یه زۆر رۆشن و دیاره‌ که "بن/بنه" یه. بن وشه‌یه‌کی کوردییه له‌ چاوه‌کی "بوون"، که‌سی سێیه‌می کۆیه له‌ دۆخی رانه‌بردوو‌دا. وشه‌ی کۆتایی ئەم دێره‌ له‌ لایه‌ن لیکۆله‌رانه‌وه وه‌ک هه‌زاره‌شی **پتازند** (PTBYBN) "نشستن (دانیشتن)" پێناسه‌ کراوه که هه‌له‌یه، وایه‌ دیاره له‌بەر ئەوه‌ی که پێیان نه‌خۆیندراوه‌ته‌وه بۆیه ده‌ستکاریان کردوه. ئەم وشه‌یه "ptāznnd (بتازند)" ه. که وابوو مانای ئەم دێره به‌م شیوه‌یه ده‌بێ:

(71) kādē rōtestahm ud spandyāt lasar bn ptāznnd

کاتی رۆسته‌هه‌م و ئەسپه‌ندیارت له‌سەر بن پتازند

دێری ٧٢: د. نه‌واپی ئەم دێره‌ی وه‌ها مانا کردوه‌ته‌وه: (که به‌ پیل بزرگ، زنده پیل دارند، زین افزار)، که وەرگیرانه‌ کوردییه‌که‌ی ئاوا ده‌بێ "که به‌ فیلی وزورگ، فیلی زیندو زین ئەفزاریان هه‌یه). له‌ پێشدا ده‌بێ ئەوه‌ بلین که وشه‌ی "وزورگ" به‌ شیوه‌ی "٧٦" (مه‌ز) نووسراوه که کورتکراوه‌ی وشه‌ی "مه‌زن" ه به‌ واتای گه‌وره. بێجگه‌ له‌مه‌ش هه‌ر که‌سێک ئەم وەرگیرانه‌ بخوێنی له‌مه‌ تی ده‌گا که وشه‌ی "زنده پیل" (فیلی زیندو) له‌م دێره‌دا پێ واتایه. ئەم وشه‌یه به‌ ئەگه‌ریکی زۆر ده‌بێ "زه‌خم پیل" بێت. "زه‌خم"⁷⁶ له‌ کوردیدا به‌ واتای

هه‌نبانه‌ بۆرینه، فرهنگ کردی- فارسی، هه‌ژار ١٩٨٩، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ. ٣٨٦⁷⁶

گهوره، ئەستوور و بههێزه که زۆر به جوانی له گهه‌ل مانای ئەم بێته‌دا دێته‌وه. له یه‌کێ له ده‌قه‌ کۆنه‌کانی کوردیدا که دو‌عا‌یه‌کی مه‌سیحییه‌ هی ١٨٠٠ سا‌ل پێش ئێستا (سه‌ده‌ی دوو‌ه‌می زا‌یی‌نی)، وشه‌ی زه‌خم هاتوو‌ه‌ کاتێ که ده‌ئێ: "پاکێژ خۆدی، پاکێژ زخم"⁷⁷ و اتا خۆدا پاکه، پاک و بههێزه.

له‌ روونکردنه‌وه‌ی خۆی له‌سه‌ر ئەم دێره، د. نه‌وابی ده‌نووسی: "ئابادانی له‌ ورگێرانه‌که‌ی خۆیدا ده‌ئێ که مه‌س یان مه‌ست له‌وانه‌یه‌ روونکردنه‌وه‌ بێت بۆ "زنده‌ پیل" و دو‌جا‌ر پێوه‌ زیاد کرا بێت!

دوا وشه‌ی ئەم دێره "زین ئەفزار (زین افزار)" یش ده‌ستکاری کراوه، وشه‌یه‌کی وا له‌ خۆدی ده‌قه‌که‌دا نیه‌، به‌لکوه‌ به‌ چه‌شنیکی تر هاتوو‌ه‌ که ئۆن‌فالا وه‌ک *bavom zonnar* و ئابادانی وه‌ک *buband nezar* خۆیندویانه‌ته‌وه. "د. نه‌وابی"ش نووسیبویه‌تی: به‌که‌مه‌تیک گۆرانه‌وه‌ ده‌کرێ ئەم وشه‌یه‌ وه‌ک زین ئەفزار بخوینینه‌وه، له‌وانه‌یه‌ پرتوو‌کاوی و رزاوی ده‌ستنوسه‌ کۆنه‌کان وای لێ کردبێ. ⁷⁸

به‌لام له‌ ده‌قه‌ ده‌ستنوسه‌کاندا ئەم وشه‌یه‌ وه‌ک "اڤس ١١٤٥" (زین و زار)⁷⁹ نووسراوه. وشه‌ی زین و زار له‌ کوردیدا هه‌ر به‌ واتای زین دێت. له‌ زمانێ کوردیدا هێندێ جار وا باوه‌ که بۆ روونکردنه‌وه‌ی وشه‌یه‌ک یان ده‌سته‌واژه‌یه‌ک، وشه‌که‌ له‌ گه‌ل وشه‌یه‌کی دیکه‌ که له‌سه‌ر هه‌مان هه‌وا بێت پێکه‌وه‌ دێن، وه‌ک زرم و هۆر، خاک و خۆل، شه‌ر و شو‌ر، زه‌وی و زار ... و ئێره‌ش زین و زار، که وابوو واتای ئەم دێره به‌م چه‌شنه‌یه‌:

که به‌ فیلی مه‌زن و فیلی زه‌خم [ئه‌ستوور] زین و زار داده‌نن

دێری ٧٣: له‌م دێره‌دا وشه‌ی "دڤس" (*kbd*) هه‌زاره‌شه، که وه‌ک "بیس (بسیار)" مانا کراوه‌ته‌وه، باشتروا‌یه‌ وشه‌ی "پڤ/فره" که وشه‌ی مادین له‌ بری دا‌بنرێت. وشه‌یه‌کی دیکه‌ش "کار زار"ه، کار واتای "جه‌نگ" یش ده‌دات. له‌ به‌یته‌کانی کوردیدا، کار به‌ واتای جه‌نگ و هه‌روه‌ها ئاماده‌بوون بۆ جه‌نگ به‌فراوانی ده‌بیسرێت. ده‌سته‌واژه‌ی "هه‌ره‌ کاری خۆ بکا" و اتا برۆ بۆ جه‌نگ خۆت ئاماده‌ بکه، هه‌ر ئێستاش له‌ شیوه‌زاری کرمانجیدا ماوه‌ته‌وه. له‌ (لغت نامه ده‌خدا)شدا، کار به‌ واتای جه‌نگ و کارزار به‌ واتای مه‌یدانی جه‌نگ هاتوو‌ه‌. به‌لام به‌داخه‌وه‌ (ده‌خدا)ش له‌ وشه‌ی "زار" تێنه‌گه‌یشته‌وه و وه‌ک کۆمه‌ل/چر

⁷⁷ Pakiž xude, pakiž zahm, pakiž ve marg, koy hati xače iž kir ma, řahmate ma"

" پاکێژ خۆدی، پاکێژ زه‌خم، پاکێژ وه‌ مه‌رگ، کو هاتیه‌ خاچی ژێ کێرما، راماته‌ ما"

(فاضل اصولیان، ناسنامه‌ی زمانی کوردی، جلد دو‌م، ٢٠١٥، ص ٩٢)

⁷⁸ د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ١٣٨٦، ص ٦٧-٦٨

⁷⁹ متن جاماسب اسانا، بند ٤١. همچنين د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ١٣٨٦، ص ٦٧

(انبوه) مانای کردوه تهوه که راست نییه. زار هم له کوردیدا و هممیش له فارسیدا به واتای "زهوین"ه. دهسته واژهی زهوی وزار له کوردیدا به واتای "زهوی" دیت. کشتزار واتا زهوی جیگای کشته، گۆزار به واتا زهوی پر له گوته، میرگه زار (مرغزار) به واتای زهوی تیکه که میرگی هه بی/ له وه پگا بی، نمه کزار (نمکزار) و ... که وابوو واتای ئەم دپره ئاوايه:

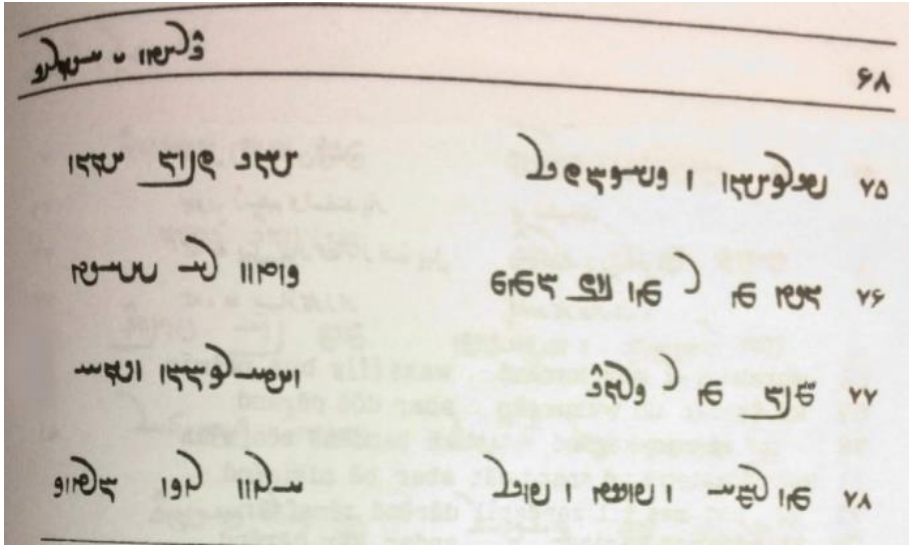
کاتی رۆسته م و ئەسفه ندیارت له سهری [سوار] بن و بتازن "که له زۆر کاری زار (مهیدانی جهنگ) دا ده کار هه یه ند (به کاری دین)".

دپیری ۷۴: ئەم دپیره ش به گشتی تووشی دهستیوه ردان بووه و به هه له خویندراوه تهوه. د. نهوایی بۆ خۆی له لاپه ره ی ۶۸ دا له سه ر ئەم دپره ئاوی نووسیوه:

"له دهقه په هله وه که دا **𐭪 𐭫 (هم بن) نووسراوه**، ئابادانی ئەم دپیره ی تیکداوه و شیواندویه تی. له دهقه که ی ئەساناشدا هه ر "هم بن (همم بن = کوردی) نووسراوه، به لام به بی هیچ هۆکاریک "هم (همم = کوردی)" ه که ی لاپه ردوووه و له جیاتی وشه ی "𐭪 (ئه ژ)" ی داناوه."

وشه ی دووه می ئەم دپیره "𐭪 (بن)"، د. نهوایی و لیکۆله رانی دیکه وه ک "بن/ بنچینه/ سه ره تا" مانایان کردوووه تهوه که راست نییه. چونکه ئەم وشه یه "به ن"ه، به نی درومان. وشه ی سییه م هه زواره شی "نه"یه. وشه ی چواره م "𐭪-𐭫 (وه شیت)"ه له چاوی "شیان"، له زمانی کوردیدا وشه کانی "ده شیت/ دهوشیتته وه"⁸⁰ به واتای توانین، شایسته بوون، گونجاو بوونه. له شیوه زاری کرمانجیدا "نه شیت" واتای "ناتوانیت/ نا کریت" ده دات. وشه ی شه شمی ئەم دپیره "𐭪 (بۆی)" که وشه یه کی ئاسایی کوردی (ئامرازی په یوه ندییه)یه. واتای ئەم دپیره وایه: هه م به ن نابیت ژ بۆ زینان (واتا تهنگی به نین گونجاو نییه بۆ زینان).

هه نبانه بۆرینه، فرهنگ گۆدی- فارسی، هه ژار به رگی دووه م ۱۹۸۹، ل. پ. ۹۲۴⁸⁰

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۷۵-۷۸:

(75)	palk-hawen ud kaškančīr	ayāne če-būen avin
(77)	hmbān až man karēnd	wāžrgānān denē
(78)	ke nān ud past ud panir	har-wēn rōn xwardnig
(76)	yud až man ke buz ham	kardan na šhēt
	ئەیانە چە بوونە ئەوین [مەسیبەت]	(۷۵) پەلک- ھاوون و کەشکەنجیر
	وازرگانان دەنی	(۷۷) ھەمبان ئەژ من کەرنە
	ھەر وێنە رۆن خواردنی	(۷۸) کە نان و پەست و پەنیر
	کردنی نەشیت	(۷۶) جودا ئەژ من کە بزم

چاوپنځشاندينې کورت به سهر ئهه چهند دپړه لهه پارچه به دا، ئهه وه مان بو دهرده خات که ئهه دپړانه ش تووشی گوران بوون. بو نمونه شوېنی دپړی ۷۶ ناتوانیت راست بیت، به لکوو دهې یان له کوتای ئهه پارچه بیت و یان له کوتای پارچه که ی پیشوودا.

دپړی ۷۵: ئهه گهر چی ئهه وشه گه له ئیستا که له کوردیدا بهم شیویه به کار نابردریت، به لام به توژیک وردبوونه وه، ریشه ی وشه کان دیار و روونه. وشه ی "په لک" ئهه گهر بیته "ک" که له زمانی په هله وی ئهه شکانیدا زور جارن ده که ویتته پاش وشه کان له بهرچاو نه گرین، ئهه مجا وشه که ده بیته "په ل" ⁸¹ که له کوردیدا به بهرد یان کلویه ک ده لپن به مه بهستی هاویشتن، به لام خودی په ل به واتای بهرد نییه. "په ل هاوینن/ په ل هاویشتن" به واتای بهرد هاویشتنه. لپره دا په لک هاون به واتای "بهردهاویژه" (فلاخن/ سنگ انداز/ خمپاره انداز). ههر ئیستاش له کوردستانی باشووردا و ته نانه ت له هه موو عیراقتا به خمپاره انداز ده لپن "هاون/ هاوان" ⁸². لیکوله ران ئهه دپړه یان به شیویه گه لی جوراوجور خویندوه ته وه. د. نه وای و چهند لیکوله ریکی تر ته نیا به شی یه که می وشه که یان، وه ک "پلکن/ بلکن" خویندوه ته وه و له خویندنه وه ی به شی دووه می وشه که خوینیان پاراستووه.

په ل هاوینن/ په ل هاویشتن = بهرد هاویشتن/ بهرد فپردان

په ل بهاون/ په ل بهاویژن = بهرد بهاون/ بهرد باویژن

په ل هاون = بهردهاویژ (سنگ انداز/ فلاخن)

وشه یه کی دیکه ی ئهه دپړه، که شکه نجیره، که من پیم وایه "که شکه نجهر" دهې دروستتر بیت، چونکه "جهر" له کوردیدا به واتای چه رخ/ چه رخى گرنجدار (چه رخ دندانه دار) ه، ئهه چه رخانه ی که جارن بو هه لکیشانی ئاو له بیره کان که لکیان ل وهرده گرت بییان ده گوت "جهره/ جهرچه ره". ههروه ها "جنجه ریش (چان)" به واتای "چه رخى جنکه ر/ چه رخى جنین / چه رخى برین" ئهه ئامرازه بوو که جارن بو کوتانی خه رمان به کار دههات، (سه یری وینه کانی

هه نپانه بوړینه، فرهنگ گردی- فارسی، هه ژار جلد اول ۱۹۸۹، ص ۱۲۲ ⁸¹

هه نپانه بوړینه، فرهنگ گردی- فارسی، هه ژار جلد دوم ۱۹۸۹، ص ۹۴۳ ⁸²

خواروهه بکهن⁸³. وشه‌ی که‌شکه‌نجه‌ر کورتکراوه وشه‌ی "که‌لشکه‌نجه‌ر"ه، (که‌ل-شکه‌ن-جه‌ر). که‌ل و که‌لآت له کوردیدا به واتای "دژ/ قه‌لا"یه، شکه‌ن ره‌گی چاوگی پانه‌بردووه بو "شکان/ شکاندن" و "جه‌ر"یش به واتای چه‌رخه. به‌گشتی واتای ئەم ده‌سته‌واژه‌یه ده‌بیته "که‌لشکه‌نی چه‌رخدار" (منجنيق چرخدار). ئاشووریه‌یه کان له به‌کاره‌ینانی "که‌شکه‌نجه‌ر/ که‌شکه‌نجه‌ر"دا بو شکاندن و تیکدانی "که‌ل/ دژ"ه‌کانی ماده‌کان شاره‌زایه‌تی ته‌واویان هه‌بوو، و دژه‌کانی مادی به‌رانبه‌ر به‌م چه‌که‌ه توانای خو‌راگریان نه‌بوو. لێره‌دا بزنی یی‌زاری خو‌ی به‌رانبه‌ر ئەم "چه‌کانه" که له دار دروست ده‌کران ده‌رده‌پریت و ده‌لێت: په‌ل- هاون و که‌شکه‌نجه‌ر که له چێوی تو دروست ده‌کرین بوونه‌ته هۆی چ موسیبه‌تیک!

دێری ٧٧: وشه‌ی یه‌که‌می ئەم دێره له ده‌قه په‌هله‌وییه‌که‌دا هه‌ر وه‌ک "همبان/ همبانه"⁸⁴ هاتووه. هه‌روه‌ها ئەو وشه‌یه که لیکۆله‌رانی دیکه وه‌ک "وسناد" به واتای "بو" (برای) وه‌ریان گێراوه‌ته‌وه راست نییه، ئەم وشه‌یه "ده‌نی"یه که پێشتر له سه‌ره‌تای کتێبه‌که‌دا باسی لێ کرا.

دێری ٧٨: ئەم دێره‌ش تووشی هیندیک گۆران بووه، له‌وانه وشه‌ی دووه‌می دێره‌که وه‌ک "پۆست" نووسراوه که له‌گه‌ل راستیدا ناگونجیت. د. نه‌وابی له‌ روونکردنه‌وه‌ی خویدا له‌ لاپه‌ره‌ی ٦٩ی کتێبه‌که‌یدا نووسیویه‌تی: "له‌ ده‌ست‌نووسه‌کانی دیکه‌دا له‌ جیاتی پۆست (pwst) وشه‌ی په‌ست (pst) به واتای ئارد هاتووه". به‌ باوه‌ری من په‌ست (Pst) دروستتره. له‌سه‌ر واتای وشه‌ی په‌ست له‌ فه‌ره‌ه‌نگی (ده‌خدا)دا ئاوا نووسراوه: "به‌ گشتی به‌ هه‌ر ئاردیکی برژاو ده‌لێن، به‌تایبه‌تیش به‌ ئاردی برژاوی گه‌نم و جو و نوک، به‌ عه‌ره‌بی پێ ده‌لێن (سویق)"، له‌ فارسیدا "قاووت"یشی- پێ ده‌لێن. له‌ کوردیدا به‌ دانه‌ویله‌ی کول‌اویش "په‌ست/ په‌تله" ده‌لێن، له‌ فه‌ره‌ه‌نگی هه‌نبانه‌ بۆرینه‌ی، به‌رگی یه‌که‌م لاپه‌ره‌ی ١٢١، له‌سه‌ر وشه‌ی "په‌ستاو" نووسیویه‌تی ئاوی دانه‌ویله‌ی کول‌او.

83 جنجر (خرمنکوب)

84 فرهنگ فارسی- کردی، دانشگاه کردستان جلد اول، سال ١٣٨٥ ص ٢٤٧

ههروهه لهه دپړه دا وشهه "رؤن" زؤر به جوانی دياره كه هه وه كه شهه وهی كوردیبه كی "رؤن" نووسراوه، كه چی له وه رگپړانه فارسییه كیدا وه كه "روغن" هاتووه. خؤدی د. نه وایی له روونكردنه وهی خؤی له سهه ئهه دپړه له لاپه په كانی ۶۹-۷۰ وهه ای نووسیوه: "له دهقه په هله ووییه كی "خه سرو قوبادان وردیدك" بهندی ۳۸ یش ههه ئهه وشهیه وه كه "rōn x^wartik" به کاریان هیناوه، (پروانن بؤ ئه سانا لاپه ره ی ۳۰)". كه وا بوو ئهه وشهیه "رؤن خواردگ" ه، كه ههه ئیستاش له شاری سنه و ناوچه كانی گه رمیان ههه بهه شهه وهیه گؤ ده كړیت.

دپړی ۷۶: "جودا ئه ژ من كه بزم، كردن نه شهت". ئهه رستهیه زؤر جارن له دهقه كه دا دوپات بووه ته وه، به لام لپړه زؤر به روونی دياره كه جینگای ئهه دپړه (۷۶) ئپړه نییه و بی گومان ده بی له كؤتایی ئهه پارچه یه دا بیته.

دنگنوسى و واتاى ديره كاني		۷۰
۱ سډ ۱۱۰-۱۲۰	۱ سډ ۱۱۰-۱۲۰	۷۹
۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۸۰
۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰ ۱۱۰	۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۸۱
۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۸۲
۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۸۳
۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰ ۱۱۰	۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰ ۱۱۰	۸۴
۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۸۵
۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۱۱۰-۱۲۰ ۱۱۰	۸۶

دهنگنوسى و واتاى ديره كاني ۷۹-۸۶:

(79)	kāpūr ud mušk syāw	ud xazī tuxārīg
(80)	fra yāmak šawāl	patmōženw kanikān
(81)	pad hambān ānēnd	panaž aw šatrā čē aērān
(82)	kōstīg až man karēnd	aw-um spit pašm
(83)	ud šapik šawāl	padmōžān mazenān
(84)	aw-um xwšem kenikān	pad war ud gardn staynēd

(85)	āw-um ham sārtag	až aēmā pē-tēnnd
(86)	tan hu-bōy bwēt	čeiōn gul dastagē

(۷۹)	کافور و مشکی سیاو	و خهزی توخاری
(۸۰)	فراوان جامه‌ی شوال	پۆشاک‌ی که‌نیکان [که‌نیشکان/ کچان]
(۸۱)	به هه‌مبان ئانند	په‌نه‌ی ئه‌و شاره‌ چ ئیران
(۸۲)	کوستیگ ئه‌ژ من که‌رند	ئه‌وهم سپیت په‌شم
(۸۳)	و شوال شه‌پیک	پۆشاک‌ی مه‌زان
(۸۴)	ئه‌وهم خو‌شم که‌نیکان	په‌ی وه‌ر [به‌ر] و که‌ردن ستینید [ستینند]
(۸۵)	ئاوی ساردیش هه‌م	ئه‌ژ ئیمه‌ پیی تینند
(۸۶)	ته‌ن خو‌شبۆ بویت	چوین [وه‌ک] گۆلده‌سته

دیری ۷۹: له ده‌قه‌که‌ی د. نه‌وابیدا "مشکی سیا" نووسراوه، له کاتیکدا له ده‌قه‌که‌ی "ئه‌سانا" دا وه‌ک "مشکی سیاو" هاتوو. له زۆریه‌ی ده‌قه‌کانی په‌هله‌ویدا له باقی "سیاه" وشه‌که‌ وه‌ک "سیاو" ⁸⁵ نووسراوه. له شیوه‌زاری هه‌ورامیشدا هه‌ر "سیاو" هه‌روه‌ها "ی" په‌یوه‌ندی له پاش خه‌ز له ده‌قه‌که‌ی "د. نه‌وابی" دا که‌وتوو، به‌لام له ده‌قه‌که‌ی "ئه‌سانادا" هاتوو و وه‌ک "خه‌زی" نووسراوه. "مشک/ مسک" بۆن خو‌شیکه‌ که‌ له جو‌ره ئاسکیکی نیر له کتیه‌کانی هیمالایا به‌ره‌م دیت. له دیره‌کانی ۷۹-۸۱ دا بزنی ده‌لێت که‌ له من هه‌مبانه‌ دروست ده‌که‌ن که‌ کافور، مسکی سیاو، خه‌ز و شوال و پۆشاک‌ی کچانی تیدا داده‌ن. "خه‌ز" ⁸⁶ ئاژه‌لێکه‌ له تیره‌ی ریوی، که‌وله‌که‌ی زۆر جوان و به‌نرخه‌.

دیری ۸۰: وشه‌ی په‌که‌می دیره‌که‌، هه‌زاره‌شه‌ به‌ واتای فره‌، زۆر یان پر، لیره‌دا باشتر وایه‌ که‌ وشه‌ی مادی "فرا (fra)" له باقی دابندریت. وشه‌ی "فرا/ فره" به‌ ده‌یان جار له ئه‌وێستادا هاتوو هه‌ر به‌ واتای فره‌ و زۆر، وه‌ک وشه‌کانی "فرا ترسایه‌تی، فرا دایه‌تی (زۆر)

⁸⁵ دستور زیان پارتی، حسن باغ‌بیدی، تهران ۱۳۸۱، ص ۱۰۴

⁸⁶ هه‌نبانه‌ بۆرینه‌، فرهنگ‌ گردی- فارسی، هه‌ژار، تهران ۱۳۶۸ به‌رگی په‌که‌م ل. پ. ۲۶۴

به خشین/ زۆر پێ دان)، فرا بارایه تی (فره هینان) و ... ههروهها وشه ی فرهنا (Frena)⁸⁷ که ئەم وشه یه هه ر ئیستاش له شیوه زاری هه ورامی و باشووریدا زۆر باوه.

زۆریه ی لیکۆله ران له وانه د. نه وابه یش، وشه ی سییه می ئەم دیره یان وه ک "شاهوار" خویندوه ته وه به مانای "شاهانه"، که دروست نییه. ئەم وشه یه "شوال" ه که وشه یه کی ئاسای کوردیه. وشه ی "پادمۆژک" یه یه یی نووسراوه که ی د. نه وای گوایه له هه موو فرهه نکه کانداه ک پۆشاک مانا کراوه ته وه، هه رچه ند وشه ی "مۆژه/ مۆزه" به واتای جوړیک پیلاره، و به م پیه ش ده بوای "پادمۆژه/ پادمۆژک" ش هه ر پیلاره بووای، به لام له به ر نه بوونی به لکه ی سه لمینه ر، منیش هه ر واتاکه ی د نه وابه یم واتا "پۆشاک" م نووسیه وه. پیه ی "و" له کۆتای وشه ی "پادمۆژه نو" نیشه انه ی هه ز لێ کردن و خۆشه ویستیه، پادمۆژه نو که نیکان واتا پۆشاک هه ز لیکراوی کچان.

به لام ئەوه ی که جیگی سه یه ر، د. نه وای وشه ی "که نیکان" ی له م دیره دا وه ک کنیزه کان مانا کردوه ته وه که هه له یه. وشه کان "که نی/ که نیا/ که نا"⁸⁸ له زمانی کوردی و ههروهها له زمانی ئه وێستاییشدا به واتای "ژن یان کچ" دیت. که نیکان واتای کچه کان ده دات، خۆدی وشه ی "کچ" یه هه ر له "که نی- چه" واتا (که نی بچووک) ده رکه وتوه.

له به ره تدا وشه کان "برده و کنیزک" وشه ی کوردین. له سه رده می کۆندا کاتی داگیرکه ران هیره شیان هینه و ته سه ر کوردستان و پیاوان و ژنایان به دیل گرتوه و له گه ل خۆیان بردویان، خه لکه که به وانه یان ده گۆت "برده کان/ برده کان" واتا براوه کان که ئیستاش له شیوه زاری هه ورامیدا هه ر واگۆ ده کریت. و به و کچانه ش که ده بران ده یانگۆت "که نیکان/ که نیشه کان/ که نیژکان".

دیره ی ۸۱: لیکۆله ران له وه رگیرانی ئەم دیره دا تووشی هه له یه ک بووه ن که پیه یسته روون بکریته وه. له دیره کان ۷۹-۸۱ دا بز ده ئیت که کافوور و مشک و خه ز و جامه و پۆشاک که نیکان (کچان) به هه مبان دین چ بو ئەم شاره و چ بو هه موو ئیران. که وابوو "به هه مبان ئانند" دروسته، نه ک به و شیوه یه که د. نه وای و لیکۆله رانی تر وه ریان گیراوه ته وه "به انبان دارند". به لام بوچی ئەم هه له روویداوه، زۆر جیگی سه یه ر نییه، له به ر ئەوه ی ئەم دوو وشه یه له نووسیندا زۆر له یه ک ده چن:

⁸⁷ Frêna = a large quantity (k356), Avesta Dictionary by K.E. Kanga, (k356)

⁸⁸ هه نانه بۆرینه، فرهنگ گۆدی- فارسی، هه ژار به رگی دووه م ل. پ. ۶۲۲، ههروهها فرهه نگی وشه نامه، بیدار، هه ولێر. ۲۰۱۰، ل. پ. ۷۵۵.

𐭮𐭥𐭥𐭥 = هزواره شه به واتای دینن/ ئانن/ تیرن (آورند).⁸⁹

𐭮𐭥𐭥𐭥 = هزواره شه به واتای هه یانه/ هه نه/ هه سیان (دارند).⁹⁰

هه ر وهک لیره ده بینن، هزواره شه کانی ئەم دوو وشه یه زۆر له یهک نزیکن، جیاوازیان له گه ل یه کتر ته نیا پیتی (١٥) یه. به لām سهیر له وه دایه که نووسی نی ئەم وشه یه له لایه ن ئەسانه وه جیاوازه له نووسینه که ی د. نه وایی. له دهقه که ی ئەسانه دا نووسراوه "هه مه (دارم)" 𐭮𐭥𐭥𐭥 = ئه سانا پارچه ی ٤٣، ل. پ ٣٤)، به لām د. نه وایی نووسیویه تی "هه یانه (دارند)". به هه ر حال ئەوه ی که روونه وشه که "ئانند/ ئانن" ه، مشک و خه ز و پۆشاک و ... به هه نبان ئانند، دروسته نه ک شتیکی تر.

وشه ی "هینان" له کوردی ئەمڕۆدا و له زمانی په هله وپی ئەشکانیدا هه ر وهک یه کن. له کوردیدا دوو شیوه مان هه یه بۆ ئەم وشه یه له په هله ویشدا هه ر وایه.

١- هاوردن، ره گی چاوی رانه بردووی ده بیته "بار"، له هه ورامی و له شیوه زاری باشووریدا زۆرتر ئەم شیوازه به کار دیت.

٢- هینان/ ئینان، که چاوی رانه بردووی ده بیته "ئانن".

له سه ر شیوازی یه که م نمونه ی زۆره و هه ر له م دهقه شدا چه ندین جار هاتووه، به لām بۆ نیشان دانی به کارهینانی شیوازی دووه م له په هله ویشدا لیره نمونه یه ک دینمه وه:

čawāyōn ēd kē až ašmā(h) bayān payvām ānīd.⁹¹

"چون ئەوه ی (ئوه که سه ی) که ئەژ شما به گان په یغام ئانید."

یه کیکی تر له و وشه گه له که به هه له وه ریان گیراوه ته وه وشه ی "𐭮𐭥𐭥𐭥" (پنه ژ)، ئەم وشه یه هزواره ش نییه و خویندنیسی ئەسته م نییه. به لām به داخه وه هه م د. نه وایی و هه م لیکۆله رانی دیکه وه ک هزواره ش چاویان لێ کردووه و به "فراژ" مانایان کردووه ته وه که هه له یه. (پیشتر له سه ره تایی کتیبه که دا روونکردنه وه م له م باره وه نووسیوه). هه روه ها وشه ی "ئنه بان (انبان)" له م دهقه دا وه ک "هه میان" هاتووه که شیوازی کوردییه.

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۱۰۲.⁸⁹

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۱۰۳.⁹⁰

دستور زیان پارتی، حسن باغ بیدی، تهران ۱۳۸۱، ص ۶۹.⁹¹

دیری ۸۲: لهم دیره‌دا بزنی ده‌نیت که کوستیگ/کوستی له په‌شمه سپیبه‌که‌ی من دروست ده‌که‌ن، (کوستی به‌و که‌مه‌ریه‌ندانه ده‌لین که تاییه‌تی زه‌رده‌شتیان، که وا‌باوه له ۷۲ تالی به‌نی باریک و سیی ده‌چندریت و له سه‌ر کراسی "سه‌دره" ده‌یبه‌ستن). هه‌ر وه‌ها له کوردیدا به‌بندی خنجریش ده‌لین "کوسته‌ک".

دیری ۸۳: ئەم دیره‌ خوی به‌نگه‌یه که ئەم هه‌ل‌به‌سته‌یه (منظومه‌یه) هونراوه‌یه‌کی کلاسیک له‌سه‌ر هه‌وای عروزی نه‌بووه و نییه. ده‌ست‌پیکردنی ئەم دیره‌ به‌ نامرازی "و"ی به‌یوه‌ندی به‌روونی ئەوه‌مان پێ ده‌لێ که ئەمه‌ لیکۆله‌ران بووه‌ن که ئەم به‌یتیه‌یان وه‌ک دیره‌ هونراوه‌ دابه‌ش کردوووه و سه‌ر له‌ نوێ دایان رشتوووه‌ته‌وه‌.

وشه‌ی یه‌که‌می ئەم دیره‌ که له ده‌قه‌که‌ی د. نه‌وابیدا وه‌ک "ته‌ش‌کۆک" هاتوووه، وا‌دیاره ده‌ست‌کاری‌کراو (تحریف) بێت. چونکه‌ د. نه‌وابی بو‌ خوی له لایه‌ره‌ی ۷۱ له په‌راویزی ۸۳ی کتێبه‌که‌یدا نووسییوه‌تی:

"بارتۆلۆمه‌ که‌ مامۆستا‌ی زمانه‌کانی ئەو‌یستا‌ی و په‌هله‌وییه‌، ده‌لێ که ئەم وشه‌یه‌ شه‌پیک (šapik)ه".

"شه‌پیک"⁹² وشه‌یه‌کی کوردییه‌ که ئیستا‌ش له شیوه‌زاری کرمانجیدا هه‌ر به‌کاری دینن که هه‌مان "چۆخ"ه له شیوه‌زاره‌کانی دیکه‌ی کوردیدا. "شه‌پیک شوال" له کرمانجیدا به‌ واتای "چۆخ و رانک" دیت. ئەم دیره‌ ده‌پێ له‌گه‌ڵ دیره‌که‌ی پێشوودا پێکه‌وه‌ مانا بکێنه‌وه‌ که به‌م شیوه‌یه‌ ده‌پێ: کوستی و شه‌پیک شوال و پۆش‌اک‌ی مه‌زنان له په‌شمی من [چێ] ده‌که‌ن.

دیری ۸۴: زۆر به‌داخه‌وه‌ که هه‌یج کام له لیکۆله‌ران له وشه‌کان و مانای ئەم دیره‌ تینه‌گه‌یشتوو‌ن. ته‌نانه‌ت ئەوانه‌یشیان که نووسیه‌ هه‌ر بو‌ وه‌رگێرانی‌ش نابێ! لیره‌دا بزنی زۆر به‌ شانازییه‌وه‌ ده‌لێ که زۆر خۆش‌حالم له‌وه‌ی که ئەو پارچه‌ و جل‌وبه‌رگانه‌ که له په‌شمی من دروست ده‌کری، کچان بو‌ به‌ر و گه‌ردنی خۆیان ده‌یستین.

دیری ۸۵: واتای ئەم دیره‌ به‌م جو‌ره‌یه: ئاوی ساردیش به‌ مه‌ش‌که‌ی ئیمه‌ دینن. له خوینده‌نه‌وه‌ و وه‌رگێرانی ئەم دیره‌شدا دیسانه‌وه‌ د. نه‌وابی و لیکۆله‌رانی تر سه‌رکه‌وتوو نه‌بوون هه‌یج، به‌ لک‌وو وه‌رگێرانه‌کانیشیان هه‌یج په‌یوه‌ندییه‌کی به‌م دیره‌وه‌ نییه‌. بو‌ نمونه‌ د. نه‌وابی ئاوی مانا کردوه‌ته‌وه: "یکی از هم نوعانم را - از پیوند ما -".

هه‌بانه‌ بو‌رینه، فرهنگ کردی- فارسی، هه‌ژار ۱۹۸۹، به‌رگی دوومه‌ ل. پ. ۴۸۰⁹²

دیری ۸۶: ئەم دیرە لە لایەن لیکۆلەرانهوه تا ئەندازەیه ک باش خوتندراوه تەوه. بەلام لە واتای وشە "bwēt (بویت)" تێنەگەشتوون. ئەم وشەیه "کار" ه لە دۆخی رانه بردوودا، لە چاوی "بوون" لە کوردیدا بە دوو شتیوه گۆ دەکری هەم وهک "ببیت" (لە کرمانجی و سۆرانیدا) و هەم وهک بویت (لە شیوه زاره کانی تری کوردیدا). وهلی ئەم بهرێزانه وشه که یان وهک "بوید" نووسیوه. واتا نووسیویانه (تن خوشبو بوید) که دروست نییه، "تهن خوشبو بویت" راسته که هەم لە گەل دهقه په هله و بیه که ی و هەم لە گەل کوردیدا یه ک ده گرێته وه.

دېرەکانى		۷۳
دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	۸۷
دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	۸۸
دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	۸۹
دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	۹۰
دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	۹۱
دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	۹۲
دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	۹۳
دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	دېرەکانى ۱۷ ۱۳۱۳۱۳۱۳۱۳	۹۴

دەنگنووسى و واتاى دېرەکانى ۸۷-۹۴:

خۆئىندىنەو و دەنگنووسى ئەم پارچەيە لەبەر دەستىئوهردانى لە ۱۷دەبەدەر، كارىكى ئاسان نىيە. رەنگە ھەر بە ھۆى ئەمەشەو بەىت كە ئەك ئە لىكۆلەرەن (ئۆنقالا) وازى لە دېرى ۸۷ ھىناو و نەيخوئىندووتەو. يەكەمىن وشەى دېرى ۸۷ "سرۆك / سرۆگ" ە كە جىگى پرسىارە. د. نەوابى دېرەکانى ۸۷-۹۳ ەك يەك پارچە ھۆنراو پىكەو ھىناوئەتى، بەلام دېرى ۹۴ كە ئەو لكاندوئەتى بە پارچەكەى پاشترىيەو، ئەوئىش ھەر پەيوەستە بەم پارچەيە. من پىم وايە ھەلەيەكى گەورە لە دېرى ۸۷دا روويداو و ناكرى لە وەرگىرانىدا بە تەواوى پشقى پى بەستىن. ھەر بۆيەش من بەپىئى لىكدانەوئەى خۆم لەم دېرە، واتاكەيم ديارى كرددو.

(87)	srōg- ē 10 watistig	lāwār ō pušt sar haem
(88)	kōfān ō kōf čuem	mazen kišwar būem
(89)	až kust handukān	parānpar ō warkaš zarēh
(90)	yut sardag martōmak	kū manēnd parānpar aw būm
(91)	watistig ud warčašm	kū xāwm pad war hayand
(92)	sarešān sag manē	brugaš manē martōmān
(93)	kū dār warg xwarend	až buz šir dōšend
(94)	hawniž martōmak	žīwašān až man hayast

	لار وه پشتی سهر هه مه	(87) سرۆی [شاخێ] 10 بستی
	[له] مهزن کیشوهر بوویم	(88) کێشان و کێف چویم
	په رانپه ر وه وه رکش زه ری [ده ریا]	(89) نه ژ مه رزی هیندوه کان
	که مه نیند [ده میننه وه] په رانپه ر نه و بووم	(90) مه ردمانی [له] جووری جودا
	کوو خام ⁹³ له بهر هه یانه	(91) یه ک بستی و چاوخوار
	برویشیان مه نیته مه ردمان	(92) سه ریشیان و سه گ مه نیت
	[و] نه ژ بز شیر دۆشن	(93) کوو وه رگ [گه لا] ی دار خوړند
	ژیویشیان نه ژ منه	(94) نه وانپژ مه ردمه ک ⁹⁴

⁹³ پارچه یه کی سپیبه بۆ دروستکردنی کراس و ده رپێ (جاران نه وانه ی که ده ستکورت بوون جلوه رگی خامیان له بهر ده کرد). هه نبانه بو رینه، فرهنگ کردی- فارسی، هه ژار 1989، به رگی پێ ل. پ. 238.

⁹⁴ مه ردمه ک = مه ردمی چکۆله

هەر وهک پښتر باسَم کرد، دهستکاریبه کی زوړی ئەم پارچه به کراوه. که خویندنه وه و مانا کردنه وهی به تایبەت دپړی ۸۷ ئاسان نییه که دواجار روونی ده که مه وه. ههروهها دیار نییه بۆچی ئەم دپړه له گه‌ل ئەم پارچه هۆنراوه یه‌دا هاتوه، چونکه له باری ماناوه هیچ په یوه‌ندییه کی مه‌نتیقی له گه‌ل ئەم پارچه یه‌دا نییه. له دپړی ۸۸ هه‌تا ۹۴ بزن باسی گه‌شته کانی خۆی ده‌کات بۆ ولاتانی دووره‌دهس، ئەو شو‌تینانه که خه‌لک له نه‌ژادیکی تر بوون، به‌ژنیان کورت و چاویان خو‌یل (خیج) بو، که هه‌ر چه‌نده گه‌لای داریان ده‌خوارد، به‌لام دیسانه‌وه ئەوانیش له بزن شیریان ده‌دو‌شی و پارچه‌ی خام (جاوو) یان له به‌ر ده‌کرد (واتا پتو‌ستیان به بزن بو).

دپړی ۸۷ یه‌کی له گه‌فته کانی ئەم دپړه وشه‌ی "سرۆ/ سرۆگ (srōg)" ه. "سرۆگ" 95 له زمانه کانی ئەوتیستای و په‌هله‌ویدا واتای "شاخ" ده‌دات. ده‌نگنووسی و وه‌رگیرانیک که د. نه‌وایی له لاپه‌ره‌ی ۷۳ کتیبه‌که‌ی خۆیدا له‌سه‌ر ئەم دپړه نووسیویه‌تی ئاویه :

srūg- ē 10 watistig abāž ō pušt dārem

(سرۆی ده‌ بدستی باز [پس] به‌ پشت دارم)

وه‌رگیرانه‌که‌ی به‌ کوردی ئەمه‌یه: "شاخیکی ۱۰ بستی دیسانه‌وه له پشتمه!"، جا‌گه‌فته‌که لپه‌دایه‌که بزن شاخی له‌سه‌ر پشتی نییه! و پێ‌گومان دانه‌ری ئەم به‌یته‌ش بزی دیوه و ده‌زانی که شاخی بزن له کو‌نیدا‌یه. بێ‌جگه‌ له‌مه وشه‌ی "abāž" که به‌ واتای باز (دیسانه‌وه) یه ناتوانیت دروست بیت، چونکه مانای دپړه‌که ئاوی لێ دیت "شاخیکی ۱۰ بستی دیسانه‌وه له سه‌ر پشتمه". ئەمانه بۆ خۆیان به‌لگه‌ن که ئەونده ئەم ده‌قه‌یان ده‌ستکاری کردوه که هیندیک له دپړه‌کان واتای راسته‌قینه‌ی خۆی له‌ده‌ست داوه.

بۆ خویندنه‌وه‌ی ئەم دپړه ده‌توانین دو دۆخی جیاواز له‌به‌رچاو بگ‌رین. یه‌که‌م له‌وانه‌یه که له کاتی نووسیینه‌وه‌دا وشه‌یه‌کی لێ که‌وتبێ، بۆ نمونه ده‌گونجی که له باتی "پشت"، وشه‌که "پشتی سه‌ر" بێت. که دیسانه‌وه‌ش گه‌فتی وشه‌ی "abāž" هه‌ر ده‌مینیته‌وه. دۆخی دووه‌میش ده‌توانی ئەمه‌ بێت که له باتی "سرۆگ" وشه‌یه‌کی دیکه بو‌و‌یت. به‌ هه‌ر حال لپه‌دا من له ناچاریدا باری یه‌که‌م هه‌لده‌بژێرم. وشه‌کانی "ئه‌سرۆ، سترو" 96 له زمانی کوردیدا به‌ واتای شاخ دین، (پروانه بۆ فرهنگ فارسی- گ‌ردی، دانشگاه کردستان برگی دووه‌م،

95 Sru= horn. Pahlavi Dictionary, D.N.Mac Kenzie, 1971 sid 77

96 وشه‌ی ئەسرۆ/ سترو به‌ واتای شاخ زیاتر له ناوچه‌کانی سه‌رده‌شت، پیرانشار و سۆران به‌کاری دین.

سالی ۱۳۸۶ ل. پ ۱۴۹۷. ههروهه ها هه نبانه بۆرینه، فرهنگ گۆردی- فارسی، هه ژار، بهرگی یه کهم، ۱۹۸۹ ل. پ ۲۳). که بینگومان شیوهیه کی دیکه له هه مان وشه ی "سرۆ/ سرۆگی" په هلهوی.

یه کیتی تر له وشه کانی ئەم دێره "سەرۆ" (لاوهر/ لاوار) ه. که زۆریه ی لیکۆله ران وایان زانیوه که هه زواره شه و وه ک "ئه باژ (اباژ)" مانایان کردوه ته وه، هه ر ئەم وشه یه جارێکی دیکه ش له دێری ۱۳ دا هاتوو که هه ر به واتای "ئه باژ" وه ریان گێراوه ته وه. به لام له هه یچ کام له م دێرانه دا واتایه کی گونجاو به دێره کان نابه خشی، دیاره که ئەو خویندنه وه یه هه ئەیه. ئەم وشه یه لێره دا هه زواره ش نییه، به تکوو بۆ خۆی وشه یه کی په هلهوییه. "لاوهر/ لاوار" به رانه به ره له گه ل وشه ی کوردی "لار"⁹⁷ که زۆر گونجاوه و واتایه کی دروست به دێره کانی ۸۷ و ۱۱۳ ده به خشی. که وابوو واتای ئەم دێره ئاوی لی دیت:

srōg- ē 10 watistig

lāwār ō pušt sar haem

لار و پشتی سه ره هه مه

سرۆی [شاخی] ۱۰ بستی

دێری ۸۸: به داخه وه ئەم دێره ش تووشی ده ستیوه ردان بووه. به لام دیسانه وه ش ده خویند رێته وه و مروف لی تی ده گات. ده قی دێره که ی د. نه وای په کنا گرتیه وه له گه ل هه مان دێر له ده قه که ی ئەسانادا! بۆ نیشان دانی جیا وازیه کانیان، کۆپی رسته ی یه کمی دێره که له هه ر دوو ده قدا له خواره وه دایده نم، ده توانن بۆ خۆتان سه رنجی بده ن.

ئه وه ی که له خواره وه ده ییبن له ده قه که ی ئەسانا وه وه رگه راوه:

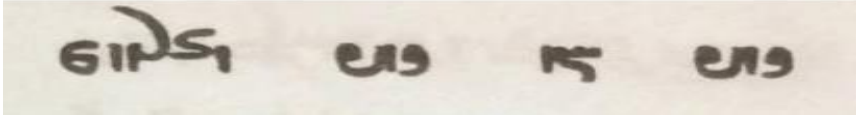

ده نگنوسی و واتا که ی به م شیوه یه:

Kōfān ō kōf šawēt, واتا: کيفان و کيف بجیت، (کيوان و کيو بجیت).

ئێستاش سه رنجی هه مان رسته بده ن له ده قه که ی د. نه واییدا:

⁹⁷ وشه ی لار له راستیدا هه مان وشه ی "لاوهر/ لاوار" ه. له دیالیکتی موکریانیدا له باقی وشه ی لار، وشه ی خوار به کار دێن. له وانه یه ئەم وشیه له بنه رته دا هه ر "لا خوار" بوویت، پاشان بووه ته "لاوار" و دوا جار گۆراوه بۆ "لار".

دهنگنوسی و واتاکهی بهم شیویه:

Kōf ō kōf šawem، واتا: کئف و کئف بچم، (کئو و کئو بچم)

لیره دهبینین که دهقه کهی ئەسانادا "کئوان" هاتوو. له کاتیکدا له دهقه کهی د. نهوابیدا "کئو" نووسراوه. له دهقه کهی ئەسانادا وشه ی "ō" وه ک هزوارهش هاتوو، له کاتیکدا له دهقه کهی د. نهوابی خودی وشه که وه ک "ō" نووسراوه. له دهقه کهی ئەسانادا وشه ی کۆتایی رسته که "شود (بچیت)" هاتوو، له کاتیکدا له دهقه کهی د. نهوابیدا وه ک "شوم (دهچم) نووسراوه. به ههر حال من پئیم وایه بئجگه له وشه ی کۆتایی رسته کهی نه بئ، وشه کانی دیکه ی ئەسانا، مهنتیقی ترن، به لام ههم وشه ی "شود (بچیت)" له دهقه کهی ئەسانا و ههم وشه ی "شوم (دهچم) له دهقه کهی د. نهوابیدا هه ئەن و خۆیان دایان ناوه، واتا دهرئه نجامی دهستیوهردانه. چونکه لیره دا بزنی باسی ئەوه گه شتانه ده کات که کردویه تی و ئەو شتانه ی که دیتوویه تی نه ک ئەوه گه شتانه ی که ده بئ بیکات یان ئەو شتانه ی که ده بئ بیان بینیت!

ههروهها وشه ی "būm (بوم)" لیره دا به واتای ولات و سه رزه مین نییه به و جۆره ی که لیکۆله رانی دیکه تیگه یشتوون. "būm" لیره کرداره له چاوی "بوون"، ئەم چاوه که له کوردی و ههر وهها له په هله وی ئەشکانیدا ههر وه ک یه کن (یه کیکن).

دیری ۸۹: له م دیره دا بزنی باسی گه شته کانی خوی ده کا له مهرزی هیندوستانه وه هه تا "وه رکهش زری (دهریای خه زهر)". د. نهوابی له باقی یه کئ له هزواره شه کان وشه ی "ته را (ترا)" ی هیناوه، به لام من وشه ی "په رانپه ر" م پئ گونجاوتره، چونکه ههم وشه یه کی کوردی و له هه مان کاتیشدا وشه یه کی ئەوئستایشه له ره گی وشه ی "para (پرا)" 98. په رانپه ر ریک مانای ئەم وشه یه ده گه ئی. په رانپه ر به واتای سه رانسهره، به واتای ههر لیره وه هه تا ئەوه ی به واتای له م سه ره وه هه تا ئەو سه ره.

⁹⁸ Para: far from, away, Avesta Dictionary by K.E. Kanga, (k318)

دیری ۹۰: لهم دیره‌دا بزنی باسی جوریکی تر (نه‌ژادیکی تر) له مه‌ردمان ده‌کات که له کاتی گه‌شته که‌یدا دیتووینی. ده‌سته‌واژه‌ی "یوت سه‌رده‌گ" به واتای "جوری جودا" دیت که مه‌به‌ستی نه‌ژادیکی جودایه. ئەم ده‌سته‌واژه‌یه له په‌له‌وی و له ئەو‌یستايشدا هاتوون.

saredha [-]: sort, kind, species (k522)⁹⁹

sardag: sort, kind¹⁰⁰

وشه‌یه‌کی دیکه که لهم دیره‌دا هاتوو، وشه‌ی " **وٲٲٲٲ** (KTLWN-tn)" ه که گوايه ه‌زو‌اره‌شه و مانای "مانن/مانه‌وه" ده‌دات. به‌لام ئە گهر بیٲی "ت" لهم وشه‌یه‌دا به "چ" بخویند‌ریت‌ه‌وه، ئەو دەم ده‌کرئ ئەم وشه‌یه وه‌ک "کوچه‌رنت/کوچه‌رند" بخویند‌ریت‌ه‌وه که واتایه‌کی زور گونجاوتر ده‌به‌خشئ به دیره‌که به‌م چه‌شنه: مه‌ردمانیک جوری جودا که کوچه‌رند په‌رانپه‌ر له‌و سه‌رزهمینه. وشه‌ی "بووم" لیره به واتای زه‌وین و سه‌رزهمینه.

دیری ۹۱: لهم دیره‌دا بزنی ده‌ئێ که مه‌ردمانی ئەو سه‌رزهمینه "یه‌ک بستی" واتا کورت و چاو‌خوار (خوئیل) بوون. له کوردیدا چه‌ند وشه‌مان هه‌یه بو خوئیل، له‌وانه چاو‌خوار، خئیل و خیح. وشه‌ی چاو له کوردیدا وه‌ک "چه‌م و چه‌شم" یش به‌کاری ده‌هیند‌ریت. هه‌ر وه‌ها له شپوه‌زاره‌کانی ئەو‌یستای کوردی (هه‌ورامی، زازاکی، له‌کی) وشه‌ی خوار وه‌ک "وار" گو ده‌کرئ که وابوو لیره وشه‌ی چه‌شم وار به‌رانبه‌ره له‌گه‌ل وشه‌ی چاو‌خوار به واتای خوئیل.

دیسانه‌وه لهم دیره‌دا وشه‌یه‌ک هاتوو له شپوه‌ی " **ٲٲٲ** " که د. نه‌وایی و لیکۆله‌رانی دیکه وه‌ک "چاو" وه‌ریان گه‌راوه‌ته‌وه که راست نییه. هیح په‌یوه‌ندیک له نیوان ئەم وشه و وشه‌ی چاودا نییه! ئەم وشه‌یه زور به‌روونی وه‌ک "خاوم" نووسراوه که ئیستا له زمانی کوردیدا وه‌ک "خام"¹⁰¹ گو ده‌کرئ. خام به‌پارچه‌یه‌کی ده‌زوی سپی ده‌لپن، که ماله‌که‌ی (کوالیته‌ی) باش نییه و جارن هه‌ژاران و ده‌ست‌کورتان جلوه‌برگی خوئیان له خام دروست ده‌کرد.

وشه‌یه‌کی دیکه‌ی ئەم دیره " **ٲٲ** " (وه‌ر،ه)، وشه‌ی "وه‌ر/به‌ر" له زمانی کوردیدا به واتای تهن و له‌ش دیت. که وابوو لیره‌دا بزنی ده‌ئێ که ئەم خه‌نکه سه‌یره (کورت و چاو‌خواره) ش جلوه‌برگیان که "خاوم/خام" ه له په‌شمی منه و له بزنی‌ش شیر ده‌دوشن بو خواردنیان.

⁹⁹ Avesta Dictionary by K.E. Kanga, (k522)

¹⁰⁰ Pahlavi Dictionary, D.N. Mac Kenzie, 1971 sid 74

¹⁰¹ هه‌نبانه بو‌رینه، فرهنگ گ‌ردی- فارسی، هه‌ژار، به‌رگی په‌که‌م ۱۹۸۹ ل. پ ۲۳۸.

دیری ۹۲: واتای ئەم دێرە بۆ کەسێک کە زمانی کوردی بێت زۆر روون و ئاشکرایە. بەلام با بزانی د. نەوابی و لیکۆلەرانی تر چۆن لەم دێرە تی گەشتوون. د. نەوابی لە لاپەرە ۷۳ لە کتێبە کەمی خۆیدا لەم بارەوه ئاواي نووسیوه:

Brüg: برۆ، ئەوئێستا = brvat = برۆ، بروت = سمیل. لەوانەیه کە مەبەستییان سمیلی خەنکە کەش بیت. بەلام تا ئێستا قەت نەبووه کە باسی سمیلی سگان بکریت.

ئۆنفال نووسیویەتی: (a littele belle) barang

ئابادانی نووسیویەتی: کەروئیشک ("گوچکەکانیان کە وەک کەروئیشکە)!

دیری ۹۳: ئەم دێرە پێویستی بە روونکردنەوه نییه.

دیری ۹۴: وشەي مەردم لەم دێرەدا وەک مەردومەک هاتوو. پیتی "ک" لە پاش مەردم نیشانەي بچووکیەتی، کە لێرە مەبەستی ئەوێه کە ئەو خەنکەي کە ئەو لە گەرانه کەمی خۆیدا دیتووێتی بچووک و اتا بەژن کورت بوون. یه کێکی دیکه له وشه کانی ئەم دەقه وشەي "ژیو" ه کە وشەیه کی کوردیه به واتای "بژیو/ بژیوی".

٧٤	دنگنوسى و واتاى ديره كاني
٩٥	دنگنوسى و واتاى ديره كاني
٩٦	دنگنوسى و واتاى ديره كاني
٩٧	دنگنوسى و واتاى ديره كاني
٩٨	دنگنوسى و واتاى ديره كاني

دهنگنوسى و واتاى ديره كاني ٩٥-٩٨:

له ديري ٩٥ دا هينديك له وشه كان دهستكاري كراون و به نادرستيش وهرگيراوندريتهوه. وهرگيرانه كهى د. نهواي وههايه:

پيشپاره از من كنند به (خوردن با) آبجو و هور و مانند آن

بۆ نووسينه وهى ئەم ديره من ناچار بووم كه له دهقه كهى ئەسانا كه لك وهرىگرم، كه له روونكرنه وهى ديري ٩٥ دا باسم كردوو. ئەو دهقه په هله وويه كه له سه ره وه دهيبين، له رووى دهقه كهى د. نهوايبه وه كوپی كراوه، بهلام ئەو دهنگنوسى و وهرگيرانه كه له خواره وه هاتوو له رووى دهقه كهى ئەسانا نووسراوه ته وه. پيوسته ئەوهش باس بكه م كه هم له دهقه كهى د. نهواي و هميش له دهقه كهى ئەسانا وشهى "خۆرمين" (من دهخۆن) وهك دوو وشهى سه ربه خو نووسراون كه دروست نيه.

(95) pēšpārag až man karēnd xwašk xwaramen

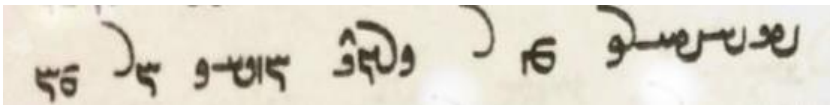
(96) kū axwarant šatrādār kōfdār ud āzāt

- (97) ayāne-um bēt awlātar[m] aʒ ta draxt āsūrīg
 (98) ud aʒ man šīr panīr bēt afrōšak ud māst

- (۹۵) پيشپاره گ ئەژ من كهره‌ند خۆه‌شك خۆره‌من
 (۹۶) كوو ئەخۆرنت شاره‌دار كوڤدار و ئازاد
 (۹۷) ئەيانەم بېت ئەولاترم ئەژ تە درەختی ئاسووریگ
 (۹۸) و ئەژ من شیر و پەنیر بېت ئەفرۆشك و ماست

دیری ۹۵: لەم دیرەشدا دەستیوەردان کراوە، جا روون نییە کە ئەم گۆرپانە لە لایەن خۆدی د. نەوابییەو بوو، یان نا لە دەستنووسێکی تره‌وه هیناویه‌تی و لە شوێنی ده‌قه‌که‌ی ئەسانا دایناوه! بۆ نموونه وشە‌ی "و-ا-و" (خۆه‌شك) کە لە کرمانجیدا بە واتای "بەچێژ و خۆش (لذت)" ه، لە ده‌قه‌که‌ی د. نەوابیدا وشە‌که‌ لەیه‌ک جیا کراوه‌ته‌وه و کراوه‌ به‌ دوو بڕگه‌ی سەربه‌خۆ. هه‌روه‌ها پینتیکیشی ئی زیاد کراوه و وه‌ک "و-ا-و" نووسراوه و به‌ ئاوچۆ (آبجو) مانای کردوه‌ته‌وه! کە جیا له‌وه‌ی کە دەستی‌وه‌ردانه ماناکه‌شی راست نییە و له‌گه‌ل واتای دیرە‌که‌دا نایته‌وه.

دیری ۹۵ له ده‌قی ئەسانا: ئەم دیرە له ده‌قی ئەسانا هه‌ر وه‌كوو خۆی كۆپی کراوه هه‌تا جیاوازییه‌کانی له‌گه‌ل دیری ۹۵ له ده‌قه‌که‌ی د. نەوابیدا ده‌ریکه‌وێت.

خویندنه‌وه‌ی ئەم دیرە ئەسته‌م نییە و زۆر روونه، به‌م شیوه‌یه :

پیشپاره‌گ ئەژ من كهره‌ند، خۆه‌شك خۆره‌من. (خۆش ده‌مخۆن)

به‌لام پیشپاره‌گ / پیشپاره‌چییه؟ ئەمه وشه‌یه‌کی لیکدراوه له "پیش" و "پاره‌گ" پیکهاتوو. "پاره / پارو" به واتای پاروی خواردنه (لقمه). پیشپاره به واتای پاروی پیشین (starter) ه،

به خواردنێکی ساده ده‌ئین پێش له خواردنی ژهمی ئه‌سلی. له كوردستاندا جارێان له نێو دو‌له‌مه‌نداندا وا باو بووه، كه له كاتی سووردان یان كاتی كه میوانێکی نێوداریان بۆ ده‌هات، بزنیك یان مه‌ریكیان بۆ سه‌ر ده‌بێری وچبشتیان بۆ ئی دهن. هه‌تا ئه‌و ده‌مه‌ی كه چبشته كه پێ ده‌گه‌بشت، بۆ رێزگرتن له میوانه‌كه د‌ل و جه‌رگی ئاژه‌له‌كه‌یان بۆ ده‌برژاند و به‌و شیوه‌یه میوانداریان ئی ده‌کرد. به‌م ژهمه خواردنه ده‌گوترا پێشپاره‌گ. وه‌ك ده‌سته‌واژه‌ش ده‌وترا پێشپاره‌و بخه / به‌رد‌ل بخه. وشه‌ی پێشپاره‌گ كه‌وتوو‌ه‌ته‌ زمانی عه‌ره‌بیشه‌وه و به‌ شیوه‌ی جو‌راو‌جو‌رگۆ ده‌ك‌ری وه‌ك (فیشفارج و بشبارج و شفارج، بشارج و شبارق و بیشباره).

وشه‌یه‌کی دیکه‌ی ئه‌م دێره "١٣-٩" (خۆه‌شک)ه، كه وشه‌یه‌کی کوردیه‌ی له شیوه‌زاری کرمانجیدا كه واتای خۆش، جوان و هه‌روه‌ها به‌چێژ (خوش، زیبا، لذید و لذت) ده‌دات.

دێری ٩٦: ئه‌م دێره پنیوستی به‌ روونکردنه‌وه نییه.

دێری ٩٧: یه‌كه‌مین وشه‌ی ئه‌م دێره "١٤-٩" (ayāne -um) ئه‌یانهم، وشه‌یه‌کی کوردیه‌ی له شیوه‌زاری باشووریدا به‌ واتای ئه‌مانهم. وشه‌یه‌کی دیکه‌ی "١٥" (bēt) "بیت"ه، ئه‌م وشه‌یه زۆر جارێان له‌م ده‌قه‌دا هاتوو‌ه‌ به‌داخه‌وه لیکۆله‌ران به‌ هه‌له‌ وه‌ریان گێراوه‌ته‌وه. "بیت" وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردیه‌ی كه واتای جو‌راو‌جو‌ر ده‌گه‌نێ ئی له‌وانه ١- کرداری كه‌سی سێیه‌می تاكه له چاوگی هاتن له دۆخی رانه‌بردوو‌دا. ٢- ره‌گی چاوگی هه‌بوونه له دۆخی رانه‌بردوو‌دا. له‌م دێره‌دا به‌ واتای دووه‌مه‌كه‌ی هاتوو‌ه.

دێری ٩٨: وشه‌کانی ئه‌م دێره وشه‌ی ئاسایی کوردین، ته‌نیا وشه‌یه‌ك كه تو‌زیک تووشی گۆران هاتوو‌ه، وشه‌ی ئه‌فرۆشکه كه ئیستا له کوردیدا وه‌ك "فرشک / فرۆ" ¹⁰² گۆ ده‌ك‌ری.

هه‌نبانه بۆرینه، هه‌ژار ١٩٨٩ به‌رگی دووه‌م ل.ب. ٥١٨، هه‌روه‌ها فه‌ره‌ه‌نگی وشه‌نامه، بیدار، ¹⁰² هه‌ولێر. ٢٠١٠، ل.ب. ٦٧٩.

ژباړه او سربېره		٧٦
داسې داسې داسې	داسې داسې داسې	٩٩
داسې داسې داسې	داسې داسې داسې	١٠٠
داسې داسې داسې	داسې داسې داسې	١٠١
داسې داسې داسې	داسې داسې داسې	١٠٢
داسې داسې داسې	داسې داسې داسې	١٠٣
داسې داسې داسې	داسې داسې داسې	١٠٤
داسې داسې داسې	داسې داسې داسې	١٠٥
داسې داسې داسې	داسې داسې داسې	١٠٦
داسې داسې داسې	داسې داسې داسې	١٠٧

له دهقه کهی د. نه وای له دپړی ١٠١ د، له پاش وشه ی که نار "**ud**" به واتای "و" هاتوو.

čang ud win ud kannār

ud barbat ud tambūr

له دهقه کهی ئەسانادا هەر ئەم وشه یه وه ک "**aw**" به واتای "ئهو" هاتوو. (بېروانه بۆ دهقی ئەسانا دپړی ٤٨)، که پیم وایه دروستره و ژور ته بایه له گه‌ئ زمانی کوردیدا.

čang ud win ud kannār

aw barbat ud tambūr

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۹۹-۱۰۷:

(99)	dō-um kašk karēnd	ud denē xaštrāgānān
(100)	mazdysnān pātyāw	pad man pōst hayand
(101)	čang ud win ud kannār	aw barbat ud tambūr
(102)	hamāg žanend	pad man sarāyend
(103)	ayāne-um bēt awlātar ham	až ta draxt āsūrīg
(104)	Kādē buz ō wāžār barend	aw pr wahāg hayat
(105)	kē kū 10 drham nēhayat panaž	aw buz na asēnet
(106)	xurma pad dū pašiz	kōdakān asēnent
(107)	dān[astag] ta šwi	pana aw kand murtān

و ده نی شایگانان [بارگای شاکان]	دۆم که شک که رهند	(۹۹)
له سهر پیستی منه	مه زدا په رستان پاتیاو	(۱۰۰)
ئه و به ربه ت و ته مبور	چه نگ و وین و که نار	(۱۰۱)
به من سهرایه ند	هه موو ژه ند	(۱۰۲)
ئه ژ ته دره ختی ئاسووریگ	ئه یانه م بیت ئه ولاترم	(۱۰۳)
ئه و پر به های هه یه	کاتی بز وه باژیر به رند	(۱۰۴)
ئه و بز نه ئه سینت	کئی کوو ۱۰ دهره م نه هه یه ت په نه ش	(۱۰۵)
کوده کان [مندالان] ئه سینت	خورما به دوو پشیز	(۱۰۶)
په نه ی ئه و که ندی مورتان [مردوان]	دانی تو شووی [چوو]	(۱۰۷)

دیری ۹۹: یه که مین وشه‌ی ئەم دێره "دۆ"ه، نهک "دوغ" وهک ئەوه‌ی که لیکۆئله‌رانی تر نووسیویانه. هه‌روه‌ها وشه‌ی "سۆس" که د. نه‌وابی و لیکۆئله‌رانی تر وهک "وسناد" وه‌ریان گیراوه‌ته‌وه هه‌له‌یه. (بروانه بۆ روونکردنه‌وه له‌م باره‌یه‌وه له سه‌ره‌تای ئەم کتێبه‌که‌دا).

وشه‌ی شایگانان به واتای کۆشکی شاکانه، له وشه‌ی خه‌شتر/ شای له‌گه‌ڵ پاشگری "گا" به واتای شوپن شاکان هاتوو. (د. نه‌وابیش وهک "کاخ شاهان" مانای کردوه‌ته‌وه).

دیری ۱۰۰: سه‌باره‌ت به وشه‌ی "پۆست" له‌م دێره‌دا ده‌بێ ئەوه بزاینن که له زمانی په‌هله‌ویدا ئەم وشه‌یه به هه‌ر دوو ک شیوه‌ی "پۆست" و "پپست" به‌کار هاتوون.

دیری ۱۰۱: له‌سه‌ر ئەم دێره پێشتر ئەوه‌م روونکرده‌وه که وشه‌ی "ئه‌و" پێش وشه‌ی به‌ربه‌ت له ده‌قه‌که‌ی ئەسانا دروسته‌ له وشه‌ی "ود" که له ده‌قه‌که‌ی د. نه‌وابیدا هاتوو. چه‌نگ، وین، که‌ننار، به‌ربه‌ت و ته‌مبوور ئەمانه هه‌موویان ئامێری ژهنیاریین.

دیری ۱۰۲: پیم وایه که ئەم دێره زۆر ده‌ستکاری کرابێ. وه‌رگێرانه‌که‌ی د. نه‌وابی وه‌هایه:

Hamāg zanēnd

pad man sarāyēnd

به (کمک) من سرایند

همه (که) ززند

لێره‌دا د. نه‌وابی بۆ ئەوه‌ی دێره‌که بخویندریته‌وه، یارمه‌تی وه‌رگرتوو له دوو وشه‌ی (که) و (کمک). جارێک ده‌بێ ئەوه بلین که له زمانی په‌هله‌وی ئەشکانیدا وشه‌ی "zanēnd" نییه، به‌لکو وشه‌ی žanend "هه‌یه، له چاوی ژن یا ئۆژن، بروانه بۆ (دستور زبان پارێ حسن رضائی باغ بیدی، نشر آثار فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران ۱۳۸۱، ص ۱۲۴).

جگه له‌مه‌ش، ئەم رسته‌یه "په‌د من سه‌رایه‌ند" واته‌که‌ی ناتوانی دروست بێت. ئەوه‌ی که ئەم به‌یته‌ی داناوه بینگومان شاره‌زای زمانی خو‌ی بووه و ناگونجی که رسته‌یه‌کی ئاوا هه‌له‌ی به‌کار هینای. چونکه لێره‌دا بزنی ده‌بێ هه‌موو ئەم سازانه که هه‌مووان ده‌یژهن له من دروست ده‌کری. له‌وانه‌یه ئەو رسته‌یه که هه‌رجار دووپات ده‌بیته‌وه واته "ئه‌ژ من که‌ره‌ند" دروسته‌تر بێت هه‌تا "ئه‌ژ من سه‌رایه‌ند".

دیری ۱۰۳: یه‌ک وشه له‌م دێره‌دا پتویستی به روونکردنه‌وه هه‌یه، ئەویش وشه‌یه "ئه‌یانم"ه. ئەمه وشه‌یه‌کی کوردیه له شیوه‌زاری باشووری (کرماشان، ئیلام، گه‌رمیان)، جیناوی نیشانه‌یه به واتای "ئه‌مانم".

دیری ۱۰۴: وشه کانی ئەم دیرەیان وەها تیکداوہ که هەلبەستوان و بیتبێژ که هیچ، تەنانەت شیتبیش قسە ی وا ناکات. ئەم تیکدان و تیکەلپیکەنێه بەداخەوہ دەرئەنجامی کاری نادروستی نووسەرانی دەستنوسەکان و لیکۆلەرانی مانای ئەم دیرە زۆر سادەییە، بەلام دەستپەرەدانێ ناپەرەوا وای لێ کردووہ که لێی تیکەیشتنی ئەستەمە. جارێک لێرە قسە لەسەر یەک بزنە، دەلێ ئەگەر تۆ بزن بریتە باژیر، نرخی زۆرە و پڕ بەهای هەییە، بەلام لە کۆتایی دیرە کەدا لە باتی هەییە، کە لە دۆخی تاکدایە، کرداری "haend" (هەئەند/ هەنە) که لە دۆخی کۆدایە هاتووہ که ئەمە هەلەییە. گرفتێکی دیکەش ئەمەییە که وشە ی "پەد" لەم دیرەدا هەلەییە و ئەم وشەییە لێ هیچ گومانیک "پڕ" بووہ، بەلام لەبەر ئەوہی لە ماناکە ی تینەگەیشتون، ئەمجا گۆریویانە بو "پەد". پڕ لە کوردیدا بە واتای زۆر و فرەییە. دیسانەوہ زۆر روون و ئاشکرا بە که شوپن و جیگای دوو وشە ی "aw (ئەو)" و "ud (ود)" لەم دیرەدا گۆردراوہ.

ئەگەر بێتو ئیمە ئەو دیرە وەک ئەوہی که لە دەقە کە ی د. نەوا بیدا هاتووہ وشە بە وشە وەری بگێرینینەوہ، ماناکە ی وەها دە ی:

کاتی بز ئەو باژیر بەرند و پەد بەها هەئەند

بەلام ئەگەر جیگای "ئەو" لەگەل "و" دا بگۆرین و لە باتی وشە ی "پەد" وشە ی "پڕ" دا بنین، و لە جیاتی کرداری کۆ، کرداری تاک دا بنین، ئەمجا واتاکە ی ئاوی لێی دیت:

کاتی بز و باژیر بەرند ئەو پڕ بەها هەییە

دیری ۱۰۵: چەند خالێک لەم دیرەدا پێویستە ئاماژە ی لێ بکدریت. یە کەم ئەوہی که د. نەوا بێ و لیکۆلەرانی تر وشە ی "عەلە" (پەنەژ) که چوار جار لەم دەقەدا هاتووہ وەک "ئەپاژ (باز)" وەریان گێراوہتەوہ، که هەلەییە و دەبیتە هۆی شیواندن و تیکدانی واتای دیرەکان. خۆیندەوہ و مانای ئەم وشەییە زۆر روونە که "پەنەژ/ پەنەش"ە، وشەییەکی کوردییە بە واتای "بۆی، لەگەل، پێ". ئەم وشەییە لە شیوەزاری هەورامیدا ئاسایی و رۆژانە بە کاری دین. دووہم، لیکۆلەرانی بۆ ئەوہی وای پێشان بەدەن که ئەمە هەلبەستیکە لە نەزعی عروزی (عروزی)، دیرە کە یان کردووہتە دوو بەشەوہ (دو مصرع) و وشە ی "پەنە" یان لکاندووہ بە بەشی دووہمەوہ که بووتە هۆی ئەوہی که گرفت دروست بکا لە خۆیندەوہی پاستی دیرە کەدا. خالی سێیەم ئەوہی که لە وشە ی "نەسینیت" دا، بیی "ن" ی لێ کەوتووہ و اتا وشە کە وەک "نەسینیت" نووسراوہ، ئەمەش بووتە هۆی ئەوہی که د. نەوا بێ و لیکۆلەرانی تر تووشی هەلە بن لە خۆیندەوہی دروستی دیرە کەدا.

دیڑی ۱۰۶: ھہبوونی وشہی "کودھکان (کودکان)" لہم دیڑہدا ئەوہمان پیی دەئیت کہ ئەم دیڑہش تووشی دەستپوہردان بووہ. چونکہ وشہی "کودھکان" لہ کوردیدا نیبہ. ھەر وہا ئەو وشہیہ کہ د. نہواپی وہک "خرند" وەری گپراوہتەوہ، لہ شپوہی ھزواریش ھاتووہ، باشر وایہ وشہی "asēnent" (ئەسینند) کہ وشہیہ کی پەھلەوپی ئەشکانی لہ بائی دابنریت. یان دەکرئ لہ وشہی "کرین"¹⁰³ کہ لک وەریگرین کہ وشہیہ کی سانسکریتی و ھەر وہا کوردیشہ.

دیڑی ۱۰۷: لہم دیڑہ دا بزنی وەلامی دارخۆرما لہ دیڑی ۱۲۳ دەداتەوہ. لہو دیڑہدا درەخت دەئ، ئەگەر دان (دەنەک) بەوہرینم، جاریکی تر دەتوانم برویمەوہ وەک درەختیک ... لیڑہدا بزنی بە دارخۆرما دەئ "دانی" تۆ چوو بو کەندی مردوان (دانی تۆ گۆرپە گۆر بوو).

وشہی "ھەستەک" کہ لہم دیڑہدا ھاتووہ، وشہیہ کی زیادیبہ. ئەم وشہیہ فارسیبہ و ھەر واتای "دان" دەدات، لہوہ دەچئ دواتر بو روونکردنەوہی وشہی "دان" لی زیاد کراپی. بوئی گەیشتن لہ واتای ئەم دیڑہ، ناسینی فەرھەنگی کۆنی کوردەواری پتوویستە. لہ سەردەمی کۆندا، واتا پئیش ئیسلام، ئەو کاتەی کہ ھیشتا ئایینی زەردەشتی برەوی ھەبوو، دانیشتووای کوردستان، مەیتی مردوانی خۆیان دەبرد و لەسەر بەرزاییەکان و لەسەر لوتکەیی کێوہکان دایان دەنا بو ئەوہی ببن بە خۆراکی مەل و موور. بەلام مەیتی دوژمنان و کەسانی پیس و گەندەلیان دەھاویشتە کەند و کەندەلان، دەستەواژەیی "لەشەکەیی لہو کەندادا کەوتووہ" کہ بو کەلاکی دوژمنان بە کار دئت ئیستاش ھەر دەبیسترت. لیڑەشدا بزنی بە دارخۆرما دەئ کہ "دانی" تۆ وەک کەلاکی دوژمنان و گەندەلان کەوتووہتە کەندی مردوان.

¹⁰³ kriinaati = to buy, Online Sanskrit Dictionary, February 12, 2003
<http://sanskritdocuments.org/dict/dictallcheck.pdf>

ژانر ۱۱۳ س س س س		۷۸
۱۰۸	aw-um dahēšn ud drūt	aw-um dāwet ud nēwagī
۱۰۹	parānpar [?] čē pahn būm	kū až man buz bēne stannet
۱۱۰	kū man we ta wāxt	aw-um zarrin saxwan
۱۱۱	murwārit pežēnit	čēiōn kū peš [xūk] wrāz
۱۱۲	pēšī ušturī mast	ayāniž čang žanit
۱۱۳	kū pad bn dāšnyā ¹⁰⁴	až bn lāwār krend

ده‌نگووسی و واتای دیره‌کانی ۱۰۸-۱۱۳:

(108)	aw-um dāwet ud nēwagī	aw-um dahēšn ud drūt
(109)	kū až man buz bēne stannet	parānpar [?] čē pahn būm
(110)	aw-um zarrin saxwan	kū man we ta wāxt
(111)	čēiōn kū peš [xūk] wrāz	murwārit pežēnit
(112)	ayāniž čang žanit	pēšī ušturī mast
(113)	až bn lāwār krend	kū pad bn dāšnyā ¹⁰⁴

تەم وشەیه ئەمرو لە کوردیدا وەک "dāčnyā (داچنیا)" بیژە دەکریت، بروانن بۆ روونکردنەوهی ۱۱۳. ¹⁰⁴

ٺه وهه دههشن و دروود	ٺه وهه داوت و نيوه کي	(١٠٨)
په رانپه ر [ٺيره] چ پان بووم [سه رزمين]	کوو ٺه ژ مني بز بينه ستاندن	(١٠٩)
کوو من وه ته وات [وت]	ٺه وهه زه پين سوخن	(١١٠)
مرواري پڙنيت	چوئين [وه ک] له پيشي به راز	(١١١)
[له] پيشي ٺوشتری مهست	يانيز چه نگ ژه نيت	(١١٢)
که بن [بنچينه که ی] داچنيا	ٺه ژ بن لار کړند	(١١٣)
کاتي بنچينه که ی داچنيا)	(له سه ره تاوه لار کړا)	

د پري ١٠٨: ليکواله راني دیکه وشه ی "١٠٧٤" یان، وه ک "سوود" مانا کړدووه ته وه که هه له یه کي روون و بهرچاوه، چونکه پیتی "س" له م وشه یه دا نابینریت. ٺه مه وشه یه کي کوردییه "داوت" به واتای "پیتم داوه" که به رانپه ره له گه ل وشه ی فارسی (دادمت / بتو دادم). یه کيکی تر له وشه کانی ٺه م دپه "نیوه کي / نیوه گی" ه به واتای چاکی و نیکوکاری، که ٺیستا له کوردیدا به م شیوه یه به کار ناهینریت، به لام له ده قه کونه کانی کوردیدا ٺه م وشه یه هه به و به کار هاتووه. بو نمونه له هه ٺه ستيکی شاخوشین، یه کي له رتيه راني ٺایینی یارسانه کان که له نیوان ساله کانی (١٠١٥-١٠٧٤ زایینی) ژیاوه.

"یارسان وه را، یارسان وه را

رای هه ق راسی یه ن، برانان وه را

پاکی و راستی و نیوه کي و ردا

قه ده م وه قه ده م، تا مه نزلگا" 105

میژووی ٺه ده ی کوردی، د. م. خزنده دار، هه ولیتر ٢٠٠١، به شی دووا زده هه م، ل. پ ٢٤٢. 105

دیری ۱۰۹: له م دیره‌دا دوو وشه‌ی "بینه ستاندنت" به واتای "بستیندریت" ه، که ئەم وشه‌یه ئیستاش له کرمانجیدا هەر وا به‌کاری دین.

دیری ۱۱۰: وشه‌ی "wāxt" ئەمڕۆ له کوردیدا وه‌ک "وات / وت" گو‌ده‌کریت.

دیری ۱۱۱: له ده‌قه په‌هله‌وییه‌که‌دا له پاش وشه‌ی "وه‌راز" وشه‌ی "خوک" هاتوو، "بنونیس" نووسیویه‌تی که وشه‌ی "خوک" پاشتر لێ زیاد کراوه ئه‌ویش بۆ روونکردنه‌وه وشه‌ی وه‌راز،¹⁰⁶ هەر بۆیه‌ش له وه‌رگێراندان من وشه‌ی "خوک" م نه‌هه‌ناوه چونکه وه‌ک ئه‌وه وایه که وشه‌که دوویات بکرتته‌وه. پێویسته ئه‌وه‌ش وه‌بیر به‌ئینینه‌وه که "وراز / براز"¹⁰⁷ وشه‌یه‌کی ئه‌ویستای، په‌هله‌وی و کوردیشه.

هه‌روه‌ها له‌م دیره‌دا وشه‌ی "PSHWntn" (پژینیت) هاتوو، که د. نه‌وایی و لیکۆله‌رانی تر پێیان وابوو که ئه‌وه هه‌زاره‌شه و وه‌ریان گێراوه‌ته‌وه سه‌ر فارسی وه‌ک (افشاندن). د. نه‌وایی له‌م باره‌یه‌وه له ل. پ. ۱۲۸ کتێبه‌که‌ی خۆید ده‌نووسی:

"هه‌زاره‌شی PZKWNET، به واتای "afšānēt" ه، ئەم هه‌زاره‌شه له فهره‌هنگی "په‌هله‌ویک" دا به‌م چه‌شنه نه‌هاتوو، به‌لام دوو وشه‌ی هاوشیوه‌ی هه‌ن که یه‌کێکی PSQWNtn ه، که یونکر "Junker" یێ وایه وشه‌ به‌رانبه‌ره‌که‌ی له ئێرانیدا "بریدن" (برین) ه. ئه‌وه‌ی دیکه‌شیان "PSHWntn" ه که به‌رانبه‌ره‌ فارسییه‌که‌ی ده‌بیتته afšartan و [afšāndan] afšātan."

پێویسته لێره ئه‌مه روون بکه‌مه‌وه که ئەم وشه‌یه هه‌زاره‌ش نییه، به‌لکوو وشه‌یه‌کی په‌هله‌وییه که به‌م شیوه‌یه نووسراوه "𐭪𐭫𐭬𐭭𐭮𐭯" (پژینیت) که وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردیه‌یه به واتای (افشانید) له فارسیدا. جاوگی ئەم وشه‌یه له کوردیدا "پژاندن" ه¹⁰⁸.

دیری ۱۱۲: دوو وشه له‌م دیره‌دا پێویستیان به روونکردنه‌وه هه‌یه. یه‌که‌مین وشه "ayāniž" ه، که ئەمڕۆکه له کوردیدا وه‌ک "yāniž" (یا نیژ/ یانیش) گو‌ده‌کرێ که به‌رانبه‌ره له‌گه‌ل وشه‌ی فارسی "یاهم/ یا نیژ".

وشه‌یه‌کی دیکه‌ش "žanit" ه که د. نه‌وایی له وه‌رگێرانه‌که‌ی خۆیدا وه‌ک "zanēd" (زنید) وه‌ری گێراوه‌ته‌وه که هه‌له‌یه. له زمانی په‌هله‌وی ئه‌شکانیدا وه‌ک کوردی ره‌گی

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۷۹ 106

فره‌نگ فارسی- گوردی دانشگاه کردستان جلد اول ص ۱۰۱۸ 107

هه‌بانه‌ بۆرینه، فره‌نگ کوردی- فارسی، هه‌ژار ۱۹۸۹، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ. ۱۰۷ 108

چاوگي ژهين له دوځي رانه برودودا "ژهن" ه پروانه بو کتیی (دستور زبان پارتی، حسن رضائی باغ بیدی صفحه ۳۶).

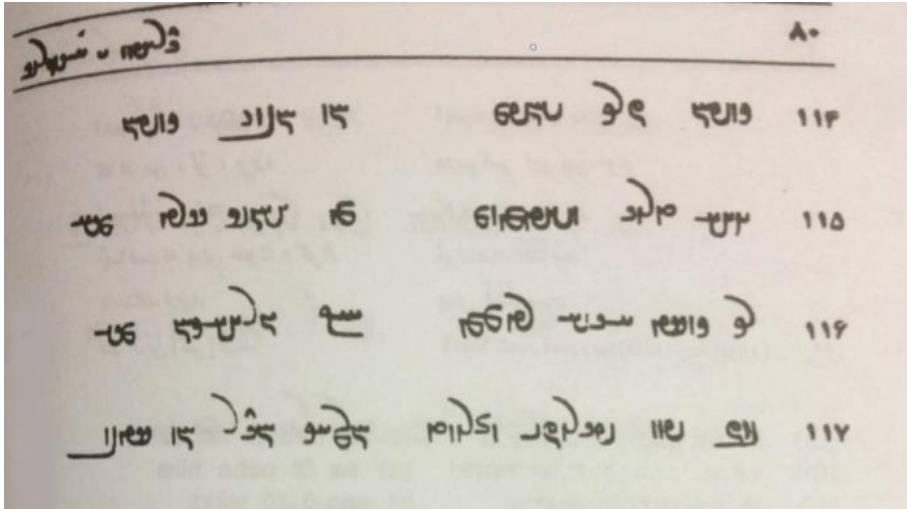
دیری ۱۱۳: لهم دیره دا بزنی ده نیت که "له بنه رته دا لار کرا، که (کاتی) بنچینه که ی داچنیا". به داخه وه د. نه وای و لیکو له رانی تر له خویندن و مانا کردنه وه ی ئەم دیره دا سه رکه وتوو نه بووه ن. هه ر وشه یه ک که بو یان نه خویندرا وه ته وه یان لئ تینه گه یشتوون به هزواره شیان زانیوه وتی کو شاون که به رانه بریکی بو بدو زنه وه که قهت گونجاو نییه له گه ل ده قه که دا. لیره دا به پیوستی ده زانم که روونکردنه وه له سه ر دوو وشه بنووسم:

۱- وشه ی "ده س" (لاوار/ لاخوار)، د. نه وای پی وایه که ئەمه هزواره شی (اباز) ه به واتای (باز/ دگر بار). به لام ئەمه هه له یه، ئەم وشه هزواره شی نییه به لکوو وشه یه کی کوردییه که ئەمرۆ له کوردیدا وه ک "لار" ¹⁰⁹ یان "خوار" گو ده کری. ئەم وشه یه وا دیاره که له کوندا وه ک "لاوار/ لاخوار" بووه، که ئیستا له کوردیدا هه م وه ک "لار" و هه م وه ک "خوار" به کاری ده بن، و هه ر یه ک واتایشیان هه یه. ئەم وشه یه هه ر به م مانا وه له دیری ۸۷ بشدا هاتوه.

۲- هه روه ها د. نه وای دوو وشه ی "ا" و "س" پیکه وه لکاندوه وه وه ک یه ک وشه "بنده شن" ده یخوینیتته وه که هه له یه. خویندنی دروستی ئەم وشه یه وایه که وشه ی یه که م هه مان "بن" ه و وشه که ی دیکه "dāšnyā" یه که ئەمرۆ له کوردیدا وه ک "داچنیا" گو ده کری له چاوگی داچنیه به واتای دانان و دارشتنی بناغه و بنچینه.

یه ک له و گورانکاریانه که له ماوه یه کی درێژدا له زمانی کوردیدا پیک هاتوه، گورانی ده نگی "ش" بو "چ" یه له هیندی ک له وشه کاندا. ئەم گورانکارییه له وشه ی "شین/ شوون" بو "چین/ چوون" ده بیندریت. (روونکردنه وه ی زیاتر له م باره وه له دیری ۱۱۴ دا هاتوه).

هه نانه بو رینه، فرهنگ کردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، به رگی دووه م ل. پ. ۷۵۰. ¹⁰⁹

دهنگنوسى و واتاى ديره كاني ۱۱۷-۱۱۴:

(114)	Kōfān čarāg šwēm	aw hubōy kōfān
(115)	giyāh tarūg axwarem	až xānig sārt āw
(116)	tō kōst ayi aēdar	kū jūlahkān mēx
(117)	buz pad pērōži šwit	xurmāg andar aw stōw bū

	ئەو خۆشبۆ كیفان	(۱۱۴) [بۆ] چرا چمه كیفان
	ئەژ كانی سەرد ئاو [نۆشم]	(۱۱۵) گیای تەپ خۆرەم
	وەك میخی جۆلاكان	(۱۱۶) تۆكۆستی لیڤه
	خورما ئەو [د] هوندر ستۆ بوو	(۱۱۷) بز بەرەو پیروزی چیت
	خورمایش و ستۆ هاتبوو (دامابوو)	[بزن بەرەو سەرکەوتن دەچیت]

دیری ۱۱۴: وشه‌ی سێیه‌م له‌م دێره‌دا وه‌ک "شم/ شیم" هاتوووه‌ به‌ واتای "چم/ ده‌چم". گۆکردنی ئەم وشه‌یه‌ به‌م شیوازه‌ زۆر که‌م بووه‌ته‌وه‌ و ئیستا گۆران به‌ سه‌ریدا هاتوووه‌، ته‌نیا له‌ شیوه‌زاری زازاکی و له‌ هیندیك له‌ له‌هجه‌ کانی له‌ کی و هه‌ورامیدا¹¹⁰ ماوه‌ته‌وه‌. به‌لام له‌ ده‌قه‌ کۆنه‌ کانی کوردیدا زۆر جارێم ئەم شیوه‌ له‌ به‌کارهێنانی وشه‌که‌ ده‌بینین. له‌ سه‌رووده‌ کانی ئایینی یارسانیدا به‌ فراوانی ئەم وشه‌یه‌ به‌کار هاتوووه‌، بۆ نموونه‌ ئەم هه‌لبه‌سته‌ی خواره‌وه‌ که‌ ه‌ی سه‌ید ئە کابری خامۆشیه‌ له‌ نیوان ساڵه‌ کانی ۱۴۴۰- ۱۴۹۳ زایینی¹¹¹.

شینه‌ ئەو مه‌یدان، شینه‌ ئەو مه‌یدان

رۆسته‌م بری فیل، شینه‌ ئەو مه‌یدان

رۆسته‌م رۆسته‌ما، رۆسته‌م مووانان

یاران رۆسته‌م شان نه‌جم نمانان

دیری ۱۱۵: له‌م دێره‌دا له‌ باقی "کانی" (کانیاو)، وشه‌ی "خانیک/ خانیک" به‌کار هاتوووه‌. وشه‌ کانی "خانی/ خانیک/ کانیک/ هانی" له‌ کوردیدا هه‌ر هه‌موویان واتای "کانی" ده‌ده‌ن. بروانه‌ بۆ: (فره‌نگ فارسی- گۆردی دانسه‌گه‌ گۆردستان، جلد اول، سال ۱۳۸۵ ص ۸۴۶. هه‌روه‌ها هه‌نبانه‌ بۆرینه‌، فره‌نگ گۆردی- فارسی، هه‌ژار به‌رگی یه‌که‌م، ۱۹۸۹ ل. پ ۲۳۹).

دیری ۱۱۶: ئەم دێره‌ له‌ لایه‌ن د. نه‌واپی و هه‌روه‌ها لیکۆله‌رانی دیکه‌وه‌ به‌ هه‌له‌ وه‌رگێراوه‌ته‌وه‌، هۆکارکه‌شی ئەوه‌یه‌ که‌ له‌ مانای وشه‌ی "کۆست" تێنه‌گه‌یشته‌وون. کۆست له‌ کوردیدا به‌ واتای تووشی لێقه‌ومان و موسیبه‌ت هاتنه‌، کۆسته‌که‌وتن به‌ واتای تووشی کاره‌ساتبوون و به‌ده‌بختبوونه‌. لێره‌دا بزنی ده‌لی که‌ من ده‌توانم کێو به‌ کێو بچم و له‌ گیای تازه‌ بخۆم و له‌ کانی ئاوی سارد بنۆشم، به‌لام تۆ کۆسته‌که‌وتووی لێره‌ و ناتوانی بجمی و وه‌ک میخی جۆلاکان له‌ زه‌مینه‌دا داکوتراویت.

دیری ۱۱۷: به‌پراستی جینگای سه‌یره‌، هه‌یج کام له‌ لیکۆله‌ران دوایین وشه‌ی ئەم دێره‌یان نه‌خویندوه‌ته‌وه‌! ئەمه‌ له‌ کاتیکه‌دا ئەم دێره‌ به‌م وشه‌یه‌وه‌ ده‌توانی مانای راسته‌قینه‌ی خۆی

عه‌باسی جه‌لیلیان، فره‌هه‌نگی باشوور، هه‌ولێر ۲۰۰۵، ل. پ ۴۵۳، هه‌نبانه‌ بۆرینه‌ هه‌ژار ل. پ ۵۰۰¹¹⁰
Çeko Kocadag, Ferheng Kirmancki (zazaki)- Kurmanci, 2010, lp 427, 633

میژووی ئەده‌بی کوردی، د. م. خزنه‌دار، هه‌ولێر ۲۰۰۱، به‌شی دووازه‌هه‌م، ل. پ ۳۰۳¹¹¹

بگه ییئ . ئەم وشە یە کرداری "بوو (bū)"¹¹² لە چاوی "بوون"ە. لە زمانەکانی ئەو ئیستایی، پەهلەوی ئەشکانی و کوردی "بوو" بەرانبەرە لە گەل وشە ی "بود" لە زمانی فارسیدا. دەقی نووسراوە پەهلەوی یە کە ی بەم جۆرە یە: "𐬀𐬎𐬎𐬀 = stōw- bū (ستۆ- بوو)", لێرە دا بەیتبێژە کە دە ئی "بز بەرەو پیروزی (سەرکەوتن) چیت (دەچیت)، خورمایش و ستۆ بوو [و ستۆ هاتبوو/ دامابوو].

¹¹² Bu= to be, to become (k376), Avesta Dictionary, by K.E. Kanga, <http://www.avesta.org/avdict/avdict.htm>

۸۲	دڼڼو سوسو
۱۱۸	دڼڼو سوسو ۱۱۸
۱۱۹	دڼڼو سوسو ۱۱۹
۱۲۰	دڼڼو سوسو ۱۲۰
۱۲۱	دڼڼو سوسو ۱۲۱

دهنگنوسی و واتای دیره کانی ۱۱۸-۱۲۱:

(118)	srūtum kē wasrēt	kē nepišēt až pāšm
(119)	drang ¹¹³ zēwet pad har srūt	sar dušman murta wīnēt
(120)	kē auxtnnēt ud kē nepišēt	hawīž pad ham- avin
(121)	pad gītiy tan husraw bn	ud minūg buxtag ruwān
- aētūn bwēt

له دهقه په هله و بیه که دا له باقی "درهنگ" وشه که وهک "درهگ" نو سراوه، پیتی "ن" لڼ که وتووہ¹¹³

سروودم کي وهسريت [بچريت]	کي نوويسيت نهژ پاشم
درهنگ و زوو به ههر سروود	سهر دوشمن مرده وينيت
کي ئاخهوتنيت و کي نوويسيت	ئهويژ به ههمان ئهوين
(کي ئاخهوتنيت و کي نوويسيت)	ئهويش [لهسهر] ههمان ئهوينه
به گيتي تهني خهسرو [هه] بن	و رواني مينووي [زي] پاک

ئهوتۆ بویت [با وا بییت]

دیری ۱۱۸: ئەم دیرە د. نهوابی له دهقه کهی خویدا لکاندویهتی به پارچه هه ئهسته کهی پیشین واتا دیرەکانی ۱۱۳-۱۱۷. بهلام له راستیدا زۆر گونجاوتره که ئەم دیرە له گه‌ل ئەم پارچهیه‌دا بییت، چونکه واتاکه‌ی په‌یوه‌سته به‌م دیرانه‌وه نه‌ک ئه‌وه‌ی پیشوو. ههر بۆیه‌ش من له‌وانم جیا کردوته‌وه و لکاندومه به‌م پارچه‌یه‌وه. ناوه‌ڕۆکی ئەم دیرانه‌وه زۆر گرینگ و جیگای سه‌رنجن، چونکه هیندیک زانیاری باش سه‌باره‌ت به‌ سه‌رده‌م و مه‌به‌ستی ئەم "به‌یت" ه‌ه‌رده‌خات.

یه‌کی له وشه‌کانی ئەم دیرە "اوسو" (وه‌سريت) ه، که به‌داخه‌وه زۆربه‌ی لیکۆله‌ران لێ تینه‌گه‌یشتوون و به‌هه‌له‌ خوتیندویانه‌ته‌وه. د. نهوابی ئەم وشه‌یه به "نسريت" خوتیندوه‌ته‌وه و ده‌لێ واتای (سپرده‌شده، به‌ عاریت داده‌شده) ده‌دات، بروانه‌ بۆ (د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶ ص ۱۱۲ و ۸۱). یه‌کی له‌هۆکاره‌کانی ئەم هه‌له‌یه له‌وه‌دایه‌که له ده‌قه په‌هله‌وییه‌که‌دا پیتی یه‌که‌می ئەم وشه‌یه به‌شپوه‌ی "ا" نووسراوه، که ده‌کرێ ههم وه‌ک "ن" بخوتیندیرتیه‌وه و ههم وه‌ک "و"، که لێره‌دا پیتی "و" دروسته. وشه‌کانی "سترین و چرین"¹¹⁴ له‌ کوردیدا ههر یه‌ک واتایان هه‌یه. "وه‌سريت" به‌ واتای خوتیندنه‌وه یان چرینه‌وه‌یه.

وشه‌یه‌کی تری ئەم دیرە "اوسو" (پاشم) ه که لیکۆله‌رانی دیکه پێیان وابوو که هزراره‌شه به‌ واتای (خود/خویش)، که بېگومان هه‌له‌یه. له ده‌قه په‌هله‌وییه‌که‌دا پیتی یه‌که‌می ئەم وشه‌یه واتا "ا" به‌ شپوه‌یه‌کی نارۆشن و بچووک لکیندراوه به‌ وشه‌که‌وه که جیگای گومانه

جگه‌رسۆز، فه‌ره‌نگا‌کانی، هه‌ولێر ۲۰۰۹، ل.پ ۲۸۱¹¹⁴

ولهوه دهچی که باشتر لیبان زیاد کردی. ئەگەر بئیتو ئەم پیتە لە بەرچاوانه گرین ئەمجا وشە که زۆر به روونی وهک "پاشم" دهخویندریتتهوه. "پاش"¹¹⁵ وشهیه کی په هلهه وپی ئەشکانی و ههروهها کوردیشه که لێره زۆر گونجاوه له گهڵ مانای رسته کهدا، چونکه بهیتییژه که دهلی "ههه که سیک سروده کهم بچریت و بینوسیت له پاش من".

دیری ۱۱۹: یه کهمین وشه ی ئەم دیره وهک "قوژ" (درگ) نووسراوه به واتای "درهنگ" به لām له بهر ههه هۆیه ک که بوویت، پیتی "ن" ی لێ که وتوووه. له م دیره دا بهیتییژکه دهلی که به ههه سروودیک که ئیوه دهیچرن، یارمهتیکه که درهنگ یان زوو دهیته هۆی مهههگ و تیاچوونی دوژمن.

دیری ۱۲۰: له م دیره دا وشه ی "سۆسۆ" (ئوختنیت) هاتوووه که ئەمڕۆ له کوردی شیوهزاری کرمانجیدا وهک "ئاخاوتنیت" گو دهکرێ، له چاوی "ئاخاوتن/ئاخهوتن" به واتای قسه کردن/وتن. د. نهوابی ئەم وشهیه وهک ههزارهش پیناسه کردوووه و دهلی به واتای (نهادن)ه، که دروست نییه. وشهیه کی دیکه ی ئەم دیره "سۆسۆ" (ههه ئه وین)ه، که ههه وهک پێشتر روونم کردهوه وشه ی "ئه وین" له کوردیدا چهند واتایه کی ههیه، له وانه "خۆشه وستی، مرام و ههروهها موسیبهت و به لā"، بۆ نمونه له کوردیدا ده لێن فه لانی ههیشتا ههه له سهه ئه وینی خۆیه تی، واتا ههیشتا ههه مان جۆش و ههه مان ئامانجی له سهه ردایه. له م دیره شدا مه به ست ئه وهیه که ههه که سی ئەم بهیته بچریت یان بینوسیتته وه ئه ویش ههه هه مان ئه وین و ئامانجی له سهه ردایه.

دیری ۱۲۱: لێره دا پێویسته ئەمهش روون بکهینه وه که د. نهوابی و لیکۆله رانی تر ئەم نووسراوهیه "سۆسۆ" وهک یه ک وشه "خه سرو" خویندوه ته وه، که خویندنه وهیه کی راست و ته واونیه. ئەم نووسراوهیه نه ک یه ک وشه به لکوو دووشه ی سه ره به خۆن. وشه ی یه که می خه سرو و دوومه که ی "بن"ه. بۆچی "بن" یان نه خویندوه ته وه جیگی پرسیاره! "بن" له کوردیدا کرداری رانه بردوووه بۆ که سی یه که م، له دۆخی کو دا له چاوی "بوون". له م دیره دا دهسته وازه ی "خه سه ره بن" مه به ست ئه وهیه که "خه سرو هه بن/ زیندو بن". له وانه یه له فارسی یان له زمانه کانی دیکه دا ئەمه نه ختیک سهیر ی. به لām له کوردیدا ئاساییه و مانای ته وای خۆی ده گه یی، بۆ نمونه ههه هه بی (ههه زیندو بی)، ههه به مینی بۆمان (ههه زیندو بیت بۆمان)، ههه هه بن (ههه زیندو بن).

دستور زیان په لوی اشکانی حسن رضائی باغ بیدی، تهران ۱۳۸۱، صفحات ۹۷ و ۱۱۸ ¹¹⁵

وشه به کی تری ئەم دپږه، "مینووی / مینوویگ" ه، که وشه به کی کۆنی ئەوئستایشه. خۆدی ئەم وشه به واتای "مەعنەوی (معنوی)" ه، بەلام وه کوو دهسته واژه به کی ئایینی مه به ست جیهانی مه عنوی واتا "به هشت" ه. ههروهها وشه ی "بوختگ" له م دپږه دا واتای پاک و خاوتین له گوناوه ددهات.

دهسته واژه ی کۆتایی ئەم به یته "aētūn bwēt" (ئەیتوون بووئت) له دوو وشه ی ئەیتوون و بووئت پیک هاتوو به واتای "با وا بئ" (با وهها بئ / هه ر وا بئ). وشه ی بووئت (ببیت) که ږوونه وشه به کی ئاسایی کوردییه ، به لام "ئەیتوون" که به واتای "وهها" یه ئیستا گۆران به سه ریدا هاتوو و له کرمانجیدا وه ک "ئه وتۆ / وه تۆ" بیژه ده کرئت.

واتای وشه کانی دهقی درهختی ئاسووریگ

وشه‌ی دیره‌کانی ۱-۴:

pad = 𐭯𐭥 (پد)، ئامرازی په‌یوه‌ندییه، لیره‌دا به واتای "به" هاتوو‌ه.

𐭮𐭮 = šM، ئه‌م وشه‌یه هزواره‌شه به واتای ناو.

𐭮𐭮𐭥 = yazdān (یه‌زدان).

𐭮𐭮𐭥𐭥 = draxt-ē (درهختی).

rust = 𐭮𐭮𐭥 (روست)، به‌واتای ره‌هسته / رواو له چاوگی "ره‌هستن / روان.

hayast = 𐭮𐭮𐭥𐭮 (هه‌یه‌ست)، به واتای هه‌یه / هه‌س.

razgōn = 𐭮𐭮𐭥𐭮 (ره‌زگون)، ره‌زوینه، وه‌ک ره‌ز، وه‌ک داری میو.

šatrā = 𐭮𐭮𐭥𐭮 (شه‌ترا / شه‌تر)، شار.

āsūrīg = 𐭮𐭮𐭥𐭮𐭮 (ئاسووریگ). ئاسووری ولاتی ئاسوور.

bun-aš = 𐭮𐭮𐭥𐭮 (بونش)، واتا بنه‌که‌ی / بنیشی

hušk = 𐭮𐭮𐭥𐭮 (حوشک)، وشک

sar-aš = 𐭮𐭮𐭥𐭮 (سه‌رش)، سه‌ریشی.

razgōn = 𐭮𐭮𐭥𐭮 (ره‌زگون)، وینه‌ی ره‌ز (وینه‌ی میو).

warg-aš = 𐭮𐭮𐭥𐭮 (وه‌رگ-ش)، وشه‌یه‌کی کوردپی هه‌ورامیه به واتای "گه‌لا-یشی"

𐭮𐭮𐭥𐭮 = زوربه‌ی لیکۆله‌ران پیمان وایه که ئه‌م وشه‌یه هزواره‌شی "نه‌ی" (زه‌ل / قامیش)ه، که پیم وایه دروست بیت. به‌لام ئه‌م وشه‌یه ئه‌گه‌ر هزواره‌ش نه‌بی ده‌کری وه‌ک ganai (گه‌نه‌ی) بخویندرتیه‌وه که جوړه گیایه که گه‌لاکانی له گه‌لای میو ده‌چی.

manēt = 𐬨𐬀𐬎𐬀 (مه‌نیت)، واتای "وه‌ک / شیوه" دهدات. ئەم وشه‌یه له شیوه‌زاری باشووریدا (کرماشان، ئیلام، گهرمیان) باوه و ههر بهم چه‌شنه به‌کاری دینن.

barš = 𐬀𐬎𐬀 (به‌رش)، به واتای به‌ریشی (میوه، به‌ری دار).

angūr = 𐬀𐬎𐬎𐬀 (ئه‌نگوور). ئه‌نگوور / هه‌نگوور به واتای تری دیت له هیندی‌ک له شیوه‌زاره‌کانی کوردی و هه‌روه‌ها له فارسی‌شدا.

šīrin = 𐬀𐬎𐬎𐬀 (شیرین).

bar = 𐬀𐬎 (به‌ر)، به واتای به‌ر / میوه.

bārēt = 𐬀𐬎𐬀𐬎 (باریت)، ئەم وشه‌یه پیک هاتوو له هزوهرشی "هاوردن / هینان" له‌گه‌ن "یت"، پیکه‌وه واتای "باریت / ده‌ینیت" دهدات. له کوردیدا دوو وشه‌مان بۆ "هینان" هه‌یه، یه‌کیکی هه‌مان "هینان" ه، ئه‌وی دیکه‌ش "هاوردن" ه له شیوه‌زاره‌کانی هه‌ورامی و باشووریدا. ره‌گی چاوگی ئەم وشه‌یه له دۆخی رانه‌بردوودا ده‌بیته "بار". باریت لێ‌رده‌دا کرداری رانه‌بردووی که‌سی سێ‌یه‌می تاکه به واتای ده‌هینیت. ئەم وشه‌یه له ئه‌وتیستاییشدا ریک هه‌ر وه‌ک کوردی "بار / bar"¹¹⁶ ه.

martōmān = 𐬨𐬀𐬎𐬀𐬎 (مه‌رتۆمان)، هزوهرشه بۆ وشه‌ی مه‌ردمان (خه‌لکان).

𐬨𐬀𐬎𐬀 = وشه‌یه‌کی به‌م شیوه‌یه له ده‌قه‌که‌دا نییه، (له‌باره‌ی ئەم وشه‌یه‌وه له سه‌ره‌تای کتێبه‌که‌دا روونکردنه‌وه‌م نووسیه‌وه). ئەم وشه‌یه له ده‌قه‌که‌ی ئه‌سانادا وه‌ک "𐬨𐬀𐬎𐬀" هاتوو، که خوتندنه‌وه‌که‌ی ده‌بیته "ده‌تی / ده‌نی".

¹¹⁶ bar [-] = (v. rt. cl. 1) to carry, to bear (k365), Avesta Dictionary by K.E. Kanga, (K365), <http://www.avesta.org/avdict/avdict.htm>

وشه‌ی دیره‌کانی ۵-۶:

aw-um = ۱۹۱ (ئه‌وه‌م): ئەم وشه‌یه هزواره‌شه، که پێک هاتوو له هزواره‌شی "د" (ئه‌وه) "له‌گه‌ڵ" "م" "دا".

draxt-ī = ۱۹۲ (دره‌ختی).

buland = ۱۹۳ (بوڵه‌ند/ بوڵیند)، به واتای به‌رز.

buzān = ۱۹۴ (بوزان)، بزان/ بزنه‌کان. له شیوه‌زاره‌کانی سۆرانی و کرمانجیدا "بزن" ی پێ ده‌ئێن، به‌لام له هه‌ورامی، له‌کی و باشووریدا "بز" و له زازاکیدا "بزه" ی پێ ده‌ئێن.

ham = ۱۹۵ (هه‌م).

nepartēt = ۱۹۶ (نێپه‌ردیت/ نه‌په‌ردیت)، به واتای زۆرئازماپی ده‌کات/ داوای رووبه‌روو بوونه‌وه ده‌کات.

هزواره‌شه به واتای "که" / کوو.

az = ۱۹۷ (ئه‌ز)، وشه‌یه‌کی کوردیه به واتای من له دۆخی بکه‌ردا، به‌رانبه‌ر له‌گه‌ڵ جیناوی "I" له ئینگلیزیدا. جاران له هه‌موو شیوه‌زاره‌کانی کوردیدا هه‌بووه، به‌لام ئیستا ته‌نیا له کرمانجی و زازاکیدا به‌کاری دێن.

až = ۱۹۸ (ئه‌ژ)، هزواره‌شه به واتای "ئه‌ژ/ ژئ/ جه/ ج/ له".

tō/ta = ۱۹۹ (تۆ / ته)، ئەم وشه‌یه هزواره‌شه به واتای "تۆ/ته". له شیوه‌زاری کرمانجی، له هه‌ورامیی کۆن، له فه‌هله‌ویاتی په‌هله‌وی و هه‌ر وه‌ها له زۆریک له ده‌قه کۆنه‌کانی کوردیدا، ئە‌گه‌ر رسته‌که به‌کاری تێپه‌ر (فعل متعدی) کۆتایی بیت ئە‌وا جیناوی "تۆ" وه‌ک "ته" به‌کار دیت. به‌لام ئە‌گه‌ر له رسته‌که‌دا کاری تێپه‌ر (فعل لازم) بیت ئە‌وه وه‌ک "تۆ" گو‌ ده‌کریت. سه‌یری ئە‌م هه‌لبه‌ستانه‌ی خواره‌وه بکه‌ن که وه‌ک "فه‌هله‌ویاتی په‌هله‌وی" به‌ناوبانگه¹¹⁷.

از فه‌لویات جنگ خطی کتایخانه مجلس، شماره ۹۰۰، ص ۵۰۷-۵۰۲، که زیر عنوان "فه‌لویات و 117 نیرییات" در ایران کود، شماره ۱۰، بدون ترجمه و توضیح چاپ شده است: (د. نوایی ص ۴۳)

Če te piša čebođ wađ zinhari če men wađ borden o widađ o x^w ari
Te o x^w aw o x^w ar o ramešš o x^w ašši az o taw o tow o nalešš o zari

جه ته پيشه چه بوود وهد زينهاری جه من وهد بردن و ویداد و خواری
تۆ خه و خۆر و یرامش و خویشی ئەز و تاو ته و نالش و زاری

(بههه‌ئسه‌نگاندنی من ئەم هه‌لبه‌ستانه کوردین و ده‌که‌وه‌نه‌خانه‌ی شیوه‌زاری هه‌ورامی میان).

awlātar = 𐭠𐭣𐭥𐭥 (ئه‌ولا- تر)، ئەمه وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییە، هه‌ر به‌ واتای ئه‌ولاتر، به‌لام له‌ هیندیک له‌ شیوه‌زاره‌کانی باشووریدا به‌ واتای ژوورتر و سه‌ره‌وه‌ی تریش دیت، بۆ نموونه‌ ده‌ئین "خۆی ئه‌ولاتر زانی" واتا خۆی به‌ سه‌روه‌تر له‌ که‌سانی دی ده‌زانی. د. نه‌وابیش ئەم وشه‌یه‌ وه‌ک "awartar" (اوارتر) "خویندویه‌ته‌وه‌ و ئه‌ویش هه‌ر به‌ سه‌ره‌وه‌تر (برتر) مانای کردوه‌ته‌وه‌، هه‌یج به‌نگه‌یکیشی بۆ ئەم بابته‌ته‌ نه‌هیناوه‌ته‌وه‌.

ham = 𐭠𐭥𐭥 (هه‌م)، هه‌زاره‌شه‌، هه‌ر هه‌مان "هه‌م"ی کوردییە به‌رانبه‌ر له‌ گه‌ل وشه‌ی "هه‌ستم" له‌ فارسیدا. بۆ نموونه "من هه‌م" (من هه‌ستم = فارسی).

𐭠𐭣𐭥 = ئەم وشه‌یه‌ هه‌زاره‌شه‌ به‌ واتای زۆر، پڕ، فره، من لێره "فره"م دانوه‌هه‌ چونکه‌ له‌ ئه‌ویستاییدا زۆر جاران به‌ کار هاتوه‌وه‌، هه‌روه‌ها وشه‌یه‌کی ئاسایی شیوه‌زاری باشووریشه‌.

gōnag = 𐭠𐭣𐭥 (گۆنگ)، به‌ واتای "گۆنه"یه‌ له‌ فارسیدا و "وینه" له‌ کوردیدا. وشه‌ی وینه له‌ گۆنه‌ کۆنتره‌، چونکه‌ گه‌لێک له‌ وشه‌کانی مادی که‌ پیتی "و" تیدا بوو دواجار گۆران به‌سه‌ریاندا هات و پیتی "و" بوو به‌ "گ"، بۆ نموونه‌ ویشتاسپ (گشتاسب)، ورگ (گرگ)، وینا (گناه)، وینه (گۆنه)، دادوهر (دادگهر)، ئاور (ئاگر).

je bn = 𐭠𐭣𐭥 (ژ بن / ج بن)، له‌ بنه‌ره‌ته‌وه‌/ له‌ بنچینه‌وه‌. د. نه‌وابی وه‌ک شت/ چت (چیز = فارسی) مانای کردوه‌ته‌وه‌ که‌ هه‌له‌یه‌.

وشه‌ی دێره‌کانی ۷-۱۲:

aēžm = 𐭠𐭣𐭥 (ئێژم)، وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردی به‌تابیه‌تی له‌ ناوچه‌کانی سنه‌ و سه‌قز و شاره‌زوور و گه‌رمیان، به‌رانبه‌ره‌ به‌ وشه‌ی "ده‌بیژم" له‌ کرمانجیدا و ده‌ئیم له‌ سۆرانیدا.

𐬭𐬀𐬎𐬎𐬀 = xwaniras (خوانیرهس)، به یی باوهره کانی کوئی کوردان، هه موو جیهان له هفت ولات پیک هاتوو، خوانیرهس (ولاتی کوئی ئیرانییه کان) له ناوهره استدا و ئه وشه ش ولاته که دیکهش به شیوهی بازنه یی له دهوری خوانیرهسدان.

𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 = zamīg (زامیگ)، زهمین.

𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 = draxt-ē (درهختی).

𐬵𐬀 / 𐬵𐬀 = ئەم وشه یه هزواره شه به واتا "نه". د. نهوایی له لاپه ره ی ۱۱۸ کتیبه که ی خۆیدا نووسیویه تی که له فارسی باستان وهک "نه یی (naiy)" و له ئه ویستاییدا وهک "نهویتی (nōit)" هاتوو.

𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 = nawēt (نهویتی)، ئەم وشه یه به واتای "نهویتی / نهبیتی" ه.

𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 = hamtan (هه متن)، به واتای هه منه به رد / هاوژور / حریف / دهره قهت هاتن.

𐬵𐬀 = če (چ / چی)، به واتای هه رچی / هه رچه / چی / چه. بۆ نموونه "چی منانه" (هه موو منانه کان)، چی پیاوه (هه موو پیاوه کان).

𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 = MLK^د (شا)، هزواره شه به واتای خه شترا / شاه.

𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 = xwarēt (خوریتی)، 𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 - ŠDHW- ēt ئەم وشه یه هزواره شه به واتای خوریتی / دهخوات.

𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 = kād, kādē (کادی، کاد)، هزواره شه به واتای کاتی / کات هاتوو.

𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 = nōg (نوگ)، به واتای "نوی" یه، هیندی جاریش وهک "نوگ" گو ده کری.

𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 = bārm (بارم)، YHYTYWN-om هزواره شه به واتای "بیرم" وشه ی "بار" به گی رانه بردووی کرداری "هاوردن" ه. "بارم" وشه یه کی کوردییه له شیوه زاره کانی هه ورامی و باشووریدا، ههروه ها و ئه ویستاییش که پیک هاتوو له به گی "بار" ¹¹⁸ له گه ل جیناوی لکاو ی "م".

¹¹⁸ bar [-] = (v. rt. cl. 1) to carry, to bear (k365), Avesta Dictionary by K.E. Kanga, (K365), <http://www.avesta.org/avdict/avdict.htm>

سد = bar (به‌ر)، به واتای به‌ری دره‌ختان، میوه.

۶۹۱۹۶ = magōkān (مه‌گوکان)، که‌شتیبه‌کان، "مه‌گوک" ¹¹⁹ به واتای که‌شتیبه.

۴۷۳۴ = taxt (ته‌خت)، به واتای ته‌خته‌یه.

۶۶۶ = ha- m (هه- م)، به واتای "هه‌م" (هستم = فارسی). بۆ نموونه: من هه‌م، ئەم وشه‌یه پیک هاتوو له هزواره‌شی "۶۶" ha (هه) "له‌گه‌ل" م "که جیناوی که‌سی یه که‌مه تاکه.

۷۷۷ = frasp (فراسپ / فره‌سپ)، به "دیره‌ک / کۆله‌که" ی گه‌می ده‌ئین، ئەو "دیره‌که‌ی که" "یه‌رکه‌ن / باده‌وان" ی پتوه هه‌لده‌واسن بۆ ئەوه‌ی به هیزی با خیرا تر بروت.

۶۶۷۷ = wātpānān (وات- پانان)، یه‌رکه‌ن، باده‌وانان.

۶۶۱۶۷۶ = mēhwān-mān (میه‌وان- مان)، به‌واتای "میوانخانه" یه. وشه‌ی "میه‌وان / mēhwān" ¹²⁰ له شیوه‌زاری کرمانجیدا به واتای "میوان" هه‌روه‌ها وشه‌ی "مان" یش له کوردی، په‌هله‌وی و ئەوئستاییدا به واتای "جی / شوین" ه. بۆ نموونه "مان" له وشه‌کانی "نیشتمان یان خانوو مان یان بی خانوو مان (بی شوین و جی). که وابوو "میه‌وانمان" به واتای شوینی میوانان / میوانخانه‌یه. د. نه‌وابی ئەم وشه‌یه وه‌ک دوو واژه‌ی "میهن و مان" وه‌رگێراوه‌ته‌وه که دروست نییه، چونکه میهن (ولات / نیشتمان) ناکری گسک بدریت! گسکدانی ولاتیش واتایه‌کی باشی نییه.

۷۷۷۷ = yānēk-rōf (یانیک- رۆف)، به واتای "گسک" ه. ئەم وشه‌یه له دوو برگه‌ پیک هاتوو، برگه‌ی یه‌که‌م "یانه / یانیک" ¹²¹ له شیوه‌زاری کوردی هه‌ورامیدا واتای "خانوو" هه‌دات. برگه‌ی دووهم "رۆف" که ره‌گی چاوی رافانه به واتای رامالین و گسکدان (بروانه بۆ روونکردنه‌وه‌ی دیری ۱۰). که وابوو واتای دروستی ئەم وشه‌یه "گسک" ه. د. نه‌وابییش وه‌ک گیاک رۆب "gyāgrōb" خوئندویه‌ته‌وه و ده‌لی واتای گسک هه‌دات.

¹¹⁹ Pahlavi Dictionary, D.N. Mac kenzie, 1986, sid 53

¹²⁰ Ferheng Kirmnnci-Kurmanci, Çeko Kcadag, Berlin 2010, sid 818

هه‌روه‌ها جگه‌رسۆز، فره‌ه‌نگا‌کانی، ۲۰۰۹ رابیل، صفحه ۹۵.

عه‌باسی جه‌لیلیان، فره‌ه‌نگی باشوور، هه‌ولێر ۲۰۰۵، ل. پ ۷۵۷. ¹²¹

warāfānē = وارفان (وهرفانی). ئەمە وشەییەکی کوردییە بە واتای گسکی بدا و پامیایی لە چاوی "رافان/ پارافان"¹²² بە واتای پامائین و گسکدان. لیکۆلەوانی دیکە ئەم وشەیان وەک "ویرازند" خۆپندووتەوه که هه‌له‌یه. وشەکه بە پیتی (و) کۆتایی پێ دیت که به‌رانبه‌ره له‌گه‌ڵ پیتی "ی" له‌ کوردیدا.

yawāz = یواز (یواز). "گواز"¹²³ بە هاوانی چێوین دەوتریت بۆ کوتانی دانەوێڵە برۆانە بۆ (لغت نامە دهخدا/ فرهنگ معین). له دهقه په‌هله‌وییە که‌دا وه‌ک "gwāzm (گۆزم)" نووسراوه، که ناتوانی راست بێت. یان ئەوه‌یه که "م" کۆتایی وشەکه زیادییە و پسته‌که ئاوايه "گواز ئەژ من که‌رهند" و یان ئەوه‌یه که "ئەژ من" زیادییە، که ئە‌گه‌ر وای پسته‌که ده‌بێته "گۆزم که‌رهند" که له هه‌ر دووک باره‌که‌دا دروسته. له‌سه‌ر ئەم وشه‌یه د. نه‌وایی ده‌لی که شێوه‌ی راستی ئەم وشه‌یه "یواز یان جواز"ه، به‌لام له (لغت نامە دهخدا)دا هاتوو‌ه که وشه‌ی "جواز" به‌ عه‌ره‌بیکراوی وشه‌ی "گواز"ه، که وا بوو ناتوانی راست پێ.

kūpend = کۆپند (کۆپند)، به واتای کوتان. ئەم وشەییە جیگای گومانە که ئاوا نووسرا بێت، چونکه له هه‌یج کام له شێوه‌زاره‌کانی کوردیدا وشه‌ی وا نابیندریت.

yaw = یو (یو)، به واتای جۆ هاتوو. له شێوه‌زاری هه‌ورامی و هه‌ر وه‌ها له ئە‌وێستاییدا "یه‌وه"ی پیتی ده‌لێن. له زمانی ئە‌وێستاییدا زۆریک له‌و وشانه‌ که "ی" ده‌که‌وێته سه‌ره‌تای وشه‌که‌وه، ئیستا گۆراون بۆ "ج"، وه‌ک یه‌م/ یه‌مه "Yima"¹²⁴ (جه‌مشید). یاوات "Yavat"¹²⁵ (جاوید)، یۆ/ یه‌وه "Yava"¹²⁶ (جۆ) و ... به‌لام له شێوه‌زاری هه‌ورامیدا هه‌مان شێوه‌ی کۆنی ئە‌وێستایی خۆی پاراستوه وه‌ک: یه‌وه (جۆ)، یاویت (جاوید)، بیت (جووت) و ... برۆانە بۆ: (ناسنامه زمانی کوردی به‌رگی دووهم ل.پ. ۱۶۸).

brinj = برینج (برینج)، به واتای "برینج"ه.

فرهنگ فارسی- کوردی دانشگاه کردستان، ۱۳۸۵ جلد ۱ ص ۱۲۲۸ ¹²²

لغت نامە دهخدا: هاوان بزرگ چوین که در آن شلتوک را کوبیده پوست از آن برگیند و نیز برنج راسفید ¹²³ کنند. جواز معرب آن است.

<https://www.vajehyab.com/dehkhoda/%DA%AF%D9%88%D8%A7%D8%B2>

Avesta Dictionary by K.E. Kanga, p 429, هه‌ر وه‌ها پورداود ل.پ. ۹۲ ¹²⁴

Avesta Dictionary by K.E. Kanga, p 423 ¹²⁵

Yava= barley (orig.); corn (k422, t117, b263), Avesta Dictionary, K.E. Kanga ¹²⁶

damīnēk = 𐭩𐭥𐭮 (دمینیک)، دهمه یان دهمنک، ئەو نامیرەیه، که جاران ئاسنگەرەکان بۆ دەماندن و گەشکردنی کوورەیی ئاسنگەری بە کاریان دەهینا.

ātūrwānān = 𐭠𐭲𐭮𐭯𐭮𐭮 (ئاتوروانان)، من ئەم وشەمە وەک ئاتوروانان خویندووتەوه، لە وشەیی ئاتوور + "𐭠" (وان) بە واتای ئاگروان (پارێزەرای ئاگر). د. ئەوایی ئەم وشەیه وەک ئاتوران خویندووتەوه لە دوو وشەیی ئاتوور + "𐭠" (ان). ئەنەتە دەکریت ئەم وشەیه بە شێوەیه کی تریش بخویندریتەوه وەک "ئاتونان" که لە راستیدا زۆر گونجاوترە لە گەڵ مانای دێرە کهدا. "ئا-تون/ئا-توون" لە کوردیدا بە واتای کوورەیی ئاگر دیت.

بیتی "ā (ئا)" چۆرە پیشگریکی باوی زمانی کوردییه که دەکووتە پیش هیندیک لە وشەکانەوه، ئەگەر بکووتە پیش کردارەوه ئەوه دەبیتە ئاوەلکرداری فەرمانی (قید امری) وەک: ئا- دانیشە، ئا- بچوو، ئا- هەلسە، ئا- بخوینە، ئا- بنووسە.

بەلام ئەگەر ئەم پیشگرە بکووتە پیش وشەکانی دیکەوه، ئەو دەم وەک نیشانەیی جەختکردنەوهی لی دیت بۆ نموونە: ئا- کوورەکان، ئا- منالەکان، ئا- کریکاران، ئا- کچم.

لە کوردیدا جاران بە کوورەیی ئاگری گرماو (حمام) یان دەگۆت "تون"¹²⁷، لێرەدا ئا- تونان بە واتای ئاگردان زۆر گونجاوترە چونکە ئەوه کوورەیه که پتویستی بە دەمنک هەیه نەک خۆدی ئاگرە که.

wāznē = 𐭠𐭮𐭯 (وازی)، بە واتای دەخۆزان/ دەیانەوی. "وازی"¹²⁸ وشەیه کی کوردییه بە تاییبەتی لە شێوەزارەکانی هەورامی و زازاکیدا¹²⁹. د. ئەوایی ئەم وشەیه وەک "وسناد" خویندووتەوه و دەلی بە واتای "برای (بۆ)" هاتوووە که راست نییه و هەلەیه.

فەرھەنگی باشوور، عەباسی جەلیلیان، هەولێر ۲۰۰۵، ل.پ ۱۶۹. هەر وەها¹²⁷

هەنباڵە بۆرینە، فەرھەنگ کردی- فارسی، هەزار ۱۹۸۹، بەرگی یە کەم ل.پ ۱۵۶

هەنباڵە بۆرینە، فەرھەنگ کردی- فارسی، هەزار ۱۹۸۹، بەرگی دووهم ل.پ ۹۰-۱۲۸

¹²⁹ Waziyene= hatin xwesten, arezu kirin. Ferheng Kirmncki-Kurmanci, Çeko Kcadag, Berlin 2010, sid 489

وشه‌ی دیره‌کانی ۱۶-۱۳:

𐭩𐭥 = mōg (مۆگ)، واتای "پیلانو/ سۆلیک" دهدات. ئەم وشه‌یه‌م ئیستا له کوردیدا به کار نایه‌ت، به‌لام له فهره‌نگه‌کانی په‌هله‌ویدا به واتای پیلانو هاتوووه.¹³⁰

𐭩𐭥𐭥 = ham (هه-م)، هه‌زاره‌شی "𐭥𐭥" واتای "هه" دهدات، له‌گه‌ڵ جیناوی لکاوێ "م"، بیکه‌وه مانای "هه‌م" دهدات، به‌رانبه‌ره له‌گه‌ڵ وشه‌ی فارسی (هستم).

𐭩𐭥𐭥𐭥 = warzigarān (وه‌زینگه‌ران)، وشه‌یه‌کی کوردییه، به واتای جووتیاران، ئیستاش له شیوه‌زاری کرمانجیدا "وه‌رزگاری" واتای کشتووکانی دهدات. له‌گه‌ڵ وشه‌ی "وه‌رزیر" به واتای کرێکاری کشتووکانی له یه‌ک چاوگن.

𐭩𐭥𐭥𐭥 = nālin (نالین)، ئەم وشه‌یه واتاکی له کوردیدا روونه، چۆره پیلایۆیکه که له ته‌خته دروست ده‌کریت.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = warēhnpāyān (وه‌رێهه‌ پاییان)، به واتای پێخاوسانه، لێره‌دا مه‌به‌ست له وه‌رێهه‌ پاییان، هه‌ژارانه.

𐭩𐭥𐭥 = rasan (ره‌سن)، په‌ت، گوريس، ره‌سن، ره‌سنه، وريس.

𐭩𐭥 = tō (تۆ)، ئەمه هه‌زاره‌شه واتای تۆ دهدات.

𐭩𐭥 = pē (پێ)، ئامرازی په‌یوه‌ندییه له کوردیدا.

𐭩𐭥𐭥 = čōp (چۆپ)، به واتای چنوه.

𐭩𐭥𐭥 = grēw (گرێو)، بگری/ گری.

𐭩𐭥𐭥𐭥 = mazenēd (مه‌زنید)، به واتای مه‌زنیت/ گه‌وره‌ت/ سه‌روه‌رت.

𐭩𐭥 = mēx (میخ)، هه‌ر به واتای میخه.

𐭩𐭥𐭥𐭥 = sarkūn (سه‌رکون)، هه‌ر به واتای سه‌رکون هاتوووه. (کون کردنی سه‌ر).

¹³⁰ Pahlavi Dictionary, D.N. Mac kenzie, sid 56, 1986

کۆژند = kūžēnd (کۆژند)، به واتای "کۆژنت/ بتکۆژن/ تۆ بکۆژن. کۆتای ئەم وشەیه "جیناوه" و دەبوای بە پیتی "ت" کۆتای پیتی هاتبای نەک "د"، هۆکارەکی بیگومان دەستپەرمانە.

وشەى دێره کانی ۱۷- ۲۱:

هێزم = hēzm (هێزم)، هزوارەشە هەر بە واتای هێزم.

آتوران = ātūrān (آتوران)، "آتور + ان" ئاتور لە کوردیدا بە واتای ئاگر، برۆانە بۆ (فرهنگ فارسی- گۆردى دانشگاه گۆردستان، بەرگی یە کەم، ل. پ ۲۵. هەر وەها هەنابانە بۆرینە، فرهنگ گۆردى- فارسی، هەزار ۱۹۸۹ ل. پ ۱). لە پەهلەوی و لە ئەوێستاییشدا "ئاتر/ (آثر)"¹³¹ بە واتای ئاگر. هەر چەندە دەکرێ ئەم وشەیه وەک "ئاتوران"یش بخویندەتەوه، بەلام لێره ئاتوران گونجاوتره.

سپ = sip (سپ)، ئەمە وشەیه کى کوردییه کە بە شیوهی جۆراوجۆر لە کوردیدا گۆ دەکرێ وەک "سپ/ سپیله/ سپیلهک/ سی"¹³². لە فارسیدا پیتی دەلێن (جگر سفید).

بەداخه وه ههچکام له لیکۆلەرانى تر ئەم وشەیان پێ نه خویندراوه ته وه. د. نه وای بۆ خۆی مانای نه کردووه ته وه، بەلام له ل. پ ۴۸ کتێبه کەیدا لەم بارهیه وه ئاواى نووسیه وه:

"خویندنه وهى ئەم وشەیه بۆ ههچکام له لیکۆلەران روون نه بووه: ئونفالا وهک "sēž" واتای (سخت (برشتن))، بنونیس وهک "sēž" به واتای توند و تیر، مه دی وهک "سیخ" خویندوبانه ته وه ..."

خویندنه وهى ئەم وشەیه ئەسته م نییه، و زۆر به روونی دیاره که "سپ" ه. ئەم دێره دا بزنی ده ئی که به و ئاگره ی که له من هه لده کریت سپیله کی توی پیتی ده برژینن. برژاندنی سی و جگەر له کورده واریدا جارن باو بوو.

برژیند = bržēnd (برژیند)، به واتای برژینیت له چاوه گێ "برژاندن". د. نه وای ئەم وشەیه وهک "brēzēnd" (بریزند) مانا کردووه ته وه که هه له یه.

فریدون جنیدی، نامه پهلوانی، خود آموز خط و زبان پهلوی اشکانی، ساسانی، ۱۳۶۰، ص ۱۷۵ ¹³¹

فرهنگ فارسی- گۆردى دانشگاه گۆردستان، جلد دوم، ص ۷۸۰ ¹³²

تاپیستان، تاوسان/ هاوین. tāpistān = 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥

سویا = ā-sāyag (ئاسایگ)، به واتای سایه و سیبهر. لهسه ره ئهه وشه یه د. نهوایی له لایه ره ی ٤٨ بهندی ١٨ دا ئاوی نووسیوه: لهه دپره دا وشه که وهک "asāyag" هاتووه، له کاتیکدا له دپری ٢٢ دا وهک "sāyag" نووسراوه.

لیزه دا ده بی جاریکی تر ئههه روون بکه مه وه که پیتی "ā" لهسه ره تایی وشه ی "ئاسایگ" دا نیشانه ی جه ختکردنه وه یه (تاکید)، که له زمانی کوردیدا زور ئاسایی و باوه وهک: ئا- ئه و شاره، ئا- ئه و مائه، ئا- ئه و پائه وانه، ئا- ئه وه، که وابوو وا دیاره که وشه ی "ئاسایگ" لیره دا له گه ل "ئا" ی (تاکید) هاتووه و له دپری ٢٢ دا "ئا" ی (تاکید) ی له گه ل نییه.

سهر = sar (سهر)، به واتای "سهر" ه.

شهریاران واتای شاریاران ده دات. šatrāyārān = 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥𐭥 (شه تر یاران)، شه تر وشه یه کی مادیه به واتای "شار"، شه تر یاران واتای شاریاران ده دات.

سهل = hēlag (هیله گ/ ئیله گ)، وشه یه کی کوردیه، کرهسته یه کی ئاساییه که له ههر مائه جووتیاریکدا ده ست ده که وی. . به داخه وه لیکونه رانی دیکه پیمان وابوو که ئهه وشه یه هزواره شه و وهک "HLY" خویندویانه ته وه و ده لین به واتای "شیر" ه، که بیگومان هه له یه. شیر خو ته نیا بو "وه رزنگه ران" نییه، به لکوو بو هه مووانه. لیره دا مه به ست له ئامرازیکی تایبته به جووتیارانه که ئه ویش هه مان "هیله گه".

ههنگوین. hangvin = 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥 (ههنگوین)، DWBSŶ ٣ ئهه وشه یه هزواره شه به واتای ههنگوین.

آزاد مه رتان، "آزاد مه ردان" له سه رده می کوئدا یه کی له توئیه کانی ناو کوئمه له گا بوون. āzātmartān = 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥𐭥

تاپهنگوک (تپهنگوگ): "تپهنگو" به واتای سه ندوقه، ته پنگوک واتای سه ندوقی بچووک ده دات، له فارسیشدا ئهه وشه یه به کار هاتووه.¹³³

زر و یاقوت و لعل اندر خزینه

نیبند روی کیسه یا تبنگو¹³³

د-و-و-و = dārōgdān (داروگدان)، "داروگدان" له دوو برګه پیک هاتووه "دارو/ داروگ" که وشه‌یه کی ئیرانییه (کوردی- فارسی ...). له شیوه‌زاری زازاکیشدا به درمان ده‌ئین "دارو"¹³⁴. برګه‌ی دووهم "دان" جوړه پاش‌ګرئیکه که ده‌که‌وئینه پاش هیندیک له وشه‌کانه‌وه و مانای جیگا و شوپن به وشه‌که ده‌بمخشی، بۆ نموونه: گوډان، قه‌ندان، خوئیدان، چادان، ئاگردان، کادان. داروگدان واتای جیگای دارو/ جیگای درمان دهدات. له‌وسه‌رده‌مه‌دا درمانه‌کانیان له نیو ئامان (ده‌فر) ئیکی بچووک ده‌کرد هه‌ر وه‌ک خوئیدان. لیره‌دا دارخوړما ده‌ئی: سه‌ندوقچه له من دروست ده‌که‌ن که داروگدانی تیدا دابن.

د-ا-ن = dānē (دانی)، له ده‌قه‌که‌ی ئه‌سانادا پیتی "ا" له سه‌ره‌تای ئه‌م وشه‌دا نییه، و وشه‌که وه‌ک "د-ا-ن"¹³⁵ دānē نووسراوه به واتای "دانی"، له چاوگی "دانان".

د-ا-ر-ا = šatrā (شه‌ترا)، وشه‌یه کی مادیه به واتای شار.

د-ا-ر-ا-ن = šatrān (شه‌تران)، به واتای شاران.

د-ا-ر-ن = barend (به‌رند)، ده‌بیه‌ن.

د-ا-ر-ا-ش-ک = bizišk (بزیشک)، بزیشک/ بزیشک..

د-ا-ر-ا-ش-ک-ا-ن = biziškān (بزیشکان)، بزیشکان/ بزیشکان.

د-ا-ر-ا-ش-ه‌ی دیره‌کانی ۲۲- ۲۵:

د-ا-ر-ا-ش-ا-ن = āšyān (ئاشیان)، به واتای هتیلانه.¹³⁶

¹³⁴ Ferheng Kirmncki-Kurmanci, Çeko Kcadag, Berlin 2010, l.p 650, 92

¹³⁵ درخت آسوریگ، متن پهلوی جاماسب اسانا، ص ۳۲ سطر ۱۷

¹³⁶ ئه‌ی مه‌لی خووش خوئینی ئاواره و تهره و بی ئاشیان

موژده بی زوو دئیه‌وه ناو میلیله‌تی رزگاری کورد

بولبوله سه‌رمه‌سته‌که‌ی باخی موکوریان ئه‌و چه‌لپش

تیر بخوئینه، ده‌نگ هه‌ئینه‌تۆ له‌ناو گوئزاری کورد

"هتیمن"

mulwičkān = مۛۛۛۛۛ (مولویچکان)، وشه‌یه کی کوردییه به واتای چۆله که دیت. له ناوچه‌کانی جۆریه‌جۆردا وه‌ک "مه‌لوچک، مه‌لیچک مولوچیک گۆ ده‌کری".¹³⁷ د. نه‌وابی ئەم وشه‌یه وه‌ک موروچگان خۆتندوه‌ته‌وه و ده‌لێ به واتای (مرغان)ه، واتا "مران/مریشکان" که هه‌له‌یه، چونکه ئەمه مه‌لوچکه که له‌سه‌ر داران هیلانه ده‌کات نه‌ک "مریشکان". هۆکاری ئەوه‌ی که د. نه‌وابی به خراب له‌م وشه‌یه ئی گه‌یشتوو هه‌وه‌یه که له خه‌تی په‌هله‌ویدا دوو پیتی "ر" و "ل" هه‌ر به‌یه‌ک نیشانه‌ی "و" پیناسه‌ ده‌کری، بۆیه ئەو پیتی وایه ئەم وشه‌یه "موروچگان"ه، که هه‌ر وه‌ک روون کرایه‌وه ئەمه هه‌له‌یه.

kārdakān = کاردەک (کارده‌ک)، کارده/کارده‌ک به واتای موسافیر (مسافر)ه. وشه‌کانی کاروان (موسافیران) و کاروانسه‌را (سه‌رای موسافیران) هه‌ر له‌م وشه‌وه هاتوون.

bwem = بوم (بوهم)، ئەمه وشه‌یه کی کوردییه له شیوه‌زاری باشووریدا، کرداره له چاوی "بوون" کرداری یه‌که‌م که‌سی تاکه له دۆخی رانه‌بردوودا. به واتای "بوهم/بیم". لیکۆله‌رانی دیکه ئەم وشه‌یان وه‌ک "بووم" به واتای سرزمین خۆتندوه‌ته‌وه، که هه‌رچه‌ند هه‌م له کوردی و هه‌میش له فارسیدا بووم به واتای سه‌رزمین دیت، به‌لام لێره وه‌ک کردار هاتوو. "bwem ruēt" بووم رویت به‌واتای بیم رویت (ده‌رویمه‌وه).

ruēt = رویت (رویت)، بنونیس‌ت ئەم وشه‌یه وه‌ک "رویت" به‌لام ئۆنقالا و ئابادانی وه‌ک "روست" وه‌ریان گه‌راوه‌ته‌وه. رویت له چاوی "روان / رویتن" له کوردیدا که به‌رانه‌به‌ر له‌گه‌ل "رویتدن" له فارسیدا. هه‌روه‌ها روست له چاوی "ره‌هستن" به واتای روان (هه‌نبانه بورینه، فرهنگ گردی- فارسی، هه‌زار ۱۹۸۹، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ ۳۶۴). پ ده‌چیت که "رویت" دروستتر بێت.

kādē/kād = کادی، وشه‌یه کی ئاسایی کوردییه که وه‌ک "کات" گۆ ده‌کری، به واتای کات و دهم.¹³⁸

harzend = هه‌رزهنده، ئەم وشه‌یه به شیوه‌ی جۆراوجۆر له لایه‌ن لیکۆله‌رانه‌وه مانا کراوه‌ته‌وه. بۆ نمونه ئۆنقالا ده‌لێ به واتای "هه‌زار"ه بۆ پیناسه‌کردنی خه‌لکی هه‌زار، ئابادانی ده‌لێ به واتای "زیان پێ نه‌گه‌یانندن"ه، د. نه‌وابیش وه‌رگه‌ڕانه‌که‌ی

فرهنگ فارسی- گردی دانشگاه گردستان، جلد سوم، سال ۱۳۸۷، ص ۲۰۰۷ ¹³⁷

فرهنگ فارسی- گردی دانشگاه گردستان، جلد سوم، سال ۱۳۸۷، ص ۲۴۱۲ ¹³⁸

ئابادانی نووسیوه ته وه. به لَام ئەم وه رگ پراڤانه راست نین و هیچ په یوه نندیکیشیان به وشه که وه نییه. ئەم وشه یه له گه ل وشه ی کوردی هه رزه و هه رزه کار په یوه نندی هه یه.

"هه رزه" له کوردیدا به کسانیک ده لێن که کهم ئەزموون و سه ره رۆن، بۆ نموونه له کوردیدا به جوانه کان (گه نجان) که کهم ئەزموون پێیان ده وتريت هه رزه کار. پروانه بۆ (به هه نبانه بورینه، فرهنگ گُردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، به رگی دووهم لاپه رهی ۹۶۸). لێره شدا مه به ست له هه رزه ند مه ردمان ئەو که سانه یه که کهم ئەزموون و ریگان کان ناسنه وه.

سە = ā-gum (ئا-گم)، ئەمه وشه یه له دوو برگیه پیک هاتوو. برگیه یه کهم "ئا" که نیشانه ی "تاکید" ه و برگیه ی دووهم "گم/گوم" به واتای گوم بوونه. د. نه وای ده لێ که وشه ی "سە" هه زواره شی "که" یه له گه ل برگیه ی دووهم "m (م)" که پیکه وه ده بنه "که من". به لَام ئەم هه راست نییه چونکه "که" و "م" نابنه "که من" ده بنه "که م".

رە = bn/bnē (بن/بئی)، کرداری رانه بردوو له چاوی "بوون". د. نه وای ئەم وشه یه به هه زواره ش زانیوه و ده لێ به واتای (اما/ولی) یه، به لَام سه یر له وه دایه که ئەم (اما/ولی) یه له دیره که دا هه ره بوونی نییه!

رە = rā (را)، وشه یه کی کوردییه به واتای ری / ریگا.¹³⁹ هه رچه ند ئەم وشه یه له نووسیندا له هه زواره شی "نا" ده چی، به لَام لێره دا وه ک هه زواره ش نه هاتوو، به نکوو به واتای خۆدی وشه که "را" هاتوو، که وشه یه کی کوردییه له شیوه زاره کانی هه ورای و باشووریدا.

واناسە = wanāsēnd (وه ناسند)، وشه یه کی کوردییه به واتای ناسینه وه. له کوردی کرمانجیدا "وه" ده که ویتته پیش کرداره وه وک وه خوارن، وه گۆتن، وه ناسین (Venasin)¹⁴⁰ که مانای دووباره ناسین یان ناسینه وه ده دات. د. نه وای ده لێ واتای (گناهند، آزارند) ده دات، که راست نییه.

بازن-وم = bažn-um (به ژنوم)، به واتای به ژنم هاتوو.

انمەنەت = anmēnēt (ئه نمینیت)، وشه یه کی کوردییه له شیوه زاری هه ورامیدا له چاوی "نمانای"¹⁴¹ به واتای (ئه نمینیت/ئه نوینیت = کوردی). د. نه وای یی و ابووه که ئەم وشه یه هه زواره شه و ده لێ مانای "است" ده دات، که راست نییه چونکه هه زواره شی "است"

¹³⁹ عه باسی جه لیلیان، فه ره نه نگي باشوور، هه ولێر ۲۰۰۵، ل.ب. ۳۴۶.

¹⁴⁰ Ferheng zazakki- kurmanci, Ceko Kocadag, 2010, sid 1028

¹⁴¹ فه ره نه نگي وشه نامه بیدار، هه ولێر ۲۰۱۰، ص ۹۴۴.

به شیوهیه کی دیکه له دهقه کهدا نووسراوه. ئەم وشهیه تهنیا دووجار هاتوو له دێره کانی ۲۵ و ۱۳۷. له دێری ۱۲۵ دارخورما دهلی که بهژنم ئەنمینییت زه‌رگۆن، و له دێری ۱۳۷ بزن به درخت دهلی که تۆ له سایه‌ی سه‌ری کرده‌وه کانی جه‌مشیده‌وه سه‌رت ئەنمینییت زه‌رگۆن.

یایویت/ جاوید، یو/ یه‌وه (جۆ)، یه‌مه (جه‌مشید)، یوت/ بیت (جوت)...

یایویت/ جاوید، یو/ یه‌وه (جۆ)، یه‌مه (جه‌مشید)، یوت/ بیت (جوت)...

وشه‌ی دێره‌کانی ۲۶-۲۹:

هه‌له‌ویدا وه‌ک "هه‌ویژ/ ئه‌ویژ/ ئه‌ویچ"، ئەم وشه‌یه ه‌زواره‌شه، له ف‌ه‌ره‌ه‌نگه‌کانی په‌ه‌له‌ویدا وه‌ک "هه‌ویژ/ ئه‌ویچ" هاتوو. ¹⁴² وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه له شیوه‌زاره‌کانی جۆربه‌جۆری کوردیدا به‌چه‌ش‌نی جۆراوجۆر گۆ ده‌کری وه‌ک "ئه‌ویچ/ ئه‌ویش/ ئه‌ویژ/ ئه‌ویژی". ئەئبه‌ته‌ لێرده‌دا چونکه له‌گه‌ل وشه‌ی "مه‌ردم" که "کۆ" یه‌ هاتوو، ده‌بی وشه‌که وه‌ک "هه‌وانیژ/ ئه‌وانیژ" به‌کار بێت.

مه‌ردومک، به‌ واتای مه‌ردم. martumak = 𐎠𐎡𐎢𐎣

که‌هه‌م/ که‌یز" هاتوو، وه‌ک چۆن ده‌لێن که‌ منی‌ش، که‌ تۆ‌یش، که‌ ئه‌و‌یش. لێره مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که‌ هه‌م نانیا‌ن نییه‌ و هه‌م‌یش مه‌ی.

نییه‌ت، ئه‌و وشه‌یه له‌ دوو بر‌گه‌ی "P" که‌ ه‌زواره‌شه به‌ واتای "نه‌/ نی" و "یه‌ت" بێک هاتوو، بێکه‌وه واتای "نییه‌تی" ده‌ده‌ن.

مه‌ی، (درخت آسوریک د.نوابی ص ۹۴).

ئه‌م به‌ریت، ئه‌مبات به‌ واتای من ده‌با. amburēt = 𐎠𐎡𐎢𐎣

ئاو‌یشت‌ن، وشه‌یه‌کی کوردییه له‌ هه‌موو شیوه‌زاره‌کانی کوردیدا به‌ واتای خ‌س‌تن/ هاو‌یشت‌ن/ ئاو‌یت‌ن. ئەم وشه‌یه له‌ کوردیدا بۆ (ذخیره) ک‌رد‌ن‌یش

د. ماهیار نوابی، منظومه‌ په‌لوی درخت آسوریک، چاپ سوم ۱۳۸۶ ص ۱۱۵ ¹⁴²

به کار دیت، وه ک "په نیر هاویشتن، ئارد هاویشتن، ترشی هاویشتن و... له م دیره دا مه به ست (ذخیره) کردنه بۆ زستان. د. نه وایی له لاپه ره ی ۹۲ دا ئەم وشه ی به دوو شیوه ی *ōštēnd* و هه ر وه ها *awīštēnd* نووسیوه و ده ئی له چاوی (ایستادن) و به واتای (ایستند)ه، که ئەم وه رگی رانه ی هه له یه و هیچ په یوه ندییه کی به واتای دیره که وه نییه.

کاتی "ه" له کوردیدا. $kādē / kād =$ کات / کاتی، ئەم وشه یه پیشتر روونکرایه وه، هه مان وشه ی "کات / کاتی" ه

له هه ورامیدا وه ک "وات" گو ده کری. $wāxt =$ واخت / وات، به واتای "وت" ه له شیوه زاره کانی سۆرانی و باشووریدا،

$būt =$ بووت، به واتای "بوو" ه

بای سک ده دات "فسان" $fsān =$ فسان، ئەم وشه یه پیک هاتوو له "فس + ان" له کوردیدا "فس واتای "پاسخ" خۆیندوه ته وه که هه له یه. خۆیندنه وه ی ئەم وشه یه زۆر روون و ئاشکرایه، له بیه کانی "ف، س + ان" پیک هاتوو. ئە گه ر ئەم وشه یه "پاسخ" بێت، ئە وه دم ده بوای له گه ل کرداری (دادن) هاتبای نه ک کردن، چونکه (پاسخ کردن) به واتای "وه لام کردن" ناتوانی ت ده سته واژه یه کی دروست بێت،

$sarm =$ سه رم، هه ر به واتای "سه رم" هاتوو ه.

وشه ی سه ربه خۆن که پیکه وه لکیندراون. وشه ی یه که م $panaž-šēwit =$ په نه ش شیویت، ئەم ده سته واژه یه له راستیدا دوو کوردییه، ئامرازی په یوه ندییه که ئیستاش له شیوه زاری هه ورامیدا هه ر به کار دیت. که واتای "بۆی، لێی، یی" ده دات. وشه ی دووه م $šēwit$ (شیویت) که وشه یه کی ئاسایی کوردییه. لێره دا "سه رم په نه ش شیویت" مه به ست ئە وه یه که سه رم سوور ماوه، پیم سه یه ر.

عباسی جه لیلیان، فره نه گی باشوور، هه ولێر ۲۰۰۵، ل.ب. ۶۲. هه نه بانه بو رینه، هه ژار ۱۹۸۹، به رگی ¹⁴³ دووه م ل.ب. ۵۲۰.

وشه‌ی دپیره‌کانی ۳۰-۳۲:

س = kŭ/ke (کوو/که)، هزواره‌شه وه‌ک ئامرازی په‌یوه‌ندی له کوردیدا به دوو شیوه‌ی "کوو / که" بیژه ده‌کری. هه‌روه‌ها به واتاکانی "چۆن" و "وه‌ک/چه‌شن" یش دیت. هیشتا له به‌شیکی زۆر له کوردستاندا به تایبه‌تی له شیوه‌زاری کرمانجیدا هه‌ر وه‌ک "کوو" گۆی ده‌کریت.

č/č = (چ/چه). هه‌مان وشه‌ی "چه/چی" به له کوردی و له فارسیشدا.

awe/aw = (ئه‌و/ئه‌وه)، پښتر ئه‌مه‌ روونکرایه‌وه، لێرده‌ا جیناو نییه‌ به‌ئکوو وه‌ک ده‌نگی تایبه‌ت (اصوات) هاتوو.

ر = rāni (رانی)، وشه‌یه‌کی کوردیه‌ به تایبه‌ت له ناوچه‌کانی باشووری کوردستان وه‌ک لای سنه، کرماشان، ئیلام و گه‌رمیان به‌کاری دینن، به واتای قسه‌ی زۆر کردنه‌ به‌مه‌به‌ستی خۆ‌هه‌لکیشان و ستایشکردن له‌خۆ. له فارسیدا "رانی" له‌گه‌ل "سخن" دیت، وه‌ک "سخنرانی" به واتای دوان و قسه‌کردن که باری ئه‌رینی هه‌یه. به‌لام "رانی" له کوردیدا دوو واتای هه‌یه‌ به‌که‌م به واتای زیده‌ بیژی و قسه‌ی زۆر کردن، دووم به واتای زۆر قسه‌کردنه‌ به‌مه‌به‌ستی خۆ‌هه‌لکیشان و ستایشکردن له‌خۆ، که هه‌ردووکیشی باری نه‌رینیان هه‌یه. ئه‌م وشه‌یه‌ به‌رانبه‌ره‌ له‌گه‌ل وشه‌ی (گرافه‌ گۆی) له فارسیدا. بۆ نمونه له کوردیدا ده‌لێن: ئیوه‌ له‌وئ نه‌بوون ئه‌ویش به‌که‌یفی خۆی ئه‌یرانی یان ده‌لێن: به‌سه‌ ئیتر که‌م برانه‌، یان ده‌لێن با هه‌ر بۆ خۆی برانی (با هه‌ر بۆ خۆی قسه‌ بکه‌).

ر = neparti (نپیرتی)، به واتای "نه‌به‌ردی" هاتوو. نه‌به‌رد کردن / نه‌به‌ردیتن مانای به‌شه‌ره‌هاتن / زۆرنازماپی ده‌دات. لێرده‌ا بزنی ده‌لێن: تۆ چی که له‌گه‌ل من به‌شه‌ردی. له کوردیدا هیندی جار به‌که‌سێک که خۆراگر و نازا بێ له شه‌ردا پێی ده‌لێن که‌سێکی "نه‌به‌رد"ه‌.

kād = (که‌ده‌)، ئه‌م وشه‌یه‌ پښتر روون کرایه‌وه.

awe = (ئه‌وه/ئه‌وه‌ی)، وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردیه‌ هه‌ر به واتای ئه‌وه‌ی یان ئه‌وه‌ که‌سه‌ی.

krtekān = (کرته‌کان)، به واتای "کرده‌کان/ کرداره‌کان.

س-۴۱۶ = ašnewēt (ئەشنویت)، وشەییەکی کوردییە بە واتای ئەژنەوایت/ دەبیسیت.

۱۱۶ = bwēt (بویت)، وشەییەکی کوردییە لە شیۆهزاری ناوچەکانی باشووردا بە واتات "بویت/ بییت".

۹۱۱ = nang (نەنگ)، هەر بە واتای نەنگ هاتوو.

۱۱۶ = wa-lēm (وہ لیم)، وشەییەکی ئاسایی کوردییە لە فارسیدا دەلێن (بر من).

س-۳۵ = arāi (ئەرای)، "ئەرا / ئەرای" وشەییەکی کوردییە لە شیۆهزاری باشووریدا (ناوچەکانی کرماشان، ئیلام، گەرمیان) بە واتای "بۆ/ بۆچی" یە. بۆ نموونە: ئەرای چە هاتی (بۆ چی هاتی)، ئەرا چیتە کرماشان (بۆ چووینە کرماشان). د. نەوابی و لیکۆلەرانێ تر ئەم وشەیان وەک "هالاگ" خۆیندووتەو و دەلێن واتای "هرز/هرزه (قسەیی پووچ) دەدات، کە بۆچوونە کەیان دروست نییە.

س-۳۶ و س-۳۷ = pēt kērit (پیت کریت)، ئەم وشەییە لە بەر ئەوێ لیکۆلەران بۆیان نەخۆیندراوتەو زۆر دەستکاریان کردوو. ماناکەیی زۆر پوونە، کە بزنی دەلێ ئەگەر کەسانی دیکە بزانی کە من لە گەڵ تۆ قسەم کردوو، ئەمجا لۆمەم دەکەن دەلێن بۆچی قسەت "پیتی کرد". د. نەوابی لە بارەیی ئەم وشەییە لە لاپەرەیی ۱۵۳ لە بەندی ۳۲ وەک p'tk'ryt (پیت کریت) نووسیوتەو و دەلێ: "لە دەقە پەهلەویە کەیی ئەسانادا ئەم وشەییە وەک p,tk,ryt هاتوو، لە کاتیکدا لە دەقەکانی دیکەدا وەک (پیکار) نووسراوە"، هەر بۆیەش د. نەوابیش ئەم وشەییە وەک (پیکار) مانای کردووتەو کە هەلەبە.

وشەیی دێرەکانی ۳۳-۳۷:

۱۱۶ = borž (بورز)، ئەم وشەییە بە واتای بەرزە. لەو دەچێ کە پیتی "و" دواتر لێنی زیاد کرابێ، چونکە هەم لە کوردیدا و هەمیش لە ئەوئێستاییدا ئەم وشەییە هەر وەک "بەرز" گۆ دەکری. بۆ نمونە کتۆی ئەلبورز لە ئەوئێستادا وەک "هەرە بەرزایەتی" هاتوو نە کە هەرە "بورزایەتی".

س-۴۶ = hyi/ayi / a³ i (ئەیی/ پی/ هەیی)، ئەم وشەییە هزوارەشە و هەر بە "ئەیی/ هەیی" یە بەرانبەرە لە گەل وشەیی (هستی) لە فارسیدا. بۆ نموونە: ئەمە تۆی، تۆیش هەیی.

دېو = 𐭅𐭆𐭇 dēv (دېو)، ئەم وشەيش ديسان هزوارەشە، گوزارش لە دوو وشەي "شا" و "دېو" دەکات. هەر بۆيەش ژمارەيە ک لە لیکۆلەران وە ک "دېو" و بړیکيشيان وە ک "شا" وەريان گېراوئەتەو. بړوانە بۆ کتیی (درختی آسوريگ د. نوایی صفحات ۵۴ و ۱۳۱).

buland = 𐭅𐭆𐭇 (بوئەند)، بە بەواتای بەرز و بلێندە.

başnet = 𐭅𐭆𐭇 (بەشنت)، وشەيە کي ئاساي کوردیيە، بەشنت/ بەژنت.

manēt = 𐭅𐭆𐭇 (مەنیت)، وشەيە کي کوردیيە لە شیۆهزاری باشووریدا بە واتای "چەشن / وە ک".

𐭅𐭆𐭇𐭅𐭆𐭇 = ئەمە وشەيە کي لیکدراو، پێک هاتوو لە دوو هزوارەشی هاوچەشن. خوێندنەووە کە ی بەم شیۆه یە کە چوار پیتی یە کەم 𐭅𐭆𐭇 بە واتای "شا" یە و چوار پیتی دوایی بە واتای "دېو" بە کار هاتوو، کە پێکەووە دەبیتە "شادیو/ شای دېوان". هیتانی وشەي "شا" لە گەل وشە کانی دیکە لە کوریدا ئاساییە. وە ک شاژن، شاکور، شاجوان، شاپالەوان. لێرەشدا مەبەست لە شادیو "گەورە ی دېوە کان/ گەورە ی پیسە کان/ لە پیسان پیستر" ه.

sar = 𐭅𐭆𐭇 (سەر)، ئەم "سەر" ه لێرەدا بە واتای "خاتر" ه، بزنی دە ئی "پەد سەری شید یەم" و اتا بە سەری جەمشید/ لە سایە ی سەری جەمشید. لە فارسیدا وا باوہ کە لە باقی "سەر" دەستەواژە ی "جان" بە کار دێنن بە لām لە کوریدا "سەر" باوہ. بۆ نمونە لە فارسیدا دە ئین "ترا بە جان مادرت)، بە لām لە کوریدا دە ئین (تۆ سەری بابت).

šit-yam = 𐭅𐭆𐭇 (شیت ییم)، بە واتای "جەمشید" ه.

farān = 𐭅𐭆𐭇 (فەرآن)، فەر بە واتای شکۆ، فەرآن هەمان فەرە لە دۆخی کۆدا. لیکۆلەرانی دیکە ئەم وشەیان وە ک "فەرۆخ" مانا کردووەتەووە کە هەرچەند و اتاکە ی راستە بە لām خۆدی وشە کە وە ک فەرآن نووسراو.

awām = 𐭅𐭆𐭇 (ئەوام)¹⁴⁴ واتای "کات/ سەردەم" دەدات. وشە ی "ئەوام" بە مانای کات زۆر جارن لە دە قە کانی پەهلەویدا دە بیندريت.

د. ماھیار نوایی، منظومە پهلوی درخت آسوريگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۸۹¹⁴⁴

تویج/ تویژ/ تویش، ئەم وشەیه له دەستنوسه
 جۆربه جۆرهکاندا به شیوهی جۆراوجۆر نووسراوه و وەرگێردراوه تهوه. د. نهوابی به زیادکردنی
 "د" له پیش وشهکه، وشهکهی گۆپیوه و کردویهتی به "دروچ/ دروژ" به واتای درۆ، که
 دروست نییه. ئەم واژهیه له راستیدا "تویج/ تویژ"، "تویج/ تویژ"، که له گەڵ وشهکهی
 پاش خۆی "شا-یان" ده‌بێته "شاکانی تویج/ شایانی تویش". که به گشتی مه‌به‌ست له‌م
 دێره‌ نه‌وهیه که له‌و سه‌رده‌مه‌دا پادشاکانی ئاشوور ژێرده‌سته‌ی جه‌مشید بوون و نه‌یان
 ده‌توانی سته‌م له‌ خه‌لکی بکه‌ن.

هه‌م وه‌ک دێوان. د. نه‌وابی وه‌ک دێوان خوێندویه‌ته‌وه که هه‌له‌یه، ده‌بی وه‌ک شایان/
 شاکان بخوێندریته‌وه.

bandak = (به‌نده‌ک)، به‌واتای "به‌نده/ به‌ندی"یه. له‌ کوردیدا کۆیله‌ش ده‌ئێن.

چاوگی ئەم وشه‌یه هه‌ر وه‌ک کوردی "bū (بوو)"ه و چاوگه‌که‌شی "būn (بوون)"¹⁴⁵.

hend = (هه‌ند)، ئەم وشه‌ی وه‌ک "هه‌ند" نووسراوه که ئێستا له‌ زمانی
 کوردیدا وه‌ک "هین" گۆ ده‌کریت، که واتای (متعلق) ده‌دات. که له‌ زۆر گونجاوه له‌ گه‌ڵ
 مانای رسته‌که‌ش. د. نه‌وابی ده‌ئێ ئەم وشه‌یه هه‌زاره‌شه و وه‌ک "هه‌ند/ اند" به‌ واتای
 (هه‌ستند) مانای کردوه‌ته‌وه. به‌لام ئەمه‌ دروست نییه چونکه‌ ناکرێ له‌ پاش کرداری (بودن)
 کرداری (هه‌ستند) بێت. هه‌ر وه‌ک ده‌زانی بره‌گه‌ی "هه‌" هه‌زاره‌شه که واتای "هه"
 ده‌دات، که وابوو وشه‌ی "hend" ده‌بی به‌ (hend) "به‌ واتای 'هین" له‌ کوردیدا.

martōhmān = (مرتومان)، به‌ واتای "مه‌ردمان" هاتوه.

hušk-ič = (حوشک-یچ)، حوشک وشه‌یه‌کی کوردییه له‌ شیوه‌زاری
 کرمانجیدا هه‌ر ماوه‌ته‌وه به‌ مانا "وشک"ه. "یچ/ یش/ یژ" له‌ زمانی کوردیدا به‌ واتای
 "هه‌م"ه. به‌رامبه‌ره له‌ گه‌ڵ وشه‌ی فارسی "نیز".

¹⁴⁵ Bu= to be, to become (k376), Avesta Dictionary, by K.E. Kanga,
<http://www.avesta.org/avdict/avdict.htm>

د = دār = (دار)، درخت.

ب = būn = (بوون)، وشه‌یه‌کی ئاسایی کوردییه، له فارسیدا ده‌ئین (بودن).

س = sareš = (سه‌رش). سه‌ریشی.

ز = zargōn = (زه‌رگۆن). زه‌روینه (به وینه زه‌ر) لێ‌ده‌دا مه‌به‌ست ره‌نگی سه‌وزه.

ک = krtekān = (کرده‌کان)، به واتای کرده‌کان / کرداره‌کان.

م = anmēnēt = (ئه‌نمێنیت)، وشه‌یه‌کی کوردییه له شیوه‌زاری هه‌ورامیدا به واتای "ئه‌نوینت". چاوی ئه‌م وشه‌یه له هه‌ورامیدا "نمانای"¹⁴⁶ و له شیوه‌زاره‌کانی دیکه‌دا "نواندن"¹⁴⁷. د. نه‌وایی پێی وایه که ئه‌مه هه‌زاره‌شی "است" ه که وا نییه و هه‌له‌یه.

وشه‌ی دێره‌کانی ۳۸-۴۱:

ن = bnh/ bna = (بنه)، نووسینه‌که‌ی ئه‌م وشه‌یه زۆر پوونه که "بنه"¹⁴⁷ یه، "بنه و بار/ بار و بنه" دوو وشه‌ی ئاسایی کوردی و فارسین. د. نه‌وایی ئه‌م وشه‌یه به هه‌زاره‌ش زانیوه و ده‌ئێ که واتای (ولی / اما) ده‌دات (ل. پ ۹۷ درخت آسوریک)، که ئه‌م واتایه‌ش ناگۆنجی له گه‌ل واتای دێره‌که‌دا. ئه‌ویش بۆ خۆی له کاتی وه‌رگیرانی دێره‌که‌شدا قه‌ت ئه‌م مانایه له‌به‌رچاو نه‌گرتوو، بێگومان وه‌رگیرانه‌که‌ی هه‌له‌یه.

ر = burtn = (بورتن)، به واتای "بردن/ برتن" ه، [نابێ ئه‌وشمان له بیر بچێ که ده‌ستکاری کردنی وشه‌کان به ئاراسته‌ی فارسیکردنی زۆر روون و به‌رچاوه].

س = bār = (بار). هه‌ر به واتای "بار" ه.

ز = sazēt = (سه‌زه‌ت)، به واتای "سه‌زاوار" ه

د = dānāg = (دانانگ)، به واتای "دانا" یه.

¹⁴⁶ فه‌ره‌ه‌نگی وشه‌نامه بێدار، هه‌ولێر ۲۰۱۰، ل. پ ۹۴۴.

¹⁴⁷ عه‌باسی جه‌لبیلیان، فه‌ره‌ه‌نگی باشوور، هه‌ولێر ۲۰۰۵، ل. پ ۷۳. هه‌نبانه بۆرینه، هه‌زار ۱۹۸۹، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ ۶۰.

دوژ آگاه، وشه‌ی دژبه‌ری "ناگا"، به واتای نه‌زان/ نااگا. dušāgāh = 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥

𐭠𐭣 = "یهت"، به واتای "دی/ ئیدی/ ئیتر/ دیتر" هاتووہ.

𐭠𐭣 = ئەمە هزوارەشە، لێرەدا بە واتای "نە" هاتووہ. د. نه‌وابی له کتێبه‌که‌ی خۆیدا (ل.پ ۱۱۱) باسی ئەو دەکا که ئەمە هزوارەشی L، "ō" یه به واتای "به". به‌لام ئیمه ده‌زانین که هزوارەشی "L" به واتای "نە" دیت، که لێرەدا له‌گه‌ڵ واتای پرسته‌که‌ش دیته‌وه. "به" هەر کاتی که له‌م ده‌قه‌دا هاتووہ وه‌ک "به‌د" هاتووہ.

𐭠𐭣 = barem (به‌رم)، به واتای "به‌رم/ به‌م".

𐭠𐭣 = bār (بار)، به هه‌مان واتای "بار" هاتووہ.

𐭠𐭣 = apēsūt (ئه‌پیسود)، به واتای "بئیسود"ه

𐭠𐭣 = هزوارەشە به واتای ئە‌گه‌رت/ ئە‌گه‌ر تۆ.

𐭠𐭣 = pāsaw-i (پاساوی)، "پاساو" وشه‌یه‌کی کوردییە به واتای به‌نگه‌ی ناراست و درۆ هینانه‌وه بۆ ئەو‌هی شتیک به راست پێشان بده‌ی. نا واقعی وتن، (توجیه) کردن.

𐭠𐭣 = karam (که‌رم)، وشه‌یه‌کی کوردییە به واتای "بکه‌م". ئەم وشه‌یه ئیستاش له شیوه‌زاره‌کانی هه‌ورامی و زازاکیدا هه‌ر به‌م شیوه‌یه‌ گۆ ده‌کری.

𐭠𐭣 = nang (نه‌نگ). هه‌ر به واتای نه‌نگه.

𐭠𐭣 = bwēt (بویت)، به واتای ببیت (باشد = فارسی). وشه‌یه‌کی کوردییە له چاوی بوون له دۆخی رانه‌بردوودا، تاییه‌ته به شیوه‌زاری ناوچه‌کانی باشووری کوردستان.

𐭠𐭣 = grān (گران)، به واتای قورس و گران¹⁴⁸.

𐭠𐭣 = wēžend-m (وژندم)، به واتای "پیم ئیژن/ بیژنه پیم/ پیم ده‌لین".

𐭠𐭣 = afsān (افسان)، به واتای افسانه‌یه.

هه‌نبانه‌ بورینه، فرهنگ‌گردی- فارسی، هه‌ژار ۱۹۸۹، به‌رگی دووهم ل. ۶۸۷¹⁴⁸

رہسکورو = pārsīg (پارسیگ)، فارس.

martōhm = مہموشہ = وشہیہ ہزارہشہ بہ واتای "مہردم"، د. نہوایی ئەم وشہیہ لہ لاپہرہی ۱۹۲ دا وک مہردم بہلام لہ لاپہرہی ۱۵۶ دا وک مہردمان وەرگیراوتہوہ.

وشہی دیرہکانی ۴۲-۴۷:

س = kū/ke (کوو/کہ)، ہزارہشہ. بیشتر روون کرایہوہ.

س = waš (وہش)، وہش وشہیہ کی کوردییہ بہ واتای "خوش". ئەم وشہیہ ہم لہ ئەوئستایی و ہمیش لہ شیوہزارہکانی ہہورایی و زازاکیدا ہەر وک "وہش"¹⁴⁹ گو دە کرن. د. نہوایی و لیکۆلہرانی تر ئەم وشہیان وک "کا" (کہ = فارسی) مانا کردوہتہوہ کہ بیبنہمایہ.

س = wat-xrat (وہت خرہت)، بہ واتای "بہد خرہد". ئەم وشہیہ لہ دوو برگہ پیک ہاتوہ. یہ کہم "وہت" کہ واتای "بہد" دەدات، وشہی دووہمیش "خرہت" کہ واتای "تاو / تیگہیشتووپی / شعور" دەدات. لیرہ بہ واتای تیئہگہیشتوو / بی (شعور)ہ.

س = بیشتر روون کرایہوہ، بروانہ بو وشہی دیرہکانی ۳۳-۳۷.

س = bārī (باری)، بہ واتای "بیری" ئەم وشہیہ وک ہزارہش ہاتوہ. لیکۆلہرانی فارس وک (آوری) وہریان گیراوتہوہ. بہلام باشتر وایہ وک "باری"¹⁵⁰ بنووسریت، چونکہ "باری" وشہیہ کی ئەوئستایی و ہہروہا کوردییہ لہ شیوہزارہکانی ہہورایی و باشووریدا.

س = ہزارہشہ بہ واتا مہردمان.

س = ئەم وشہیہ لہ دەقہ کہی ئەسانادا وک "denē/danē (دہنی) / دہنی) ہاتوہ کہ واتاکہی لہ کوردیدا زور روونہ "دہنی" یہ کہ بہ واتای "دہیدن"ہ لہ چاوگی

فہرہنگی وشہنامہ، بیدار، ہہولیر ۲۰۱۰، ل. پ. ۱۰۲۰¹⁴⁹

¹⁵⁰ bar [-] = (v. rt. cl. 1) to carry, to bear (k365), Avesta Dictionary by K.E. Kanga, (K365), <http://www.avesta.org/avdict/avdict.htm>

"دان". به لام به داخله و لیکۆله رانی دیکه به زیادکردنی پیتی "و" له سه ره تای وشه که وه، وشه که یان گۆریوه بۆ "𐭪𐭥𐭥𐭥" (وسناد) به واتای (بۆ)، که ئەمه جگه له وهی که ده سیوه راندانیکی ئاشکرایه، هه ئه یه کی روونیشه و ناکریت ئەم وشه یه وه ک "وسناد" بخویندریتته وه چونکه نه پیتی "س" له م وشه دا هه یه و نه ش پیتی "د" له کۆتاییدا. له دسپینکی ئەم کتیبه دا روونکردنه وهی زۆرتر سه باره ت به م وشه یه ها تووه.

𐭪𐭥𐭥𐭥 = gušināt (گوشینات)، له ده قه په هله وه یه که دا هیچ مه ودا یه ک له نیوان ئەم دوو وشه یه دا نیبه و هه ر وه ک گوشینات نووسراوه. به لام ئە گه ر بمانه ویت ئەم وشه لیکدراوه له یه ک جیا بکه ی نه وه، ئەوسا ده ئێ و ه ک گو-شینات بینووسینه وه. شین و شینایه تی له کوردیدا به میژگ و سه وزه ده ئێن. گوشینات واتای (مرا تە) ی گاکان ده دات. ["تۆنفا لا" J.M.Unvala¹⁵¹ش که دره ختی ئاسووریگی وه رگێرا وه ته وه سه ر زمانی فارسی و د. نه وایی ره خنه یه کی زۆری له وه رگێرا نه که ی هه یه، ئەم وشه یه ی وه ک "gōyot" خویندوه ته وه به واتای چراگا/له وه رگا (مرا تە)]¹⁵².

𐭪𐭥𐭥𐭥 = ئەم وشه یه هزو اره شه به واتای "هه ر/ هه ل" که به رانه ر له گه ل وشه کانی (بر/ ابر) له فارسیدا. بۆ نمونه: خۆر هه ل هات (آفتاب بر آمد)، هه ئسان (برخاستن)، هه لگرتن (برداشتن/ برگرفتن).

𐭪𐭥𐭥𐭥 = هزو اره شه له فه ره هه نگه کانی په هله ویدا به واتای "hrzēnd/arzēnd"¹⁵³ ها تووه. ئەرزن له چاوگی رزان به واتای ده رزن/ ده گهنن/ خراب ده بن.

𐭪𐭥𐭥𐭥 = ئەم وشه یه هزو اره شه وه ک "چه/ چی" گو ده کری لێره "چی" واتای "بچی" ده دات.

𐭪𐭥𐭥𐭥 = avin (ئه وین)، ئەم وشه یه له کوردیدا دوو واتای جیا وازی هه یه. یه که م له هه موو شیوه زا ره کانی کوردیدا به واتای خۆشه و یستی و دل داری دیت. دوو هه م له شیوه زاری کرمانجیدا بێجگه له خۆشه و یستی به واتای "لیقه ومان، موسیبه ت و به لا" ییش دیت. لێره دا وانا دوو هه م که ی مه به سه ته وانا موسیبه ت.

𐭪𐭥𐭥𐭥 = ئەم وشه یه هزو اره شه به واتای "گاوان/ گاکان".

پروفیسور جمشید مانک جی اونوالا، زیانشناس هندی متخصص در زبانهای اوستایی و پهلوی. ¹⁵¹

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۵۸ ¹⁵²

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۱۳۱ ¹⁵³

𐭠𐭣𐭥𐭥 = bnfš-m (بن فشم)، "بن فش" له زمانی کوردیدا دوژینه، که لیره‌دا له گه‌ل و اتای دیره‌که‌دا دیته‌وه. له کوردیدا بن¹⁵⁴ (bn) به په‌رده‌ی کچینی (بکارت) ده‌لین و "فش"¹⁵⁵ (fš) یش به واتای "سست"ه. ده‌سته‌واژه‌ی "بن فش" جوینه واتای ژنی هه‌رزه و به‌دکاره‌ده‌دات. بن فشم و اتا "ئه‌ی هه‌رزه‌که‌ی من" بیی "م" له پاش وشه‌که‌ جیناوی لکاو‌ه‌که‌سی یه‌که‌می تاکه. د. نه‌واپی ده‌لێ ئه‌م وشه‌یه‌ هه‌زواره‌شه و به‌مانای (خود)ه، به‌لام من زۆر به‌دوایدا گه‌رام هه‌زواره‌شی وام نه‌دۆزیوه‌ته‌وه، ئه‌گه‌ریش هه‌بی‌ت دیسان هه‌ر ئه‌م واتایه‌که‌ من ده‌لیم دروسته.

𐭠𐭣𐭥𐭥 = gumānik (گومانیک)، هه‌ر به‌ واتای گومانیکه.

𐭠𐭣𐭥𐭥 = ašēm (ئه‌شیم)، د. نه‌واپی له لاپه‌ره‌ی ٨٨ له کتێبه‌که‌ی خۆیدا ده‌لی ئه‌م وشه‌یه‌ به‌ واتای "aham" (ام/هستم)ه. به‌لام ئه‌مه‌ ناتوانی راست بی‌ت، چونکه‌ له‌م ده‌قه‌دا به‌ ده‌یان جار وشه‌ی "ئه‌هم/هه‌م" (ام/هستم) هاتوو‌ه‌که‌ به‌شپوه‌ی هه‌زواره‌شی "𐭠𐭣𐭥𐭥" پیناسه‌کراوه. که‌ و ابو ئه‌م وشه‌یه‌ ده‌بی شتیکی تر بی‌ت. خویندنه‌وه‌ی دروستی ئه‌م وشه‌یه‌ "ئه‌شیم"ه، که‌ وشه‌یه‌کی کوردییه‌ له‌ چاوگی "شیان"¹⁵⁶. ئه‌م وشه‌یه‌ له‌ کوردیدا چه‌ندین مانای هه‌یه، له‌وانه‌ له‌ کرمانجیدا به‌ واتای "توانین" دیت، به‌لام له‌ شپوه‌زاره‌کانی دیکه‌ی کوردیدا به‌ واتای "ره‌نگه‌، له‌وانه‌یه‌، پی ده‌چی" به‌کار ده‌بریت. بۆ نمونه:

ئه‌ز ده‌شیم = من ده‌توانم

ئه‌و نه‌شیت = ئه‌و ناتوانیت

ناشئ تۆ نه‌زانی = ناکرئ که‌ تۆ نه‌زانی / له‌وه‌ ناچی که‌ تۆ نه‌زانی

ئه‌شئ ئه‌م کتێبه‌ هی ئه‌و بی‌ت = ره‌نگه‌ ئه‌م کتێبه‌ هی ئه‌و بی‌ت

𐭠𐭣𐭥𐭥 = rūspīg (رووسپیگ)، رووسپی "به‌ واتای ژنی هه‌رزه‌ یان پتیاره‌.

𐭠𐭣𐭥𐭥 = zātak (زاتک)، زاده‌.

هه‌نبانه‌ بو‌رینه، فرهنگ‌گردی- فارسی، هه‌ژار ١٩٨٩، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ ٥٨¹⁵⁴

هه‌نبانه‌ بو‌رینه، فرهنگ‌گردی- فارسی، هه‌ژار ١٩٨٩، به‌رگی دووه‌م ل. پ ٥٢١¹⁵⁵

فه‌ره‌هه‌نگا‌کانی، جه‌گه‌ر سۆز، سال ٢٠٠٩، ل. پ ٣٢٤ هه‌روه‌ها¹⁵⁶

هه‌نبانه‌ بو‌رینه، هه‌ژار ١٩٨٩، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ ٢٤ وشه‌ی "ئه‌شئ"، و ل. پ ٤٩٥ وشه‌ی "شیان".

نکارم به واتای ناتوانم/ له دهستم نای. لیره‌دا ده‌لی "تا ئەز پێ دەکارم" به واتای ئەوهیه که هه‌تا کوو من تواناییم هه‌یه و له دهستم دیت. د. نه‌وابی ئەم وشه‌یه وه‌ک پیکار مانا کردووه‌ته‌وه که هه‌له‌یه.

داتەر/ داتەر) dātar = داتەر، ئەم وشه‌یه ناوی بکه‌ره له چاوی "دان/ داتن"، به واتای بده‌ر/ به‌خشینه‌ر ئەو که‌سه‌ی که ده‌دات. لیره‌دا مه‌به‌ست خۆدایه. یه‌کێ له نیشانه‌کانی ناوی بکه‌ر له کوردیدا "ه‌ر"یه، وه‌ک بیژهر، بیسه‌ر، خۆینه‌ر، داتەر/ بده‌ر، بکه‌ر.

baŷ- varžāvand = (به‌غ- وه‌رژاوه‌ند/ به‌غ وه‌رژه‌وه‌ند)، ئەمه وشه‌یه‌کی لیکدراوه، "به‌غ/ به‌گ" به واتای خوداوه‌نده. وه‌رژاوه‌ند به واتای "قه‌در گران/ پایه‌به‌رز"ه. وشه‌کانی "وه‌رژ/ وه‌رج/ وه‌ج/ ئه‌رژ/ ئه‌رج هه‌مووی واتای ئەژ (ئه‌رزش) و نرخ ده‌ده‌ن. پاشگری "وه‌ند" واتای خاوه‌نداریه‌تی ده‌گه‌یخ، وه‌رژه‌وه‌ند واتای خاوه‌ن ئه‌رژ/ خاوه‌ن قه‌دره. که وابوو واتای ئەم ده‌سته‌واژه‌یه "خۆداوه‌ندی قه‌در گران/ خۆداوه‌ندی پایه‌به‌رز"ه.

bāmīg = (بامیک)، به واتای "رۆشن"ه، وشه‌کانی بامداد له فارسیدا و به‌یان له کوردیدا په‌یوه‌ندیان هه‌یه له‌گه‌ڵ ئەم وشه‌یه‌دا.

xwābar = (خۆبار/ خۆابه‌ر)، ئەم وشه‌یه له فهره‌ه‌نگه‌کانی په‌هله‌ویدا وه‌ک "مێهربان و نیکوکار" مانایان کردووه‌ته‌وه که جێگای گومانه. وشه‌که له دوو بره‌گه پێک هاتووه، بره‌گه‌ی یه‌که‌م "خۆا" که هه‌مان وشه‌ی "خۆدا"یه له کوردیدا. بره‌گه‌ی دووه‌میش "بار" به‌ ئه‌گه‌رتیکی زۆر هه‌مان وشه‌ی "باری"یه به واتای ئافریدگار. ئەم وشه‌یه له‌م ده‌قه‌دا دوو جاران هاتووه و هه‌ر جاریش له‌گه‌ڵ وشه‌ی "ئاهورامه‌زدا"، ئەگه‌ر مه‌به‌ست له‌م وشه‌یه "مێهربان" بوایای، ئەوه خۆ چه‌ندین وشه‌ی دیکه هه‌بوون که ده‌توانرا به‌کار به‌یتریت. به‌لام به‌کار هینانی ئەم وشه‌یه له‌گه‌ڵ ئاهورامه‌زدا مه‌به‌ست هه‌مان ئافریدگاره. وشه‌ی "باری" له ده‌قه‌کانی په‌هله‌وی و ئارامی و عه‌ره‌بی و گوایه له یونانی کۆنیشدا هه‌ر به واتای "ئافریدگار" هاتووه. که وابوو ئەم وشه‌ی هه‌مان ده‌سته‌واژه‌ی ناسراوی "باری خۆا"یه له کوردی و "باری خدا"یه له فارسیدا، که واتای "خداوه‌ندی ئافریدگار" ده‌دات.

ōhramazd = (ئه‌هورامه‌زد)، گوایه ئەم هه‌زاره‌شیکێ کورته‌کراوه بۆ نیشاندانی وشه‌ی ئاهورامه‌زدا.

وشه‌ی دیره‌کانی ۴۸-۵۴:

𐭪𐭥𐭥𐭥 = abēžag/abēžē (نه‌بیژگی/نه‌بیژگ)، وشه‌یه‌کی کوردی له چاوگی "وتن / گوتن".
 ئەم وشه‌یه له کوردیدا دوو بنه‌ی هه‌یه، ره‌گی چاوگی رابردوو که "وت / وات / گوت" ه و ره‌گی
 چاوگی رانه‌بردوو که "بیژ / ویژ" ه. وشه‌ی "نه‌بیژگی"¹⁵⁹ کرداری رانه‌بردوو که سی سینه‌ی
 تاکه له ره‌گی "بیژ". له زمانی په‌هله‌وی ئەشکانیشدا ره‌گی چاوگی رابردوو "وات / واخت" ه
 و ره‌گی چاوگی رانه‌بردوویش "بیژ" ه. (له فارسیدا ده‌بیته گوید / میگوید).

𐭪𐭥𐭥 = din (دین)، هه‌ر به واتای "دین" ه.

𐭪𐭥𐭥𐭥𐭥 = mazdysnān (مه‌زدیه‌سنان)، ئەم وشه‌یه وه‌ک مه‌زده‌ سنان
 نووسراوه، به‌لام بیگومان مه‌به‌ستی "مه‌زده‌ یه‌سنان" ه، واتا پی‌روهانی نایینی زه‌رده‌شتی.

𐭪𐭥𐭥 = ئەم وشه‌یه ه‌زواره‌شه به واتای "چه / چی" ه.

𐭪𐭥𐭥𐭥 = čāšt (چه‌شت)، به واتای فی‌کردن و نامۆژگاریه. ئەم وشه‌یه له کوردی
 شیوه‌زاری باشووریدا هه‌ر ماوه‌ته‌وه، چاوگه‌که‌ی بریتیه له "چاشان (فی‌کردن) و چاشیان
 (فی‌ریون)"¹⁶⁰. زانیاری زیاتر له‌م باره‌وه له روونکردنه‌وه‌ی دیری ۴۸ دا هاتوو.

𐭪𐭥𐭥𐭥 = xwābar (خوابار / خوابه‌ر)، ئەم وشه‌یه پی‌شتر روونکرایه‌وه.

𐭪𐭥𐭥 = yut (یوت)، به واتای "جودا/جگه‌/بلی (کرمانجی)". هیندی روونکردنه‌وه له‌سه‌ر
 ئەم وشه‌یه به‌ پی‌ویست ده‌زانم. ئەم وشه‌یه له‌گه‌ل وشه‌ی "جودا" له‌یه‌ک ریشه‌ن. له
 شیوه‌زاری هه‌ورامیدا هه‌ر وه‌ک ئەو‌یستای زۆر جارن ده‌نگی "د" وه‌ک "ت" گۆ ده‌کری بۆ
 نمونه‌ مردن (مرتین)، بردن (برتن)، کردن (کرتن)، دیدن (دیتن). دیسانه‌وه له هه‌ورامی و
 ئەو‌یستاییدا پیتی "ج" به‌ تایه‌تی ئەگه‌ر له سه‌ره‌تای وشه‌کاندا بن، ئەوه ده‌گۆردیت بۆ
 "ی"، وه‌ک جه‌مشید (یه‌مه)، جووت (یووت)، جۆ (یه‌و/یه‌وه). لی‌ره‌شدا ئەم وشه‌یه له
 بنه‌رته‌دا "یوتا" بووه که به‌رانه‌ره له‌گه‌ل وشه‌ی "جودا" دا، واتا "یوتا= جوتا= جودا".

𐭪𐭥𐭥𐭥 = yaštān (یه‌شتان)، به واتای نیایش‌کردن و ستایش‌کردنه. ئەو به‌شه‌ی له
 کتییی ئەو‌یستا که نیایشه‌کانی تیدا به‌ ناوی "یه‌شته‌کان" ناوبانگی ده‌رکردوو.

ه له شیوه‌زاری ناوچه‌کانی باشووری کوردستاندا. له کرمانجیدا وه‌ک "ده‌بیژگی" گۆ ده‌کری¹⁵⁹

گه‌وه‌ری گه‌رمه‌سێر، فه‌ره‌ه‌نگی کوردی- عه‌ره‌بی، (نعمت علی سایه)، به‌غدا ۱۹۸۸، به‌رگی ۱ ل. پ ۲۱۷¹⁶⁰

هه = "L" (لا)، ئەم وشەییە هزوارەشە بە واتای "نەه/نە/نا" هاتووە.

هه = šhēt (شەیت)، وشەییەکی ئاسایی کوردییە لە چاوی "شیان" 161 بە واتای توانین، ئەم وشەییە لە هەموو شیۆهزاهکاندا هەییە، لە کرمانجیدا زیاتر بە مانای توانین بە کاری دین. لە شیۆهزاهکانی تردا زیاتر وەک (ممکن) بوون و سزاوار بوون بە کار دەبریت بوو نمونە:

ئەز دەشیم = من دەتوانم

ئەو نەشیت = ئەو ناتوانیت

ناشی / ناشیت تۆ نەزانی = (ممکن) نییە کە تۆ نەزانی.

ئەشێ / ئەشیت ئەم کتیبە هین ئەو بیت = دەگونجی / (ممکن) ئەم کتیبە هی ئەو بیت.

هه = na šhēt (نەشیت)، ناتوانیت / (ممکن) نییە.

هه = kič / kiž (کیچ / کێژ)، وشەییەکی کوردییە بە واتای "کەس"، "کێژ" لە کرمانجیدا بە واتای "کێ/کامه/چ کەسێک" بە کار دەبریت.

هه = jīw (ژیو)، ئەمە هەمان وشەیی "ژی"یە لە کوردیدا بە واتای "شریت یان تالی چەرمی" کە لە چەرم یان ریخۆلەیی ئاژەل بوو دروستکردنی ژێ کەوان و ئامپێرەکانی موزیک کەلکی لی وەرە گیردریت (هەنبانە بۆرینە، فرەنگی گۆردی- فارسی، هەزار ۱۹۸۹، بەرگی یە کەم لاپەرە ۲. ۴)، هەرۆهە ژێ وەک بەند بە کاری دین بوو درونی بیلاو و زینی ئەسپ.

د. نەوایی ئەم وشەییە وەک "شیر" وەرگێراندووەتەو کە هەلەییە. ئەگەر مەبەستی لە شیر ئەو شیرە بیت کە لە پاش زاوژیکردنی ئاژەل لی دەدۆشن ئەو لە کوردیدا پێی دەلین "ژەک" و لە فارسیدا پێی دەلین (آغوز/ زاک / زەک). بەلام بەلگەیی رۆشن ئەوەمان پێی دەلی کە ئەم وشەییە "شیر/ ژەک" نییە، چونکە ئەم وشەییە لە گەل کرداری "کردن" هاتوووە لە کاتیکدا "شیر" کردنی نییە، بەلکوو شیر دەدۆشن. بیجگە لەمەش لە دێرەکانی پاشتردا باسی دروستکردنی جلو بەرگ دەکا کە لە گەل دروستکردنی "ژی"دا زیاتر دەگونجی هەتا شیر.

فرەنگ هەنبانە بۆرینە، هەزار ۱۹۸۹، بەرگی دووهم ل. پ ۴۹۵ 161

𐭥𐭮 = ئەم وشەیه هزوارەشە واتای "له/ لهبەر" دەدات. له فەرھەنگەکانی پەھلەویدا وەک "اندر (ھوندر) " مانایان کردووتەوہ.

𐭥𐭮𐭮 = yazdān (یەزدان)، ھەر بە واتای یەزدانە.

𐭥𐭮𐭮𐭮 = yazišn (یەزیشن)، بە واتای نیایشە.

𐭥𐭮𐭮𐭮𐭮 = gōšurwk (گۆش ئۆرۆک)، مەبەست لەم وشەییە، "گۆش ئۆرۆن"ە، کە بەیخی باوەرپەکانی زەردەشتی یەکی لە ئیزەدانە کە ئەرکی ئاگاداریبونە لە ئاژەلان. وشەییەکی لیکدراوە کە لە دوو بڕگە پێک ھاتووە "گاو- رەوان" بە مانای "رەوانی گا"یە.

𐭥𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 = yazt (ئیزت)، بە واتای "ئیزەد"ە.

𐭥𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 = har-wīnē (ھەر وئیی)، وشەییەکی کوردییە لە شیوەزاری ھەورامی و ھەر وەھا ناوچەکانی باشووری کوردستان بە واتای ھەر دەبیئ/ ھەر چاوی لێی یەتی / ھەر ئاگای لێی یەتی. وشەکانی "وین" و "بین" لە کوردیدا ھەر یەک واتایان ھەیە. لە زمانی پەھلەویی ئەشکانیشدا ھەر "وین"ە، پروانە بۆ (دستور زیان پهلوی اشکانی حسن رضائی باغ بیدی، تھران ۱۳۸۱، فعل های پارتی صفحه ۱۳۰).

𐭥𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 = čahārpāyān (چاھاریایان)، چواریایان / چواریپیان.

𐭥𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 = awāniž (ئەوانیژ/ ئەوانیچ)، ئەم وشەییە دەکری بە ھەر دوو شیوەی "ئەوانیچ/ ئەوانیژ" بخویندریتەوہ. ھەر دووک شیوەکەش ئەمرۆ لە زمانی کوردیدا ماوەنەتەوہ. "ئەوانیچ" زیاتر لە شیوەزاری ھەورامی و خەلکی سنە و شارەزور باوە، ئەوانیژ لە شیوەزارەکانی تردا.

𐭥𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 = hōm (ھۆم)، ئەم وشەییە وەک "ھۆم"ە، دەخویندریتەوہ، د. ئەوابیش ھەر وای خویندووتەوہ، بەلام لە راستیدا یان ئەم وشەییە بەھەتە نووسراوە یانیش دەستکاری کراوە (دوچار ئەم بابەتە روون دەکەمەوہ). وا دیارە ئەم وشەییە لە پێشدا ham (ھەم) بوو نەک ھۆم.

𐭥𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 = tagīk (تەگیک)، یەکی لە تایبەتمەندییەکانی زمانی پەھلەوی ئەمەییە کە زۆریەکی ئەو وشانەیی کە بە پیتەکانی "ه/ ی" نەبیژ (غیرملفوظ) کۆتایی دیت، لە پەھلەویدا دەگۆردی بۆ "گ/ ک". ئەم شیوەییە لە گۆکردنی وشەکان لە زمانی پەھلەویی ئەشکانیدا

هیشتا هەر له زمانی کوردی ناوچه‌ه‌کانی سنه و شاره‌زوردا ماوه‌ته‌وه، بۆ نموونه: مردگ (مردو)، بردگ (بردو)، خواردگ (خواردو)، کردگ (کردو)، هاتگ (هاتوو)، که‌فتگ (که‌وتوو) ...

وشه‌ی ته‌گیک له راستیدا هه‌مان وشه‌ی "ته‌گه" یه له زمانی کوردیدا که به‌ئه و بزنه‌نیره ده‌لین که ده‌که‌یته پیش "ران" و مینگه‌له‌که به‌دوای خۆیدا رادکیشی. ته‌گه جه‌سته‌یه‌کی ئه‌ستوو و شاخی بۆلیندی هه‌یه (فه‌ره‌نگی باشوور، عه‌باسی جه‌لیلان، ل. پ. ۱۷۷، هه‌ولێر ۲۰۰۵، هه‌روه‌ها هه‌نبانه‌ بۆرینه، فه‌ره‌نگ گۆردی فارسی هه‌ژار، ته‌هران ۱۳۶۹، به‌رگی یکمه‌ ل. پ. ۱۶۶). د. نه‌وابی ئه‌م وشه‌یه وه‌ک تاگیگ خۆیندویه‌ته‌وه و ده‌لی به‌ واتای (نیرومند) ه‌که هه‌له‌یه، جاریک له ده‌قه په‌هله‌وییه‌که‌یدا له پاش پیتی "ت" پیتی "گ" هاتوو و پیتی "ئه‌لفی" تیدا نییه، جگه له‌مه‌یش ئه‌م وشه‌یه هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی به (نیرومند) وه‌ نییه.

نیرۆک = nērōk (نیرۆک)، ئه‌مه هه‌مان وشه‌ی "نیرۆ" ه‌که له کوردیدا که به‌ واتای بزنه‌کتیوی نیره (هه‌نبانه‌ بۆرینه، فه‌ره‌نگ گۆردی- فارسی، هه‌ژار، به‌رگی دووم ل. پ. ۸۹۳). د. نه‌وابی له ل. پ. ۱۱۰ کتیبه‌که‌ی خۆیدا ئه‌م وشه‌یه وه‌ک (نیرو) به‌ واتای هیز، مه‌رد و نیر مانا کرده‌ته‌وه، که هه‌له‌یه.

سه‌روم = hayast (هه‌یه‌ست)، ئه‌م وشه‌یه به‌ واتای "هه‌یه/ هه‌س" هاتوو. به‌ ئه‌گه‌ریکی زۆر ئه‌م وشه‌یه‌ش ده‌ستکاری کراوه، چونکه له ده‌قه‌کانی په‌هله‌ویدا وا باوه که ئه‌م وشه‌یه وه‌ک هزواره‌ش ده‌نوسریت به‌لام لێرده‌ا وه‌ک "هه‌یست" نووسراوه.

ه‌په = خۆیندنه‌وه و وه‌رگێرانی ئه‌م وشه‌یه کاریکی ئاسان نییه. پیتی سییه‌می ئه‌م وشه‌یه "ه" نیشانه‌ی پیتی "چ/ ژ" یه. به‌لام دو پیته‌که‌ی تر له فه‌ره‌نگه‌کاندا به‌ شیوه‌ی جۆراوجۆر مانا کراونه‌ته‌وه. د. نه‌وابیش له کتیبه‌که‌ی خۆیدا به‌ واتای "و/ به/ ل" هیناویه‌تی. له کتیبه‌کانی فیرکردنی زمانی په‌هله‌وی له زانستگه‌ی ئاکسفۆرد، ئه‌م دو پیته‌ پیکه‌وه وه‌ک نیشانه‌یه‌کیان پیتیکی په‌هله‌وی ئه‌شکانی که به‌رانبه‌ره له‌گه‌ڵ پیتی "ل" ¹⁶² ده‌ستنیشانکراوه. منیش لێره له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هیچ بژارده‌یه‌کی باشترم پیتی نییه، هه‌مان وه‌رگێرانه‌که‌ی د. نه‌وابی واتا "وینچ/ وینژ" م به‌کار هیناوه.

¹⁶² The script used for Middle Persian is a variation of Aramaic script. (1971, Oxford University Press.

سڀا = bar-yāmag (بهريامه گ)، ٺهه وشهيه ده ڪري به دو جوڙ بخويندريتهوه، ٺهه گهر وهڪ بار- يامه گ بخويندريتهوه ٺهه وهه واتاي "خوج/ هه گبه/ پاشڪو" ده دات. به لام ٺهه گهر وهڪ "بهريامه گ" بيخوينينهوه، ٺهه دهه "بهري" له ڪورديدا به واتاي تهن و له شه و "يامه گ" يش به واتاي جامهيه، ڪه وابوو "بهريامه گ" به واتاي جامهيه بهري/ جامهيه تهنه ڪه من پيم وايه لپره ٺهه واتايه مه بهسته.

۴۷۱۴ = pušt (پشت).

۳-۱۶۷ = hayand (هه يه ند)، ٺهه وشهيه هزاره شه به واتاي "هه يانه/ هه نه". له زماني ڪوردي و ههروهه له زورتيڪ له زمانه ڪاني ٿوروپي وشهيه "هه/ ha" به واتاي "هه بونه" بون نمونه له ٿينگيري have له سويدي ha له دانمارڪي have له نروژي ha. له ڪورديش ههه ha (هه) يه.

۱۱۴۱۹ = kartan (ڪرتن)، به واتاي ڪرند.

۳ = "la" ٺهه وشهيه هزاره شه به واتاي "نه".

۴۷-۳۷ = shēt (شيت)، وشهيه ڪي ڪوردييه له هه موو شينوه زارڪاندا، پيشتر پوونڪرايهوه، له چاويگي "شيان" به واتاي توانين/ سزاوار بوون/ گونجاو بوون.

وشهيه ديپه ڪاني ۵۵-۵۷:

۳۶ = kamar (ڪمهه ر)، به واتاي ڪه مهريه نده.

۳۵۳۶ = āžnand (آژنند)، وشهيه ڪي ڪوردييه به واتاي ڪون ڪردني شتيڪ به سوژن يان ده رزي بون ٺهه وي شتيڪي تري تي ٿاخن.¹⁶³

۴۳۶ = murwārit (مرواريت)، به واتاي مرواريه.

فرهنگ هه نبان هه پورينه، هه ژار ۱۹۸۹، بهرگي به ڪهه ل. پ. ۶. فرهنگي باشوور، عه باسي جهليليان،¹⁶³ ۲۰۰۵ هه ولتر، ل. پ. ۷.

𐭩𐭥𐭥 = mōžag (مۆژەگ)، جوړه پینلویځی چهری کونه، که ئیستا باوی نه ماوه. له فارسی کوندا یی گوتراوه "موزه".

𐭩𐭥𐭥𐭥 = saxtag (سهختگ)، وشهیه کی کوردییه به چهری ده باغیکراو ده بیژن. ئیستا له کوردیدا وشه که وه ک "سهخته/سهختیان" گو ده کری. (هه نبانه بۆرینه، فرهنگ کردی-فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، بهرگی یه کهم ل. پ. ۴۳۲).

𐭥𐭥𐭥𐭥 = āzātān (آزاتان)، ئەم وشهیه به واتای دلپران و پالنه وانانه. نازاتان له سهردهمی کوندا به توئیژیک له سواران و سهرداران سپا گوتراوه. له وانیه له گه ل وشه ی "نازا" له کوردیدا که به واتای "دلپر" په یوهندی هه بیئت
𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = ئەم وشهیه پښتر روون کرایه وه.

𐭥𐭥𐭥𐭥𐭥 = angustpān (انگوست پان)، ئەنگۆسته وانیه. پارچه یه ک چهرمه که به سه ره ئەنگۆستدا ده ئیکیشن بو ئەوهی له کاتی هاویشتنی تیر به تیر وکه وان، ئەنگۆست بریندار نه بیئت.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = husrawkān (هوسروکان/خه سروکان).

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = xaštrā (خه شترا)، ئەم وشهیه هزواره شه، وه ک مه لیک دنووسریت، به لام وه ک خه شترا ده خوئیندریته وه به واتای "شا" یه.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = ham-arizān / hamarizān (ههم-ئه ریزان)، "ریز/ریژ" له کوردیدا به واتای (صف)¹⁶⁴ دیت. "ههم-ئه ریزان به واتای ههم-ریزانه / هاومالان/ هاوریان" ه. لیره مه به ست له شا و هاورییه کانیه تی که پیکه وه ده چن بو شه ر و بو راؤکردن.

وشه ی دیره کانی ۵۸-۶۱:

𐭩𐭥𐭥𐭥 = mašk-um (مه شک-وم)، مه شکهم.

𐭩𐭥𐭥𐭥 = āpdān (آپدان)، جیگی ئاو.

¹⁶⁴ هه نبانه بۆرینه، فرهنگ کردی-فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، بهرگی یه کهم ل. پ. ۳۶۶

داشت = ۱۴۷۷ dašt (دهشت).

گرم = ۱۴۷۸ garm (گرم)، به واتای گرم و گهرمایه.

۶۴ = ywm (یوم)، ئەم وشه‌یه هزواره‌شه به واتای " rōž (رۆژ)"¹⁶⁵ دیت، ههم له کوردیدا و ههمیش له زمانی په‌هله‌ویی ئەشکانیدا.

۱۴۷۹ = wa-rābēh/wa-rāpēh (وه‌رایی/ وه‌راییه). وشه‌ی "رایی/ رابه" وشه‌یه‌کی کوردی کرمانجیبه له چاوی "راییون" به واتای هه‌ستان. (بۆ زانیی زیاتر له‌م باره‌وه، سه‌یری روونکردنه‌وه‌ی دیری ۵۹ بکه‌ن).

۱۴۸۰ = sār (سارت)، به واتای "سارد/ سارت"، (سرد = فارسی).

۱۴۸۱ = myi (مای)، هزواره‌شه به واتای ئاو دیت. له ئەو‌ئاستادا ئەم وشه‌یه وه‌ک "ap و aiwyō" هاتوو.

۱۴۸۲ = maškižag (مه‌شک‌ژه‌گ)، به واتای مه‌شکه/ سفره/ به‌روانکه‌ی چه‌ری. (د. نه‌وایی ل. پ ۶۳ ژیرنووسی ۶۰).

۱۴۸۳ = sūr (سوور)، له کوردی و فارسیدا به واتای میوانیدان و میوانیکردنه. به‌لام د. نه‌وایی یێی وایه که‌ گوايه له سه‌رده‌می باستان (کۆندا) ئەم وشه‌یه واتای نانی به‌یانیانی داوه، (د. نه‌وایی ل. پ ۶۳، ژیرنووسی ۶۰).

۱۴۸۴ = (QDM)، هزواره‌شه به‌رانبه‌ره له‌گه‌ڵ وشه‌کانی "له‌سه‌ر/ له‌بۆ/ ژبو" له‌ زمانی کوردیدا. ۱۴۸۵ = satfr (سه‌تفر)، به واتای "سفره"یه.

۱۴۸۶ = (RBY)، ئەم وشه‌یه هزواره‌شه به واتای مه‌زن/ گه‌وره/ وه‌زرگ.

۱۴۸۷ = sip/si (سی/ سیپ)، وشه‌یه‌کی کوردیبه که به شی‌وه‌ی جۆراو‌جۆر له کوردیدا گو ده‌کری وه‌ک "سی/ سیپه‌له/ سیپه‌لک"¹⁶⁶. له فارسیدا یێی ده‌ئێن (جگر سفید).

دستور زبان پارسی، حسن رضائی باغ‌بیدی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران ۱۳۸۱، صفحه ۳۴¹⁶⁵

هه‌نانه‌ بۆرینه، فرهنگ کردی- فارسی، هه‌ژار، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ ۴۵۲، ۴۵۴¹⁶⁶

warāzend = واژند (وهرازند)، وشهیه کی کوردییه له چاوگی "رازاندن" ¹⁶⁷ به واتای رازاندنه وه و جوان کردن.

وشه ی دیره کانی ۶۲-۶۴:

maškižag = ماškižag (مهشکیژگ)، پیشتر روون کرایه وه.

سا-سا (سا-سا) = له سه ره تایی کتیبه کدا روونکردنه وه له سه ره ئه م وشه یه نووسیوه.

šatrāyārān = شاترایاران (شه ترایاران)، به واتای شاریاران. له دهقه که ی ئه سانا ئه م وشه یه وه ک "سا-سا-سا" نووسراوه که هیندی جیاوازی هه یه له گه ل نووسینه که ی د. نه واییدا. من نووسینه که ی ئه سانام پی دروستره.

kādē/kād = کاد (کات/کاتی)، هه مان وشه ی "کات/کاتی" ¹⁶⁸ له کوردیدا.

xwatāyān = خواتایان (خوتایان)، به واتای که یخودایه له دۆخی کۆدا (که یخودایان).

dahyūptān = دهیوپتان (دهیوپتان)، "دهیو" به واتای ولاته، دهیوپتان به مانای سه رانی ولاته. له سه رده می کۆندا هه ره مه لبه ندیگ سه رۆکیک یان پادشایه کی هه بوو که له ژیر فه رمانی شای شایان (شاهنشادا) بوون. به و سه رۆکانه یان ده گۆت دهیوپۆتان.

sar = سار (سه ره)، به واتای "سه ره". لیره مه به ست تووک/ مووی سه ره.

riš = ریش (ریش)، هه ره واتای ریش ده دات، (ردین).

warāzend = واژند (وهرازند)، بروانه بۆ وشه ی دیره کانی ۵۸-۶۱.

فرهنگ فارسی- کوردی دانشگاه کردستان جلد اول، ص ۳۹ ¹⁶⁷

¹⁶⁸ katha [-] 22 (adv.) how? how much? when? (k124). <https://www.bulgari-istoria-2010.com/Rechnici/Dictionary%20of%20most%20common%20AVESTA%20words.pdf>

سواس = šikōh (شکوه)، شکو.

عز = āzarm (نازهرم)، واتای ریز و شکو دهدات.

بژ = "BYN" هزوارشه به واتای "له" هاتوه.

واس = kanār (که نار)، ههر به واتای کن و که نار دیت له کوردیدا.

دای = dāidennd (دای دهنند)، وشه یه کی کوردیبه له چاوگی "دانان". لیکۆله رانی دیکه ئهم وشه یان وهک هزوارش به واتای (دارند) خویندوه ته وه. به لام لیره نهک هزوارش به لکوو خوودی وشه که مه به سته و واتای گونجاوی خوئی هه یه.

وشه ی دیره کانی ۶۷-۶۵:

ووم = MGLT³ (نامه گ/نامه ک)، ئهمه هزوارشه به واتای "نامه" یه.

ووم = parwartak (پهروه ده ک)، ئهم وشه یه ئیستا له کوردیدا وهک "پهروه ده" به کار دهینریت. پهروه ده له کوردیدا له گه ئ (پرورده) له فارسیدا نهختیک جیاوازیان هه یه. له کوردیدا ئهم وشه یه بیجگه له واتای فیرکردن و پهروه ده کردن، مانای دیکه شی هه یه، له وان "ئاماده کردن، خویش کردن و دروست کردن"¹⁶⁹. ته نانهت وشه ی "پهروه ده گار" یش به واتای ئافریدگار و ئافرینه ر ههر له م وشه وه هاتوه. له زمانی کوردیدا پیواژی ئاماده کردنی ترشی، زهیتوون و ههروه ها خویش کردنی پیستی ئازه لان ههر له سه ره تاوه هه تا دواپی "پهروه ده" ی پیی ده ئین.

دپوان = dapēwān (ده پیوان)، به واتای ده باغوان (ئه و که سانه ی که کاریان خویش کردنی پیسته). "ده ب/ده پ/ده ف" به واتای پیستی ئازه ئه. "وان" یش پاشگری کار و پیشه یه، وهک شوان و گاوان و ئاشه وان و پاسه وان.

دافتار = daftar/ daptar (ده فته ر)، به واتای ده فته ره.

فرهنگ فارسی-گردی، دانشگاه کردستان جلد اول، سال ۱۳۸۵ ص ۱۰۱ 169

پاتخشیر/ پادشیر) pātaxšīr = پاتخشیر، به واتای پهیماننامه‌یه. بۆ‌یه که‌مین جار ئەم وشە‌یه له لایەن کەسێک بە ناوی "مارکواریت" وە بە دروستی خویندراوە‌تە‌وه. ئەم وشە‌یه له نووسراوە کۆنە کانی پەهله‌ویدا بەرچاو دە‌کە‌وێ، له‌وانه له نووسراوە‌سه‌ربه‌رده کانی په‌یکۆتی له لای سلیمانی که به زمانه کانی کوردی میانی (په‌هله‌وی- ئەشکانی) و پارسیگ نووسراونه‌تە‌وه، له نووسراوه‌که‌ی کرتیر، له (نقش رستم) و له (نقش رجب) هاتووه.¹⁷⁰

هزواره‌شه به واتای نووسن/ دهنووسن. (nepisend) ZKTYBWN-end = هزواره‌شه

ژه (ژی)، وشه‌یه‌کی په‌تی کوردییه که بۆ ژێ که‌وان و نامرازه‌کانی موزیک که‌لکی لی وەرده‌گیردیت. د. نه‌وابی ئەم وشه‌یه وە ک "زه" خویندوه‌تە‌وه که ناتوانیت راست بی، چونکه زۆریه‌ی ئەو وشه‌گه‌له که فارسیدا "ز"یه، له زمانی پارتیدا (په‌هله‌وی- ئەشکانی) راست هه‌ر وە ک زمانی کوردی ده‌بیته "ژ"ی، به‌تایبه‌ت ئە‌گه‌ر ئەم پیتە بکه‌وتیه سه‌ره‌تای وشه‌که‌وه. (سه‌یری روونکردنه‌وه له‌سه‌ر ئەم دێره‌ بکه‌ن).

بان‌ئەند (به‌ن ئەند)، به واتای به‌ن/ شریتن. banend = بان‌ئەند

آژبو (ئه‌ژ بۆ)، هزواره‌شه به واتای ئە‌ژ بۆ/ له‌بۆ. ažbo = آژبو

درون (درون)، وشه‌یه‌کی کوردییه به واتای "درون"¹⁷¹. د. نه‌وابی ئەم وشه‌یه وە ک که‌وان وەرگیراوه‌تە‌وه که هه‌له‌یه.

وشه‌ی دێره‌کانی ٦٨-٧٤:

جەل وەرگ/ جەل بەرگ، به واتای جەلوورگ/ جەلوبەرگ. jel warg = جەل وەرگ

په‌شمین (وه‌خشینگ)، به واتای وه‌خشی/ به‌خشی (ده‌به‌خشی).

په‌شمین (په‌شمین)، په‌شمین. pašmīn = په‌شمین

آزاتان (آزاتان)، پښتر روون کرایه‌وه. āzātān = آزاتان

د. ماهیار نوایی، درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۶۵ ۱۷۰

هه‌ژار، هه‌نبانه بۆرینه، فرهنگ کردی- فارسی، ۱۹۸۹، به‌رگی په‌که‌م ل. پ ۲۹۱ ۱۷۱

نووسراوته‌وه، چونکه له ده‌قه که‌دا چەند جاری تر هاتوو و هەر وه‌ک هزوارەش نووسراوه. wuzurgān = ۶۳۱۹ (وزورگان)، به واتای گه‌وره‌کان، وا دیاره ئەم وشه‌یه

دۆش) دۆش، به واتای سەر و ناوشانه. له کوردیدا "دۆش / قه‌لاندۆش" ¹⁷² ی پی ده‌لێن. dōš = ۳۶

هه‌یه‌ند، هزوارەشه به واتای "هه‌یانه / هه‌نه". hayand = ۳۱۶۵

سک ویچ / زک ویچ، ئەم وشه‌یه به واتای "ته‌نگ" ی زینی ئەسپ هاتوو. بیگومان له‌بەر هەر هۆکارێک بێت وشه‌ی "پ" ی لێ که‌وتوو. ئەم وشه‌یه له راستیدا "سکبێچ / زکبێچ" ه. skwç / zkwç = ۹۱۵۵

بندند، وشه‌یه‌کی ئاسایی فارسییه به واتای "ده‌یبه‌ستن". bandēnd = ۱۶۶

زینان، وشه‌ی "زین" له دۆخی کۆدا، به واتای زینگه‌ل. zinān = ۶۱۱۶۵

رۆتسته‌هم، به واتای رۆسته‌م. rōtstahm = ۳۳۱۵۳

سپه‌ندیات، مه‌به‌ست "سپه‌ندیار / ئەسفه‌ندیار" ه‌بروانه بۆ روونکردنه‌وه‌ی دێری ۷۱. spandyāt = ۳۳۱۵۳

بن / بنه، به واتای "بن / بن". کرداری رانه‌بردووی "بوون" له دۆخی سێیه‌م که‌سی کۆدا. bn / bnē = ۱۳۳

پتازنند، "تازین" واتای "غارانی ئەسپانه، پتازن به واتای غار بده‌نه. ئەم وشه‌یه تووشی ده‌ستپوه‌ردان بووه و گۆراوه و کراوه به هزوارەشی (نشینند) به واتای "دانیشتن"، که هه‌له‌یه. ptāznnd = ۳۳۱۵۳

مه‌ز، کورت‌کراوه‌ی وشه‌ی "مه‌زن" ه به واتای گه‌وره. maz = ۳۶

زند پیل، ئەم وشه‌یه وه‌ک "زند پیل / زنده پیل" نووسراوته‌وه که راست نییه و وشه‌یه‌کی بێ واتایه. به ئەگه‌ریکی زۆر ئەم وشه‌یه "زه‌خم" ه به واتای گه‌وره zandpīl = ۳۳۱۵۳

فره‌نگ فارسی-گۆردی، دانشگاه کردستان جلد دوم، سال ۱۳۸۵ ص ۱۱۶۳ ¹⁷²

و ئەستوور، تەنومەند. زەخم و شەهەکی کۆنی کوردییە، ئیستاش لە کرمانجیدا هەر رەواجی هەیه. (پووئکردنەوهی زیاتر لە ژێرنووسی دێری ۷۲ دا هاتوو).

دای دەند) = **دای** dāidennd

zin uzār = **زین و زار**، ئەم وشەیه زین و زار، که هەر واتای "زین" دەدات. د. نەواپی لە سەر ئەم وشەیه نووسیویەتی: بە گۆرانیکی کەمەوه ئەتوانین بڵین که ئەم وشەیه (زین افزار) ه. که من پیم وایه ئەم دەستیوەردانه هەلەیه. پووئکردنەوهی زیاتر لەم بارهوه لە ژێرنووسی دێری ۷۲ دا هاتوو.

ئەم وشەیه هزوارەشە بە واتای زۆر/ گەلیک/ پ. لێرەدا "پ" گونجاوتره. **زۆر** = KBD

kārīzār = **کاری زار**، بە واتای مەیدانی جەنگە. کار لە کوردی کۆندا بە واتای جەنگە، لە کرمانجیدا هیشتا ئەم واتایه هەر ماوه، "زار" یش بە واتای زەمین/مەیدانه.

لێرەدا بە واتای جەنگ هاتوو. **کار** = kār

بە واتای "بەن/ بەند" ه. **بان** = ban

ئەمە هزوارەشە واتای "نە" دەدات. **نە** =

wīšēt = **وێشیت**، وشەیهکی کوردییە لە چاوی شیان بە واتای "توانین/ گونجان/ (ممکن)". لێرەدا "نەوێشیت" بە واتای "گونجاو نییه" بە کار هاتوو.

bōi = **بۆی**، "بۆی" وشەیهکی ئاسای کوردییە بەرانبەرە لە گەل وشەیی (برای) لە فارسیدا.

zīnān = **زینان**، زین لە دۆخی کۆدا. (زین- گەل).

وشەیی دێرەکانی ۷۵ - ۷۸:

palk-hawen = **پەلک- هاوێن**، ئەگەر چی ئەم وشەیه ئیستاکە لە کوردیدا بەم شێوەیه بە کار نابدەرێت، بەلام بە تۆزیک وردبوونەوه، ریشەیی وشەکه دیار و پووئ. وشەیی "پەلک" ئەگەر پیتی "ک" که لە زمانی پەهلەویی ئەشکانیدا زۆر جارن

دهکه ویتیه پاش وشه کانهوه له بهرچاو نه گرین، ئەمجا وشه که ده بیته "په‌ل" 173 که له کوردیدا به بهرد یان کلۆیه ک ده‌لێن به مه‌بهستی هاویشتن، به‌لام خۆدی په‌ل به واتای بهرد نییه. "په‌ل هاوین/ په‌ل هاویشتن" به واتای بهرد هاویشتنه. لێره‌دا په‌لک هاون به واتای "به‌رده‌هاوێژه" (فلاخن/ خمپاره‌انداز). هه‌ر ئیستاش له کوردستانی باشووردا و ته‌نانه‌ت له هه‌موو عیراقددا به (خمپاره‌انداز) ده‌لێن "هاون/ هاوان" 174.

په‌ل هاوین/ په‌ل هاویشتن = به‌رد هاویشتن/ به‌رد فره‌دان

په‌ل بهاون/ په‌ل بهاوێژن = به‌رد بهاون/ به‌رد باوێژن

په‌ل هاون = به‌رده‌هاوێژ (فلاخن/ خمپاره‌انداز)

د. نه‌وابی ئەم وشه‌یه وه‌ک "پلکن" خویندوه‌ته‌وه و ده‌لێ که له فارسیدا یێی گۆتراوه (پلکن) وه‌ک ئامرازیک بۆ رووخاندن و تیکشکاندنی دیواری "که‌ل (دژ)" ه‌کان به‌کارهاتوووه. به‌لام له راستیدا ئەم وشه‌یه "په‌لک هاون" ه، د. نه‌وابی و لیکۆله‌رانی دیکه ته‌نیا به‌شی یه‌که‌می وشه‌که‌یان خویندوه‌ته‌وه و بێده‌نگیان کردوووه له خویندنه‌وه‌ی به‌شی دووه‌می وشه‌که، هه‌ر بۆیه‌ش به مه‌زنده واتای وشه‌که‌یان دیاری کردوووه.

و-س-و-ک-ج-ر = kaškančir (کشکنجیر)، له ده‌قه‌که‌دا وه‌ک که‌شکه‌نجیر نووسراوه، به‌لام من پێم وایه "که‌شکه‌نجهر" دروستتره. که‌شکه‌نجهر کورتکراوه وشه‌ی "که‌لشکه‌نجهر" ه، (که‌ل-شکه‌ن-جهر). که‌ل و که‌لات له کوردیدا به واتای "دژ/ قه‌ل" یه، شکه‌ن ره‌گی چاوگی رانه‌بردوووه بۆ "شکان/ شکاندن" و "جهر" یش به واتای چه‌رخه. به‌گشتی واتای ئەم ده‌سته‌واژه‌یه ده‌بیته "که‌لشکه‌نی چه‌رخدار" (منجینق چه‌رخدار). ئاشوورییه‌کان له به‌کارهێنانی "که‌شکه‌نجهر/ که‌شکه‌نجهر" دا بۆ شکاندن و تیکدانی "که‌ل/ دژ" ه‌کانی ماده‌کان شاره‌زابه‌تی ته‌واویان هه‌بوو، و دژه‌کانی مادی به‌رانبه‌ر به‌م جو‌ره‌ چه‌که‌ توانای خۆ راگریان نه‌بوو. د. نه‌وابیش به مه‌زنده ئەم وشه‌یه مانا کردوه‌ته‌وه و ده‌لی له هه‌موو فره‌هه‌نگه‌کاندا به واتای "ئامێژیک جهنگ" و که‌وانیکی گه‌وره که به‌ردیان یێی هاویشتوووه هاتوووه. (ئهم روونکردنه‌وه‌یه هیندیکی لێلی تیدایه چونکه به که‌وان به‌رد ناهاوێژن).

ا-ی-ا-ن-ه = ayāne (ئه‌یانه)، وشه‌یه‌کی کوردییه له شیوه‌زاری باشووریدا به واتای "ئه‌مانه".

هه‌نبانه بۆرینه، فرهنگ گُردی- فارسی، هه‌ژار به‌رگی یه‌که‌م ۱۹۸۹، ل. پ ۱۲۲ 173

هه‌نبانه بۆرینه، فرهنگ گُردی- فارسی، هه‌ژار به‌رگی دووه‌م ۱۹۸۹، ل. پ ۹۴۳ 174

čē-būen = 𐭪𐭥𐭩𐭥 (چ بوون)، وشهیه کی ئاسایی کوردیییه.

avin = 𐭠𐭪𐭥𐭩 (ئهوین)، ئەم وشهیه له کوردیدا چەند مانایه کی ههیه، لهوانه به واتای ئهوین و دلدارییه، به واتای مرام و مه بهست و ههروهها به واتای موسیبهت و لئقه ومانه که زیاتر له کرمانجیدا به کاری دین. بۆ نمونه ده ئین: ته نه زانی شه و دی چ ئه وینێ سهر مه هات، واتا تۆ نازانی دوینی شهوئ چ موسیبهتیک به سه رماندا هات.

hmbān = 𐭥𐭩𐭥𐭩 (هه مبان)، به واتای هه مبان و هه مبانیه.

wāzrgānān = 𐭠𐭪𐭥𐭩𐭥𐭩 (وازرگانان)، به واتای وازرگانان / بازرگانان.

𐭠𐭪𐭥𐭩𐭥𐭩 = له سه ره تایی کتیبه که دا روونکردنه وه له سه ر ئەم وشهیه هاتوو.

𐭠𐭪𐭥𐭩𐭥𐭩 = "LHM"، هه زواره شه به واتای "نان" هاتوو،

pust = 𐭠𐭪𐭥𐭩𐭥𐭩 (پوست)، ئەم وشهیه له ده قه په هله وپیه که دا وه ک "پوست" نو سراوه که دروست نییه. له سه ر ئەم وشهیه د. نه وایی له روونکردنه وهی دیری ٧٨ له ل. پ ٦٩ کتیبه که ی خۆیدا وه های نووسیوه: "له ده ستنوسه کانی تر دا وه ک "په ست" هاتوو". که وا دیاره ئەمه دروستتر بێت، چونکه "په ست" هه م به واتای تیکه لاییکه له شه کر و ئارد و گه نم و برینج و نۆک و هه م به واتای دانه و ئیله ی کۆلاوه.

panir = 𐭠𐭪𐭥𐭩𐭥𐭩 (په نیر). هه ر به واتای په نیره.

har-wēn = 𐭠𐭪𐭥𐭩𐭥𐭩 (هه ر وین)، وشهیه کی ئاسایی کوردیییه به واتای "هه ر وینه" که له فارسیدا ده ئین (هه ر گۆنه). گۆنه شێوازی نوئ وشه ی "وینه" یه.

rōgen = 𐭠𐭪𐭥𐭩𐭥𐭩 (رۆگن / روغن)، ئەم وشهیه بێ هه یچ گومانیک ده ستیان تی وه رداوه و گۆریویانه. د. نه وایی له لایه ره ی ٧٨ ی کتیبه که ی خۆیدا نووسیویه تی که له ده قه کانی تر دا ئەم وشهیه وه ک "rōn" (رۆن) هاتوو، که دیاره ئەمه شێوازی دروستی وشه که یه.

xwardnig = 𐭠𐭪𐭥𐭩𐭥𐭩 (خواردنیک)، وشهیه کی کوردیییه به تاییه ت له شێوه زاری ناوچه کانی سه نه و گه رمیان به واتای خواردنی، لێره مه بستی رۆنی خواردنیه.

وشه‌ی دیره‌کانی ۷۹-۸۶:

۱۳۱۵ = kāpūr (کاپور)، به واتای کافورره.

۱۳۱۶ = mušk (موشک)، له کوردیدا ههم وهک "مشک" و ههم وهک "مسک" گو ده‌کری. "بۆن" یکی خوشه که له جوړیک ئاسکه کتیوی نیر له چیاکانی هیمالایا ده‌یگرن.

۱۳۱۷ = syāh (سیاه)، ئەم وشه‌یه لیره وهک "سیاه" نووسراوه، له کاتیکدا له ده‌قه‌کانی دیکه‌ی په‌هله‌وی ئەشکانیدا وهک "سیاو"¹⁷⁵ هاتوووه.

۱۳۱۸ = xaz (خه‌ز)، ئاژه‌لیکی کتیویه له تیره‌ی ریوی که پیستیکی جوان و گرانبه‌ای هه‌یه.

۱۳۱۹ = tuxārīg (توخاریگ/ته‌خاریک)، ناوچه‌یه که له باکووری ئەفغانستان که جارن خه‌زه‌کانی ئەوی زۆر به‌ناوبانگ بوو.

۱۳۲۰ = yāmag (یامه‌گ)، به واتای "جامه" یان پۆشاکه.

۱۳۲۱ = šawāl (شوال)، هه‌ر به واتای شوال هاتوووه.

۱۳۲۲ = padmōženw (پادمۆژهنۆ)، له هه‌موو فهره‌نگه‌کانی په‌هله‌ویدا وشه‌ی "پادمۆژه" به واتای پۆشاک هاتوووه. به‌لام ئەم وشه‌یه ده‌کری به واتای "پیللو" بێت. چونکه "مۆژه/مۆژک" به واتای پیللو و ئیمه ده‌زانین که وشه‌ی "پاد" له زمانی "مادی" دا به واتای "پ/پا"یه، که وابوو پادمۆژه ده‌توانی واتای "پیللوی پا" بده‌ات. به‌لام چونکه به‌لگه و سه‌رچاوه‌یه‌کی باوه‌رپیکراوم له‌به‌رده‌ستدا نییه بۆیه به‌ناچاری منیش هه‌ر وهک "پۆشاک" مانام کردوه‌ته‌وه. له سۆر شوینی کوردستاندا به شوالی ژنان پاپۆش ده‌لین، ده‌کری به واتای پاپۆشی ژنانه‌ش بێت. پاشگری "و" له کۆتایی وشه‌که‌دا نیشانه‌ی خوشه‌ویستییه "پادمۆژنو که‌نیکان" به واتای پۆشاک (له‌به‌ردلی) کچان.

۱۳۲۳ = kanikān (که‌نیکان)، وشه‌یه‌کی کۆنی کوردیه‌یه، "که‌نی/که‌نیا"¹⁷⁶ له ئەو‌یستایی و له کوردیشدا به واتای "کچ: دیت، که‌نیکان به واتای کچانه. له شیوه‌زاری هه‌ورامیدا وهک "کنا/کناچی" گو ده‌کریت. له ناوچه‌کانی سنه، شاره‌زوور و گه‌رمیان هیشتا کاتی پیره‌ژنان له گه‌ل یه‌کتر قسه ده‌که‌ن وشه‌ی "کنا/که‌نی" به واتای کچ به‌کار دینن. له

دستور زبان پارسی، حسن باغ‌بیدی، تهران ۱۳۸۱، ص ۱۰۴ ¹⁷⁵

¹⁷⁶ kaine [kanyâ] 9 (N) f. a virgin, a maiden (k125)

ناوچه کانی سنه، شاره زوور و گهرمیان ئەم وشه وهک "کەنیشک" گو دە کریت که له راستیدا له وشه‌ی "که‌نی- چک" به واتای "کچی بچووک" وه هاتوو. خۆدی وشه‌ی "کچ" یش له راستیدا هەر کورتکراوه‌یه وشه‌ی "کناچی" یه.

هەمبەنە = 𐭪𐭥𐭩𐭥 hambān (هەمبان)، به واتای هەمبان و هەمبەنە‌یه.

هەراڤه‌ره‌ له‌ گه‌ل وشه‌ی فارسی (آورند). د. نه‌وای ئەم وشه‌یه وهک (دارند) وه‌رگه‌راوه‌ته‌وه هه‌روه‌ها ئەساناش وهک (دارم) خۆیندویه‌ته‌وه، که به باوه‌ری من هه‌ردووکیان به‌هه‌له‌ تینگه‌یش‌توون. ئەم وشه‌یه ناتوانیت "دارم/ دارند" بێت چونکه له‌ گه‌ل مانا دێره‌که‌دا ناگونجیت. ئەم وشه‌ بێ هیچ گومانیک "نانیند" ه. ئەلبه‌ته‌ ده‌بێ ئەوش بزانی که هه‌له‌ کردن له‌ خۆیندنه‌وه‌ی ئەم وشه‌یه زۆر سه‌یر نییه‌ چونکه هه‌ردووک وشه‌که له‌ نووسیندا زۆر له‌ یه‌ک ده‌چن. (بروانه‌ بۆ روونکردنه‌وه‌ی دێری ٨١).

پانه‌ژ/ پانه‌ی، پێشتر له‌ سه‌ره‌تای کتێبه‌که‌دا روون کرایه‌وه. panai/ panaž = 𐭪𐭥𐭩𐭥

شه‌ترا، هه‌زاره‌شه‌ به‌ واتای شار. šatrā = 𐭪𐭥𐭩𐭥

ئه‌ران، ئێران. aērān = 𐭪𐭥𐭩𐭥

کۆستی (کۆستیک)، کۆستی که‌مه‌ریه‌ندی تاییه‌تی زه‌رده‌شتیانه‌، که وا باوه له ٧٢ تالی به‌نی باریک و سپی ده‌چندریت و له سه‌ر کراسی "سه‌دره" ده‌په‌ستن. هه‌روه‌ها له کوردیدا به‌بەندی خنجریش ده‌لێن "کۆستک/ کۆسته‌ک" ¹⁷⁷.

ئه‌و-وم، به‌ واتای ئەوم/ ئەوهم. aw-um = 𐭪𐭥𐭩𐭥

سپیت، سپیت/ سپی. spit = 𐭪𐭥𐭩𐭥

په‌شم، به‌ واتای په‌شمه‌. pašm = 𐭪𐭥𐭩𐭥

ئه‌شکۆ، ئەم وشه‌یه هه‌له‌یه و تووشی ده‌ستیه‌ردان (تحریف) بووه، چونکه د. نه‌وای بۆ خۆی له‌ په‌راوێزی ٨٣ ی له‌ لاپه‌ره‌ی ٧١ کتێبه‌که‌یدا نووسیه‌تی:

هه‌نانه‌ بۆرینه، فرهنگ گۆردی- فارسی، هه‌زار به‌رگی دووهم ١٩٨٩، ل. پ ٦٣٥ ¹⁷⁷

"بارتۆلۆمه که مامۆستای زمانه کانی ئه وێستای و په هله وویه، ده ئی که ئهم وشه یه "شه پیک (šapik)" ه. "شه پیک" وشه یه کی کوردیه که ئیستاش له شیوه زاری کرمانجیدا هه به کاری دینن که هه مان "چۆخ" ه له شیوه زاره کانی دیکه ی کوردیدا. "شه پیک شوال" له کرمانجیدا به واتای "چۆخ و رانک" دیت.

شوال = šawāl (شوال)، هه به واتای شواله.

RB-an = ربه بان (ربه بان)، ئهم وشه یه هه زواره شه. وشه ی "ره ب" ه له دۆخی کۆدا به واتای مه زنان / گه وره کان.

xwšem = خو شم / هۆ شم، به واتای خو شم یان وه شم (هه ورامی).

war = وه ر، به واتای "به ر / ته ن".

gardn = گه ردن، ئهم وشه یه به واتای گه رده. د. نه وای و لیکۆله رانی دیکه ئهم وشه یان وه ک "گریو" به واتای گه ردن خویندوه ته وه. هه رچه ند وشه ی "گرو" ¹⁷⁸ له کوردیدا به واتای قرو (گلو) دیت، به لام ئهم وشه یه زۆر روون و ئاشکرایه که گه رده.

staynēd = ستینید، ئهم وشه یه کرداره له چاوی "ستاندن" به واتای "کرین / ستانن"، به لام ئهم وشه یه ناتواننیت "ستیند" بیت، چونکه "که نیکان" له دۆخی کۆدایه، ده بی وشه "staynnd" (ستینند) که کۆیه به کار بیت.

āw-um = ئاوم، ئاوم به واتای ئاوی من. لیره د مه به ست له و ئاوه یه که ده کریته مه شکه وه که ئاویکی فینک و سارده.

ham = هه م، به اتای "هه م" ه.

sārtag = سارتگ، ساردگ، به واتای "سارت / سارد" هاتووه.

aēmā = ئیما، ئهم وشه یه هه زواره شه به واتای "ئیمه / ئه مه".

pē-tēnnd = پی-تینند، وشه یه کی کوردیه به واتای "پی دینن" / "پی تیرن".

هه نه بانه بۆرینه، فرهنگ گردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، به رگی دوهم ل. پ. ۷۲۹. ¹⁷⁸

tan = 𐭒𐭓 (تهن). به واتای تهن / لهش.

𐭒𐭓𐭕 = hu-bōyk (هۆ- بۆیک)، هۆ- بۆی / خۆ- بۆی / خوش- بۆ

𐭒𐭓𐭕 = bwēt (بووئیت)، " بووئیت / ببئیت " وشه یه کی کوردییه له شیوه زاری ناوچه کانی باشووری کوردستاندا، له ناوچه کانی دیکه دا وهک " ببئیت " گۆ ده کری. د. نه وایی ئەم وشه یه وهک " بویداد / بوید " به واتای " بۆنکردن / بۆکردن " خوئندوه ته وه که هه له یه.

𐭒𐭓𐭕 = čigōn (چ گۆن)، به واتای " چۆن " هاتوو. به ئەگه رێکی زۆر نووسینی ئەم وشه یه دهستکاری کراوه. چونکه زۆر جارن له م دهقه دا له باقی وشه ی (هرگونه)، وشه ی " har-wēn هه روئین / هه روئنه " هاتوو، که وابوو ده وای له باقی (چگونه) یش وشه که به شیوه " çewēn چ- وئنه / چوئین / چۆن " هاتبایت.

𐭒𐭓𐭕 = gul (گول). واتای گول ده دات.

𐭒𐭓𐭕 = dastagē (دهستگي)، دهسگي / دهستگي (دهسگي گول / دهسگي گول).

وشه ی دیره کانی ۸۷-۹۴:

𐭒𐭓𐭕 = srōge/srōe (سرۆگي / سرۆي)، " سرۆ " ¹⁷⁹ له ئه وئیس تایی و په هله ویدا به واتای شاخی ئازهلانه. له کوردیدا به تاییه تی له مه لبه نده کانی سه رده شت، پیرانشار و سۆران ئەم وشه یه وهک " ئەسرۆ / ئەسترۆ " ¹⁸⁰ به کاری دئین. (بروانه بۆ هه نبانه بۆرینه، فرهنگ گۆردی- فارسی، هه ژار ۱۹۸۹، به رگی یه که م ل. پ ۲۳).

𐭒𐭓𐭕 = de/des. نیشانه ی بۆ ژماره ی ۱۰ له خه تی په هله ویدا.

𐭒𐭓𐭕 = watist (وهتیسست)، به واتای " بست " ه. ئەم وشه یه له کوردیدا به چه ندين جۆر گۆ ده کری له وانه " بوهست / بوهوست " له کرمانجیدا و " بست / بنگس " له شیوه زاره کانی دیکه دا.

¹⁷⁹ Pahlavi Dictionary, D.N.Mac Kenzie, 1971 sid 77

¹⁸⁰ فرهنگ فارسی- گۆردی، دانشگاه کردستان جلد دوم، سال ۱۳۸۶ ص ۱۴۹۷

لاوار/لاوهر/لاخوار) lāwār = لاوار/لاوهر/لاخوار، ئەمە وشەییەکی کوردییە که ئیستا له کوریدا به دوو شیوهی "لار" و هەر وهها "خوار" گو ده کړی، که دیاره له بنه رهندا "لاخوار" بووه. به لām به داخه وه لیکۆ له ران له واتای ئەم وشەییە تینه گهیشتون و بییان وایه هزواره شه و به (اباژ) به واتای "باز/ دیسان" وهریان گیراوه تهوه که دروست نییه. ئەم وشه له دپری ۱۱۳ شدا هاتوو که له هیچکام لهم دپرانهدا وشه ی (اباژ) گونجاو نییه و مانای له گه ل دپره که دا نایه تهوه. ئەم وشه یه هزواره ش نییه، به لکوو وشه یه کی په هله و بییه که به شیوه "لاوار/لاخوار" نووسراوه که به رانبه ره له گه ل وشه ی کوردی "لار/ خوار"¹⁸¹ که ماناکه شی زۆر گونجاوه له گه ل دپره کانی ۸۷ و ۱۱۳ دا.

پشت) pušt = به واتای "پشته.

هزواره شه به واتای "هه مه/ هه سم".

کوفان/ کێفان) Kōfān = کوفان/ کێفان، به واتای "کێفان" هاتوو. وشه ی کێف له کوریدا به چه ندين جوړ گو ده کړیت، له وانه له ناوچه کانی لای سنه و شاره زوور وه ک "کیف" له هه ورامان و کرماشان و ئیلام و گه رمیان وه ک "کو" و له ناوچه کانی دی وه ک "کیو".

چووم/ شووم) cūem = چووم/ شووم، ئەم وشه یه "چووم/ شووم" ه به واتای رۆیشتم. د. نه وایی و لیکۆ له رانی تر ئەم وشه یان وه ک (شووم) واتا "ده چم" مانا کردوه تهوه، که ناتوانی راست بیت. لپره دا "بیتیتیز" له زمانی "بزن" وه قسه ده کات و گه شته کانی خو ی ده گیریته وه بو ولاتانی دووره ده ست و ئەو شته سهیرانه که له گه شته کهیدا دیویه تی. بۆیه ناکری کرداری رانه بردوو (مضارع) به کار بیخی و بلی من ده چم بو ولاتانیک که خه لکی سهیرم دیت. بۆیه ئەم وشه یه "چووم/ شووم" ه که کرداری سییه م که سی تاکه له دوخی رابردوو دا له چاوگی "چوون/ شوون".

مهزن) mazen = مهزن، وشه یه کی کوردییە که ئیستا زیاتر له شیوه زاری کرمانجیدا به کار دیت، به لām جارن له هه موو شیوه زاره کانداهه بووه، بو نموونه دهسته واژه ی منال و مهزن یان منال ومهزم به واتای "بچووک و گه وره" یه. وشه ی "مهزدا" له دهسته واژه ی ئەهورامه زدا هه ر په یوه ندی بهم وشه وه هه یه.

واژه لار در حقیقت همان واژه "لاوهر/ لاوار" میباشد. در گویش مردم منطقه مکریان بجای لار، واژه¹⁸¹ خوار بکار برده میشود، بنظر میرسد اصل واژه لاخوار بوده سپس به لاوار و بعدا به لار تبدیل گشته است.

و-ک۶۷ = kišwar (کیشوهر)، ههر به واتای کیشوهر یان ولاته.

ب۷ = būm (بووم/بووم)، به واتای "زه‌مین/سه‌رزه‌مین" ه، وشه‌یه‌کی کۆنی کوردییه. ئیستاش ههر له کوردیدا به کار دیت وهک "بوومه له‌رزه" (زه‌مین له‌رزه) یان له ده‌سته‌واژه‌ی "به‌روبووم" که له راستیدا بهر به واتای (ثمر)ه و "بووم"یش واتای زه‌وین ده‌دات. له ده‌قه په‌هله‌وییه‌که‌ی قه‌باله‌کانی هه‌ورامانیشدا وشه‌ی "بووم"هاتوو.

ا۷۱ = kust (کوست)، به واتای مهرز و سنووره.

ک۶۶ = handukān (هندوکان)، هیندوه‌کان.

ا۶۷ = ئەم وشه‌یه‌ه‌زوهره‌شه‌به‌ واتای "سه‌رانسه‌ر" د. نه‌واب وشه‌ی (ترا)ی له‌باتی داناوه‌ههر به‌هه‌مان واتا. به‌لام من وشه‌ی "په‌رانپه‌ر"م پ باشتره‌له‌به‌رئه‌وه‌ی که‌هه‌م وشه‌یه‌کی کوردییه‌وه‌هه‌میش په‌یوه‌ندی هه‌یه‌به‌ وشه‌ی ئەوئستای "para (پر/پرا)"¹⁸².

ا۶۸ = warkaš (وه‌رکه‌ش)، وه‌رکه‌ش زه‌ریا ناوی ده‌ریاییه‌که‌هه‌م ناوه‌له‌ئوئستاشدا هاتوو، هیندی له‌ئوئستاناسان باوه‌ریان وایه‌که‌مه‌به‌ست له‌ده‌ریای مازنده‌رانه. له‌ب‌رئیک له‌وه‌رگێرانه‌کانی ئەوئستاییدا وه‌رکه‌ش وه‌ک "پان و به‌رین" مانا کراوه‌ته‌وه، له‌کوردیشدا "وه‌ر/به‌ر" ههر به‌واتای "پانای و به‌رینی" دیت.

ک۶۹ = zarēh (زری/زریا)، به‌واتای "ده‌ریا"یه. ناوی "زریوار" ده‌ریاچه‌ی مه‌ریوان په‌یوه‌ندی به‌م وشه‌یه‌وه‌هه‌یه.

ا۷۰ = yut (یوت)، پئیشتر روون کرایه‌وه.

و۷۱ = sardag (سردگ)، ئەم وشه‌یه‌به‌ واتای "جۆر/چه‌شن"ه. له‌ئوئستادا وه‌ک "سارده" و له‌په‌هله‌ویدا وه‌ک "ساردگ" هاتوو.

saredha [-]: sort, kind, species (k522)¹⁸³

sardag: sort, kind¹⁸⁴

¹⁸² Avesta Dictionary by K.E. Kanga, (k318)

¹⁸³ Avesta Dictionary by K.E. Kanga, (k522)

¹⁸⁴ Pahlavi Dictionary, D.N.Mac Kenzie, 1971 sid 74

martōmak = 𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 + ک (نیشانه بچووکایه تی)، به واتای مهردمانی بچووک.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥-nd = KTLWN، ئەم وشه‌یه هزواره‌شه به واتای "مه‌نن" له شیوه‌زاری باشووریدا / "ده‌مینه‌وه" له سۆرانیدا.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = warčašm (وارچه‌شم)، وارچه‌شم / خوارچه‌شم، به واتای چاوخوار / خپل. ئەم وشه‌یه له دوو بریگه پیک هاتوو. بریگه‌ی یه‌که‌م "وار" هه‌ر به واتای "خوار" ه له شیوه‌زاره‌کانی ئەوێستایی کوردیدا (هورامی، زازاکی، لکی).¹⁸⁵ "چه‌شم" یش به واتای "چاوه" هه‌ر له و شیوه‌زارانه‌دا.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = xāwm (خاوم)، پارچه‌یه‌کی ره‌نگ سپیه‌که له به‌ن دروست ده‌کری، ئیستا له کوردیدا "خام" ی پیتی ده‌ئین پروانه بو (فره‌نگ گُردی فارسی هه‌زار، به‌رگی یه‌که‌م ل. پ. ۲۳۸). له هیندیک ناوچه‌دا "جاوو / جاوگ" یشی پیتی ئیژن. پارچه‌یه‌کی هه‌رانه و خه‌لکی هه‌زار جارن جلو به‌رگی خۆیان له خام دروست ده‌کرد.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = saraš (سه‌رش). سه‌ریشی

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = KLB³ (کلب)، هزواره‌شه به واتای سه‌گ.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = manē (مه‌نی)، به واتای لیچوون، وه‌ک، (شبهه). ئەم وشه‌یه به‌م چه‌شنه زیاتر له شیوه‌زاری باشووریدا باوه.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = brugaš (بروگه‌ش)، به واتای "برۆی".

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = martōmān (مه‌رتومان)، مه‌ردمان.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = dār (دار)، به واتای دار / دره‌خت.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = warg (وه‌رگ)، به واتای گه‌لای داران. له کوردیدا چه‌ن‌دین ناوی جو‌ریه‌جو‌ر بو ئەم وشه‌یه هه‌یه له‌وانه وه‌رگ، وه‌لگ، په‌لک، گه‌لا.

𐭩𐭥𐭥𐭥𐭥 = xwarend (خوره‌ند / ئەخورند)، ئەم وشه‌یه هزواره‌شه به واتای ده‌خون.

هه‌نبانه بو‌رینه هه‌زار ۱۹۸۹، به‌رگی دووهم ل. پ. ۹۰۲، فره‌نگ باشوور، عباس جه‌لیلیان ل. پ. ۶۹۳،¹⁸⁵ فره‌ه‌نگی وشه‌نامه، بیدار، هه‌ولێر ۲۰۱۰، ل. پ. ۹۷.

سیر = šir (شیر)، هر به واتای "شیر" ه.

دۆشن / دهیدۆشن. dōšend = دۆشند

هوانیژ / ئهوانیژ، به واتای ئهوانیژ / ئهوانیش / ئهوانیچ. hawāniž = ٩١٤

ژیو- شان، به واتای "ژیویشیان" / بژیویشیان. žīwašān = ٤٥٤

وشه‌ی دیره‌کانی ٩٥-٩٨:

پیشپاره، پاره‌گ / پاره‌هه‌مان وشه‌ی "پارو" به واتای پاروی خواردنه. له هیندی شوین "تیکه" یشی پی ده‌لین، به فارسی (لقمه) به. پیشپاره به واتای پاروی پیشین (starter) ه، به خواردنیک سادده‌لین پیش له خواردنی ژمی ته‌سلی.

خۆه‌شک، وشه‌یه‌کی کوردیه. ئیستا زیاتر له کرمانجیدا به کاری دینن به واتای "خۆش، به‌چیز، جوان و... لیره‌دا مه‌به‌ست (لذت) ه.

ئه‌خورنت، ئه‌م وشه‌یه‌ه‌زاره‌شه (ŠTHW- net)، له کتیی "دستور زبان پارتی" ¹⁸⁶ وه‌ک āxwarēnd نووسراوه. به‌لام لیره‌دا وشه‌که به پیتی "ت" کو‌تایی پی هاتوو وه‌تا "axwarant" (ئه‌خوره‌ند) به واتای ئه‌خون / ده‌خون.

خوره‌من، خوره‌من به واتای ده‌مخون / من ده‌خون. xwaramen = ٤٦٤

شه‌ترادار / شاردار. štrādār = ٤٧٤

کوفدار، کتیدار / کتودار (له سه‌رده‌می کوندا پیشه‌یه‌ک بووه). kōfdār = ٤٨٤

ئازات، ئازاتان. له سه‌رده‌می کوندا به تو‌نژیک له سواران و سه‌رداران سپا گوتراوه. له‌وانه‌یه له‌گه‌ل وشه‌ی "ئازا" له کوردیدا که به واتای "دلیر" په‌یوه‌ندی هه‌بیت.

دستور زبان پارتی (پهلوی اشکانی)، حسن رضائی باغ‌بیدی، ص ١٣٣، نشر آثار فرهنگستان زبان و ادب ¹⁸⁶ فارسی، تهران ١٣٨١.

ayāne -um = ۶۱۶۳ (ئەیان-وم)، ئەیانەم، وشەییەکی کوردییە لە شیوەزاری باشووریدا
بە واتای "ئەمانەم".

bēt = ۶۱۶ (بەیت)، وشەییەکی کوردییە بە واتای "بەیت/هەبەیت".

awlātar = ۶۱۶۳ (ئەولای-تر)، بڕوانە بە واتای دێرەکانی ۵-۶.

šīr = ۶۱۶ (شیر).

panīr = ۶۱۶ (پەنیر).

afrōšag = ۶۱۶ (ئەفرۆشک)، واتای "فرشک/فرۆ" ¹⁸⁷ دەدات.

māst = ۶۱۶ (ماست).

وشەیی دێرەکانی ۹۹-۱۰۷:

dō-um = ۶۱۶ (دۆم)، واتای "ماستاو/دۆ" دەدات.

kašk = ۶۱۶ (کەشک).

denē = (دەنی) ۶۱۶. پێشتر ڕوون کرایەو.

xaštrāgānān = ۶۱۶ (خەشترەگانان)، بارگای شاکان.

mazdysnān = ۶۱۶ (مەزدیەسنان)، بە واتای مەزدا پەرستان.

pādyāw = ۶۱۶ (پادیاو)، بە واتای "دەستنوێژ" ^۵.

pōst = ۶۱۶ (پۆست)، د. ئەوایی لەسەر ئەم وشەییە لە لایەری ۱۲۸ ی کتێبە کەمی
خۆیدا ڕوونکردنەووەیەکی جوانی نووسیوە، دەڵێ: لە هەموو فەرھەنگەکاندا پیتی یە کەمی ئەم
وشەییە واتا "پ" وەک "پێ" تۆمار کراوە، لە کارنامەیی ئەردەشیری پاپەکانیشدا بە "و" و
نووسراوە (کارنامە چاپ انتیا Antia (ص ۴۳ ص ۱۲). مەبەستی د. ئەوایی ئەووەیە کە لە

هەنبانە بۆرینە، هەژار بەرگی دووهم ل. پ. ۵۱۸، فەرھەنگی وشەنامە، بیدار، هەولێر ۲۰۱۰، ل. پ. ۶۷۹. ¹⁸⁷

هموو فهره ننگه کانی په هله ویدا ئه م وشه یه وه ک "پښت" بووه. که و ابوو ئه م وشه یه له بنچینه دا وه ک پښت "لوړووم" نووسراوه.

چانگ = چانگ، ئامپړنکی موزیکي باستانییه.

wan/win = وین/وهن، ئامپړنکی موزیکه، (عودی هندی).

kannār = کانه نار، ئامپړنکی موزیکي "سامی" یه.

barbat = باربات، عوود یان بهر به ته هه روها "پروود" یشی پیڅ دهوتریت.

tambūr = تهمبور، تهمبور یان تهموره.

hamāg = هماغ، به واتای هه موو.

žanend = ژانه نده، هزواره شه به واتای "ژهنن" له په هله وپی ئه شکانی و له کور دیدا.

sarāyēnd = سراهیند، سترین/چرین/هونین.

ayāne-um = آینه م، ئه یانوم، ئه یانهم وشه یه کی شیوه زاری باشووریه به واتای ئه مانهم.

awlātar = اولتار، پیشتروون کرایه وه، پروانه به و واتای دیره کانی ۵-۶.

wāžār = واژار، هه ر به واتای واژیر/باژیر.

"hayand" = هه یانده، هزواره شه به واتای "هه یانه".

barend = بهرند، به واتای "بهرن" یان "بهن".

wahāg = وهاگ، به واتای "وهها/بهها" یان "بای".

نیشانه یه کی بو ژماره ی "۱۰" له خه تی په هله ویدا.

drham = درهم، هزواره شه به واتای "درهم/درهم"

ن = هزوارشه به واتای "nē/na/ne" (نه/نا/ن).

ن-ه ۱۶۵ = "hayat" (ههیت)، ئەم وشهیه هزوارشه له شیوهی "YHHSNNēt" به واتای "ههیه/ههیهتی" پێش لهم وشهیه هزوارشی "نه" هاتوو که مانای وشه که دهبیته "نهههیت" وانا "نبیهتی".

ه ۱۶۶ = panaž (په نهژ/په نهی)، پێشتر له سه ره تایی کتیبه که دا روون کرایه وه.

ه ۱۶۷ = āsēnēt (ئه سینت)، به واتای ئه سینت، ده ئیکری. له نووسینی ئەم وشهیه دا پیتی "ن" ی که وتوو.

ه ۱۶۸ = هزوارشه به واتای خورما.

ه ۱۶۹ = نیشانهیه که بۆ نواندنی ژمارهی "۲".

ه ۱۷۰ = pešiz (پشیز)، یه ک له دراوه کانی سه ره دهی باستان که له مس دروست ده کرا، نرخیکی که می هه بووه، گوايه هه ر دره میک (درمیک) ۶۰ پشیز بووه.

ه ۱۷۱ = kōdakān (کۆده کان). منالان، زاروه کان

ه ۱۷۲ = ZBNN-end (ئه سینت)، ئەم وشهیه هزوارشه به واتای ئه سینت / ده کریت.

ه ۱۷۳ = dān (دان)، وشهیه کی ئاسایی کوردییه به واتای "دان / ده نک / ده نک".

ه ۱۷۴ = astag (/ئهسته گ/ ئاسته گ)، ئەم وشهیه فارسییه به واتای "دان" ه، دوا جار له ده قه په هله و بیه که زیاد کراوه بۆ روونکردنه وهی واتای وشه "دان".

ه ۱۷۵ = šwi (شوی)، ئەمه هه مان وشه "چوو/ چوویه čwi" یه، که ئیستا گۆران به سه ریدا هاتوو.

ه ۱۷۶ = kand (که ند)، وشهیه کی کوردی هه ر به واتای "که ند".

ه ۱۷۷ = murtān (مورتان)، به واتای مردوان / مردوو ه کان.

وشه‌ی دیره‌کانی ۱۰۸-۱۱۳:

۶۶۶ = ئەم وشه‌یه هزواره‌شه به واتای ئەوهم / ئەمه‌م.

۴۶۷ = dāwet (داوت)، به واتای دوات (ئەوهم داوت / ئەوهم داوه به‌تۆ)

۳۷۶ = nēwagī (نیوه‌گی)، به واتای نیکی و چاکی (روونبوونه‌وه زیاتر سه‌بارت به‌م وشه‌یه له روونکردنه‌وه‌ی دیری ۱۱۱ دا هاتوو).

۶۷۳ = dahēšn (ده‌هشن)، به واتای دان و به‌خشش.

۴۳۵ = drūt (درووت)، به واتای "دروود" ه.

۳۳۱ = bēne (بیئه)، ئەمه وشه‌یه‌کی کوردییه، کرداری یاریده‌ره (فعل کمی)، له چاوگی هاتن له دۆخی رانه‌بردوودا. له‌م دیره‌دا وه‌ک "بیئه ستین" هاتوو به‌واتای بستیندرین. له کرمانجیدا "کرداری یاریده‌ر" زۆر به‌کار دین وه‌ک بیئه خویندن (بخویندرین)، بیئه چاپکردن (چاپ بکرین)، بیئه گرتن (بگیردرین).

۳۳۱ = stannet (سته‌ننت)، له‌م من بیئه سته‌ننت به واتای "له من بستیندریت" یان له من وه‌ریگیردریت.

۱۶۷ = هزواره‌شه، به واتای په‌رانپه‌ر. پێشتر روون کرایه‌وه.

۶۶۷ = خویندنه‌وه و واتای ئەم وشه‌یه‌م بۆ روون نه‌بووه‌ته‌وه. د. نه‌وابی نووسیویه‌تی که گوایه هزواره‌شه و مانای "ئهمه" (این=فارسی) ده‌دات. من پیم وایه که هه‌له‌یه هه‌ر بۆیه‌ش واتاکه‌ی هه‌ر جیگای پرسیاره. به‌لام به‌یچی واتای رسته‌که ده‌بێ به واتای "ئیره" بێت، هه‌ر بۆیه‌ش من به شیوه‌ی [ئیره] نووسیومه له ناو راسته‌که‌وانه‌دا.

۶۶ = čē (چ)، ئامرازی په‌یوه‌ندییه (حرف اضافه) به واتای چه / چ.

۶۷۷ = pahn (په‌هن). په‌هن / پان به واتای به‌رین.

۶۷ = būm (بووم / بۆم)، به واتای بوم، زه‌مین، سه‌رزه‌مین.

۶۷۳ = zarrin (زه‌رین)، به واتای زه‌رین / زه‌رین.

۱۶۱۱ = saxwan (سه خون)، ئەم وشەيە فارسىيە (سخن) به واتای قسه، به لام به ئەگەرێکی زۆر ئەم وشەيە گۆردراوه و له پێشدا قسه بووه و دواجار کردویانه به سوخه ن. له فارسیدا (سخن) له گەل "کردن" نایهت به لکوو له گەل (گفتن) دیت (سخن گفتن).

۱۶۱۲ = wāxt (واخت)، به واتای وت / گۆت / وات (له هه ورای و زازاکیدا).

۱۶۱۳ = čēiōn (چێوین / چیگون)، به واتای چوین / چه شن / وه ک.

۱۶۱۴ = pēš (پێش)، هه ر به واتای پێش / به ر هاتووه.

۱۶۱۵ = HZWRY (خوک)، ئەم وشەيە هه زواره شه به واتای "خۆ / خۆگ". بنونىست پێی وایه که ئەم وشەيە له ده قه که دا نه بووه و دواجار بۆ روونکردنه وه ی وشه ی "وه راز" لى زياد کراوه.¹⁸⁸

۱۶۱۶ = murwārit (مرواریت)، به واتای مروارییه.

۱۶۱۷ = pežēnit (پێژنیت)، وشەيە کی ئاسای کوردییه له چاوگی پێژندن.

۱۶۱۸ = ayāniž (ئه یانیژ)، به واتای "یا نیژ / یا نیش / یانژی (کرمانجی).

۱۶۱۹ = čang (چه نگ)، به واتای چه نگ یه کی له ئامیره کانی موزیک.

۱۶۲۰ = žanit (ژنیت)، وشەيە کی کوردییه له چاوگی "ژه ندن"

۱۶۲۱ = هه زواره شه به واتای وشتر.

۱۶۲۲ = mast (مه ست).

۱۶۲۳ = lāwār (لاوار / لاخوار)، به واتای لار، پێش روون کرایه وه.

۱۶۲۴ = kū (کوو)، ئەم وشەيە هه زواره شه وه ک "کوو" گو ده کریت. وشەيە کی کوردییه له فه ره نه نگی "هه نه بانه بۆرینه، هه ژار ۱۹۸۹ به رگی دووهم . لاپه ره ی ۶۲۳" چه ندين واتای بۆ

د. ماهیار نوایی، منظومه پهلوی درخت آسوریک، چاپ سوم ۱۳۸۶، حاشیه بیت ۱۱۱، ص ۷۹. ¹⁸⁸

ئەم وشەيە نووسیووه لهوانه: ۱- که ۲- کوی ۳- چۆن... هەر وهها واتای "چەشن/ وهک" پیش دەدات.

دāšnyā = 𐭅𐭆𐭇𐭈 (داشنيآ)، ئەم وشەيە ئیستا له کوردیدا وهک "dāčnya (داچنيا)" گۆ ده کړی به واتای داچنین/ دارشتن/ دانانی بناغه و بنهما.

وشەي دپړه کانی ۱۱۴-۱۱۸:

𐭅𐭆𐭇𐭈 = Kōfān (کۆفان)، به واتای "کیفان/ کیوان" هاتوو.

𐭅𐭆𐭇𐭈 = čarāg (چراگ)، به واتای چراگیه/ لهوه‌رگه.

𐭅𐭆𐭇𐭈 = šwēm (شیم)، "شیم" ¹⁸⁹/ "چم به واتای ده‌چم.

𐭅𐭆𐭇𐭈 = hubōy (هو بۆی)، به واتای خو‌شبۆ.

𐭅𐭆𐭇𐭈 = giyāh (گیاه)، هەر به واتای "گیا"یه.

𐭅𐭆𐭇𐭈 = tarūg (تەر و وگ)، به واتای تەر و تازهیه. له کوردیدا به گشتی هەر "تەر" ده‌لین، به‌لام له هیندی شوین له ناوچه کانی باشووری کوردستاندا وهک "تەرگ"یش گۆ ده‌کړیت.

𐭅𐭆𐭇𐭈 = axwarem/xwarem (خورم/ ئەخورم)، هزواره‌شه به واتای ده‌خوم.

𐭅𐭆𐭇𐭈 = xānig (خانی)، به واتای کانی یان چاوگیه ئاوه. له کوردیدا چه‌ندین وشه‌مان بۆ کانی هه‌یه لهوانه "خانی/ کانی/ هانی/ هانه" بروانه بۆ (فرهنگ فارسی- گۆدی دانشگاه

عه‌باسی جه‌لیلیان، فره‌هنگی باشوور، ل.ب. ۴۵۳، هه‌روه‌ها هه‌نبانه بۆرینه هه‌ژار ل.ب. ۵۰۰ ¹⁸⁹

گردستان، جلد اول، ص ۸۶. ههروهه ههنبانه بۆرینه، فرهنگ گردی- فارسی، ههژار، ۱۹۸۹ بهرگی په کهم ل. پ (۲۳۹).

𐬰𐬀 = sār̥t (سارت)، به واتای سارد/ سارت.

𐬨𐬀 = MY̥ (مای/ ماء)، هزواره شه به واتای "ئاو" هاتوو. له فرههنگی ئه وئیستابی کنگادا وشه ی ئاو وه ک "ئایویو/ aiwyō"¹⁹⁰ هاتوو.

𐬨𐬀 = kōst (کۆست)، به واتای کۆستکه وتوو، به دبهخت.

𐬨𐬀 = ayi / a'i (ئه ی/ بی)، ئه م وشه یه هزواره شه هه ر به واتای "ئه ی/ بی/ هه ی".

𐬨𐬀 = aēdar (ئیدهر/ ئیدهره)، هزواره شه به واتای ئیره. وشه ی "دهر" له کوردیدا به واتای "جی/ شوین" ه. بۆ نمونه وشه ی ده ربه دهر به واتای له شوینیکه وه بۆ شوینیکی تر، له جیگایکه وه بۆ جیگایه کی تر، له کرمانجیدا ده ئیم "کیران دهر" واتا کام شوین. ئیدهر/ ئیره به واتای ئه م شوینیه. ئه ودهر (کرمانجی)/ ئه وره (باشووری)، ئه ویدهری. ئه وی (سۆرانی) هه موویان هه ر به ک واتا و به ک بنچینه یان هه یه.

𐬰 = هزواره شه پئشتر روون کرایه وه.

𐬨𐬀 = jūlahkān (جۆلاکان)، "جۆلاکان" وشه یه کی ئاسایی کوردیه. ئه و که سانه ی که کاریان چینی گلیم و جاجیمه.

𐬨𐬀 = mēx (مێخ). هه ر به واتای مێخه.

𐬨𐬀 = pērōzi (پيروزی). پيروزی، سه رکه وتن.

𐬨𐬀 = šwit (شویت)، ئه م وشه یه هزواره شه به واتای "چیت/ چوو/ رۆیشت"

𐬨𐬀 = xurmāg (خورماگ). خورما.

¹⁹⁰ aiwyō [ap]= 27 (pID) water,

<http://www.avesta.org/avdict/avdict.htm#dcta>

andar = **آندار** (ئەندەر)، بە واتای "له/ دەر".

stōw bū = **ستوو بوو** (ستۆ- بوو)، ئەم وشەیه له دوو بەش پیک هاتوو، بەشی یەکەم "ستۆ" که بە واتای بەستۆهاتن/ داماو/ پەریشان. بەشی دوومی "بوو" له چاوی بوون که وشەیه کی ئەوئستی، پەهلەوی و کوردییە. پیکهوه واتای بەستۆهاتبوو/ دامابوو/ پەریشانبوو.

وشە ی دێره کانی ۱۱۸-۱۲۱:

srūtum = **سرۆتوم** (سرۆتوم)، سرۆدم

wasrēt = **واسرێت** (وهسریت)، له چاوی "سترین/ چرین"¹⁹¹. ئەم وشەیه بە واتای "بجریتهوه (دوباره بجریت)" یان "وهستریت (دوبار بستریت)". له فارسیدا دەئین (باز بخواند).

nepišēt = **نەپیشێت**، بە واتای نووسیت/ بنووسیت.

pāš-m = **پاشم** (پاشم)ه، که وشەیه کی پەهلەوی ئەشکانییە که هەر واتای "پاشم" دەدات له کوریدا، پروانه بو (دستور زیان پهلوی اشکانی حسن رضائی باغ بیدی، تهران ۱۳۸۱، صفحات ۹۷ و ۱۱۸). د. نهوایی و لیکۆلەرانی تر ئەم وشەیان بە هزوارەش پیناسە کردوو و دەئین بە واتای "x^wē" (خۆی) "یه، که دروست نییه.

drag = **درەگ** (درهگ). ئەم وشەیه وهک درهگ نووسراوه، بەلام بیگومان "drang" (درهنگ) بووه که وا دیاره پیتی "ن" ی لێ کهوتوو.

zēwēt = **زێوێت** (زویت)، بە واتای "زوو"، له شیوهزاری باشووریدا "زوی".

har = **هار** (هەر)، بە واتای هەر.

srūt = **سرۆت** (سرۆت)، سرۆدم.

جگەر سۆز، فەرھەنگا کانی، هەملێر ۲۰۰۹، ل.پ ۲۸۱ 191

دوښمن) dušman = ډوښمن، به واتای دوښمن / دوښمن.

(مورت / مورته)، به واتای مردوو / "مرده، مرته (هه ورامی، زازاکي). murt = ډمړت

(وینیت)، به واتای وینیت / بینیت / ده بینیت. wīnēt = ډوینیت

(ئوختنیت)، ئاخه وختنیت له چاوگی ئاخه وختن (وتن) به واتای باخه ویت / بیلیت. auxtnnēt = ډاوختنیت

(هه ویز / نه ویز)، به واتای نه ویز / هه ویز / نه ویش / نه ویش / نه وژی. hawiž = ډه ویز

(هم نه وین)، وشه ی "نه وین" پښتر له ډیری ۷۵ دا روون کرایه وه. چهند واتای هه یه له وانه نه وین و خوښه ویستی، ئامانج و ههروهه لیکه وومان. لیره دا به واتای مرام و خوښه ویستی هاتووه. واتا نه ویش هه مان مرام و خوښه ویستی له سه ردا هه یه.

(گیتی)، به واتای گیتی و جیهانه. gītiy = ډگیتی

(تن)، به واتای تن / لهش. tan = ډتن

(هوسرو)، خه سرو. husraw = ډهوسرو

(بن)، بن یان بین وشه یه کی کوردیه، سه یری روونکردنه وه ی ډیری ۱۲۱ بکه له م باره وه. د. نه وای و لیکو له رانی دیکه هم وشه یان نه خویندوه ته وه. bn = ډبن

(مینوگ)، مینه وی. خودی وشه که له باری ماناوه به واتای "مه عنوی (معنوی)" یه، به لام هم دهسته واژه یه کی دینیه که واتای جیهانی معنوی (به هشت) ددهات. minūg = ډمینوگ

(بوختگ)، به واتای ئامه رزیاو (ئامه رزیا له چاوگی ئامه رزین، وشه یه کی کونی کوردیه له ناوچه کانی سنه و ههروهه له شیوه زاری باشووریدا به کاری دین، مانای پاکبوونه وه له گوناوه ددهات، له نه ویتایی و په هله ویشدا هه یه، له کاتی پرسه و سه رخوشیدا به که سوکاری مردووه که ده لپن "خو بیامه رزیت" واتا خو دا له گوناوه پاکي بکانه وه).

(رهوان)، روق / رهوان. rawān = ډرهوان

سو۱۱ = aētūn (ئەیتوون)، بە واتای "وہا/ وہسا/ وەتوو/ ئەوتوو". لە شیۆہزاری کرمانجی بەتایبەت لە ناوچەکانی ورمیی و جولە میڤرگ ئەم وشەییە وەک "ئەوتوو/ وەتوو" بەکاری دین.

بو۱۱ = bwēt (بویت)، "بویت/ ببیت".

وهرگیزانی فارسی ده‌رختی ئاسوریک د. ماهیار نه‌وایی چاپی سییه‌م ۱۳۸۶:

سراسر [تر] کشور سورستان	(۱) درختی رسته است
سرش، است تر	(۲) بنش، خشک است
برش ماند (به) انگور	(۳) برگش (به) نی ماند
برای مردمان [مردمان و سناد]	(۴) شیرین بار آورد
با بُز نبرد کرد [هم نبردید]	(۵) آن درخت بلند
به بس (یار) گونه چیز	(۶) که: من از تو برترم
درختی، هم‌تن نیست	(۷) و مرا، به خونپرس زمین
چون نوبار آورم	(۸) چه، شاه از من خورد
فرسپ بادبانانم	(۹) تخته کشتیانم
که روبند میهن و مان	(۱۰) جاروب از من کنند
که کوبند جو و برنج	(۱۱) جواز از من کنند
برای آذران [آذران و سناد]	(۱۲) دم [دمینه] از من کنند
کفشم، برهنه‌پایان (را)	(۱۳) موزه‌ام، برزیگران (را)
که پای تو را بندند	(۱۴) رسن از من کنند
که گردن تو را مالند	(۱۵) چوب از من کنند
که سر تو را آویزند	(۱۶) میخ از من کنند

- (۱۷) همیشه‌ام آذران (را) که تو... را بریزند
- (۱۸) تابستان سایه‌ام به سر شهریاران
- (۱۹) شیرم (برای) برزگران انگبینم برای آزاد مردان
- (۲۰) تبنگو از من کنند دارودان را (دارودان و سناد)
- (۲۱) شهر به شهر برند پزشک به پزشک
- (۲۲) آشیانم، مرغکان (را) سایه‌ام، رهگذران (را)
- (۲۳) هسته بیفکنم به نو بوم روید
- (۲۴) اگر مردم بهلند (و) کم بنیازارند
- (۲۵) بشنم زرگون است تا به روز جاوید
- (۲۶) آن مردم نیز کش(ان) نیست می و نان
- (۲۷) از بار من خورند تا سیر [انباشته] شوند
- (۲۸) چون آن گفته شد (بوسیله) درخت آسوریک
- (۲۹) بُز پاسخ کرد سر فراز جنبانید
- (۳۰) که: تو با من، پیکار میکنی [رانی] تو با من، نبرد میکنی
- (۳۱) چون این، از کرده‌های من، شنیده شود
- (۳۲) بود ننگ او (که با) سخن هرزه‌ات پیکار کند
- (۳۳) درازی، دیو بلند بشننت (کاگلت) ماند به گیس دیو

- (۳۴) که به سر [آغاز دوران] جمشید در آن فرخ هنگام
- (۳۵) دروغ دیوان [دیوان دروغ] بنده بودند، مردمان (را)
- (۳۶) و هم درخت خشک دار بن [تنه] سرش زرگون [سبز] شد
- (۳۷) تو از این کردها سرت هست زرگون
- (۳۸) به بار بردن [بردباری] سزد دانا از دژآگاه
- (۳۹) تا به کی برم بار [بردباری کنم] از تو، بلند بی سود
- (۴۰) اگر ت پاسخی کنم (دهم) ننگی گرانم بود
- (۴۱) گویندم به افسان مردمان پارسی
- (۴۲) که گاه هستی و بد خردی [بی خردی] (و از) درختان بی سودی
- (۴۳) تا تو بار آوری برای مردمان [مردمان و سناد]
- (۴۴) گشتت بر هلند به آئین گاوان
- (۴۵) خود، گمانم اینست که روسپی زاده‌ای
- (۴۶) بشنو ای دیو بلند تا من پیکارم [پیکار کنم]
- (۴۷) دادار، بغ ورجاوند (را) هزمزدبامی [روشن] مهربان (را)
- (۴۸) دین ویژه مزدیسنان (را) که هرمزد مهربان آموخت
- (۴۹) جز از من [جز بوسیله من] که بزم کسی نتواند ستود
- (۵۰) چه، شیر، از من کنند اندر پرستش یزدان
- (۵۱) گوشورون، ایزد همه چهارپایان

- (۵۲) و هم، هوم (ایزد) نیرومند (را) نیرو، از من است
- (۵۳) و هم، بار جامه‌ای که، به پشت دارند
- (۵۴) جز از من که بُزم کردن [ساختن] نتوان
- (۵۵) کمر، از من کنند که مروارید در آن نشانند
- (۵۶) موزه سختگم برای آزادان [آزادان و سناد]
- (۵۷) انگشتبانم، خسروان (و) همالان شاه (را)
- (۵۸) مشکم [پوستم] را کنند، آبدان به دشت و بیابان
- (۵۹) به روز گرم و نیمروز سرد آب [آب سرد] از من است
- (۶۰) دستار خوان [مشکیژه] از من کنند که سور بر آن آریند
- (۶۱) سفره سور بُزرگ از ... من آریند
- (۶۲) پیش بند [مشکیژه] از من کنند برای شهریاران
- (۶۳) چون. خدایان و دهیوبدان سر وریش پیریند
- (۶۴) به شکوه و آزرم اندر کنار دارند
- (۶۵) نامه از من کنند (و) طومار دیوان
- (۶۶) دفتر و پادشیر [پیمان نامه] بر من، نویسند
- (۶۷) زه از من کنند که بندنند، بر کمان
- (۶۸) بزک (?) از من کنند (و) بزشم و خشی
- (۶۹) که آزادان و بُزرگان بر دوش دارند

- (۷۰) دوال (؟) از من کنند که بندگان زین بان
- (۷۱) چون رستم و اسفندیار بر بنشینند
- (۷۲) که به پیل بُزرگ، زنده پیل دارند، زین افزار
- (۷۳) که، به بسیار کارزار اندر کار دارند
- (۷۴) از بن، نگشاید از بند زینان
- (۷۵) بلکن و کشکنجیر چیزهای دیگر، این چنین،
- (۷۶) جز از من. که بُزم کردن نشاید
- (۷۷) انبان از من کنند بازارگانان و سناد [برای بازرگانان]
- (۷۸) که نان و پست و پنیر (و) هر گونه روغن خوردی
- (۷۹) کافور و مشک سیاه و خز توخاری
- (۸۰) بس جامه شاهوار پوشاک کنیزان
- (۸۱) به انبان، آورند فراز به شهر ایران [کشور ایران]
- (۸۲) گُستی، از من کنند از پشم سفیدم
- (۸۳) و تشکوک شاهوار پوشاک بُزرگان
- (۸۴) آن...م را کنیزان به بروگریو ستامند
- (۸۵) یکی از هم نوعانم را -- از پیوند ما --
- (۸۶) تن خوشبوی بویاد چون گلدسته ای
- (۸۷) سروئی ده بدستی باز [پس] به پشت دارم

- (۸۸) کوه به کوه شوم (در) کشور(های) بُزرگ بوم [زمین]
- (۸۹) از مرز هندوان تا ورکش زره [دریا]
- (۹۰) مردمی نه از یک نژاد که می مانند در سراسر بوم
- (۹۱) یک وجبی و برجشم که چشم(شان) بر آمده است
- (۹۲) سر(شان) به سگ ماند بروگ(شان) ماند به مردمان
- (۹۳) که، برگ درخت خورند از بُز، شیر دوشند
- (۹۴) هم. این مردم را زندگی، از من است
- (۹۵) پیشپاره از من کنند به (خوردن با) آبجو و هور و مانند آن
- (۹۶) که خورد شهریار کوهیار و آزاد
- (۹۷) پس من، دیگر بار، برترم از تو، درخت آسوریگ
- (۹۸) و از شیر من، پنیر دیگر، افروشه و ماست (می سازند)
- (۹۹) دوغم را کشک کنند برای [وسناد] کاخهای شاهی
- (۱۰۰) مزدا پرستان پادیاب [وضو] بر پوست من دارند
- (۱۰۱) چنگ و وین و کنار و بریط و تمبور
- (۱۰۲) همه (که) زنند به (کمک) من سرایند
- (۱۰۳) یکبار دیگر (باز) برترم از تو، درخت آسوریگ
- (۱۰۴) چون بُز به بازار برند و به بها دارند
- (۱۰۵) هرکه ده درم ندارد فراز به بُز نیاید
- (۱۰۶) خرما به دو پیشیز کودکان خزند

- (۱۰۷) دانه و هسته تو بشود [برود] فراز به گند مردان[؟]
- (۱۰۸) اینم، سود و نیکی اینم، دهش و درود
- (۱۰۹) که از من، بُز، برود در سراسر این پهن بوم
- (۱۱۰) این زرین سخنم که من به تو گفتم
- (۱۱۱) چنانست که پیش خوک و گراز مراورید افشانید
- (۱۱۲) یا چنگ بزیند پیش اشتر مست
- (۱۱۳) با از بن [سر] کنند آنچنانکه درآغاز [بن] داده (چنان بوده)
- (۱۱۴) (به) چرای کوهان شوم[روم] به خوشبوی کوهان
- (۱۱۵) گیاه تازه خورم از خانی (چشمه) آب سرد
- (۱۱۶) تو کوفته شده‌ای ایدر چون میخ جولاهکان
- (۱۱۷) بُز به پیروزی شد (رفت) خرما اندر ستوه (ماند)
- (۱۱۸) سرودم را هر که نگهداشت (و آن) که نوشت از خویش
- (۱۱۹) دیر زیاد به هر سرود سر دشمن مرده بیناد
- (۱۲۰) (آن) که نهاد و (آن) که نوشت او نیز به همین آئین
- (۱۲۱) به گیتی تن خسرو و به مینو بخته [آمرزیده] روان (باد)

ایدون باد

ترجمه فارسی درخت آسوریگ از ملک الشعراى بهار: 192

درختی رسته است ورای شهرستان آسوریگ، بنش خشک است و سر او تر است، برگش به نی ماند، و برش بانگور، شیرین بار آورد. مردمان بینی من آن درخت بلندم، بُز بر من بیرون میآید و رقابت میکند که من از تو برترم به بس گونه چیز.

مرا به زمین خونیرث (اقلیم چهارم) درختی نیست همتن، چه شاه از من تناول کند چون نو آورم بار، تخته کشتی ها هستم و دکل بادبانها. جاروب از من کنند که ورازند مهن و مان (خانمان). گواز (برنج کوپ و دنگ) از من کنند که کوبند جو و برنج، دمینک (دم کوره) از من سازند آذران وزن (بادیزن) موزهام برزگران را و پای افزارم برهنه پایان را، ریسمان از من سازند که پای ترا بندند، چوپ از من کنند که پایهای ترا ماچند (؟)، میخ از من کنند که سرنگون آویزند، هیزمم آتشیایی را که ترا مهیا و برشته سازند، تابستان سایه بانم بر سر شهریاران، شکرم برزگران را، دوشابم برای آزاد مردان.

تبنگوی از من سازند ... و دارودان بینی شهر بشهر برند پزشک بر پزشک ... آشیان (قفس) مرغانم و سایه کاروانها. هسته بر افکنم به نو بوم رست برای اینکه مردم فقیر بسبب من منتفع گردند. سر شاخهای من باشد زرین- علاوه بر این داند نیز آنمردی که شراب و نان ندارد که در آنهنگام از میوه من بخورند (یعنی وقتی که فصل پائیز رسد و سر شاخهای من طلائی شود علاوه بر همه منافی که شمردم فقیر نیز از میوه من خواهند خورد)،

دو رقیب و دو هم نبرد با یکدیگر در آویختند وقتی که درخت آسوریگ این سخنان را گفته بود.

دکتر فرهاد آبادانی

درخت آسوریک

از کتب پهلوی دوره اشکانی تنه‌ارساله کوچک و جالب و در عین حال مشکل در دست است که بنام درخت آسوریک مشهور می‌باشد. نام نویسنده این متن معلوم نیست ولی آنچه مسلم است این است که این جزوه کوچک در بعضی جهات از نظر دستور زبان با پهلوی دوره ساسانی تفاوت‌هایی دارد.

متنی که برای ترجمه فعلی انتخاب شده است از روی متون پهلوی چاپ جاماسپ جی مینوچهر جی جاماسپ آسانا بخش دوم از صفحه ۱۰۹ تا ۱۱۴ چاپ سال ۱۹۱۳ انتخاب شده است. (۱)

اولین ترجمه‌ای که از این متن منتشر شده است بوسیله M. E. Blochet

بلوشه و در Revue De L' Histoire Des Religions چاپ پاریس و بسال ۱۸۹۵ بوده است.

استاد روانشاد دکتر جمشید مانک او نوالا ترجمه دیگری از آن با انگلیسی تهیه نموده که بسال ۱۹۲۳ و در مجله مدرسه السنه شرقیه لندن دوره دوم شماره چهارم از صفحه ۶۳۸ - ۶۷۸ منتشر شده است.

خلاصه از این متن بتوسط استاد پهلوی دان کم نظیر روانشاد بهرام گورانکساریا تهیه شده که در مقدمه متون پهلوی چاپ شده است.

مرحوم جیوانجی جمشید جی مدی نیز این متن را مورد مطالعه قرار داده و یادداشت‌هایی بسیار مفید از آن تهیه نموده که در همین چاپ بنظر خوانندگان محترم می‌رسد. آخرین ترجمه‌ای که بنظر رسیده است ترجمه بیست‌بند اول آنست که بتوسط مرحوم ملک الشعراء بهار انجام شده و در کتاب سبک‌شناسی جلد اول از صفحه ۱۱۰ - ۱۱۱ آمده است که عین آن ترجمه در اینجا بشرح زیر نقل می‌شود:

و درختی رسته است و رای شهرستان آسوریک بنش خشک است و سر او تراست برکش به نی ماند و برش بانگور، شیورین بار آورد. مردمان من آن درخت بلندم - بز بر من بیرون می‌آید و رقابت می‌کند که من از تو برترم به بس گونه چیز، مرا به زمین خونیرت (اقلیم چهارم) درختی نیست هم تن - چه شاه از من تناول کند چون نو آورم بار. تخته کشتی هاهستم و دکل بادبانه‌ها. جاروب از من کنند که و رازند مین و مان (= خانمان) - گراز (= برنج کوب و دنگ) از من کنند که کوبند جو و برنج. دمینک (= دم کوره) از من سازند آذران وزن (۲) (= بادبزن) موزهام برزگران را و بای افزارم برهنه پایان را -

1- Pahlavi Texts edited by: Dastoor Jamaspjee Minoocherjee Jamasp Asana, Part II Bombay, 1913. pp. 638- 678

۲- یادبزن مرکب است از (باد) و (بزن) از ریشه (بز) و از فعل بزیدن و وزیدن، آتش وزن نیز همان فعل است که با آتش ترکیب شده است و اینجا آتش وزنای عطف بیان یا بدل دمینک است و اگر (وزنان) باشد فاعل جمله است.

رسمان ازمن سازند که پای ترا بندند - چوب ازمن کنند که پایهای ترا ماچند (؟) میخ
ازمن کنندکت سرنگون آویزند . هیزم آتش هائی را که ترا مهیابو برشته سازند -
تابستان سایه بانم برسر شهریاران - شکرم برزگران را - دوشایم آزاد مردان را .
تینگوی (۱) ازمن سازند ... و دارودان بینی شهر بشهر برند پز شک بر پز شک
آشیان (فقس) مرغکانم وسایه کاروانها . هسته برا فکتم به نو بوم رست برای اینکه مردم
فقیر بسبب من متنفع گردند . سرشاخهای من باشد زرین علاوه بر این داند نیز آن مردی
که شراب ونان ندارد که در آن هنگام از میوه من بخورند (یعنی وقتی که فصل پائیز رسد
وسر شاخهای من طلائی شود علاوه بر همه منافع که شمردم فقیر نیز از میوه من خواهند
خورد) .

دو رقیب و دو هم نبرد با یکدیگر در آویختند وقتی که درخت آسوریک این سخنان
را گفته بود .

جناب آقای حکمت نیز در طی سلسله سخنرانی های خرد در دانشگاه
کلکته تحت عنوان ندیبات فارسی ، که در سالهای ۱۹۵۴ - ۱۹۵۵ - ایراد نمودند از قول
پرفسور بنویست از درخت آسوریک ذکر می آورده که بطور تفصیل در مقدمه
انگلیسی از آن یاد شده است .

در ترجمه فارسی فعلی که با ترجمه های دیگر اختلاف دارد بعضی کلمات از
نسخ مختلفی انتخاب شده که در یادرفی بدانها اشاره گردیده است و در مواردی که
متن ناقص بنظر رسیده کمال کوشش بعمل آمده است تا با مقایسه نسخ مختلف متن
صحیحی داده شود .

از طرف دیگر سعی شده است تا نزدیکترین واژه فارسی ای که با واژه پهلوی
در متن خویشی دارد بکار برده شود و عبارات ترجمه فارسی بهمان شیوه جمله بندی در
زبان پهلوی متن اصلی درآید . ضمناً نسخه بدلهاثی که در زیر نویس بعلائم
و غیره مشخص گردیده است نسخی است که مورد استفاده دستور جاماسپ منوچهر
جاماسپ در چاپ کتاب «متون پهلوی قسمت دوم» قرار گرفته است .

ترجمه فارسی

«بنامیزدان»

- ۱- درختی رسته است آن طرف شهرستان آسور ، بنش خشک است - سرش تر
و برگش به نی ماند - برش بانگور [اما] بر شیرین دهد .
- ۲- ای مردمان - من آن بلند درختم - بزبانم رقابت میکند که : « من از تو به
بس گونه چیز بر تو م» .
- ۳- « به خوینرت (= اقلیم چهارم) زمین درختی نیست که مرا برابر باشد .
چه شاه ازمن تناول کند چون میوه نو بار آورم . »

۱- تینگ و تینگوی . همان است که در عربی طیبی شده است و در خراسان هم اکنون تینگ
به جمبه های سرگنده و ته بزرگ گویند که انگور بدان حمل میکنند - منوچهری گوید :
وانکه نه تینگوی اندر سپردشان و زنانکه ننگند بدو در فشرده شان

- ۴۰۹ درخت آسوریک شماره ۳ و ۴ سال ۴۰
- ۴- « من میله کشتی ها هستم »
 ۵- « من دکل بادبانها هستم » .
 ۶- « جاروب ازمین کنند که ورازند مکان ومان (= خانمان) » .
 ۷- « گواز (= برنج کوب و دنک) ازمین کنند که کوبند جو و برنج » .
 ۸- « دمینک (= دم کوره) ازمین کنند آذران وزن (= دم کوره که شتمل کند آتش کوره را) » .
 ۹- « موزهام برزیگران را »
 ۱۰- « پای افزارم برهنه پایان را » .
 ۱۱- « رسن ازمین کنند که پای ترا بندند » .
 ۱۲- « چوب از من سازند که پایهای ترا ماچ کنند » .
 ۱۳- « میخ ازمین کنند که ترا سرنگون آویزند » .
 ۱۴- « هیزم آتش هستم که ترا درآن برشته و بریان کنند » .
 ۱۵- « درتابستان سایه بانم برسر شسپریان » .
 ۱۶- « شکرم برزگران را - انگبین ام آزاد مردان را » .
 ۱۷- « تبتگوی ازمین سازند دارودان که از شسپر بشسپر برند [دارو] پزشک برپزشک را » .
 ۱۸- « آشیانه (= قفس) ام مرشگان را - سایه ام کاروان را » .
 ۱۹- « هسته بیافکنم ((که)) به نو برم (= سرزمین) رست (= روئید) تارزانگان مردم (= مردمان فقیر) ازمین بهره برند » .
 ۲۰- « من دانم از زادان تو . هنگامی اتفاق افتد که آنها رانان و شراب برای خوردن نیست . آنها از میوه من تناول کنند ، سپس سرشاخهای مرا بیچند » .
 ۲۱- « هنگامی که درخت آسوریک این گفته ها را تمام کرد - بز نیز پاسخ گفت : « من از تو گفتار بمدت زیاد شنیدم تا با من بچنگ خواستی - وقتی ازمین پاسخ شنوی پشیمان خواهی شد و مردم ترا از سخنان لاف و کزاف سرزنش کنند » .
 ۲۲- « ای شاه بلند پایه - بدان که شاهنشاهی مانند جمشید که برای زمان درازی پادشاهی کامل بود و با خوشی زیست و رنج و دردی برای دیوان بود » .
 ۲۳- « ای مردم اینجا درختی خشک که سرش زرین است » .
 ۲۴- « سرتو بمانند سر کودکان زرین است » .
 ۲۵- « ببار بردن سزد دانانه از یک دش آگاه (= نادان . بد آگاه) اگر که [مثل من] ببار برد و بی سود است برای بلندقدی مانند تو که حمل بار کند » .
 ۲۶- « اگر ت پاسخ گویم نگی گران [برای من] بود » .
 ۲۷- « گویم سخن همانطور که یک پارسی (= اهل پارس) سخن گوید . که تو میروئی و خشک میشوی چون درختان بی بر » .

- ۲۸- «اگر تو بر آوری مردمان آنرا بر زمین هلند (= رهاکنند - گذارند) مانند پشگل گوسفندان .»
- ۲۹- «خودگمانی (= گمان میبری) که کسی هستم همانطور که يك روسپی زاده کسی است .»
- ۳۰- «می شنوی . ای دیوبلند - از توبه بیکارم [هم چنانکه] مزداپرستان تا روزگار سپهرام ورجاوند [بر علیه جددنیان] به بیکارند .»
- ۳۱- «جدا از شیرمن که بزم یشت و یزشن اهورامزدا کردن نشاید .»
- ۳۲- «در انجام یزشن یزدان و گوشورون ایزد که برای چهارپایان انجام شود - نیرنگ (= Nirang) ازمن است .»
- ۳۳- «آنچه بارپشم که بر پشت دازم - جدا ازمن که بزم نشاید [بدست] کردن . (= بجز من که بزم از کسی دیگر چنین یشمی میسر نشود) .»
- ۳۴- «کمراز من کنند که با مروارید آریند .»
- ۳۵- «موزهام سزای آزادگان و ساز و بركام [سزای] نجباء و دستکشام بر دست شاهزادگان و پادشاهان هم مرز .»
- ۳۶- «مشک آبدان ازمن کنند بدشت و بیابان - در روزهای گرم - آب سرد و خنک ازمن است .»
- ۳۷- «مشک های کوچک ازمن کنند و مجلس سور (= جشن و سرور) آریند [نیز] سور (= جشن و سرور) بزرگ از [گوشت] من آریند .»
- ۳۸- «و شهرباران و کدخدایان و دهداران [که] سروریش پیریند - باشکوه [و] بزرگی مرا در کنار دارند .»
- ۳۹- «نامه از [پوست] پرورده من کنند [و] دبیران دفتر و پرداخت و مزد برهن نویسند .»
- ۴۰- «زه ازمن کنند که [با آن] گور به بندند . برك (= نام پارچه خراسانی) ازپشم بز کنند که آزادان و بزرگان بردوش گیرند .»
- ۴۱- «تسمه ازمن کنند که با آن زمین بندند که رستم و اسپندیار بر آن نشینند - که پیل مست بزنجیر دارند تا بکار زاراندز کار دارند . همانگونه هست که بندند زمینها را برای شکار - ازمن کنند . جدا ازمن که بزم اینها را [ساختن] نشاید .»
- ۴۲- «نیان ازمن کنند و در آن گذارند نان و شربت و پنیر و روغن خوراکی [و] کافور و مشک سیاه و خز تخاری [و] بسیار جامه های شاهوار [و] جامه های شایسته کنیزکان بانبان دارم .»
- ۴۳- «اندر آیرانشهر گشتی (= بندیکه زرتشتیان بر میان بندند) ازمن کنند . ازپشم سپیدمن تشک شاهوار برای بزرگان سازند . از من جامه برای سینه و گردن کنیزکان سازند . ازمن سازند بندی که گاووان برهن بندند .»

- ۴۴- سروی [به بلندی] دهوی تست Viteest (= مقیاسی است) بر پشت دانه و کوه بکوه روم، کشور های زیاد از هندوستان تا دریای و روکیش مردمان مختلف زیوند. در آنجا مردمانی آند به بلندی يك Viteest و در چشم خوانند (= که چشم ها برسینه دارند) با سرکه بسک مانند و گوش ها که بخر گوش مانند و مردمانی که برک درختان خوردند .
- [همه] از من شیردوشند - زندگانی همه از [قبل] من است .
- ۴۵- و بیش یارک (= نوعی خوراک است و عبری شفا راج میگویند) از من سازند - [و این] انوشه خوراک (= نوعی خوراک) که شمشیر یازان و نجباء و بزرگان خوردند . بهمین سبب من بر تو ای درخت آسوزیک ، برترم .
- ۴۶- و از من گیرند شیر و پنیر برای جوانان و ماسک و کشک [از شیر من] سازند .
- ۴۷- و همزاد پرستان پادیاپ از پشت من دارند .
- ۴۸- و چنگ ونی و خانوار (?) و بریط و تمبر همه که زند و سرایند ، از من سازند . بهمین سبب من بر تو ای درخت آسوزیک ، برترم .
- ۴۹- و چون بز ببازار برند و بفروش دارند هر که [را] ده جوزن (= واحد پول) نباشد فراز بز نیاید . بدوشمیز کودکان جان خواستک (= نام میوه) خوردند ، ایشان فراز افکنند بدو آنرا .
- ۵۰- و اینم سودونیکی (= اینهاست سرد و نیکی من) ، اینم دهش و درود (= اینهاست دهش و درود من) که از من که بزم بر همه زمین برفته است .
- ۵۱- اینهاست سخنان زرین من که به پیش تو آوردم - چون مروارید که به پیش خوگ یا گراز برند و یا چون چنگ که به پیش شتر مست زنند .
- ۵۲- و از بن (= ابتدا) گویند : از بن دهش (= ابتدای آفرینش) که من ترا از بین میبرم ، و من چرم با خوشبوی گیاه تازه از کوهها و آب سرد از چشمه ها نوشم .
- ۵۳- و تو کی (= چه وقت) کسی را در اینجا رسنه دیده ای ؟
- ۵۴- و بز به پیروزی شد . اندر خوشنای در بهشت گروثمان بسر برد او که این زانوشتم . نو دیر زید و دشمنانش گریان باشند و سر دشمنانش مرگ بینند . کسی که دستور داد این زانویستند و کسی که این را نوشت هر دو دیر زیوند در این گیتی و خوشنام و در آن جهان روانشان بوختار (= آزاد و شاد) باد - ایدون باد (= این چنین باد) .

پایان

ترجمه منظومه‌ی درخت آسوریک به نظم فارسی از احسان طبری:

درختی رُسته اندر کشور آسور زشت آیین
 بُنش خشک و سرش تر، برگ آن مانده‌ی زوی
 بَر آن چون بَر انگور، در کام کسان شیرین.
 شنیدستم که شد با بُز، درخت اندر سخن بازی
 که: « از تو برتر و والاتر در چاره پردازی
 به خونپرس که مرز چارم گیتی ست، همسان نیست،
 درخت دیگری با من به زیبایی و طنازی.
 چو بار نو برآرم، شه خورد زان بار خوب من
 فَرَسب بادبان و تخته‌ی کشتی ست چوب من
 سرای مردمان را برگ و شاخم هست جاروی
 برنج و جو فرو کوبید، گواز غله کوب من
 همیدون موزه بهر پای برزیگر ز من سازند
 دم آهنگران، بر کوره‌ی آذر ز من سازند
 رَسَن بر گردن تو در بیابان در، ز من سازند
 مر آن چوبی که کوبیدن شبان بر سر، ز من سازند
 تبنکو بهر داروی پزشکان زمین باشم
 به دهگان شیر و مر آزدگان را انگبین باشم
 به تابستان به فرق شهریاران جاگزین باشم
 چو آتش را برافروزم سراپا آتشین باشم
 به مرغان آشیانم، سایبانم بهر ره پویان
 ز تخم من به بوم تو درختی نو شود رویان
 اگر مردم، نیازاندم این گیسوی جادویم،
 به جاویدان درخشان است چون گیسوی مه رویان
 هر آن کس بی می و نان ماند و بی تدبیر می گردد
 ز بارم می خورد چندان، که تا خود سیر می گردد» .
 بجنانبند سر آن بُز، که: « با این هرزه پردازی
 کجا هر ناکسی در رزم بر من چیره میگردد؟ » !
 پاسخ بُز به درخت نخل:

درازی همچو دیو و کاگلت ماند به یال او
 که در دوران جمشیدی و آن فر و جلال او

همه دیوان پر آزار در بند بشر بودند
 سرت شد زردگون، گویا به فرمان و مثال او
 اگر در نزد گفتارت بپرهیزم ز آشفتن
 (که دانا نزد نادان بردباری را نهد برتر)
 چه سان آخر توانم دعوی خام تو بشنفتن؛
 وگر پاسخ دهم، آن نیز کاری هست نا درخور
 مرا ننگی گران باشد به گفتت پاسخی گفتن.
 ز مرد پارسی بشنیده‌ام افسون کار تو
 که خود باشی گیاهی بی‌خرد، بی‌سود بار تو
 چو گاوآنت گشن باید نهادن، تا به بار آبی
 که تو خود روسپی زادی و با نر، در کنار آبی
 مرا، هر مزد ورجاوند و دادارست پشتیبان
 عبث با چون منی، ای دیو، سوی کارزار آبی
 ستایم کیش مزدا را که ایزد داد تعلیمش
 به "گوشورون" و گاه "هوم نوشیدن" منم نیرو
 که شیر از من بود، وقت نماز و گاه تکریمش
 ز من سازند بهر زاد و توشه: کیسه و خورجین
 ز چرم من کمر سازند زیبا و گهر آگین
 به پای مرد آزاده، منم آن موزه‌ی چرمین
 به دست خسروان انگشت بان، مشکم به دشت اندر
 که آب سرد از آن ریزند در هر جام و هر ساغر
 ز من دستار خوان سازند و بر آن سور آریند
 مر آن سور کلان و سفره‌ی پُر نور آریند
 به پیش شهریاران پیشبندم چون که دهبیود
 بیاراید سر و رورا، هماره در بَرش آید
 ز چرمم- نامه و طومار باشد- دفتر و پیمان
 بر آن گردد نبشته: مایه‌ی آرایش دیوان
 ز من زه بر کمان ست و کمان بر شانه‌ی مردان
 بَرک از من کنند و جامه‌های فاخر اعیان
 دوال از من کنند و بند و زین و زینت اسبان
 نشیمن گه به ژنده پیل بهر رستم دستان
 و یا اسفندیار گو چو گردد عازم میدان
 نبگشاید مر آن بندی که از چرمم شود محکم
 نه از « بلکن»، نه « کشکنجیر»، کان دژها زند بر هم

همان انبان بازرگان ز من سازند، کاندر آن،
 به هر سو می کشد « پُست » و پنیر و روغن و مرهم
 در آن انبان به نزد شهریار آرند زی بستان
 ز کافور و ز مشک و خز که آید از تخارستان
 فراوان جامه‌ی شه‌وار، اندر بر نگارستان
 ز پشم من بود تشکوک و « گستی » در تن مؤبد
 کنیزان را به تن از من، بسی دیبای زنگاری
 ز موی من رسن بر گردن گاوان پرواری
 مرا شاخی گشن بر پشت همچون شاخ آهوین
 به سوی بحر و رکش می روم از مرز هندویان
 از این گه تا بدان گه، زین زمین تا آن زمین پویان
 به هر جا مردمی یابم، نژاد و چهره رنگارنگ
 گهی سگ سار، گه بر چشم، گه بر آب، گه بر سنگ
 مکان بگزیده هر یک در بسیط تیره خاک خود
 گهی از گوشت، گه از شیر من جسته خوراک خود
 ز من این قوم کار روزی خود، راست می سازند
 ز من افروشه و شیر و پنیر و ماست می سازند
 فراوان است و گوناگون همی محصول و بار از من
 ببین چون بهره یابد شهریار و کوهیار از من
 ز دوغم کشک می سازند بهر کاخ سلطانی
 چو هنگام پرستش گشت در درگاه یزدانی
 به روی پوستم مزدا پرستان پادیاب آرند
 ز من، وز چرم من باشد چو گاه دست افشانی
 به شادی چنگ بنوازند و تنبور و ریاب آرند
 بهای من، بهای تو، نه یکسان است، خرما را
 پشیزی نیز بس باشد ولی با ده درم نتوان،
 خریدن چون منی را از شبان، چون تو نیام ارزان
 مرا این سود و نیکی و دهش باشد به بوم اندر
 سخن زرینه راندم نزدت ای خرما بُن بی بر
 چه سود از این سخن، گوپی برافشاندم دُر و گوهر
 به نزدیک گرازی، یا نوازم چنگ جان پرور
 به پیش آشتر مستی، که جز شیون نکرد از بر
 که هر کس از نهاد خویش دارد طینتی دیگر
 چراگام همه خوش بو، به گھسار فلک فرسا

گیاه تازه آنجا می چرم، وارسته از غم‌ها
 ز آب سرد چشمه ، تشنه کام من، بر آسوده
 تویی، چون میخ جولاهان، به خاکی گرم کوبیده

بدین گفتار خویش پیروز شد بُز بر حریف خود
 مر آن خُرما بن بیچاره خامُش شد به لیف خود
 خوشا آن کس که بر کرد این سرودِ من
 و یا بنوشت آن را، اوست در خورد درودِ من
 به گیتی دیر بادا زیستش، خصمش فنا بادا!
 تنش شاد و دلش شاد و روانش بی بلا بادا!

شیواژیک له ئەلفووی لاتینی که بۆ نووسینهوهی دهقه‌کانی په‌هله‌وی به‌کاری دینن، له‌کتیی (زبان‌شناسی و زبان‌فارسی) له‌لایه‌ره‌ی ۱۲۵۴دا له‌لایه‌ن "د. خانلری"وه‌بلاوکراوته‌وه. مامۆستا (فریدون جنیدی) ئەم ئەلفووییه‌ی له‌کتیبه‌که‌ی خۆیدا (نامه‌پهلوانی) له‌لایه‌ره‌کانی ۱۷ و ۱۸دا نووسیوه‌ته‌وه. ئەمه‌ی که له‌خواره‌وه‌ده‌یینن کۆپی ئەم لایه‌رانه‌یه. بۆ نووسینه‌وه‌ی ده‌نگه‌کانی ده‌قی په‌هله‌وی دره‌ختی ئاسووریگ له‌م کتیبه‌دا، ئەم شیوازه‌ ئەلفووییه‌م به‌کاره‌یناوه.

بنابراین برای نشان دادن حروف و حرکات لازم است که يك الفبای بین‌المللی را در خط لاتین بخاطر بسپاریم که با استفاده از آن حرکات واژه‌ها را (که در خط فارسی دری نمیتوان نشان داد) به‌همان‌گونه که هست، یا لاقلاً نزدیک به آن فراگیریم و اینست جدولی که تقریباً در همه‌جای جهان برای نشان دادن حرکات درسطحی که مورد نیاز ما است مورد قبول است.

ف = f	اَ = a
گ = g	آ = ā
ه = h	ب = b
د = d	ج = ċ

۱- زبان‌شناسی و زبان‌فارسی دکتر خانلری صفحه ۲۵۴. مثالهای مختلفی که این تلفظ‌ها از آن برمی‌آید در صفحات ۲۵۴ و ۲۵۵ همان کتاب آمده.

۱- چنانکه گفته شد برای حرکت پیش ۴۵ حالت شناخته شده اما با وجود آن در آوانگاری بیش از ۴ گونه نداریم. و این چهارگونه اگرچه از تلفظ امروزی ما که ۲ گونه است بیشتر بنظر می‌رسد اما در مقایسه با ۴۵ حرکت بسیار ناچیز است.

e	=	ا	کوتاه مثل تلفظ ا در واژه چشم
ē	=	ا	بلند مثل تلفظ ی در واژه پیدا
i	=	ای	کوتاه مانند تلفظ ای در واژه قیف
ī	=	ای	بلند مانند تلفظ ای در واژه کرمانی
ج	=	j	
ك	=	k	
ل	=	l	
م	=	m	
ن	=	n	
o	=	ا	کوتاه همچون تلفظ ا در واژه کجا
ō	=	ا	بلند همچون تلفظ ا در واژه اوژن، شیراوژن
p	=	پ	
r	=	ر	
s	=	س	
š	=	ش	
t	=	ت	بین زبان و دندانهای بالا
u	=	او	کوتاه، چونان تلفظ او در واژه ابرو
ū	=	او	بلند چونان تلفظ او در واژه کوی
v	=	و	(از بین دندانهای بالا و لب پائین)
w	=	و	(از بین دولب)
x	=	خ	
y	=	ی	مثل تلفظ ی در واژه یزدان
z	=	ز	
ž	=	ژ	
š	=	ش	(از بین زبان و دندانهای بالا) ۱
ȳ	=	غ	

سه‌رچاوه‌کان

Mann, Oskar. *Kurdisch- Persisch Forschungen. Die Mundart der Mukri- Kurden*, Berlin: G. Reimer, 1906- 1909.

Boyce, Mary(1957), *The Parthian" Gosan" and Iranian Minstrel Tradition*, JRES, No. 1/ 2, pp. 10- 45

Bruner, Christopher J.(1980), *The fable of the Babylonian tree(Part I): introduction*, *Journal of the neareastern studies*, University of Chicago, Vol. 39, No. 3, pp1 91- 202.

C. Bartholomae, *Zur Kenntnis der mitteliranischen Mundarten IV*, *Sb. der Heidel-berger Akademie der Wissenschaften*, Phil.-hist. Kl., Abh. 6, Heidelberg, 1922.

Smith, Sidney (1926), *Notes on the Assyrian tree*, BSOAS, Vol. 4, No, pp 69- 76.

E. Benveniste, "Le texte du Draxt Asūrīk et la versification pehlevie," *JA* 218, 1930, pp. 193-225.

Henning, W. B. (1977). 'A Pahlavi Poem', *Acta Iranica VI* (selected papers), Leiden. pp. 349-357

D. N. MacKenzie, "Some Pahlavi Plums," *Orientalia J. Duchesne-Guillemin Emerito Oblata*, *Acta Iranica*23, Leiden, 1984, pp. 385-87.

D. N. MacKenzie, *Pahlavi Dictionary*, London, Oxford university press 1986

Dastoor Jamasp jee Minoocher jee Jamasp Asana.Pahlavi Text. Part II
Bombay. 1913.pp. 638- 678

Miho mueum: 300 Momodani; Tashiro Shigaraki Koka; Shiga
529-1814, Japan

Avesta Dictionary by K.E. Kanga

Avestan: Base Form Dictionary, Jonathan Slocum Scott L. Harvey

Online Sanskrit Dictionary, February 12, 2003

<http://sanskritdocuments.org/dict/dictallcheck.pdf>

The script used for Middle Persian is a variation of Aramaic script.
(1971, Oxford University Press.

Ferheng Kirmncki-Kurmanci, Çeko Kcadag, Berlin 2010

سه‌رچاوه فارسییه کان:

د. علی اکبر کجباف، د. مرتضی دهقان نژاد، کورش هادیان". پژوهش های تاریخی دانشکده ادبیات
و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، دوره جدید، سال سوم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۰

ا. م. دیاکونوف، تاریخ ماد، ترجمه کریم کشاورز، تهران ۱۳۴۵

ا. م. دیاکونوف، تاریخ اشکانیان، ترجمه کریم کشاورز، چاپ دوم، تهران ۱۳۵۱

د. ماهیار نوایی، منظومه پهلوی درخت آسوریگ، چاپ سوم ۱۳۸۶

د. فرهاد آبادانی، درخت آسوریگ، نشریه دانشکده ادبیات اصفهان، شماره های ۲، ۳ سال ۱۳۴۴

علیرضا بلند اقبال، نشانه‌های نمایشی در منظومه درخت آسوریگ: نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۹
زمستان ۱۳۸۸.

د. حسین میکائیلی، بیت در ادب فولکلور گُردی، پژوهشنامه ادبیات گُردی، شماره ۱، پائیز ۱۳۹۴

اسماعیل شمس بیت گُردی، مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی، ۱۳/۹/۱۳۹۵

- قاسم هاشمی نژاد، کارنامه‌ی اردشیر بابکان، تهران ۱۳۶۹
- د. عباس آذرانداز، کهن‌نامه ادب پارسی، ۱۳۹۳ سال پنجم، شماره دوم
- حسن رضائی باغ بیدی، دستور زبان پارتی تهران ۱۳۸۱
- فریدون جنیدی، نامه پهلوانی، خود آموز خط و زبان پهلوی اشکانی، ساسانی، ۱۳۶۰
- کلیم الله توحیدی "کانیمال"، حرکت تاریخی گرد به خراسان، جلد اول، ۱۳۷۰
- محمد تقی بهار، کتاب سبک شناسی، جلد اول، چاپ چهارم، تهران، سال ۲۵۳۵
- فرهنگ فارسی-گردی دانشگاه کردستان، جلد اول، سال ۱۳۸۵
- فرهنگ فارسی-گردی دانشگاه کردستان، جلد دوم، سال ۱۳۸۶
- فرهنگ فارسی-گردی دانشگاه کردستان، جلد دوم، سال ۱۳۸۷

سه‌چاوه کوردییه‌کان:

- عه‌باسی جه‌لیلان، فرهنگ باشوور، اربیل ۲۰۰۵
- هه‌ژار، هه‌نبانه بورینه، فرهنگ گردی-فارسی، ۱۹۸۹
- بیتدار، فه‌ره‌نگی وشه‌نامه، هه‌ولتر ۲۰۱۰
- د. م. خزنده‌دار، میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، هه‌ولتر ۲۰۰۱
- گه‌وه‌ری گه‌رمه‌سیر، فه‌ره‌نگی کوردی-عه‌ره‌بی، (نعمت علی سایه)، به‌غدا ۱۹۸۸
- فاضل اصولیان، ناسنامه‌ی زمانی کوردی، جلد ۱-۳، ۲۰۱۵
- د. م. ئه‌مین هه‌ورامانی، میژووی هورامان
- فه‌ره‌نگا "کانی" کرمانجییا ژووری-کرمانجییا ژیری، جگه‌ر سۆز، هه‌ولتر ۲۰۰۹

Draxtī āsūrīg

درهختی ئاسووریگ

Fazel Usulian

2019 Swêd